

T.C.
Aksaray Valiliği

Abdullah Sabri KARTER

Manzum
OSMANLI
TARİHİ

yayına hazırlayan
Mustafa Fırat GÜL

T.C:
AKSARAY VALİLİĞİ
İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ
KÜLTÜR YAYINLARI -17-
ISBN:

Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 11382

YAYIN KURULU
Mustafa DOĞAN
İl Kültür ve Turizm Müdürü

Mümin BERK
Müdür Yardımcısı

Yahya ÇAL
Şube Müdürü

Mahmut YILMAZ
Şube Müdürü

Çağatay VAN
İl Halk Kütüphanesi Müdürü

Dizgi-Kapak Tasarım: Mustafa Fırat GÜL

Baskı:

Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
Taşpazar Mah. Kadioğlu Sok. No:1 68100/AKSARAY
Tel: 0 382 213 24 74
Faks: 0 382 212 35 63
e-mail: iktm68@kultur.gov.tr
www.aksaraykulturturizm.com

Bu yayın Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından
bastırılmıştır. Kitabın her türlü telif ve yayın hakları yazar ve Aksaray Valiliği
İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne aittir.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM / 5

SUNUŞ / 9

ÖNSÖZ / 13

BÖLÜM 1:

ESERİN MÜELLİFİ VE ESER

HAKKINDA DEĞERLENDİRME / 16

ABDULLAH SABRİ KARTER'İN HAYATI VE ESERLERİ / 16

KURULUŞ DÖNEMİ OSMANLI TARİH YAZICILIĞI / 25

ESER HAKKINDA BAZI AÇIKLAMALAR / 29

BÖLÜM 2:

METİN

MANZUM OSMANLI TARİHİ (BİRİNCİ KISIM) / 36

MANZUM OSMANLI TARİHİ (İKİNCİ KISIM) / 157

KAYNAKÇA / 270

EKLER / 277

TAKDİM

Geleceği sağlam temeller üzerine inşa etmenin yolu; tarihi doğru okumaktan, medeniyet değerlerini iyi anlamaktan geçer. Bu yönde atılacak her adım bugün sahip olduklarımızın vefası, aidiyetimizin gereği olacaktır. Bu manada elinizde bulunan ve ilimizin ilk valisi Merhum Abdullah Sabri Karter tarafından kaleme alınan “Manzum Osmanlı Tarihi” adlı bu eseri Aksaray Valiliği olarak yayımlamanın onuru ve gururunu yaşıyoruz. Yaklaşık bir asır önce memleketimizin inşasında kıymetli roller üstlenen ve şehrimizin vilayet olduğu ilk yıllarda fevkalade güzel hizmetler icra eden Abdullah Sabri Bey, Osmanlı Devleti’nin son dönemleri ile Cumhuriyetimizin ilk yıllarında çok önemli devlet görevlerinde bulunmuş, başarılı yöneticiliğinin yanında edebi kişiliği ile de tanınmıştır.

Milli Mücadelenin başlamasıyla beraber Ankara’da açılan TBMM’nin emrine giren Abdullah Sabri Bey, 23.10.1920 tarihinde Aksaray Sancağı mutasarrıflığına atanmış, 1923 yılında Aksaray Sancağının vilayete dönüştürülmesi sonrasında da Aksaray Valisi olarak ilimizdeki görevine devam etmiştir.

Abdullah Sabri Bey, 1920 yılından başlayarak Aksaray Valiliği görevinden ayrıldığı 1924 yılına kadar yaklaşık 4 yıl Aksaray’da halkın Millî Mücadele etrafında kenetlenmesini sağlamış, savaş sonrasında da şehrin imarı ve gelişimi adına önemli adımlar atmıştır.

Mülkiye mezunu olan Abdullah Sabri Bey, memleketimizin muhtelif şehirlerinde uzun yıllar kaymakamlık ve valilik görevleri ifa etmiş, 1908 yılında Bursa mebusu seçilerek Osmanlı Meclisinde milletvekili olarak da görev yapmıştır. Görev yaptığı yerlerde eğitim ve kültür mevzularına özel ihtimam gösteren Abdullah Sabri Bey, araştırmacı kişiliği ile bulunduğu şehirlerin kültür ve tarihine dair yazılar kaleme almış, ilmi çalışmaları desteklemiştir. Bu notlardan biri de bizim şehrimize dair kıymetli bilgiler ihtiva eden “Aksaray Dağarcığı” dır. Tarih ve edebiyat konularına düşkün olan Abdullah Sabri Bey, yazdığı birbirinden güzel şiirlerle memleketin ahvalini kendine has bir üslupla içtenlikle anlatmıştır.

19. yüzyılın sonları, 20. yüzyılın başlarında dünyada ve ülkemizde önemli siyasi gelişmelerin yaşandığı bir dönemde yöneticilik yapmış olan Abdullah Sabri Bey hem Osmanlı hem de Cumhuriyet dönemine dair önemli bilgi ve tecrübelerine sahip olmuş, bu tecrübelerini de yazıya dökerek kıymetli eserler vücuda getirmiştir. Bu eserlerinden biri de Osmanlı Devleti’ni anlatan ‘Manzum Osmanlı Tarihi’dir. Abdullah Sabri Bey, “Manzum Osmanlı Tarihi” adlı eserinde Osmanlı Devleti’nin kuruluş dönemini anlatmış, dönemin olaylarını şiirsel bir tarzda ele almıştır.

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti dünya üzerinde kurulmuş en teşkilatlı devletlerden biridir.

Kurulduğu bölgede hızla büyüyen ve sınırlarını genişleten Osmanlı Beyliği, kuruluş sürecindeki sağlam teşkilât yapısı ve uyguladığı başarılı siyaset sayesinde kısa sürede tüm dünyayı kendisine hayran bırakacak büyük bir devlet haline gelmiştir.

Bu vesileyle Aksaray'ın ilk valisi Merhum Abdullah Sabri Karter'in "Manzum Osmanlı Tarihi" adlı eserinin Aksaray Valiliği tarafından yayımlanmasını oldukça anlamlı, bir o kadar da vefalı bir görev olarak görüyoruz. Buradan hareketle ilimize ve ülkemize güzel hizmetler yapmış olan ve bizlere böylesine güzel bir eseri bırakmış olan ilk valimiz Merhum Abdullah Sabri Karter'i rahmetle yâd ediyor, eserin yayına hazırlanmasını sağlayan Sayın Mustafa Fırat GL'e, Kültür ve Turizm Müdürlüğümüze ve emeği geçen herkese teŖekkr ediyorum.

Aykut PEKMEZ
Aksaray Valisi

SUNUŞ

Dünya tarihine bakıldığında teşkilat yapısı sağlam olan devletlerin siyasi ve idari yönden daha kuvvetli ve kalıcı oldukları görülmektedir. Yaklaşık bin yıldır üzerinde yaşadığımız Anadolu toprakları tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, bu coğrafyada hüküm süren uygarlıklar dünya tarihi üzerinde daima belirleyici rol oynamışlardır. Bunlardan biri de hiç şüphesiz ki Osmanlı Devletidir. Türk devletleri içerisinde Osmanlı Devleti'nin yeri apayrıdır. Anadolu'da kurulan ve kısa sürede üç kıtaya yayılan Osmanlı Devleti, 600 yılı aşan ömrüyle dünyanın gördüğü en büyük devletlerden biri olmayı başarmış, kurduğu muazzam yönetim sistemiyle asırlarca dünya siyasetine yön vermiştir. Dünya tarihi üzerinde derin izler bırakmış böylesine önemli bir devleti anlatan çok sayıda yerli ve yabancı eser bulunmaktadır. Bu eserlerin günümüze aktarılması ve okuyucunun istifadesine sunulmasıyla, milletimizin oluşturduğu bu muhteşem uygarlık daha iyi bilinecek ve Türklerin devlet geleneği daha iyi anlaşılacaktır.

Osmanlı tarihi ile ilgili eseri olan şahsiyetlerden biri de ilimizin ilk valisi Merhum Abdullah Sabri Karter'dir. Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ile Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşamış olan Abdullah Sabri Bey, her iki dönemde de çok önemli görevlerde bulunmuş, vatansever kişiliği ile tanınmıştır.

Tarihe ve edebiyata ilgi duyan Abdullah Sabri Bey, valiliğimizce yayımlanan "Manzum Osmanlı Tarihi" adlı bu eserinde Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarını destansı bir şekilde anlatırken, 20. yüzyılın başlarında milletimizin yaşadığı buhranlı günleri ise diğer eserlerinde hisli bir şekilde dile getirmiştir.

Mülkiye mezunu olan Abdullah Sabri Karter gerek Osmanlı Devletinde gerekse yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devletinde uzun yıllar farklı görevler ifa ederek memleketimizin hizmetinde bulunmuş, öğretmen, memur, kaymakam, vali, milletvekili olarak, görev yaptığı her işte üstün muvaffakiyetler elde etmiştir. Devlet hizmetinin yanında edip, şair, yazar ve araştırmacı yönüyle de temayüz eden Karter, Manzum Osmanlı Tarihi adlı eserinin yanında başka eserler de kaleme alarak bilgi ve tecrübelerini bizlerle paylaşmıştır.

Böylesine donanımlı bir devlet adamının 1920-1924 yılları arasında ilimizin ilk valisi olarak Aksaray'da görev yapmış olması, şehrimiz adına önemli bir şans olarak görülebilir. Zira Merhum Abdullah Sabri Karter'in Aksaray'da görev yaptığı yıllar memleketimizin en buhranlı dönemlerini teşkil etmektedir. Milli Mücadelenin o zor günlerinde Aksaraylıları örgütleyerek, Kuvayı Milliye ruhunu canlı tutan Abdullah Sabri Bey, savaşın kazanılmasından sonraki süreçte de çok mühim vazifeler icra ederek yeni vilayet olmuş Aksaray'ı her yönden kalkındırmak için gecesini gündüzüne katmıştır. Yeni müesseselerin teşkili, şehrin iktisadi ve ilmi yönden gelişimi adına unutulmayacak hizmetlere imza atan Abdullah Sabri Bey, Aksaraylıların gönlünde taht kurmuştur.

Barış ve selametın daima ilim ve irfanla olacağını vurgulayan Abdullah Sabri Bey, imkânların kısıtlı olduğu o zor günlerde bile eğitim ve kültür meselelerini ihmal etmemiş, bugün Aksaray Lisesi olarak kullanılan bina ile İl Halk Kütüphanesi binasının yapımı için büyük gayretler göstermiştir.

Valiliğimizce basımı gerçekleştirilen "Manzum Osmanlı Tarihi" adlı bu eserin farklı anlatım tarzıyla okuyucuların ilgisini çekeceğini düşünöyoruz. Bunun yanında eserin ilk valimiz Merhum Abdullah Sabri Karter'e ait olması da bizler için ayrıca mühimdir. Zira ilimizin tarihinde özel bir yeri olan ve yaklaşık bir asır önce bu şehre önemli hizmetlerde bulunmuş münevver bir şahsiyetin eserini yayımlamanın da onurunu yaşıyoruz. Bu vesileyle kitabın müellifi ilk valimiz Merhum Abdullah Sabri Karter'i rahmetle anarken, eserin basımına olur veren Sayın Valimiz Aykut Pekmez'e, eseri yayına hazırlayan Sayın Mustafa Fırat Gül'e ve Kültür Turizm Müdürlüğümüz yayın kuruluna teşekkür ediyorum.

Mustafa DOĞAN
Aksaray Kültür ve Turizm Müdürü

ÖNSÖZ

Tanıdığım ölü sayısı diri sayısından fazla olduğundan mıdır nedir geçmişte yaşıyor gibiyim çoğu zaman!.. Ve bu durumdan gayet memnûnum. Ne ararsam onlarda buluyorum. Samimiyet, muhabbet, basiret, dirayet, şecaat... Daha neler neler... "Biri var mı?" sorusuna kaçacak delik arayanlara hiç benzemeyen bu mert, bu cesur zât-ı muhteremler aynı soruya "ben varım!" diyenlerdir. Taşın altına el değil beden koyan bu muhterem (ya da muhtereme) insanlar iftiharımızdır. Tanışmaktan memnûn olduğum merhumlardan birisi de birazdan eserini okuyacağınız Abdullah Sabri Karter'dir. Rahmetliyle yaklaşık yedi-sekiz yıldır tanışırız!.. 1939'da ebediyete irtihal eden merhum -tabir caiz olur mu bilmem ama- artık benim dedemdir.

* * *

Abdullah Sabri Bey'in eserlerinden "Aksaray Dağarcığı", "Çiftçim Diyor ki" ve "İmdat" mâlûmunuz, tarafımızdan yayına hazırlandı ve de yayımlandı. "Manzum Osmanlı Tarihi" isimli eseri bu üç esere göre hem daha hacimli hem de daha ağdalı bir dille yazıldığından yayına hazırlamak zordu. Uzun zamandır üzerinde çalıştığım eserin hakkını verebilmek için okunması zor olan kelimeleri birçok uzmana gösterdim.

Bu çalışmanın sizlerle buluşması elbette kolay olmadı. Birçok insana teşekkür etmem elzem. En başta eşim Ayşe Hanım'ın katkıları olmasaydı işim zordu. Tashiह konusunda yardımlarını gördüğüm Murat Yıldırım'a, Selahattin Altın'a, Aşır Bardakçı'ya, Orhan Özdil'e teşekkür ederim. Merhum Karter'in eşi tarafından akrabası şâir Semih Ertem'in gönderdiği belgeler de kitaba ayrı bir renk kattı. Kendisine müteşekkirim.

2014'te Bursa B.ř.B. Kùltür A.ř. tarafından ilk baskısı yapılan eserin bu yeni baskısı hem gözden geçirildi hem de eklerde bazı ilaveler yapıldı.

Yeni baskının sizlerle buluşmasını sağlayan Aksaray Kùltür ve Turizm Müdürlüğüne ve Aksaray Valimiz Sayın Aykut Pekmez'e teşekkür ederim.

Mustafa Fırat GÜL

Aksaray/2018

Aksaray'da görev yaptığı yıllarda Abdullah Sabri Bey

I. BÖLÜM:

ESERİN MÜELLİFİ VE ESER HAKKINDA DEĞERLENDİRME

a- Abdullah Sabri Karter'in Hayatı ve Eserleri¹

Abdullah Sabri Karter, Bursa'da 2 R. Ahir 1284 (3 Ağustos 1867²) tarihinde Abdal Mehmet Mahallesinde pazartesi günü doğdu³. Babası Rüştüye İdadi Mektepleri Arapça ve Farsça hocası Hacı Ali Efendi, annesi Zeliha hanımdır⁴.

İstanbul Aziz Efendi Sıbyan Mektebi'nde başlayan okul hayatı, Mahmûdiye İbtidâi Mektebi ve Rüşdiyesi'nde devam ederken ilk ve ortaokulu bitirdi. Mülkiye'nin idadi kısmında liseyi tamamladı. Mülkiyenin yükseköğretim bölümünden⁵ karibu'l-ala (iyiye yakın) derece ile 30.10.1889 tarihinde mezun oldu⁶. Aynı yıl evlendi⁷.

¹ Abdullah Sabri Karter'in hayatı ve eserleri hakkında araştırmalarımı, daha önceki yayımlarımı geliştirerek tamamladım.

² Resmi kayıtlara göre 22 R. Ahir 1283'tür. *Nüfus Kayıt Örneği*, Bursa Merkez, Cilt:4, Hane: 894; Semih Ertem'den gelen belgeler içerisinde merhumun en doğru bilgilerine ulaşabiliyoruz. Ayrıca arşiv kayıtlarında da Rumî takvime göre 1284 kaydı görülmektedir. Bkz. *BOA*, Dosya No:68 Gömlek No:253 Fon Kodu: DH.SAİDd.

³ "Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezunu Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli" (*Semih Ertem Özel Arşivi*)

⁴*Nüfus Kayıt Örneği*, Bursa Merkez, Cilt:4, Hane: 894; Mülkiyeliler hakkında önemli bir kaynak olan Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler isimli eserde Zeynî olarak geçmektedir. Ali Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, C.III. Mars Matbaası, Ankara, 1969. s. 394.; "Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezunu Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli" (*Semih Ertem Özel Arşivi*) Bu belgeye göre Abdullah Sabri Bey'in ilk hocası annesidir. Ev hanımı olan annesinin tahsili olmamasına rağmen, özel ders alarak kendisini yetiştirmiştir.

⁵ Siyasi şubeden mezun olan merhum Karter'in mektep numarası 493'tü. "Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezunu Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli" (*Semih Ertem Özel Arşivi*)

⁶ İhsan Işık, *Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, C.5.s.2074.; Çankaya, *Mülkiyeliler*, s.394.; Mehmet Ağırhan, "Abdullah Sabri Karter", *Hudut Gazetesi*, 13.02.2009.; Semih Ertem'in özel arşivinde bulunan üç sayfalık "Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezunu Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli" belgesinde 30.10.1889 tarihi yer alırken, yine Semih Ertem'in

Mezuniyetten sonra Biga (1891)⁸, Bolu (1892)⁹ ve Gelibolu idadilerinde mülki idarelerde çalışabilmek için gerekli olan 25 yaş haddini doldurmak üzere öğretmenliklerde bulundu¹⁰. Nizami yaş haddini doldurduğundan 28.9.1893 tarihinde Sivas Vilayeti Maiyet Memurluğu'na gönderildi¹¹. Bu görevi sırasında Sivas İdadisi Müdür Vekilliği yanında Malûmât-ı Fenniye (Fen Bilgisi), Ahlâk, Edebiyyât, Kavânin (idârî kânûnlar) öğretmenliklerinde de hizmet verdi¹². Ayrıca, 18.8.1894-25.9.1894 tarihleri arasında Hâmîdiye ve 2.10.1894-20.2.1895 tarihlerinde de Dârende Kazâları Kaymakam Vekillikleri'ni üstlendi. Tüm bu görevlerine ek olarak 28.8.1895-30.5.1896 tarihleri arasında Sivas Vilâyet Gazetesi başazarlığını yürüttü¹³.

Bu yoğun çalışmalarının sonunda Kaymakamlık stajını tamamlayan Abdullah Sabri Karter, 17.1.1897'de Alucra Kaymakamlığına atandı. Onu daha sonraları sırasıyla; 13.3.1900 de Kemâlpaşa (İzmir), 20.10.1902'de Yalova, 7.4.1906 Adalar (İstanbul)

özel arşivinde bulunan Karter'e ait diplomada 14.10.1889 tarihinde mezun olduğunu görmekteyiz. Bir yârısı Osmânî Türkçesi, diğer yârısı Fransızca hazırlanan diplomada Abdullah Sabri Bey'in notlarından aliyülâlâ dereceli tek dersi "Tarih-i Umum-i Osmânî'dir.

⁷ Çankâya, *Mülkiyeliler*, s.395. Aksaray İl Nüfus Müdürlüğü'nden alınan kayıta evlenme tarihi kayıtlı değildir. Eşinin adı Feride'dir. Mehmet ve Sidika çiftinin çocukları olan merhum Feride Hanım 01.07.1874 Bursa doğumludur. Bu belgeye göre Karter çiftinin çocukları olmamıştır. Feride hanım, 22.01.1961 yılında dul olarak vefat etmiştir. *Nüfus Kayıt Örneği*, Bursa Merkez, Cilt:4, Hane: 894.; "Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezunu Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli" (*Semih Ertem Özel Arşivi*)

⁸ 1450 Krş Maaşla. Çankâya, *Mülkiyeliler*, s.394.

⁹ 1500 Krş Maaşla. Çankâya, *Mülkiyeliler*, s.394.

¹⁰ İhsan Işık, *Yazarlar Sözlüğü*, Risâle Yayınları, 1998, s.355-356.; "Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezunu Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli" (*Semih Ertem Özel Arşivi*)

¹¹ Çankâya, *Mülkiyeliler*, s.394; Işık, *Kültür Adamları*, s.2074. Sivas Vilayeti Maiyet Memurluğu'nda üstün başarısından dolayı taltif edilmiştir. *BOA*, Dosya No:312 Gömlek No:26 Fon Kodu: DH. MKT.

¹²*BOA*, Dosya No:245 Gömlek No:21 Fon Kodu: MF. MKT.

¹³ Murat Yalçın, *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, YKY, C.1, 2010.s.7.; Ağrgan, *Karter*.

Kaza Kaymakamlıklarında görüyoruz¹⁴. Bu görevi sırasında terfi ederek 2.8.1908 tarihinde Elbâsân Sancağı Mutasârrıflığına getirildi¹⁵.

Abdullah Sabri Karter, 8.11.1908 tarihinde Bursa Milletvekili olarak parlamentoya girdi¹⁶. İkinci devrede¹⁷ görev yapan Abdullah Sabri Bey, mecliste aktif bir mebus portresi çizmiştir¹⁸. Meclis-i Mebusan'da bütçe meselesi hararetli bir şekilde konuşulmaya devam ederken, Abdullah Sabri Bey, “Rumeli'ye olduğu gibi, 200 bin lira da Anadolu'ya veriniz” diyerek Anadolu'nun hakkını savunmuştur¹⁹. Haksızlığa tahammülü olmayan Abdullah Sabri Bey, memurlara yapılan haksızlık karşısında mecliste etkili bir konuşma yapmıştır²⁰.

¹⁴ 1906 yılında iyi niyetli çalışmalarından dolayı rütbe-i saniye sınıf-ı mütemaziye ile taltif edilmiştir.

¹⁵BOA, Dosya No:1285 Gömlek No:13 Fon Kodu: DH. MKT.

Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri İle Niğde Aksaray Tarihi*, C. I-III, İstanbul 1974. C.II, s. 1678. ; Çankâya, *Mülkiyeliler*, s.394; Elbâsân bugün Arnavutluk'tadır. Abdullah Sabri Bey'in yurt dışındaki tek görev yeridir.

¹⁶ Turgay Akkuş, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Bursa Kent Merkezinde Gayrimüslimler*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 2008.s.155.; Abdullah Sabri Bey'in Meclis-i Mebusan'daki Mebusluğu 1.11.1908-5.11.1911 arasındır. "Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezunu Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli" (Semih Ertem Özel Arşivi)

¹⁷ İhsan, Ezherli, *TBMM (1920–1998) ve Osmânî Meclisi Mebusanı (1877–1920)*, TBMM Kültür ve Sanat Yayınları no:54, Ankâra, 1998. Akkuş, *Bursa Kent Merkezinde Gayrimüslimler*, s.161.

¹⁸ Mehmet Kaan Çalen, *II. Meşrutiyet Dönemi'nde Meclis-i Mebusanı'nın Çalışmaları (1908–1912)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2008. s.47.

¹⁹MMZC (Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri), D.2.C.2.s.19.

²⁰ Abdullah Sabri Karter'in 5 Temmuz 1914 tarihinde Meclis-i Mebusan'da yaptığı konuşma şöyledir:

“Şimdi, en ziyâde mucibi memnûniyyet olan cihet, telgrafların sürati teatisidir, ondan, tabii, hepimiz memnûn oluruz; fakat teahhur birkaç suretle husule gelir. Evvelâ memurinin sureti muntazamada istihdamından ibarettir. Diğeri, hatların matlup olan şekilde tanzim edilmemesi, bir de kırıklık halinde turuku saire ile temini düşünülmesidir. Arzu ederiz ki, Nezâret bunları kat'iyen nazârı itibara alıp, sürati muhábereyi temin etsinler. Sonra ikinci hal vardır, biz hep memurün üzerine hücum ettik; memurin kahrolsun, memurin şu olsun, memurin bu olsun dedik; fakat bendeniz maatteessüf kat'iyen ve kâtıbeten bu fikre iştirak edemem.

Bir memur azledilmelidir; fakat o şartla ki, o memur mücrim olmalıdır. Fakat size sorarm, birisi diğeri efendi, senin kafanı küpe sokarm dese, bu kadar küçük bir lâfdan dolayı o memur azledilir mi? Ve o memur azledilip de, Şurayı Devlet, onun

Balkan Harbi nedeniyle Meclis-i Mebusan'ın 6.4.1913 tarihinde kapatılması üzerine yeniden mülki idareye dönerek Kırşehir Sancağı Mutasârrıflığında göreve başladı²¹. Bu görevini sürdürürken “*Yirmi Beş Yıllı Dolduran Mutasârrıfların Tekâüdlükleri'nin İcrâsı Hakkında Kânûn*” gereğince 14.6.1915 tarihinde re'sen emekli edildi. Ancak, kendisi Şûrâ-yı Devlet'te açtığı mahkemeyi kazanarak memuriyete geri döndü.

Eskişehir Sancağı “Ermeni Mallarını Tasfiye Komisyonu Başkanlığı”na getirildi²².

Milli Mücadele'nin başlaması üzerine TBMM tarafından kurulan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti emrine girerek 23.10.1920 tarihinde Aksaray (Konya) Sancağı Mutasârrıflığı görevine başladı²³.

cevazı istihdamına karar verirse bu karara tebaiyyet lâzım mıdır, değil midir? Şüphesiz ki lâzımdır. Evet, Şurayı Devletin bazı kararları vardır ki, o idarece kaabili tatbik değildir. Çünkü bir memur, idarenin emniyetiniselbetmiş, o adam filhakika berad kararı almış ama idare onun eline para verip kullanamaz, idare memura derse ki, sen mademki berad kararı aldın, bir başka babı Devlete müracaat et, orada kendine iş bul; fakat emniyeti selbetmemiş cüretini bir sürci lisanla yahut asabiyyetle veya diğer bir sebeble arkadaşına sebbüsetmiş, bundan dolayı bu memuru azletmek, bir daha istihdam etmemek üzere taretmek tabii makul olamaz; yani bu hususta Nezâret kısmen mes'uldür.

Şurayı Devlet kararlarından bir kısmının kabul etmemekte haklı ise de, bir kısmını kabul etmemekle kat'iyyen şayanı muahzedir. Bir de, şu ciheti nazârı itibara almalıdır ki, memurlar zulüm ve kahr ile değil, mesleklerine muhabbet ve emniyet usulü ile çalıştırılmalıdır. Memurun bugün başının çaresini düşünmekle meşguldür ki, bu da ifrattır. Bunu da tâdil etmeli. Memurine biraz başkalarının ve kendilerinin ufak tefek kusurlarından dolayı kollarından tutulup atılmayacağı temin etmeli.” MMZC. D.3.C.2.s.384.

²¹BOA, Dosya No:1498 Gömlek No:1331/Ra-30 Fon Kodu: İ.. DH..

²²BOA, Dosya No: 484 Gömlek No:125 Fon Kodu: DH.ŞFR.;Çankaya, Mülkiyeliler, s.394; Konyalı, **Aksaray**, s.1678.

²³ İ. Hakkı Konyalı'nın eserinde, Aksaray'ın müstakil mutâsârrıflığından itibaren görev yapan mutâsârrıf, vali ve kaymakamların isimleriyle işe başlama ve ayrılma tarihlerini gösterir cetvel başlıklı listede Abdullah Sabri'nin işten ayrılma tarihi olarak 15.11.1963 gösterilmiştir. Bunun yanırlılıkla yazıldığı kanaatindeyiz. Çünkü Sabri Bey, 21.07.1939 tarihinde vefat etmiştir. Konyalı, **Aksaray**, s.1673.; "Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezunu Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli" (*Semih Ertem Özel Arşivi*)

Bu sancağın vilayete dönüştürülmesinden sonra Kasım 1923 tarihi itibarıyla Aksaray Valiliğine atandı²⁴.

Abdullah Sabri Karter, 3 Mart²⁵ 1924 tarihi itibarıyla Edirne Valiliğine atanmıştır²⁶. Türkiye Cumhuriyeti'nin yapılanma yılları olan bu tarihlerde en önemli çalışmalar Mülki ve Mahalli İdarelerin yeni yasalarla desteklenerek halka benimsetilmesi idi. Yıllarını mülkî idarede geçiren Abdullah Sabri Bey önceliğini millî eğitim konusuna ayırdı. Onun döneminde Türkiye genelinde yeni kurulan "Maarif Eminliği" ile koordineli bir çalışma yürütüldü. Edirne okullarında pek çok yeniliklere imza atıldı. Özellikle Sanayi Mektebi (Sanat Okulu) çalışmalarında yeni atılımlar yapıldı. Edirne Müzesi Atatürk'ün emri ile 1925 yılında Selimiye Camii avlusunda Daru'l-Kurra'da kuruldu. Ayrıca, elektrik işleri onun döneminde İtalyan Morelli Şirketi kanalı ile Edirne'de hizmete girdi²⁷.

Edirne Valiliğinden 19.7.1926 yılında Mersin Valiliği'ne terfian atandı²⁸. Devlet Şûrâsı'nın Ankâra'da Şubat 1927 tarihinden sonra yeniden oluşturulması üzerine aynı tarih itibarıyla Tanzîmât Dâiresi

²⁴ Çankâya, Mülkiyeliler, s.394; "Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezunu Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli" (*Semih Ertem Özel Arşivi*)

²⁵Mülkiyeliler'de, Edirne'ye tayin tarihi 1924 yılının Şubat'ı olarak geçmektedir. Çankâya, Mülkiyeliler, s.395.

²⁶BCA, f: 30.18.1.1 y: 9.15..10.

²⁷ Mehmet Ağrgan, *Hudut Gazetesi*'ndeki yazısında Edirne'nin 1925-1926 yılında elektriğe kavuştuğunu yazıyorsa da Çiğdem Zağra yüksek lisans tezi'nde Edirne'nin elektriğe kavuşma tarihinin 1930 yılından sonra olduğunu kaydetmektedir. Çiğdem Zağra, *Edirne Elektrik Fabrikası ve Semt KuleleriKoruma - Kullanma Önerisi*, Trakya Üniversitesi-Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2008.s11; "Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezunu Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli" (*Semih Ertem Özel Arşivi*)

²⁸ Çankâya, Mülkiyeliler, s.394; "Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezunu Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli" (*Semih Ertem Özel Arşivi*)

Üyeliği'ne seçildi²⁹. Bu görevinde iken ikinci defa yaş haddinden Ekim 1932'de emekli oldu. İstanbul'a yerleşen Abdullah Sabri Karter 17.12.1939 tarihinde³⁰ vefat edince, Büyükkada Aile Kabristanlığı'na defnedildi³¹.

Abdullah Sabri Karter, okumayı, araştırmayı ve haliyle kitapları çok seven bir münevverdir. Kendisinin malik olduğu 1182 kitabı -ki bu kitaplar arasında yazma eserler de vardı- Bursa Halk Kütüphanesi'ne bağışlamıştır. Kitapsever Karter, kitapları bağışlarken biraz da karamsarlıkla hal tercemesini yazmıştır. 9 Şubat 1920 tarihli bu tercemede hem karamsarlığın nedeni hem de tevazuya şahit oluyoruz.

“Benim gibi mahkûm-ı nısyan olan bir şahsın, benden sonra terceme-i halini yazacak bir kimse bulunmayacağını³² bildiğimden dolayı, kendi göbeğini kendi kesen oğlan gibi, kendi terceme-i halimi yazmaya mecburiyet gördüm... Mekteb-i Mülkiye'den çıktıktan sonra muhtelif vazifelerim esnasında, yanımda kimse bulunmadığı zamanlar, en büyük eğlencem kendi kendime düşünmek ve yazmaktır. Fakat yazdığım nazımların hiç birisinde şiir kokusu hissetmediğim cihetle ehemmiyet vermedim. Bunun için hiçbirini toplamadım. Şu meş'um mütarekeden

²⁹BCA, f: 30.10.0.0. y: 11.67.12.; "Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezunu Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli" (Semih Ertem Özel Arşivi)

³⁰Nüfus Kayıt Örneği, Bursa Merkez, Cilt:4, Hane: 894.; "Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezunu Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli" (Semih Ertem Özel Arşivi)

³¹Ağırhan, Karter.; "Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezunu Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli" (Semih Ertem Özel Arşivi). Eklerde merhumun eski mezar taşı fotoğrafına bakabilirsiniz. Bkz.Ek:7.

³² Ali Çankâya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler isimli eserinde*, Abdullah Sabri Bey'in bu ifadelerini aktarırken 46 numaralı dipnotta şunları yazmıştır: *Rahmetli bu noktada pesimizme, karamsarlığa, bedbinliğe kapılmış bulunmaktadır. Aradan 45 yıl geçtikten sonra işte böyle naçiz bir Türk çocuğu çıkıp, kendisinin “hal” tercemesini nısyan dehlizlerinden çekip çıkararak bas-ii ba'delmevt'e kavuşturup “tarihe” mal edebilir. Eminim ki şu satırlar yazıldığı sırada kendisinin ruhu hoşnut olmuş ve kendisinden sonra gelen Türk kuşaklarının da en az kendi kuşağı kadar “vefa” hissiyle meşbu olarak yetiştiğini teslim etmiştir.”*

sonra necip soyumun (Türk Milleti'nin) duçar olduğu hakaret beni de son derece dil-hûn ettiğinden Eskişehir'de intişar eden gazetelerle neşriyatta bulunmağı bir vazife-i vataniye addettim; neşrolunan bu manzumelerden, iki cüz "İmdad", bir cüz "Çiftçim diyor ki" doğdu. İyi ve kötü ne yazmış isem muhterem ve faziletkâr pederime medyunum..."³³

Trabzon Valisi Ali Haydâr Yücebaş (Kasım 1919-Ocak 1920 arasında görev yapmıştır), merhum Karter için "Abdullah Sabri çok samimi, milliyetperver ve Türkçü, dürüst, temiz ve çok mazbut karakterli bir Türk evladıydı" demektedir³⁴.

Fransızca ve Arapça bilen Abdullah Sabri Bey, emekliliğı sırasında kendi el yazısı ile hazırladığı "Divan-ı Lügat'üt-Türk" isimli ünlü sözlükte geçen Türkçe kelimeleri içeren ve adına "Açar" dediğı anahtar eseri hazırlayıp Bursa Orhângâzi İl Halk Kütüphanesi'ne bağışlamıştır³⁵. "Açar" isimli bu eser –maalesef- basılmamıştır³⁶. Abdullah Sabri Karter'in basılmış kitapları şunlardır:

Manzum Osmânlı Tarihi ³⁷: Bu eser iki kısımdan oluşmaktadır Birinci kısım 120, ikinci kısım ise 112 sayfadan müteşekkildir. İki kısmın

³³ Ali Çankâya'nın eserinden naklen: Çankâya, Mülkiyeliler, s.396; Merhum burada Manzum Osmânlı Tarihi isimli eserini hiç zikretmiş. Unutmuş mudur bilemiyoruz ama mezkûr eseri 1895 tarihlidir ve ilk yayımlanan çalışmasıdır.

³⁴ Ali Çankâya'nın eserinden naklen: Çankâya, Mülkiyeliler, s.395.; Gül, Karter, s.93.

³⁵ Abdullah Sabri Karter'in hazırladığı, "Açar" adındaki KitabıDivanüLugat'it-Türk dizini 22 defter halinde Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi'nde GE4449-GE4470 numarada bulunmaktadır. GulnazKraubayeva, Kaşgarlı Mahmud'unDivanüLugat'ittürk'ünde Yer Alan Sosyal Ve İktisadi Hayat İle İlgili Söz Varlığının Günümüz Kazak Toplumunda Değerlendirilmesi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2009. s.7.; Gül, Karter, s.94.

³⁶ Mustafa Sinan Kaçalın, "Abdullah Sabri Karter'inDivânıLuğatı't-Türk Çevirisi Üzerine", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 8, İstanbul, 1997, s. 249–252.; *Divanı Lügatit Türk ve Tercümesi*, DİA, C.9.s.449.; Gül, Karter, s.94.

³⁷ Abdullah Sabri ibn-i Ali [Karter].*Manzum Osmânlı Tarihi (birinci kısım)* İstanbul 1311(Hicri) 1894(Miladi) Mekteb-i Sanayi Matbaası. ; Abdullah Sabri ibn-i Ali

künyesinde de “Maarif Nezâreti Celilesi ruhsatıyla” ibaresi vardır. Eserlerde, manzum olarak Osmânî Tarihi’nden kesitler anlatılmaktadır.

*İmdâd*³⁸:

Bu eser iki (2) kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım 15, ikinci kısım ise 16 sayfadan müteşekkildir. Abdullah Sabri Bey, birinci kısmın ilk sayfasında mukaddime başlığı altında İmdad isimli eserini babasının ruhûna ithaf ettiğini yazar. Bu eser (*İmdad*) ile *Çiftçim Diyor ki* isimli eserleri ihtiva eden çalışmamız 2013 yılında İz Yayıncılık'tan "Feryat ve Çağrı" ismiyle okurlarla buluştu³⁹. Birinci kısımdaki ilk şiirden, iki kıtayı buraya örnek olarak alıyoruz:

Çökmüş nedense kâbus-ı zillet
Hisler tutulmuş bir girdâba
Zulmetle malî efkâr-ı millet
Herkes şaşırmış gözler semada
Ya Rabbi, kaldık bahr-i belada
Vatan ezildi, harâb oldu türlü türlü bela,
İmdad senden imdad senden
Hayat-ı şevketini eylemekte istila;

[Karter], *Manzum Osmânî Tarihi (ikinci kısım)* İstanbul 1314(Hicri) 1897(Miladi) Mahmud Bey Matbaası.

³⁸ Abdullah Sabri ibn-i Ali [Karter], “*İmdad* (birinci kısım), Eskişehir 1335(Rumi) 1919(Miladi) Ticaret Matbaası.; Abdullah Sabri ibn-i Ali [Karter], “*İmdad* (ikinci kısım), Eskişehir 1335(Rumi) 1919(Miladi) Ticaret Matbaası.; Karter’in “İmdad” isimli çalışması, makalemizi hazırladığımız sıralarda İz Yayıncılık tarafından matbaaya gönderilmişti. Yayın evi tarafından 2013 yılının Şubat’ında okuyucu ile buluşacağı ifade edilmiştir.

³⁹ Bu yayında maalesef bazı hatalar oldu. Kitabın kapağında adımız sadece yayına hazırlayan olarak bulunacakken, sanki eserleri biz yazmışız gibi yer aldı. Burada elbette art niyet yoktu ama mezkûr yayınevi editörü kapağı matbaaya göndermeden önce gösterseydi hatayı fark eder ve düzeltirdik. Tarihte bu tip çok matbaa hatasını olduğunu bildiğimiz için de okurların anlayışına sığınıyorum.

*Çiftçim Diyor ki*⁴⁰:

2011 yılında tarafımızdan günümüz Türkçesi ile yayımlanan manzum tarzdaki eser on beş (15) sayfadan müteşekkildir. “Çiftçim diyor ki”, başlığı altında manzum olarak, çiftçinin yoklukla mücadelesini anlatırken, tespit ettiği yanlışları da dile getirmektedir. Bu eserin ilk sayfasından birkaç satırı örnek olarak buraya alıyoruz:

*Hak verirse olur elbette diye sade kıraç
Yüz dönüm tarlayı sürdün yârı çıplak yârı aç
Sürdün ama otuz üç gün bacı yattı yatağa
Topu bir çift öküz var, o da battı batağa
Geldi molla, okudu üfledi, geçti sıtma
Çift öküz çıktı ahırdan sonra geldi doğuma
Doğum olmak için ister para, yok bir paramız
Kanadı yokluk içinde, o onulmaz yâramız*

Edebiyat ve kültür araştırmacılarının kitaplarında, ansiklopedilerinde⁴¹ isim olarak geçen bu eserlerden örnekler verilmesi, Abdullah Sabri Karter’in vatan sevgisinden, araştırmacılığından, ufkundan vel-hâsılı birikiminden istifade edilebilmesi açısından isabetli olacaktır, kanaatindeyiz.

Araştırmaya doymayan bu münevver, müdekkik Vali Abdullah Sabri Bey, Aksaray tarihi için çok önemli olan notlarını (nam-ı diğer Aksaray Dağarcığı isimli eserini) kitap olarak bastırmak istemiştir.

⁴⁰ Abdullah Sabri ibn-i Ali [Karter], *Çiftçim Diyor Ki*. Eskişehir 1336(Rumi) 1920(Miladi) Ticaret Matbaası. (Bu eser tarafımızdan yayına hazırlanmıştır. A. Sabri Karter, *Çiftçim Diyor Ki*, (yaz. hazl. Mustafa Fırat Gül), Yeni Aksaray Gazetesi Yayınları, 2011.

⁴¹ İhsan Işık, *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi*, Elvan Yayınları, 2002.s.565. Işık, *Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, s.2074.; Işık, *Yazarlar Sözlüğü*, s.356.; Yalçın, *Tanzimat'tanBugüne Edebiyatçılar*; s.7.; Gül, *Karter*, s.95.

Fakat bu isteğinin sağlığında gerçekleşmeme ihtimalini göz önünde bulundurarak, eşine eserin vefatından sonra Aksaray'a ulaştırılmasını vasiyet etmiştir. Eşi de merhumun vasiyeti mucibince üç cilt defteri/notları, Aksaray Halk Evi Başkanı Bayram Ali Gürün'ne teslim etmiştir⁴². Bu eser de tarafımızdan hazırlanmış olup ilk cildi yayınlanmıştır⁴³.

b- Kuruluş Dönemi Osmanlı Tarih Yazıcılığı

Osmanlı 622 yıl yaşayan dünyanın en büyük devletlerinden birisidir. Osmanlılarda tarih yazıcılığı, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşundan 100-150 yıl sonra başlamıştır. Osmanlı tarih yazıcılığının geç başlaması, Anadolu'da Osmanlılardan önce Türkçe tarih yazıcılığının gelişmemesi ile bağlantılıdır (Başar, 2002: 409). Anadolu Selçuklu Devleti devrinde de sultânların ve Türkmen Beylerinin saraylarında tarih-hanlar ve menakıbnâme okuyan halk şâirleri mevcuttu. Osmanlılar bu geleneği devam ettirdiler. Gazavatnâme formundaki tarihi eserlerin tahttan çekilen sultanın gururunu okşamak ve edebi zevkini tatmin etmek için yüksek sesle okumak üzere yazıldıkları görülmektedir (Aydın, 2002: 417). Türkiye Selçukluları ile Beylikler Dönemi'nde Anadolu'da daha çok Arapça ve Farsça eserlerin yazıldığı görülmektedir. Bu dönemde Arap dili din ve hukûk alanlarında, Farsça ise sanat ve edebiyat konularında egemen olmuştur (Başar, 2002: 409).

⁴² Konyalı, *Aksaray*, s.1470.; MuallimSapancalı Hüsnü, *Hâsân Dağı'nda ilmi Cevelan*, Haz. Nevzat Topal, Kömen Yayınları, Konya 2009. s.V.; Gül, *Karter*, s.96.

⁴³ Zekâi Erdal-Mustafa Fırat Gül, *Aksaray Dağarcığı*, Aksaray, 2014. ikinci cildi baskıya hazırdır.

Bilinen ilk tarihçi Yahşi Fakih'tir. Eserinin ismi "Menâkıb-ı Âl-i Osman'dır. Ne yazık ki bu eser günümüze ulaşmamıştır (Aşıkî, 2008: 24). Osmanlı tarihi hakkında günümüze ulaşan ilk kaynak, Ahmedî'nin 1390 yılında tamamlayıp Germiyanoglu Süleyman Şah'a sunduğu *İskendernâme* isimli eserdir. Ahmedî mesnevî türündeki bu eserin sonuna XV. yüzyıl başlarında, Yıldırım Bâyezid devrine kadar gelen olayları anlatan bir bölüm eklemiştir. *Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân* adını taşıyan vekayinâme türündeki bu bölüm Osmanlı tarihi hakkında bilgi veren ilk Türkçe eser sayılmaktadır (Başar, 2002: 409).

II. Murâd'ın hüküm sürdüğü 15. yüzyılın ilk yârısı Osmânlı tarih yazıcılığının başlangıcı olarak kabul edilir (Şükrullah Efendi, 2010: 19).

II. Murâd devrinde, tercüme eserler ile anonim Tevârih-i Âl-i Osmanların yanında, olayların günü gününe kaydedilmiş olduğu kronolojik takvimlerin yazılmaya başlandığı görülmektedir. Ahmedî'nin eserinden sonra günümüze ulaşmış olan ilk Osmanlı tarihleri bu takvimlerdir. Saray takvimleri de denilen bu metinler çok kısa olup olaylar, eserin yazıldığı yıldan geriye doğru gidilerek "...elden berü....yıldur, feth olaldan berü yıldur, beg veladetinden berü yıldur, cülûsundan berü yıldur, idelden berü yıldur" gibi ifadelerle kaydedilmiştir (Başar, 2002: 411).

Fatih Devri'nde Osmanlı Rönesans'ı yaşanmış, her alanda olduğu gibi tarihçilik alanında da yeni yapılanmalar meydana gelmiştir. Bu devirde eski eserlerin tercümelerinin yanı sıra Fatih ve İstanbul'un fethiyle ilgili birçok yeni eser kaleme alınmıştır. Tursun Bey'in *Tarih-i Ebu'l-Feth'i*, Ebu'l Hayr'ın *Fetihnâme*'si ve ayrıca birçok anonim eser hep bu devirde meydana gelmiştir. Tursun Bey eserinde Fatih'in saltanatı zamanıyla II. Bayezid'in saltanatının ilk altı ayından

bahseder⁴⁴. Yine Fatih Devri'nde, Oruç (Uruc) b. Âdil tarafından şimdiye kadar bilinen en eski mensur Osmanlı tarihi yazılmıştır (Aydın, 2002: 418).

Oruç Beğ'in eserinden:

*Niçeler bu cihana geldi gitti
Benem diyü yalan da'viler itdi
Unuduldu adı anılmaz oldu
Yirini biri dahi geldi dutdı
Sakın benem diyü da'viler itme
Gurur ehli ahir peşimânile gitdi*

Fatih Devri'nin önemli simalarından biri olan Nişâncı Karamanî Mehmed Paşa, *Osmânlı Sultânları Tarihi* ismini verdiği Arapça olarak iki kısımdan oluşan bir risâle yazmıştır (Konyalı, 1949: 328). Konyalı'ya göre eser ilk dönem kaynakları arasında daha üstündür (Konyalı, 1949: 324). Boyabatlı Hasan tarafından yazılan *Câm-ı Cem-Âyîn* isimli eser ise zikredilmesi gerekenlerdendir⁴⁵.

Fatih'ten sonra hükümdar olan oğlu II. Bâyezid devrinde Osmanlı tarihi hakkında oldukça fazla eser kaleme alınmıştır. Gerek Fatih dönemindeki kültürel gelişmenin bir sonucu olarak, gerekse II. Bâyezid'in ilim adamlarını himaye edip onları eser yazmaya teşvik etmesi sonucunda bu dönemde tarih yazıcılığı çok gelişmiş ve önemli eserler yazılmıştır. II. Bâyezid devrinde kaleme alınmış olan Osmanlı tarihlerinin birincisi Âşıkpaşazâde'nin yazmış olduğu *Tevârih-i Âl-i Osmân* isimli eserdir. Âşıkpaşazâde, eserini Türkçe olarak kaleme alan ilk Osmanlı kronik yazarıdır (Başar, 2002: 14). Âşıkpaşazâde tarihi tertip ve üslup yönünden nesir tarzında kaleme alınmış olmasına

⁴⁴ Mertol Tulum yaptığı yayında Tursun Bey'in eserinin 1496'dan önce yazıldığını iddia eder. Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l-Feth*, hzl: Mertol Tulum, s.XXIII.

⁴⁵ Kırzioğlu Fahrettin tarafından 1949 yılındaki yayına göre eser 1482'de yazılmıştır (Kırzioğlu, 1949: 374).

rağmen verdiği bilgiler yönünden Osmânlı tarihinin en kıymetli tarihi kaynakları içerisinde yer alır. Ayrıca Osmanlı padişahlarını mücahit, gâzi olarak gören Âşıkpaşazâde, devletin kuruluşunda ve bilhassa Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük rolleri olan Ahi kuruluşları hakkında da bilgiler verir. Âşıkpaşazâde'nin amacının dört başı mamur tam bir kronik tarih yazmaktan ziyâde, okuyanlarını/dinleyenlerini eğlendirmek ve eğitmek olduğu açıktır (Kuruluş döneminde tarihçiliğin tam bir kronolojik tarih yazmaktan ziyâde, okuyanları eğlendirmeye ve eğitime yönelik olduğu açıktır Aydın, 2002: 417,418). Kemâl'in Selâtin-nâme'si de önemli eserlerdendir (Öztürk, 1999: 67).

Manzum Osmânlı Tarihler

Karter, "Manzum Osmânlı Tarihi" ismini verdiği eserinde Osmanlı'nın kuruluş yıllarını şiirle anlatmıştır. Kuruluş yıllarında yazılan çoğu eserin nâzımını (müellifi) gibi hem manzum hem de sanatlı bir dil tercih etmiştir.

En eski manzum tarihler Ahmedî'nin *İskender-nâme'si*, Hamzavî'nin *Câmiu'l-Meknûnât*'ı, Ahmet Daî'nin *Cenk-nâme'si*dir (Aşıkî, 2008: 25).

Ahmedî'nin *İskender-nâme'sinden*⁴⁶:

*Gâzi olan Tanrı'nun ferrâşidur
Şirk çirkinden bu yeri arıdur
Gâzi olan Hak kılıcıdur yakîn
Gâzidür püşt ü penâh-ı ehl-i dîn
Ola kim ol Tanrı yoluna şehid
Öldi sanma kim diridür ol sa'id*

⁴⁶ Atsız, Osmânlı Tarihleri I, s.7.

c- Eser hakkında bazı açıklamalar

Kuruluş yıllarındaki olayları kronolojik olarak anlatmayı tercih eden Karter, Türklerin Anadolu'yu yurt edinişlerini Osman Gâzi'nin dedesi Süleymân Şah⁴⁷ ile eserine taşımıştır. Mahan şehrinden hicreti de belirtmiştir⁴⁸ (Karter, 1311:6). Bu aynı zamanda diğer tarihçilerde de görülmektedir (Oruç beğ, 2008: 4).

Eserin hemen başında "*Hami-i yegâne-i efâdil, Mahmud Sebüktekin âdil*" mısralarıyla Gazneli Mahmud'a⁴⁹ göndermede bulunur. Sonrasında Ertuğrul Gâzi'nin babası Süleymân Şah'ı⁵⁰ anlatır (Karter, 1311: 9). Yaklaşık on dokuz sayfada Ertuğrul Gâzi'yi methetmiştir⁵¹ (Karter, 1311: 12-31). Otuz ikinci sayfadan itibaren Osmân Gâzi'yi anlatan Karter, uzun bir medhiyeden sonra Domâniç Muharebesi,

⁴⁷ Caber Kalesi'nde medfundur. Mustafa Kafalı, Osmân Gâzi'nin Ataları ve Ahilik, s.17.

⁴⁸ Oruç Beğ tarihine göre Süleymân Şah elli bin konar-göçer Tatar evleriyle Mahan şehrinden göçmüştür

⁴⁹ Sultân Mahmud henüz çocukluk dönemlerinde bile kararlılık sahibiydi. Gençlik yıllarına kadar sürekli kitap okumakla meşgul olup hocalarından ilim tahsil etti. İlim tartışma ve münazâralardan hoşlanır, her zaman hakkın tarafında olurdu. İslam dinine yürekten bağlıydı. Peygamberlerin ve geçmiş padişahların tarihlerini okumaktan çok hoşlanırdı. İlim adamları, zanaatkarlar ve oymacılar için sayılamayacak kadar çok vakıf ve ödenek ayırırdı. Şiiri çok severdi ve şâirleri bütün âlimlerden üstün addedip onlara daha fazla bahşış verirdi. (Şebankârei, 2009: 133, 136).

⁵⁰ Aşıkî der ki: "Osmân Gâzi'nin dedesi Süleymân Şah Türkistan'dan Rûm'a geldi. Altı yıl burada durdular. Süleymân Şah Gâzi pek çok kahramanlıklar gösterdi. Yine Türkistan'a yöneldi. Yolu Halep Vilayeti'ne uğradı. Oradan Caber Kalesi'ne vardı. Fırat Irmağı'nın öte tarafına geçmek için atını suya sürdü. Önü yârdı. Atı sürçtü. Süleymân Şah Allah'ın rahmetine kavuştu. Çıkardılar. Caber Kalesi önüne gömdüler. Şimdi oraya 'Türk Mezarı' derler" (Aşıkî, 2008: 38). Süleymân Şah'ın üç oğlu vardı: Sungur Tekin, Gündoğdu ve Ertuğrul. Ertuğrul'un da üç oğlu vardı: Gündüz, Savcı (Sarı Yatı) ve Osmân (Oruç Beğ, 2008: 7).

⁵¹ Karter eserinde *gazâ*⁵¹ ve *cihad* kelimelerini sıklıkla kullanmıştır. Osmânlı Beyliği'nin kısa sürede bir cihan devleti olmasında gâzilik geleneğinin büyük rolü olmuştur⁵¹. Osmânlı Devleti, İslâm dünyasının sınırlarında kendini gazâyâ yani Hıristiyanlığa karşı kutsal savaşa adanmış küçük bir beylikti⁵¹. Osmânlı'nın kuruluşunda Gâziyan-ı Rûm çok önemlidir.

Kulacahisâr⁵², Karacahisâr⁵³ fetihlerinden bahseder (Karter, 1311: 38). Osmân Gâzi'nin bu başarılarından sonra Selçuklu sultanı III. Alaeddin Keykubat'ın gönderdiği ferman ve hediyeleri de eserinde zikretmiştir⁵⁴. Bilecik Fethi'ni⁵⁵ Bilecik tekfuruyla Osmânlılar'ın ilişkilerinden söz ettikten sonra anlatmıştır (Karter, 1311: 48). Hemen sonrasında Orhân Gâzi'nin Nilüfer'le evliliğinden bahseder. Karter, Orhân Gâzi'nin evliliği⁵⁶, çocukları ve karakteri hakkında da doyurucu bilgileri şiirleriyle eserine almıştır. Aynı sene içerisinde olan Yârhisâr ve İnegöl'ün fethi de unutulmamıştır (Karter, 1311: 50). Bursa ve İznik'in ablukası için önemli olan Yenişehir'in⁵⁷ alınışını es geçmemiştir (Karter, 1311: 56). Koyunhisâr muzafferiyeti bilindiği gibi kuruluş yıllarının önemli hadiselerindedir. Karter'de ayrı bir başlıkla anlatmıştır (Karter, 1311: 56-57). Kestel'in, Kete'nin ve Ulubat'ın fethini Kete⁵⁸ başlığında anlatmıştır (Karter, 1311: 65-79). Karacahisâr Muharebesi'nden sonra Bursa Muhasârası'na, peşinden de Lefke ve Geyve Fethi'ne yer vermiştir⁵⁹ (Karter, 1311: 79-87). Akyazı ve Kocaeli Fethi'ni anlatırken Akçakoca, Samsa Çavuş gibi gâzilerin ismini de zikretmiştir (Karter,

⁵² 1285 yılında fethedilmiştir. Danişmend, Kronoloji, s.3.

⁵³ 1288 yılında fethedilmiştir. Kronoloji, s.4.

⁵⁴ 1289 yılı. Kronoloji, s.4.

⁵⁵ 1298 yılı. Kronoloji, s.5.;

Karter, beyliğin imparatorluğa dönüşmesinin önemli safhalardan birisi olan neslini Oğuz Han'a dayandırmasını ihmal etmemiştir. Bilecik fethedilince Dursun Fakih Cuma namazını kılmak için sultândan izin almanın gerekli olduğunu kayın atası Şeyh Edebali vasıtasıyla Osmân Gâzi'ye bildirir. Osmân Gâzi bu fethin kendi emeği olduğunu söyler ve der ki: "O'na sultânlık veren Allah bana dahi hanlık verdi. Eğer mihneti şu sancak ise ben kendi sancağımı götürüp uğraştım. Eğer o, ben Âl-i Selçuk'um derse ben de Gök-Alp (Oğuz Han'ın oğlu) oğluyum". (Turan, 2003: 253).

⁵⁶ Rivayete göre Orhân Gâzi, tutsak edilen Yârhisâr tekfurunun kızı Nilüfer (Lülüfer) ile evlenmiş. Murâd ve Süleymân bu evlilikten doğmuştur (İnalçık, 2009a: 77).

⁵⁷ Yenişehir'in alınışı 1300-1301 yılına denk gelmektedir. Kronoloji, s.6.

⁵⁸ Bu üç fetihin tarihi de 1306'dır. Kronoloji, s.7.

⁵⁹ İzahlı Osmânlı Tarihi Kronolojisi'ne göre Lefke, Geyve Fethi daha öncedir. Bursa Muhasârası 1314 tarihidir. Akhisâr, Lefke, Lüblüce, Geyve, Hisârcık'ın alınışı ise 1313 tarihidir. Kronoloji, s.9.

1311: 92). Karter, eserinin birinci kısmının sonuna doğru Bursa'nın Fethi'ni⁶⁰ şümüllüce anlatmıştır (Karter, 1311: 92-113). Son sayfalarını da Osmân Gâzi'ye ayırmıştır⁶¹ (Karter, 1311: 113-120).

İkinci kısımda Orhân Gâzi dönemi anlatılmaktadır. "Cülûs-ı Hümâyun" başlığı altında dört sayfada Orhân Gâzi'nin tahta geçişi anlatılmaktadır (Karter, 1314: 4-8). Sonrasındaki altı sayfada "Anadolu Fütühatı" diyerek yapılan fetihler, müteakiben Aydos Vak'ası anlatılmıştır (Karter, 1314: 10). Maltepe Muharebesi'ne⁶² kadar devletleşme sürecini, nizamâtı, askerî terakki gibi mevzuları anlatmıştır. Anadolu'da Türk-İslam mührünün vurulmasında birçok fetih çok önemlidir. Osmânlı'nın kuruluş yıllarında Bursa ve İznik⁶³ fetihleri de bu cihettendir. Karter de eserinde bu fethi hakkıyla anlatmıştır (Karter, 1314: 48-55). Orhân Gâzi dönemindeki diğer fetihleri⁶⁴ de metheden Karter, eserinin ikinci kısmının sonlarına aynı dönemi anlatmış, sonraki padişah dönemine geçmemiştir. Orhân Gâzi'nin vefatını ve kişiliğini anlatarak ikinci kısmını tamamlar. Son sayfasındaki *ikinci kısmın sonu* ifadesinden eserin devam edip, etmeyeceğinden emin olamıyoruz. (Karter, 1314: 112). Biz bu eseri Bursa İnebey Basma ve Yazma Eserler Kütüphanesi'nden temin ettiğimiz baskıdan (jpg olarak hazırlanmış

⁶⁰ Özellikle Bursa'nın fethinden⁶⁰ sonra ilim ehli kimseler Orhân Gâzi zamanında müreffeh bir hal aldılar. Mevlana Sinan adında bir bilgin vardı. Orhân Gâzi'ye müracaat etti. Sinan Paşa diye lakaplandırıldı (Şükrullah, s.380).

⁶¹ Karter eserinde özellikle devlet adamlığına dikkat çeker. Osmân Gâzi'nin oğlu Orhân Gâzi'ye, Orhân Gâzi'nin oğlu Murâd Hüdâvendigâr'a, O'nun da oğlu Yıldırım Bâyezid'e vasiyetlerinde bir devlet adamında bulunması gereken vasıfların başında şunlar olduğu hakikattir: Âdil olmak, zulümden uzak durmak, bilginleri gözetmek, mağrur olmamak, istişare etmek, cömertlik, halkı koruyup-kollamak, kânûna uygun hareket etmek, hayırla anılmak, misyon sahibi olmaktır (Sevgi, 1999)

⁶² Maltepe Muharebesi 1328-1329 yılında olmuştur. Danişmend, kronoloji, s.17.

⁶³ İznik'in kati fethi 1331 tarihlidir. Kronoloji, s.17.

⁶⁴ Bu fetihlerden bazıları şunlardır: Karesi Fethi (Karter, 1314: 56), Rumeli'ye geçiş (s. 75), Gelibolu Fethi (s. 83), Bolayır Muharebesi (s.99)

kopyası) tercüme ettik. Yayınlanmasına çok az kala orijinal kitabı⁶⁵ inceleme imkânı bulduk. Arka kapağındaki *hata ve sevap cetveli, unutulmuş bazı ebyat üçüncü kısımda tab' olunacaktır. Üçüncü kısım da derdest tabdır* ifadesinden Karter'in üçüncü cildi hazırladığını fakat basılmadığını anlıyoruz.

Şahnâme etkisi

Eserin ikinci kısmının hemen başında "*Tokat Divân-ı Harp Dairesi ferikân-ı kirâm ve şuara-yı zevi'-ihtiramdan saadetlü Mustafa Hilmi Paşa hazretlerinin takriz-i belîğ-i pesendaneleridir*" başlığı altındaki beyitlerden açık olarak anlaşılıyor ki, Şahname ile eserin benzemesi temenni edilmiştir.

Karter'in eserinde özellikle ikinci kısımda Firdevsî⁶⁶'nin Şahnâme⁶⁷ isimli eserinin etkisi âşikârdır. Şahnâme gerek İran gerekse Türk edebiyatında kahramanlık mesnevileri için vazgeçilmez bir örnek olmuştur (Firdevsî, 2002: 40). Firdevsî, İranlılık ruhunu Şahnâme ile yeniden canlandıran, onu harekete geçiren; Zâl'ı, Rüstem'i, Keykâvûs'u,

⁶⁵ Karter'in mezkûr kitabını ve diğer evrak-ı metrukesini kargo ile gönderip hediye etme inceliği gösteren şâir Semih Ertem'e ne kadar teşekkür etsem azdır.

⁶⁶ Ebu'l-Kâsım-i Firdevsî H.329 (M.940) doğumlu olup H.411(M.1020) yılında vefat etmiştir (Firdevsî, 2005: 15).

⁶⁷ Firdevsî eserini 1010 yılında Gazneli Mahmud'a sunmuştur. Her beyitine bir dinar sözü verilmiş fakat eser tamamlanınca beğenilmemiş ve her beyit için bir dirhem verilmiştir (Firdevsî, 2005: 30). Şahnâme baştan başa savaşlar, kan dökme, ölüm ve zindan hikâyeleriyle dolu olmasına rağmen, Firdevsî tüm bunları kınamakta ve her zaman insanları iyiliğe ve güzelliklere çağırılmaktadır. Altmış üç destandan oluşan Şahnâme'nin en önemli konularında biri de aşktır (s.39). Şahnâme'de çokça geçen bazı isimler hakkında küçük açıklamalar vermenin istabetli olacağını düşünüyorum. Tehmine: Semengân hükümdarının kızı Rüstem'in eşi ve Sohrab'ın annesidir (s.1065); Siyavuş: Keykavus'un oğludur. Efrasiyab'ın emriyle öldürülmüştür (s.1065); Pîrân: Efrasiyab ordusunun kumandanı ve Siyavuş'un arkadaşıdır (s.1062). Cemşid: Cem diye de geçer. Tehmur'un oğlu olan Cemşid İran'da hüküm süren Pişdâdiler sülalesinin dördüncü ve en büyük hükümdarıdır. Yedi yüz yıl insanlar, cinler, devler, kuşlar ve periler âlemine hükmetmiş, insanlara terzilik, gemicilik, hekimlik gibi meslekleri öğretmiştir (s.1044); Zâl: İranlı ünlü kahraman Sâm'in oğlu; Zevâre: Zâl'in oğlu, Rüstem'in kardeşidir ve Keyhüsrev ordusunun ünlü bir kahramanıdır (s.1069).

Cemşîd'i, Behram'ı, Câm-i Cem'i, Rahş'ı ve Simurg'u yaşatmaya devam eden kişidir ve Karter de eserinde bu isimlere atıfta bulunmuştur. Karter eserinde kahramanlık benzetmelerinde daha çok "Rüstemâne" ifadesini kullanmıştır. Bilindiği gibi İran'ın en ünlü kahramanı Rüstem'dir. Oruç Beğ eserinde Osmânlı sultânlarını överken "Rüstem-i Zâl, Efrasiyab veya Neriman'dı" gibi ifadelerle Şahnâme'den etkilendiğini göstermektedir (Oruç Beğ, 2008: 13). Şükrüllah da eserinde "Orhan Gâzi savaş gününde adeta Sam ya da Neriman idi" diyerek İran tarihindeki kahramanlarla kıyaslamıştır (Şükrüllah, 380). İbn Kemâl'in "Tevârih-i Âl-i Osmân" isimli eserinde de Şahnâme esintilerini görebiliyoruz⁶⁸.

Bir kaç elzem açıklama:

- Karter, eserde özel isimleri vurgulamak için parantez tercih etmiş, biz ise metinleri italik olarak yazmayı uygun bulduk.
- 1.kısım s.23'te beyitlerde karışıklık olduğunu düşündüğümüzden mısraların yerlerini değiştirdik. Eserde beyitler şu şekildeydi:

Her bir şecer letâfet-i âbâd

Bir cuy-ı latife saye salmış.

Güyâ deverân âfet-i âbâd

Bir hâb-ı sükûn nemaye dalmış;

IV

Gittikçe zalâm-ı dehşet âver

Kaplar da zemin ü âsumanı;

Bir havf, bir âh ü zâr makber

Pürlerze edermi cism ü canı?

⁶⁸ Eserde daha ilk sayfalarda Cemşid ismini görebiliyoruz. (İbn Kemâl, s.2)

- s.24'te beyitlerde karışıklık olduğunu düşündüğümüzden mısraların yerlerini değiştirdik. Eserde beyitler şu şekildeydi:

*Çökmüş zulûmât-ı dehşet-engiz
Ses yok, deverân sükûta münkâd
Ammâ yine eyler arz-ı naçiz
Gönlüm gibi gizli gizli feryâd:*

VI

*Bir hüzn ve sükûn içinde tenha
Her necm-i ziya feşân-ı seyyâr;
Şeb ta bisihr olub hüveyda
Eyler azâmetle neşr-i envâr.*

- s.36'da, "*olmaksızın ihtilal alırsız*" mısrasının sonunda *alev, alu* gibi bir şey vardı. Biz bunu metinde ahenk bozulmasın diye çıkardık. Daha doğrusu yazım hatası olabileceğini düşündük.

- s.117'de, "*Dikkatle bakınca bende billâhi*"den sonra gelen mısraların ahengi bozduğu gözlerden kaçmayacaktır. Tahminimiz mürettibin mısranın birisini eksik dizdiği yönündedir.

II. BÖLÜM

METİN

Birinci Kısım

İBN-İ ALİ A. SABRİ

Manzum

OSMÂNLI TARİHİ

Maârif-i Nezâret Celilesi'nin Ruhsatıyla

DERSAADET

Mekteb-i Sanayi Matbaası

Sene 1311

KAYIHAN KABİLESİ

I

Hâkân-ı serîr-i şevket-i âyîn

Sultân-ı mübeccel nuhustîn

Hâmî-i yegâne-i efâdil

Mahmud Sebüktekin-i âdil

Şâhâne, hâkim ü âdilâne

İcrâ-yı nüfûz edip cihâne

Bir nûr-ı seher gibi ser-â-ser

Âfâk-ı zemîne verdi zîver

Zirâ sademât-ı adl-ü darbı

Titretti diyâr-ı şark u garbı

serir: taht; *nuhust*: ilk; *şevket*: heybet; *mübeccel*: yüceltilmiş; *efâdil*: faziletli; *serâser*: baştanbaşa, *ziver*: süs, *ziynet*; *sademât*: ansızın başa gelen belalar; *şark*: doğu; *garp*: batı

[3]

Devrinde husûle geldi hakka
Ezhâr-ı terakkîyi dilârâ
Binlerce kitap feyz-i îsâle
Verdi şeref âlem-i kemâle
Binlerce hekim, edib u şâir
Feyz-i keremiyle oldu zâhir
Devrinde bi-hakkın ehl-i İslâm
Sürdü mütene'imane eyyâm.
Ahkâm-ı şerîat-ı muâllâ
Ta Hind'e dek oldu feyz bahşâ
Ez-cümle kâbile-i Kayı Hân
Ecdâd-ı izâm-ı âl-i Osmân
Mahan ovasında hayli eyyâm
Etmiş idi ihtiyârı ârâm
Vatka ki O şâhı bî-müdâni
Terk etti bu mihnet-i âşiyâni

husul: meydana gelme; *ezhâr*: çiçekler; *dilara*: gönül süsleyen; *îsâl*: ulaştırmak; *mütene'imane*: varlık ve ferahlık içinde olma; *bahş*: ihsan, bağış; *izam*: büyükler; *âşiyân*: yuva, ev; bî-müdani: emsalsiz.

[4]

Muhtell olup intizâm-ı devlet
Her yerde verildi zulme şiddet
Âsârı adâlet oldu efsûs!...
Ankâ gibi bir hayâl-i me'nûs
Bed' eyledi her tarafta isyân
Asâyîşi halka verdi noksân
Etrafta yüz bulup şekâvet
Yer yer türedi ufak emâret
Her bir *türeyân* kesildi güyâ
Bir devlet şân u şevket ârâ
Bir hamlede hakdan-ı berbât
İşten bile olmuyordu ta'dâd
Artıkça bu tatlı tatlı evhâm
Dünyâyâ haram oldu ârâm
Her yerde bir ateş çekâçâk
Olmuştu taraka bahş-i eflâk

muhtell: bozuk; *efsûs*: yazık, evvâh; *menûs*: alışılmış, alışık; *bed'*: başlama; *şekavet*: eşkıyalık; *emaret*: emirlik; *ta'dad*: sayıp dökme, sıralama; *ârâm*: durma, dinlenme; *çekâçâk*: kılıç şakırtısı; *tarak*: bulutların bir yerde toplanması; *eflak*: gökler, âlemler

[5]

Yani emel-i kemâl-ı sadvet
İhrâz-ı şeref, bekâ-yı devlet
Olmuştu tabiatıyla hayfâ!...
Bâdî-i muhârebât-ı bicâ
Ammâ bu kâbile-i Kayı Hân
Hiç etmeyip iştirâk-ı isyân
Bir hâli sükûn nemâda her bâr
Eyyâmını eylemişti imrâr
Vahdet gibi kûşe-yi sefâda
İmrâr-ı hayat ederdî sâde
Ettikçe bahâr âlem ârâ
Sahrâları hiclegâh-ı ra'nâ
Durmazdı, çıkardı kühsâra
Hayretle bakardı cuy-bâra
Yaz âleminin letâfetinden
Her bir *şebnin* halâvetinden

ihraz: nail olmak; *badi*: rüzgar; *bica*: yersiz; *eyyâm*: devirler, günler; *bâr*: defa, kez; *imrar*: ipi sağlam bükme; *ârâ*: süsleyen; *küh-sar*: dağ tepesi; *cuy-bar*: akarsu, dere; *letâfet*: hoşluk, güzellik; *şebn*: gece; *halavet*: tatlılık, şirinlik

[6]

Meshûr olarak mevhidâne
Şükr eyler idi o mestâne
Bir feyz alırdı şâirâne
Vermezdi ferâğı bin cihâne
Ol dem ki şitâ hulûl ederdi
Dünyâyı bütün melûl ederdi
Her yerde olurdu nâr-ı Nemrûd
Gülzâr-ı Halîl hikmet-i endûd
Mahan Ovası olurdu mesken
Her bir tarafı olurdu rûşen
El-hâsıl hüsnü tavr-ı tâmmın
Ahlâk-ı fezâil ittisâmın
Arz etti güzel güzel zemîne
Mazhâr düşe geldi âferîne
Hüsn-i nazâr, iltifât-ı metbu‘
Hakkında bi-hakkın oldu matbu‘

meshûr: büyülenmiş; *mestane*: sarhoşçasına; *şitâ*: kış, *hulul*: girme, dahil olma; *melûl*: usanmış, bezmiş; *ruşen*: parlak; *ittisam*: damga, nişân vurma; *metbu'*: kendine uyulan; *mazhâr*: şereflenme, ortaya çıkış yeri; *matbu'*: tab olunmuş, basılmış.

[7]

Ammâ o zaman- ki şûr-ı Cengîz
Dünyâyı serâser etti ta'cîz
Düşmanlara minnet etmedense
Arz-ı tebâiyyet etmedense
Efrâd-ı kâbilesiyle birden
Tebdîl-i vatan göründü ehven
Ahlat'a kadar gelip oturdu
Dağlar, ovalarda hayme kurdu
Yerli ile imtizâc lâkin
Artık görülünce gayr-ı mümkîn
Terk etti yavaş yavaş bu yurdu
Kalktı, yürüdü cenûba ordu
Gözden geçirip bu kâinatı
Devr eyledi havza-yı Fırât'ı
Etti, fakat etmeden ikâmet
Me'vâ-yı kadîme doğru avdet

şur: gürültü; *seraser*: baştanbaşa; *tebaiyet*: uyma, tabi olma; *hayme*: çadır; *imtizac*: iyi geçinmek; *cenup*: güney; *me'va*: varılacak yer

[8]

Geçmişti o dehşet-i belâya
Varmıştı cihân sükûna zîrâ:
Sevdâ-yı vatan, enîn-i hicrân
Etmişti kulûb-ı nâsı sûzan.
Kat' eyleyerek râh-ı menâzil
Caber önüne olunca vâsıl
Serdâr-ı kâbile *Şâh Süleymân*
Zûr-ı âver-i şehsuvâr-ı devrân
Sürdü atını Fırat'a yüzdün
Gitti dibe kayb oldu gözden
Fil-hâl atılıb bu nehre hayfâ!.
Sa'y eylediler hülâsa ammâ
Takdir-i Cenâb-ı Rabb-i sani'
Akdâm-ı vefire oldu mâni.
Efrâd-ı kâbile oldu gam-gîn
Ol kal'a önünde etti tedfîn (626)

enîn: acıdan inleyiş; *kulûb*: kalpler; *sûzân*: yakan, yakıcı; *katı'*: kesen; *rah*: yol; *menazil*: menziller; *zur*: kuvvet, güç; *aver*: getiren; *şehsuvar*: ata en iyi binen; *filhâl*: hemen, şimdi; *akdam*: ayaklar; *sani'*: Hz. Allah; *vefir*: çok, bol; *gam-gîn*: gamlı, kederli; *tedfîn*: örtme, gömme

[9]

Hâlâ da mezarı “Türk mezarı”
Nâmı ile bulmuş iştihârı.
Her gün ederek o kabre feryât
Eylerler idi bu şiiri inşâd:

I

Ey saf-der-i saye-sâz-ı iclâl!
Ey sürûr-ı serfirâz-ı ikbâl!
İclâl-i mekânâtınla fi‘l-hâl
Ettindi bizi necâta îsâl
Oldun melekûta şimdi ragıb
Gözden oluverdin ah!.. Gaib

II

Etmişdi seni hüdâ-yı âdil
Âlemde bize reis-i kâmil
Sendin bize âh maye-i dîl
Sensiz yaşamak olur mu kâbil?..

iştihar: tanınma, meşhur olma; *inşad*: şiir okuma; *saff-der*: düşman saflarını yâran yiğit; *sürur*: neşeli; *serfiraz*: benzerlerinden üstün olan; *îsâl*: ulaştırmak; *ragıb*: rağbet eden, isteyen; *maye*: esas, temel; *kâbil*: mümkün

[10]

Bilmem ki neden bizi bıraktın

Hicrinle bütün cihâni yaktın

III

Ol dem ki bahar behcet-i âbâd

Gülîzar-ı gammı ederdi dilşâd;

Her mer'i çemen olup ser-azad

Eylerdi mesâr içinde feryâd;

Dağlar gibi bizde vâlihâne

Şevkinle eder idik terâne

IV

Ol dem ki sabah irüb cihâne

Başlardı saba, güzel vezane

Elhân-ı latif içinde câne

Bir feyz verirdi sahirane

Didârın ile şeref bulurduk

Lütfun ile pür-mesâr olurduk

behcet: sevinç, güzellik; *çemen*: çimen; *mesâr*: hapsedmek; *vâlihâne*: şaşkınca; *terâne*: terennüm, şarkı söyleme; *saba*: gün doğusundan esen hoş ve latif rüzgar; *vezan*: esen, esici; *elhan*: nağmeler; *sahirane*: büyülercesine; *didar*: yüz, çehre;

[11]

V

Ol dem ki mah-ı letâfet-ârâ
Şeb-ta-be-seher olub hüveydâ,
Bir hüzn-i latif içinde tenhâ
Envâr-ı safâ ederdi ifşâ
Ulviyeti hemen edip yâd
Virâne dîli ederdik âbâd.

VI

Geçti!... Ne seher, ne yâr kaldı
Âlemde ne nevbahar kaldı
Eyvâh bir âh u zâr kaldı!..
Bir türbe ile çınar kaldı.
Yansın devran tahassürünle
Döksün yaşımı teessürünle

mah: ay; *tabeseher:* sabaha kadar; *letâfet:* hoşluk, latiflik; *ârâ:* süsleyen; *şeb:* cenk koparmak; *huveyda:* açık, belli; *tabeseher:* sabaha kadar; *envâr:* nûrlar; *ulviyet:* yücelik; *âbâd:* mamur, şen; *tahassür:* hasret çekmek;

[12]

Ertuğrul Gâzi

III

Oldu, o zaman ki şâh-ı dahi

Müsteğrak-ı rahmet-i ilâhi.

Düştü bu kâbile-i asile

Bir tefrika-i bilâ sebile:

Gündoğdu yolunda çıktı gitti

Sungur Tekin'i de yoldaş etti.

Bir nâm-ı nişânlarından asla

Yoktur haber-i sahih hâlâ.

Ertuğrul o kahraman hâzım

Dündar'la şimale oldu azm

Sahra-yı Pasin de hayli eyyâm

Etti yine ihtiyâr-ı ârâm

müstağrak: gark olmuş; *hâzım*: ihtiyatlı/keskin; *eyyâm*: günler; *ârâm*: dinlenme; *ihtiyâr*: seçmek

[13]

Lîk emr-i gaza; ŧitâ-yı mevfur
Tebdîl-i diyâra etti mecbur.
Rum illerini göze alırken,
Yollarda yavaş yavaş gelirken,
Bir ma'reke-i felaket-i âsâr
Olmuştu nazâr riba-yı nizar
Bir canibi ric'at eylemekte
Kaçmaklığa gayret eylemekte;
Olmakta diğere cihet bi-gâyet
Sermest-i me'sar-ı galibiyet.
Ammâ ki ne harb, harb-i hicrân
Hûnâb-ı bela nüma-yı tufan,
Binlerce vücûd kana batmış
Al kanlar içinde hâbe yatmış;
Olmuş iki asker muhârib
Sefk-i deme cahidâne râgıb;

lik: ama; *mevfur*: çok, çoğaltılmış; *ŧitâ*: kış; *ma'reke*: çarpışma; *sermest*: başı dönmüş, kendinden geçmiş; *me'sar*: hapsedilmiş; *hûn-ab*: sulu kan, kanlı göz yaşı; *hab*: uyku, rüya; *sefk*: dökme, akıtma; *ragıb*: isteyen

[14]

Binlerce vücûd zâre dalmış
Zir-i elem kademde kalmış,
Mağmum hevâ-yı tir u şemşîr
Şimşek gibi eylemekte tenvîr;
Bir velvele, bir sadayı çâlâk
Olmakda taraka bahşi eflak,
Bir gulgule, bir enîn-i hicrân
Etmekte cihânı canı lertzân
Mahşer gibi baş başa girişmiş
Bir ah ki arşa dek erişmiş
Verdi bu menazır-ı sefalet
A'sab-ı ukûl-ı nâsa dehşet.
Âsân idi fi'l-hakika âsân
Binlerce esiri zabt u talan.
Celb-i nazâr etmesin mi dâim?..
Pâ-mâl-ı hayâl olan ganâim

zar: inleyen; *mağmum*: gamlı; *hevâ*: istek; *tir*:ok; *şemşîr*: kılıç; *çâlâk*: atik, çevik; *tarak*: bulutların toplanması; *galgale*: gecenin bitmesi, süratle gitmek; *enîn*: acı ve sızıdan inleyiş; *lertzân*: titreyerek; *menazır*: manzaralar; *nâs*: insanlar; *ukûl*: akıllar; *fi-l-hakika*: esasında, hakikaten; *âsân*: kolay; *celb*: çekmek, götürmek; *pâ-mâl*: çiğnenmiş; *ganaim*: ganimetler

[15]

Galib tarafın tutup da zîrâ;
Çekseydi heman süyûf-ı gaza
Vaki olacak zaferden elbet
Düşmez mi ya hisse-i ganimet?
Ammâ ki odur bi-müdâni
Olmakla yiğitliğin zemanî
Ertuğrul, O aslan oğlu aslan
Emval, isrâya vermeyip can
Acizlere eyledi ianet
Meydân-ı cidâle verdi dehşet
Şimşek gibi lemhâ-i bâsârda
Alt üst ediverdi bir şerarde
Olmakta iken hemen muzaffer
Yüz tuttu bütün firara asker
Zîrâ galebe eden nihâyet
Zan etti kesildi hatt-ı ric'at

süyûf: kılıçlar; *bi-müdâni*: eşsiz, denksiz; *emval*: mallar; *ianet*: yardım; *cidal*: muharebe; *lemha-i bâsâr*: çok az bir zaman; *şerer*: kıvılcıklar

[16]

Galib görünen koca bir ordu
Bir saat içinde bitti yâhû!..
Efrâd-ı kâbile oldu dilşâd
Derhal bu şiiri etti inşâd:

I

Ertuğrul iken reis-i mergûb
Heyhat!.. Olur muyuz ya mağlûb?
Çektikçe kılıç o merd-i mahbûb
Nusret bize olmasın mı meclûb?
Silmek için eşk-i âcizânı
Pâ-mâl ederiz bu mal u cânı!..

II

Binler yaşa ey dilir-i Haydâr!..
Tuttu şerefin cihânı yekser.
Şânın ebedidir ey dilâver!..
Korkma!.. Yürü titresin bu yerler!..

dilşâd: gönlü şen; *mergub*: rağbet edilen; *meclub*: celb olunmuş; *eşk*: gözyaşı; *dilir*:
yiğit; *yekser*: baştanbaşa; *dilaver*: yürekli, yiğit

[17]

Görmüş mü acep sipihr duvar?..

Devrin gibi bir şerefli edvar!..

III

Sensin sen O nâmdâr âli

Lütfunla bu kâinât malı!..

Şânın, şerefın ali-t-tevâlî

Gönlün gibi eylesin teâli!..

Pir-i evvel yaşa ey dilir-i izzet

Etdin bizi bir şerefli millet!..

IV

Ey mah-ı şehir arş-ı pâye!..

Sensin bize bir yegâne sâye.

Necm-i keremin ilâ-nihâye

Zînet verecek bu hoş semaye.

sipihr: gökyüzü; *edvar*: devirler; *dilir*: bahadır, cesur; *tevali*: sürüp gitme; *teali*: yükselme; *saye*: himaye, gölge etme; *ilâ-nihâye*: sonsuza kadar

[18]

Fahr etse kerem seninle ihrâ

Ettin yeniden cihânı ihyâ.

V

Ulvîyetini bilâ mûmâşât

Ettin deverâne karşı isbat.

Meydânda iken bütün kemâlat

İnkâra mecal olur mu? Heyhat!

Bir saf-dersin bugün cihânın

Bir sürûrısın bütün zamanın

VI

İnler iken ey emir-i zî-şân

Şevkinle bu âsiyâb-ı deverân

Ulvîyet izzetinle her an

Fahz etse zaman değil mi şâyan?

Var ol şerefîn semâyı tutsun

Her zemzemesi sarayı tutsun

fahr: övünme; *saff-der*: düşmanı saflarını yâran yiğit; *âsiyâb*: değirmen; *şayan*: münasip, lâyıık; *zemzeme*: nağme, hoş ses; *fahz*: büyüklenme

[19]

Mensub-ı Selaçukaymış âhar
İmdad olunan gürûh-ı asker.
Makhur-ı harâb olan sipahi
Hûnhar-ı Tatar imiş kemâhi.
Sultân-ı serir Âl-i Selçuk
Şâd oldu, sevindi gayri mesbûk.
Ertuğrul'a etti izzet, ikrâm
Bir hil'at fahire ile in'am,
Yani Söğüt olmak üzre kışlak
Verdi *Domâniç* dağında yaylak.

İSTİDRAD

İzmit'e kadar olan mahaller
Tabiydi Selçuk'a serâser.
Lîk ehl-i salib muharebatı
Devlette bırakmayıp sebâtı.

makhur: kahredilmiş; *hûnhar*: kan içici; *serir*: taht; *in'am*: nimet vermek; *ehl-i salib*: Hıristiyan; *istidrad*: uygun bir yerde konu dışında bir şey anlatmak. konuya açıklık getirmek, okuyucunun veya dinleyicinin istifadesini sağlamak için bu yola başvurulur. bu tür ara girişler "istidrad" başlığı ile yazılır, bitiş yeri ayrıca belirtilirdi. sonra bu yöntem bırakıldı, başlık koymadan açıklama yapıp "sadede gelelim" sözüyle asıl konuya dönmeye başlandı. Zamanımızda istidradlar kısa olmak kaydıyla parantez veya iki çizgi arasında yapılır.

[20]

Yer yer alınan kal'a u emsar
Elden yine çıktı gitti tekrar.
Rum beyleri eyledikçe ammâ
Teshîr-i memâlik ve berâya,
Artmıştı o nisbet üzre efsûs!..
Gârât, tecavüzât-ı nâmus.
Ertuğrul nadir-il emasil
Oldukda tecavüzâta hâil
Rum beylerinin sıkıldı canı
Dar geldi bu hakdân-ı fâni.
Hatta bu elem, bu yeis-i hırmân
Efkâr ve dîli edince yeksân
Hepsi edip ittifak ârâ
Bir harbe tutuştulardı ammâ
Ertuğrul Gâzi-i bahadır
Düşmanları def'a o kaldı der.

emsar: şehirler, beldeler; *teshîr*: zapt etme; *beraya*: bütün mahlûkat; *efsûs*: yazık, eyvâh; *gârât*: çapulcular, yağmacılar; *hail*: perde, mânîa; *hakdan*: dünyâ, arz; *hirman*: mahrumluk

[21]

Hatta *Karacahisâr*'ı ol şîr
Şemşîr ile eylemişdi teshîr.

intiha

Dağlarda yazın meferrehâne
Pek hoş geçirirdiler zamâne.
Hodru o çiçek, o lâlelerden
Dağlar, ovalar olunca rûşen;
Ulvîyet-i âlem-i tabiat
Her cana verirdi bir letâfet:
Irmaklar akıp müsahharâne
Eylerdi tuyûr hoş terâne;
Yavru kuzular melerdi dâim
Mahzûn yüreği delerdi dâim,
Her şam u sabahına söz olmaz
Her leyl ü felâhına söz olmaz.

şîr: aslan; *teshîr*: zapt etme; *meferrehane*: yazlık; *hodru*: kendiliğinden; *rûşen*: parlak;
müsahhar: büyülenmiş; *tuyûr*: kuşlar; *şam*: akşam; *felah*: başlangıç, kurtulma

[22]

Fecri, şafâkı edip de tasvîr
Kır âlemine saçarken iksir
Hatta dememiş mi sahirâne?..
Bir şâir-i mâhir zamâne:

I

Hurşid yavaş yavaş gurûba
Akşamüzeri ederken âgâz;
Başlar mı hazîn hazîn hebibe?..
Hicrân gibi bir nesîm gamsâz
Dağlar, dereler, çayır, çimenler
Müstağrak-ı hüznün olur serâser.

II

Yekser görünür cibâl ü sahrâ
Bir rikkat-i gam fezada mebhût.
İnlettirir âsumânı ammâ
Efsûs ki bir sadâ-yı lahût!..

sahirane: büyüleyici gibi; *hurşid*: güneş; *agaz*: başlama; *hebib*: rüzgar; *cibal*: dağlar;
seraser: baştan başa; *mebhut*: şaşkın, sersem; *rikkat*: acıma, incelik; *lahût*: ilahi alem

[23]

Kuşlarda çekilmiş âşiyâne
Bilmem ne bu hatifi terâne?..

III

Her bir şecer letâfet-i âbâd
Güyâ deverân âfet-i âbâd
Bir cuy-ı latife sâye salmış.
Bir hâb-ı sükûn nemaye dalmış;
Son şu'le-i zernigâr-ı hurşid
Eyler bu sükûn dehr-i tezyîd.

IV

Gittikçe zalâm-ı dehşet-âver
Bir havf, bir âh ü zâr makber
Kaplara da zemin ü âsumânı;
Pür-lerze eder mi cism ü cânı?
Der her şeyin lisâmı her gâh
“Allah Allah!.. Allah Allah!..”

hatif: ses verici, çağırıcı; *şecer*: ağaç; *cuy*: nehir; *hâb*: uyku; *şu'le*: alev; *zernigar*: yaldızlı; *dehr*: dünyâ; *zalâm*: karanlık, zulmet; *âvar*: ayıp, kusur, fesat; *asuman*: gökyüzü; *gâh (kâh)*: yer ve zaman bildiren kelimeler üretir

[24]

V

Çökmüş zulûmât-ı dehşet-engîz
Ammâ yine eyler arz-ı naçîz
Ses yok, deverân sükûta münkâd
Gönlüm gibi gizli gizli feryâd:
Dağlar, derelerden âsumâne
Peyveste der âh aşıkâne

VI

Bir hüzn ve sükûn içinde تنها
Şeb tâ bisihr olub hüveydâ
Her necm-i ziyâ feşân-ı seyyâr;
Eyler âzametle neşr-i envâr.
Ulvîyet-i kibriyâ-yı her an
Sükkânı zemine eyler i‘lân.

münkad: boyun eğen; *peyvest*: ulaşma, kavuşma; *feşân*: saçma, neşretme; *şeb*: karanlık; *hüveyda*: aşikâr; *sükkân*: sakinler, ikamet edenler

[25]

VII

Binlerce sevâbit-i muâllâ
Envâr-ı letâfete bürünmüş.
Edvâr-ı zarîf, zînet-i ârâ,
Güftârı latîf âruse dönmüş;
Her şu‘lesi feyz bahş-ı candır
Eltâf-ı hüdâya tercümandır.

VIII

Her kevkeb zî-şeref-i kemâhi
Bir feyz verir eğerçi câna,
Ammâ ki maârif-i ilâhi
Vabeste değildir âsumâna
Der her şeyin lisânı her gâh
“Allah Allah!.. Allah Allah!..”

IX

Gittikçe ufûl edip kevakîb
Ateş saçılırken âsumâna

sevabit: merkezlerinden ayrılmaz görülen yıldızlar, sabitler; *ârâ*: süsleyen, bezeyen; *güftâr*: sözler; *arus*: süslenmiş gelin, güvey; *kevkeb*: yıldız, parıldamak; *zî-şeref*: şeref sahibi; *vabeste*: bağlı; *ufûl*: batış, gözden kayboluş; *kevakib*: yıldızlar; *eltâf*: iyilikler.

[26]

Al kanlar içinde fecr-i kazîb
Açmaz mı nikâb-ı sadikâne.
Kuşlar yuvasından âha başlar
Dünyâ bütün intibâha başlar.

X

Vatkâki nesîm-i ruh-ı perver
Başlarda yavaş yavaş vezâne;
Her zezeme-i sabah-ı perver
Bir feyz-i değer verir mi cana?..
Dil vakf olur ab-yâre karşı

Ulvîyet Gird-gâre karşı

XI

Evden, obadan, bütün ağıldan
Toplarda koyun, kuzuyu râ'y;
Rikkatle kaval çalınca dilden
Kim olmaz esir-i istimâ'i?..

fecr-i kazîb: yalancı şafak; *nikab*: yüz örtüsü, peçe; *intihab*: seçmek, kapışmak; *nesîm*: tatlı rüzgâr; *zezeme*: nağme, hoş ses; *ab-yâr*: sulayan, bereketlendiren; *gird-gâr*: Allah; *râ'y*: olatma; *istima'*: kulak vermek

[27]

İnler yüce dağlar âh!.. İnler
Sâfiyet hicr-i aşkı söyler.

XII

Bülbül gibi aşikâne yekser
Hicrân dîli beyan ederken
Daldan dala şıçrayıp da kuşlar
Olmaz mı terâne saz-ı şiven
Der her şeyin lisânı her gâh
“Allah Allah!.. Allah Allah!..”

Vel hâsıl bir bahar içinde
Dâim bu güzel mesârr içinde
Bir hiçe sayıp bu kâinatı
Şâhane sürerdiler hayâtı
Kış vakti hulûl edince elbet
Eylerler idi *Söğüt*'e avdet

safiyet: saflık; *yekser*: yalnız başına; *şiven*: inleyen; *mesârr*: sevinçler; *hulûl*: dahil olma, zuhur etme; *avdet*: dönüş, geri gelme

[28]

Bir hayli zaman aşiret üzre
Olmuştu reis adalet üzre
Etmişti hayatını demâdem
Vakf serkâr-ı gâh-ı âlem
Encâm tutup tarîk-ı rihlet
Dünyâyı bekâya kıldı hicret
Gufrân-ı rahim rahmet etsin
Ah öldü Söğüt'te makber ârâ
Dehr ağlasa mâtem etse ihrâ
I

Ey lâmi'-i âlem-i saâdet!..
Ey kam'-ı mâtem felâket!..
Sendin eb-ı müşfik-ı fâzilet
İnler eleminle yer, gök elbet

demadem: her an; *serkâr*: iş başındaki kişi; *gâh-ı âlem*: dünyâ; *encâm*: netice, son; *rihlet*; geçme, göçme; *ihra*: eksiltme, azaltma; *lami*: parlak; *eb*: baba; *kâmî'*: kahreden.

[29]

Aktıkça zaman zaman bu devrân

Olsun katarat eşk-i rîzân

II

Eflâke şerâre-i havârik

Saçtıkça bütün bütün savâik;

İclâlini yâd edip halâyık

Titrer azâmet içinde artık

Bir ah!..deyince aşkâne

Dehşet verir âsumân câne.

III

Ey gâzi-i ma'delet-i müessir!...

Sendin bize a'yün-i mefâhir.

Şânınla bu âlem serâir

Olmuş idi hacle-i mezâhir

katarat: katreler, damlalar; *eşk-i rîzan*: dökülen göz yaşları; *eflak*: felekler, gökler; *şerare*: kıvılcım; *havarik*: acayip ve garip olan hadise; *savâik*: yıldırımlar; *halâyık*: cariye, hizmetçi; *ma'delet*: adaletle hükmetmek; *a'yün*: gözler; *serair*: sırlar; *hacle*: gerdek odası; *mezahir*: çiçekli yerler

[30]

Şimdi bir avuç turâb-ı zulmet

Oldu sana habgâh-ı izzet!..

IV

Gelmiş yine nevbahâr-ı âlem

Eyvâh !.. O seher değil mi bilmem?

Hicrân ile andelîb-i harem

Şimdi neden eyliyor ya mâtem?..

Eyvâh!.. O seher, o yâr geçmiş,

Dil hüzne dalıp bahâr geçmiş.

V

Dağlarda açılmış ah!.. Lâle

Zinet viriyor güzel nihâle

Lâkin o sürûr, o nûr-ı jâle

Dönmüş ne aceb, sirîşk-i âle!..

Artık ne safâ, ne nûr kalmış

Dağlar, dereler melâlâle dalmış.

turâb: toprak; *habgâh*: yatak odası; *andelîb*: bülbül; *sürur*: sevinç; *jale*: çiy, şebnem; *nihâl*: fidan; *melâlâle*: bıkmâ, usanma; *sirîşk-i âle*: kırmızı gözyaşı

[31]

VI

Ey hâmi-i bi nazâr-ı iclâl!..
Şebtâbe gibi bu leyl-i ikbâl
Andıkça tühassürünle filhâl
Olsun dem ateşini seyyâl
Her şeb giyerek libâs-ı mâtem
Tâ haşre dek ağlasın bu âlem

iclâl: ululama; *şebtâb*: ateşböceği; *filhâl*: şimdi, derhal; *şeb*: gece

Osmân Gâzi

III

Bir subhdem âfitâb-ı zerrîn
Etmişti zemîni reşk-i pervîn.
Gâyetle hafîf eserdi dâim
Âlemde güzel güzel nesâim.
Estikçe nesîm-i gülbün ârâ
Her merde deli ederdî ihyâ
Etmişti bahar behcet-i âbâd
Her gülşen-i bir şetâret-i âbâd
Âfet gibi lâleler açılmış
Zinet gibi jâleler saçılmış
Ayn-ı ceme verirdi gâyet
Nergis gibi başka bir letâfet.

subhdem: sabah vakti; *âfitâb*: güneş, *zerrin*: altından yapılan; *reşk-i pervin*: süreyya yıldızını kıskandıracak kadar parlak; *nesâim*: hafif ve latif rüzgârlar; *gülbün*: güllük; *ârâ*: süsleyen; *behcet*: güzellik; *şetaret*: neşe; *jâle*: şebnem; *ayn*: göz

[33]

Top top o papatya, al gelincik
Saçmakta idi güzel güzellik;
Giymiş başa sanki tâc-ı zerrîn
Etmiş çimeni ilimle tezyîn.
Ferş olmuştu zemine güyâ
Kaliçe-i nevbahar-ı zîbâ
Bir feyz verirdi ki cenâne
Reşk eyler idi cenân cihâne.
Akdıkça o cuybâr-i sâfi
Gaşy eylemeye olurdu kâfi.
Etrafına sâye salmış eşcâr
Açmıştı latîf berk ü ezhâr.
Daldan dala sıçrayıp da kuşlar
Oldukça güzel terâne perver:
Dîl vâkıf olup âb-yâre karşı
İnlerdi o küh-sâre karşı.

ferş: döşeme; *kaliçe*: küçük halı; *zîbâ*: güzel; *cenân*: gönül; *reşk*: kıskançlık; *cuybar*: nehir; *gaşy*: bayılma; *saye*: gölge; *berk*: şimşek; *ezhâr*: çiçekler; *âb-yâr*: sulayan; *küh-sâr*: dağ tepesi

[34]

Bülbül, kuzu eyledikçe feryâd
Gülzâr-ı çimen olurdu dilşâd.
Dağlar, dereler, o yosma kuşlar
Sâfiyet-i zeyn içinde yekser
Ulviyet Gird-gâre her an
İzzetle olurdu senâhan.
Âlemde hülâsa bir şetâret
İcra-yı nüfûz ederdi gâyet.
Her yerde latîf bir terâne
Vermekte idi şeref cihâne.
Zirâ bu gün işte bâ saâdet
Osmân Gâzi'ye geçti devlet.
Şerbet içilip yeminler oldu
Şânıyla mükevvenât doldu.
Bi-şüphe şebâb-ı pür-celâli.
Ahlâkı, şecaâtı, kemâli

dil-şad: sevinmiş; *zeyn*: süs; *yekser*: baştan başa; *Gird-gâr*: Hz. Allah; *senâhan*: öven; *şetaret*: neşe; *terane*: şarkı; *bâ*: ile; *mükevvenat*: yaratılmışlar; *şebab*: gençlik

[35]

Etmişti habib has-ı millet
Temîn-i riyâset-i hükümet.
Gösterdiği tavır rüstemâne
Bir galgale verdi- ki cihâne
Ammâ yalnız değil o ânı
Titrettiriyor bugün cihânı.
Titrettirecek ilâ-nihâye
Elbette bu şân arş-ı pâye
Bir şân- ki heman zevâli yoktur
Ulviyetinin misâli yoktur
Ertuğrul edince azm-i cennet
Dündar cidâle etti rağbet
Yani yatıyorken ah!.. Mevta
Etmişti münazaâtı ihyâ
Osmân Gâzi olunca nisbet
Asgar kalıyordu seni elbet

galgale: süratle gitmek; *zeval*: yok olma, bitme; *münazaat*: ağız kavgaları; *asgar*: en küçük

[36]

Seni ederek sebeb-i kemâhi
İhlal edeyazdı her refâhı.
Bir hil’at fâhireyle ammâ
Menşûrunu şâh edince isrâ
Olmaksızın ihtilal alırız
Mahv oldu fesat fitne engîz.

DOMANIÇ MUHAREBESİ

Mahv oldu bu dâhili fesadât,
Hariçte de kalmadı tezâdât.
Bir sulh-ı salâh dostâne
Verdi elem âfet-i zamâne.
Osmân Gâzi ederdi zîrâ
Herkesle münasebet peydâ
Tekfurlara karşı ol serfirâz
Eylerdi güzel meveddet-i ibrâz.
Salt İnegöl’ün beği şediden
İbrâz-ı husûmet ettiğinden:

fahir: değerli; *menşur*: ferman; *engiz*: koparan, karıştıran; *peyda*: ortada, açıkça; *serfirâz*: başı yüce; *meveddet*: sevgi; *ibraz*: gösterme; *salt*: vurmak manasına mastar.

[37]

Bir Şeb ki zalâm dehşet-engîz
Etmekte idi cihânı tehziz;
Dalmış bin hâbe mihnet-i âbâd
Yok, sıytu sada, sükûta mûngâd.
Arşı bûrûmûŐ Őehâb-ı mûdhîŐ
Dünyâ zulûmât içinde kalmış.
Salt na'li semendi Őehsüverân
Olmakta idi Şerâre eşŞân,
Her ahger Şiddetinden el-hâk
Arşa Őaçılırdı berk u revnâk
Her rahş-ı Şerâr-ı nesâr-ı cevval
Etmekte idi sükût-ı ihlâl
Gök kubbe olurdu tınnet-i inzâr
Reftâre sement edince aŐaz.
Verdikçe guzât inane divan
Her daŐ, taş olurdu el-aman-hah

Şeb: gece; *zalâm*: karanlık; *tehziz*: titretme; *mûnkad*: boyun eŐen; *Őehab*: bulut; *semend*: güzel ve çevik at; *Şerare*: kıvılcım; *eşŞân*: Őaçan; *ahger*: kor ateş; *berk*: Şimşek; *revnak*: parlaklık; *rahş*: gösterişli at; *tınnet*: çnlama; *inzar*: geciktirme; *reftar*: salınarak yürüme; *inan*: idare etme

[38]

Zulmetler içinde fecr-i hûnbar
Açmakta iken nikâb-ı envâr
Vardı bütün *İnegöl* civarın
Hem “*Kulaca*” hisâr istivarin
Pâ-mâl-i huyûl-ı gâret etti;
İlhâk-ı bilâd-ı devlet etti.
Âfet gibi nâzil oldu baştan
Tekfuru hemen çıkardı taştan.
Yani bu hücûm âşikâre
Sevk etmiş idi bir ahz ü sâre.
Mir Karacahisâr'ı hatta
Etmişti bu azm ü remze iğra:
Cem etti bölük bölük asâkir
Oldu Domâniç bülende hazır:
Derya gibi fevc fevc asker
Teşkîl-i sufûf ederdi yekser

hûnbar: kan yağdıran; *nikab*: peçe; *pâmâl*: çiğnenen; *huyul*: atlı alaylar; *gâret*: yağma;
bilad: beldeler; *ahz ü sare*: ök alma; *mir*: kumandan; *iğra*: teşvik etmek; *bülend*: yüksek;
fevc: grup, zümre; *sufuf*: saflar; *yekser*: baştanbaşa

[39]

Dağlar ovalar salâha dalmış
Her buk'a sipah içinde kalmış
Gâhi çalınırdı kös şâdi
Âvâzı tutardı hep bilâdi.
Askerleri eyledikçe a'dâd
Şevk ü galeyân olurdu müzdâd
Osmân Gâzi duyunca zatı
Görmüştü hemen tedarükâtı
Birden hücumâta etti âğaz
Düşmanlara oldu hayret-i endâz
Mevkileri sarp idi ne çâre
Atlarla çıkılmıyordu yâre
Kesrette idi cünûdu gâyet
Mahv olmadı bağdeten bu kesret
Te'min-i zafer duaya düştü
Bir keşmekeş fenâya düştü.

buk'a: ıssız yer; *sipah*: asker; *şadi*: sevinç; *müzdad*: çoğaltılmış; *tedarukat*: temin etmeler; *ağaz*: başlama; *endâz*: atan, atıcı manasında birleşik kelime yapar; *kesret*: çokluk; *cünûd*: *bağteten*: birden bire

[40]

Birçok telefât verdi gâzi
Can buldu lîk bir niyâzi
Dağdan çekilip dururdu gâhi
Taa arşa ererdi ah u vâhı
Me'yûs olarak bugün zaferden
Mahzûn olarak bütün kederden
Bâzûya verip olanca kuvvet
Gâyetle hücûma verdi şiddet.
Allah!.. deyip sarıldı tiğ
Meydâna girip asıldı tiğ
Düşmanları tarûmâr etti
Cemiyyeti hâk-sar etti.
Mağlup olarak hülâsa tekfur
Askerle beraber oldu makhûr
Gündoğdu O namdâr-ı devlet
Bay Hâce ile bulup şehadet

leyk (lîk): ama; *meyus*: üzgün, umutsuz; *bâzu*: pazu; *tiğ*: kılıç; *hâk-sar*: toz toprak içinde perişân; *makhur*: kahredilmiş; *hâce*: molla, muallim.

[41]

Sümbüller açıldı ravzanda
Defn oldu O *Hamza Bey* yanında
Her dem bu iki mezâr-ı izzet
Olmakta makâm-ı pür-ziyâret.
Oldu alınan esir u emvâl
Şâh-ı Selçukuyane irsâl
Memnûn olarak bu hâle sultân
Unvân-ı emiri etti ihsân
Gönderdi emârete alâmet
Sancakla davul, kılıçla bir at.
Ammâ ne livâ, livâ-yı nusret
Bir âyet nev hilâl-i izzet
Her şu'lesi mehtâb-ı sîmîn
Her mevcesî gıpta bahş-i pervîn
Etttikçe yavaş yavaş temevvüc
Efkâr u ukûl eder teheyüc,

ravza: bahçe; *emval*: mallar; *irsâl*: gönderme; *nusret*: yardım; *ayet*: işaret; *livâ*: sancak, bayrak; *şu'le*: alev ateşi; *simin*: gümüşten; *mevce*: dalga; *pervin*: ülker denilen yedi yıldız; *temevvüc*: dalgalanma; *efkâr*: fikirler; *ukûl*: akıllar; *teheyüc*: heyecanlanma

[42]

Ettikçe güzel güzel tenevvür
Müzdâd olur âyet-i teessür.
Âyine-i kârzâr-ı nusret
Cân-ı bahş fezâil-i rasânet
Müşâta-i nev ârus heycâ
Zibende-i her refâh-ı dünyâ
Bâdî-yi kıvam-ı izz u millet
Nûr-ı efgan sahe-i saâdet.
Ammâ ki ne kôs, kôs-i devlet
Ârâyîş-i rezmgâh-ı zulmet
Pür-lerze eder sadâsı canı
Bir mahşere döndürür cihânı.
Ettikçe hemen o kôs iclâl
Asvâtını âsumâna isâl
Dağlar, tepeler, felekler inler
Mahzûn mahzûn o savtı dinler.

müzdâd: çoğaltılmış; *kârzâr*: savaş; *râsânet*: sağlamlık; *arus*: süslenmiş gelin; *heycâ*: cenk, vuruşma; *zibende*: süslü; *bâdî*: sebep olan; *asvat*: sesler; *savt*: ses; *müşâta*: saç sakal teli; *efgan*: atıcı, düşürücü; *lerze*: titreme.

[43]

Ammâ ne kılıç şihâb-ı cevher
Her hâleti gıpta bahş-ı dilber
Keskinliği andırır samimi
Bi şübhe sırat-ı müstâkimi
Her nusret için bir âyet-i nûr
Dünyâ gibi kahraman mağrûr
Encâm verir münazâta
Vermez hâlel âfet memâta
Her türlü muharebâta rehber
Hükkâmı şürûr nema-yı makber.
Ammâ ne güzel semend-i ahter
Endâmı gibi haramı hoşter
“Bir rütbededir ki zud-u riftar
Eczayı havaya vermez âzar.
Huygerde olunca vakti cevelân
Zülfünden akardı ab-ı hayvan”

şihab: parlak yıldız, kıvılcım; *sırat-ı müstakim*: dosdoğru yol; *encâm*: son; *münazaat*:
ağz kavgası; *şürur*: şerler, kötüler; *nema*: büyüme; *semend*: güzel ve çevik at; *ahter*:
yıldız; *hoşter*: daha hoş; *zud refar*: hızlı gidiş; *azar*: incitme; *huygerde*: huy haline
getirmiş; *ab-ı hayvan*: hayat suyu

[44]

Elkıssa bu âtifet, bu beşerî
İrsâl olunan ağır hedâyâ
Vâsıl olarak ikinci vakti
Nevbet çalınıp öpüldü desti
Osmân Gâzi o zîb-i devlet
Nevbet çalınırken etti hürmet
Yani bilerek kıyam etti
Dünyâ anı bir meram etti
Osmân Gâzi ederdî hâsıl
Metbu'na ihtiram-ı kemâl
Gösterdiği tavr-ı istikâmet
Etti anı nâil-i emâret

BİLECİK FETHİ

Osmân Gâzi demişdik akdem
Eyyâmı şibab içinde her dem
Tekfurlarla edip mülâkat
Vermişti münasebâta lezzât.

elkıssa: kıscası; *atifet*: sevgi, şefkat; *hedâyâ*: hediyeler; *irsâl*: gönderilen; *dest*: el; *metbu'*: kendine uyulan; *nail*: erişen; *akdem*: önce, önceki; *eyyâm*: günler; *şibab*: akan yıldız

[45]

Etti *Bilecik Beyi* ile hatta
Bir râbıta, bir muhabbet-i âlâ:
Yaz mevsimi-ki olurdu vâsıl
Osmân Gâzi tutup kavâfil
Hem kendisi yaylağa giderdi
Te'mini yesar ve zevk ederdi
Hemde *Bilecik* hisâra fil-hâl
Eşya, edavât ederdi irsâl
Osmânlı emareti terakkî
Ettikçe cihân edip tevakkî
Mahv etmek için vifak, heyhât!
Olmuş idi akdem-i hayâlat
Hatta *Bilecik* beyi-ki ol
Bir dost idi, yâr idi mükemmel
Osmân Gâzi'yi şimdi lâkin
Mahv etmek için verirdi canın

kavafil: kâfileler; *yesar*: zenginlik; *fil-hâl*: şimdi, derhal; *tevakkî*: sakınma; *vifak*: barış

[46]

Osmân Gâzi-yi devlet ârâ
Efrâd-ı kâbilesiyle hatta
Harmankâya hâkimi Mihâl'ın
Ol sadık mes'adet melik
Tertip olunan ziyâfetinde
Hazır bulununca davetinde
Tekfurlar için kesildi güyâ
Bir nimet rişte bahş-i uzma
Ammâ ki Mihâl, dedi: Bu mihmân
Ersin mi ya mihmâna hüsrân?..
Lâyık mı ki melanetle hayfâ!...
Ansın beni sonra ehl-i dünyâ
Caiz mi desin zamana kadar?..
Olsun mu evim ya dâr-ı bivar?..
Afv eyleyiniz yeri değildir.
Ev sahibi serseri değildir.”

ârâ: süsleyen; *mes'adet*: bahtiyârlık; *rişt*: iplik; *mihman*: misafir; *hayfa*: eyvâh, yazık, heyhat; *bivar*: on bin sayısı

[47]

Tekfurlara hayret oldu hâris
Şaşkınlık ile dağıldı meclis
Ammâ bu karar olundu tasvip
Oldu *Bilecik*'de sur tertib
Ammâ bu düğün mü?.. Dâm-ı lanet
Fevvâre-i menbâ-ı şekâvet
Girdab bila nümâ-yı niran
Her zemzemesi safir-i tufan
Davetçi gelen *Mihal Bey* ammâ
Esrarı tamamen etti ifşâ
Osmân Gâzi de ba-meserret
Güyâ ederek kabul-ü davet
İkramla, âtîfetle sâde
Etti bu *Mihal Bey*'i îade
Hatta dedi: söyleyin ki tekfur
Görsün bu reca, bu hali ma'zûr

hâris: bekçi; *fevvere*: fıskiye; *şekavet*: eşkıyalık; *niran*: nûrlar; *zemzeme*: melodi; *safir*: sefere çıkan; *meserret*: sevinç; *âtîfet*: sevgi, şefkat

[48]

Bak yayla zamanıdır zamâne
Emvâlimi saklasın hazâne
Te'kit olunup niyâz-ı teşrîf
Neşeyle kabul edildi teklîf
Lâkin bu düğün bilâ tehallûf
Etmiş idi yaylağa tesadûf
Bir hayli dilaver-i ebâbil
Tebdîl-i kıyâfet etti tekmîl
Eşya ile şehre vâsıl oldu
Feth-i *Bilecik*'te hâsıl oldu
Tekfur gelin almak üzre zîrâ
Gitmişti alayla bi mehaba.
Kalmıştı pek az kişi içerde
Onlarda acep ayık mı? Nerde!..
Tekfura erişmeden bu ahvâl
Osmân Gâzi yetişti fil-hâl

emval: mallar; *hazâne*: gönül; *te'kid*: kuvvetlendirme; *tahallûf*: uygun olmama; *dilaver*: yürekli;

[49]

Tekfuru *Çakır Pınar*'da bozdu
Her rabita-i fesâdı çözdü.
Bir hamlede târumâr etti
Envâr-ı hayâli târ etti:
Binlerce cünûd na're efzûd
Al kanlar içinde oldu nabûd.
Hayret bürüdü ukûl-ı nâsı
Kâbil mi demek olan hirası?
Kaldı çoğunun elinde câmı
Bir bet gibi dondu her kelâmı.
Germi hımar bir taraftan
Şimşir-i dimar bir taraftan
Efkâr-ı cihâna verdi hayret
Her buk'ada koptu bir kıyamet.
Ağlar kimi âh u zâr içinde
Yatmış kimi hûnhâr içinde

rabita-i fesad: fesat bağlantıları; *târ*: karanlık; *cünûd*: askerler; *efzud*: çoğalan; *na're*: nâra; *nabud*: perişân; *hiras*: korku; *bet*: çehre; *germi*: sıcaklık; *şimşir*: kılıç; *dimar*: helak, mahv; *buk'a*: belde; *hunhar*: kan içen

[50]

Bir velvele ki semâyı tutmuş
Bir galgale ki serâyı tutmuş.
Derdest olunan ârus-ı dilber
Nilüfer ahter-i semenber
Olmuştu nihâyetinde ba-şân
Bir zevce-i has sultân Orhân.
Vakfe, hasenate mehri çoktur
Enhâr üzerinde cisri çoktur
Şehzede *Murat* ile *Süleymân*
Oldu bu afifeden nümayan.
Teshîr-i menal, zabd-ı kişver
Oldu bu fütûh ile müyesser.
Ez-cümle: Alındı *Yâr Hisâr*'ı
İnegöl ile bütün civarı
Zirâ dere beyleri temâmet
Vermişti bu ittifâka kuvvet.

derdest: yakalama; *arus-ı dilber*: güzel, süslü gelin; *ahter*: yıldız; *semenber*: yasemin göğüslü; *enhâr*: nehirler; *cisr*: köprü; *afif*: güzel, temiz; *nümayan*: aşık olan; *teshîr*: büyüleyici; *menal*: nail olma; *kişver*: ülke; *fütuh*: fetihler

[51]

Osmân Gâzi-i nimet-i ifzâ
Metbû'na etti arz ve ihdâ
Bir hayli esîr ile esîre
Emvâl-i ganâim-i vefire.
Etti müteşekkirân da sultân
Tabl ve âlemi emaret ihsan;
Gönderdi o padişâh memnûn
Bir nâme ile semend-i gülgûn
Ammâ ki ne nâme pür-şerâfet
Bi-şübhe mübeşşir-i saâdet.
Vermişti okutturan irfân
Reftâr-ı beyâne şöyle cevelân:
I
Binlerce senâ-yı hâmidâne
Dergâh cenâbı müsteâne

ifza: yârdım; *ihda*: hediye etme; *ganaim*: ganimetler; *vefir*: bol, çok; *tabl*: davul; alem: sancak; *gülgün*: gül renkli; *mübeşşir*: müjdeleyici; *sena*: övgü; *müstean*: kendisinden yârdım istenen

[52]

Kim verdi nice hüdâ yegâne
Adliyle şeref bulup zamâne
Ulviyet şânı oldu her an
İnzârı ümemde pertev-i eîşân.

II

Ey sâni' âdili avâlim!..
Ey kâmi'kâmili mezâlim!!
Bir zulm kadar da olsa mazlem
Adlinle münîr olur meâlim.
Muhyî-i adâlet cihânsın
Zînette kâm-ı acizânesin.

III

Adlin-ki bir âfitâb şândır
Mahbûb-ı kulûb-ı ins u cândır

ümem: ümmetler; *pertev-i eîşân*: ışık saçan; *inzar*: uyârma; *avâlim*: dünyâlar; *münîr*: nûrlandıran; *meal*: son, sonuç; *muhyi*: hayat veren; *kam*: istek; *âfitâb*: güneş; *mahbub*: muhabbet edilen; *kulûb*: kalpler; *kâmi'*: *kahreden*.

[53]

Her lem'ası nûr-ı cavidândır
Nâr-ı ufkun zulüm bi emandır.
Elbet bu da bir inâyetindir
Timsâl ulvi devletindir.

IV

Binler yaşasın-ki mir Osmân
İclâlini eylemekte i'lan
Âvâze-i nûr-ı adli her an
Olmakta safâ nesâr devrân.
Her kim ki tutar râh-ı Hüdâ'yı
Bulmaz mı ulvi i'tilâyı?..

V

Ey gâzi-i âdil ve serfirâz!..
Adlin gibi ol cihânda mümtâz

lem'a: güneş gibi parlamak; *cavidan*: sonsuz; *inayet*: iyilik; *timsâl*: sembol; *iclâl*: ululama, saygı; *âvâze*: bağırma; *nesâr*: bir kuş adı; *rah*: yol; *ihtila*: halvete çekilme; *serfiraz*: başı yüce; *mümtâz*: seçkin

[54]

Oldukça bu âlem çep-endâz
Saytınla şerâfetinle tannâz
İzzin, şerefın tezâyüd etsin!..
Seyyâle gibi tasa'ud etsin.

VI

Pir ol yaşa ey dilir-i hisân!..
Şânınla, şehâmetinle her ân.
Tahsinimi etmek üzre i'lan
Ettim seni bir emir-i zîşân
Şimşîr gibi keskin etsin Allah
Her yerde muînün olsun ey Mâh!..

Çün bazı müverrîhin bu salı
Saymışsa da mebde-i kemâlî
Tarih tekemmülâtı ancak
Bir sonra vuku buldu mutlak

çep-endâz: hileci; *sayd*: avlanmak; *tannaz*: alay eden; *tezâyüd*: artma; *seyyâle*: akıntı, sıvı; *tasa'ud*: yukarı çıkma, yükselme; *dilir*: yiğit; *hisân*: at; *şehamet*: yiğitlik; *tahsin*: beğenme; *zîşân*: şerefli; *şimşîr*: kılıç; *muîn*: yardımcı; *Mah*: Peygamberimizin bir ismi.

[55]

Kim: ehl-i salîb muharebâtı
Tufan-ı cünûn mudarebâtı
Oldu sebab zevâl-i satvet
Ta'cil harâbe-i hükûmet
Etmekte iken hükûmet encâm
Emrarı hayata bast-ı akdem
Hayfa ki zuhuru şur tatar
Dünyâyı serâser etti bizar
Son şiddet ateşini vurdu
Bâki ramak yesiri sordu...
Bir başkası olmamakla tayîn
Mahv oldu hükûmet zamanı beyn
Oldu bu sebeble her emâret
Bir devlet müstâkile elbet
Osmânlı emâreti zeminen
Ma'dûd idi en küçüklerinden (699)

ehl-i salib: Haçlı; *mudarebat*: dövüşmeler; *satvet*: güçlülük; *zeval*: yok olma; *ta'cil*: acele ettirme; *encâm*: son; *bast*: yayma; *akdem*: akdem: önceki; *hayfa*: yazık, eyvâh; *şur*: gürültü; *seraser*: baştanbaşa; *bizar*: usanmış; *beyn*: ara; *ma'dûd*: belli

[56]

Yirmi sene evveli bu satvet
Oldukta nazâr-ı bari hayret
Tarihini etmek üzre tebyîn
Gökten saçılırdı nûr-ı tahsîn:
Osmân bu zemine oldu sultân
Pür-lerze kesildi çarh u ezmân.
Az müddet içinde bi mevani'
Olmuştu fakat ziyâde vasi'
İznik ile *Bursa*'yı yakînen
Zabt etmek için hemen emînen
Etti *Yenişehir*'i ۞Sultân Osmân
İmar ederek mukırr-ı iskân

Koyunhisâr Muharebesi

Vatka ki o şehriyâr-ı âdil
Bir istiklâle oldu nâil.

satvet: güçlülük; *tebyin*: belirtme; *tahsin*: beğenme; *çarh*: felek; *ezman*: zamanlar; *mevani'*: engeller; *vasi'*: yaygın; *mukırr*: doğru; *şehriyâr*: padişah

[57]

İkdâm ve celâle rakip oldu
Tashîr-i cihâna ragıp oldu.
Tekfurlar ederken iştibâhı
Bildirdi hudûdunu kemâhi
Herkes arayıp râh-ı selâmet
Vermezdi tefekkürâta ruhsat.
Hayret zede-i şuur iken dehr
Geldi fizâna şiddet-i nehr
Seylâb-ı şitâda kaldı yer, gök
Kurtulmadı hem *Mudurnu, Göynük*;
Ammâ bu fütûhtan ziyâde
Şân verdi idâre-i livâda:
Nâm-ı şâhına okuttu hutbe
Verdi ulemâya izz ü rütbe
Kendinden edip cihânı râzı
Nasb eyledi memlekette gâzi

teshîr: itaat ettirme; *ıştibah*: kuşku; *kemahi*: olduğu gibi; *rah*: yol; zede: vurmuş; *dehr*: dünyâ, devir; *seylâb*: sel suyu; *şitâ*: kış; *fütuh*: fetihler; *nasb*: tayin edilme

[58]

Birçok seneden beri-ki devrân
Olmuştu zelîl ehl-i udvân
Ahkâkı hukûk içinde eyvâh!..
Bir mahkeme olmamıştı ber râh
Eyyâmını şimdi buldu âlem
Gülşen gibi olmasın mı harem?
Ruhsat verilip nigâr-ı aşka
Güyâ ki bahar eriştî halka
Oldukta bu dad nûr-ı ebsar
Tabî' oluverdi birçok emsâr
Az müddet içinde etdi devlet
İzzetle, şerefle kesb ü vüs'at
Cemiyyet ve sa'd ehali
Ettikçe güneş gibi teâli
Afâkı münevver etti şânı
Titretti bütün cihânyanı

udvan: düşmanlık; *ber:* üzere; *rah:* yol; *eyyâm:* günler; *dad:* adalet; *ebsar:* gözler; *emsar:* beldeler; *kesb:* kazanma; *vüs'at:* genişlik; *sa'd:* uğurlu; *teali:* yükselme; *afak:* ufuklar

[59]

Köprü gibi bir hisâr ahen
Ateşler içinde yandı birden
Bir gulgule-i kıyamet engiz
Dünyâyı serâser etti tehzîz
Bir kuvve-i kahireyle güyâ
Kayser dahi kıldı azmi heyca
Cem' etti kuva-yı askerisin
Yükseltti sedâyı serserisin:
Artık yetişir bu derdi hicrân
Vermekte değil mi şâna noksan?
Anlattırırım bu haddi azı
Görsün ne imiş bela-yı gâzi!..
Şânımla mükevvenât dolsun
Her fırka benimle hemser olsun.
Yâd olsa oyunda ah nâmım
Tervîc oluna hemen merâmım

Âz: tamah; *ahen*: demir; *seraser*: baştanbaşa; *engiz*: koparan; *tehziz*: titretme; *heyca*: cenk, vuruşma; *mükevvenat*: yâratılmışlar; *hemser*: beraber, *tervic*: yaygınlaştıma

[60]

Sayımla bu barigâhı mîna
Gülzâr-ı hayâle dönse ahrâ
Cem' eyledim işte şimdi asker
Kuvvetli, bahadır u dilâver
Bir hamlede âsumânı bir bâd
İşden de olabilirmi ta'dâd?..
Elbet bu oyun, bu zevki hayfâ!..
Terk eylemek istemezdim ammâ
Bir kere uyup ukûl-ı nâsa
Çıkdım şu tarîk-i pür herâsa.
Mahv olsa bu handân-ı rûşen
Terk eyleyemem yeşilleri ben
Siz de olunuz duâya râgip
Ta ki olayım adüvviye gâlip
Ammâ yine çıkmayıp yerinden
İstanbul'u eylemişti mesken

ahra: daha lâyık; *dilaver*: yiğit; *bâd*: rüzgâr; *ta'dad*: sayma; *herâs*: dikenli ağaç; *ruşen*: parlak; *adüvv*: düşman; *sayt*: iyilikte cömrtlik; *mina*: liman.

[61]

Osmânlılar'ı hülâsatü'l-hâl
Bir harb ile etmek üzre pâmâl
Etmişti hemen *Koyunhisâr*'a
Bir hayli asâkir-i idâre
Harbe tutuşur tutuşmaz ammâ
Her askere dar gelip bu dünyâ
Güç hal ile cânını, hülâsa
Herkes düşerek belâ-yı kayda
Kim baksın o istiyâdı sayda
Şehir ah firâra saptı efkâr
Zabt etme değil mi der ya düşvâr
Osmânlı dilâver anı elbet
Ettikçe gazanferâne savlet
Pâmâl olarak her ittihâdi
Titrerdi bütün cibâl-i vadi

pâmâl: çığnenen; *sayd*: av; *düşvar*: zor, müşkil; *gazanferâne*: arslancasına; *savlet*: akın;
cibal: dağlar; *düşvar*: zor.

[62]

Ettikçe adüvvi şitâba âğaz
Her merd şeci' olurdu şâhbaz
Her hamle-i haydârânesinden
Binlerce rüûs olurdu bi ten.
Şemşîr münîr şiddetinden
Rahşânı saba mahâfetinden
Her zühre-i cân-ı şikâf olurdu
İllâ ki memât kurtulurdu
Estikçe nesîm fevz ü nusret
Bahş eylerdi kulûba rahat
Dillerde, dilanda bi mehâbe
Bir nağme-i feyz olurdu peydâ
I
Osmânlılarız!.. Bizimdir elbet
Âlemde kemâl-i fevz ü nusret

şitâb: koşmak; *âğaz*: başlamak; *şeci*: kahraman; *şahbaz*: yiğit; *Haydâr*: Hz. Ali'nin nâmı; *şimşir*: kılıç; *münîr*: nûrlandıran; *saba*: meltem; *mahâfet*: korku; *şikaf*: yâran; *fevz*: selamet; *nusret*: yârdım; *kulûb*: kalpler; *rüûs*: başlar;

[63]

Ettikçe biz iktihâma gayret
Şemşîr verir aduvviye dehşet
Haydi çekelim kılıçla, kalkan
Dolsun yine şânımızla devran!..

II

Bir ninni gelir safir düşmen
Meydân gaza olunca mesken,
Bir kal'a gibi kesilse âhen
Âhen gibi olmuş olsa her ten
Korkmaz yürürüz adüvviye doğru!
Ateş saçarız galveye doğru!..

III

Dünyâ, beden olsa pâre pâre
Havf uğrayamaz bu cân zâre

iktihâm: hücum; *adüvv*: düşman; *safir*: ıslık; *âhen*: demir; *galve*: bir ok atımı mesafe;
havf: korku

[64]

Osmânlılarız!.. bil-istinâre
Şiddet veririz bu kâr zâre
Cânın yanımızda kadri yoktur
Havfin girecek de sadrı yoktur.

IV

Osmânlılarız!.. Bu köhne âlem
Olmaz mı ya şânımızla harem?..
Râz-ı dem-i i'tilâya her dem
Şemşîrimiz olmasın mı mahrem?
Haydi, çekelim kılıçla, kalkan
Dolsun yine şânımızla devrân!..

V

Bin yıllık adüvv olur perîşân
Gösterdiğimiz zamanda kalkan

kâr: iş; *zâr*: yer; *havf*: korku; *sadr*: göğüs; *i'tila*: yükselme; *şimşir*: kılıç; *bil istinare*: nûrlandırarak.

[65]

Binler yaşasın ki- şân-ı Osmân
Âlemleri eylemekte lertzân
Avâzını duymuş olsa dünyâ
Dehşetler içindedir: eta'na!..

VI

Binler yaşa ey şâh-ı saâdet!..
Sayende değil midir bu devlet?
Sen olmâsân ey çerâğ-ı şevket!..
Kâbil mi idi bu nûr-ı nusret?..
Binler yaşa mühr-i devletinle
Binler yaşa dehr-i şevketinle

KETE FETHİ

Te'mîn-i huzur-ı izz ü millet
İkmâl-i levâzım-ı saâdet
Her türlü fütûhtan mukaddem
Devletçe göründü hubb-ı elzem

lertzân: titrek; *çerâğ*: kandil; *şevket*: ulu; *dehr*: dünyâ, devir; *hubb*: sevgi; *mukaddem*: önceki; *eta'na*: itaat ettik.

[66]

Zirâ bu cidâl bi-nihaye
Vermişti hâlel bütûn kuvâyâ
Sultân-ı mûnîr, emir-i sâkıb
Vakıf ve hasenâta oldu rağıb
Her buk'a-yı han pâk-ı Osmân
Bağ irem oldu, din ise şâyan:
Han, medrese, hane, çeşme, cami'
Encâm gibi yer yer oldu lâmi'
Âlemde refâh u istirahat
Ta evc-i kemâle verdi zînet
Feyz-i medeniyet oldu birden
Hurşid gibi saadet-i efgan
Deryâyı füyûza daldı dünyâ
Âvaz mesrat oldu bâlâ
Asâyiş ve intizâm hâsıl
Bir hadd-ı kemâl oldu vâsıl

cidâl: mücadele; *bi-nihaye*: sonsuz; *kuvâ*: kuvvetler; *sakıb*: delici, parlak; *buk'a*: ülke, belde; *encâm*: netice; *lami*: parlayan; *evc*: zirve; *hurşid*: güneş; *mesrat*: çok

[67]

Bir yerde görülmeyen saâdet
Pertev gibi oldu zîb-i satvet
Hep hüsn-i rızalarıyla hakkan
Eylerdi mutavaat berâya!
Avâze-i adl ü ictimâd
Tevsi' bilada oldu badi
Asâyîş-i tam içinde millet
Vaktin geçirirken en nihâyet
Bir muhtezirâne tavr u if'al
Etti bu huzur-ı izz ü ihlâl
Kestel, Kete, Edranos cünûdu
Etmekle gezer bütün hudûdu
Teb'id aduvviye Sultân Osmân
Olmuştu tabiaten şitâbân
Nâmın işitir işitmez ammâ
Dehşetler içinde kaldı dünyâ

pertev: ışık; *satvet:* güç, hışım; *zib:* süs; *mutavaat:* itaat etme; *tevsi:* genişletme; *bilad:* beldeler; *badi:* sebep olan; *muhtezir:* sakınan, çekinen; *teb'id:* uzaklaştırma; *şitâban:* acele eden.

[68]

Bir kere düşüldü dâm-ı havare
Tahlîs vücûda var mı çâre?
Eller titrer, çıkar mı âvâz?
Diller halecan içinde demsâz
Her lahza çıkar gönlü şerarî
Durmaz gözetir râh-ı firârî
Bir râh-ı tereddüd üzre ordu
Zahmetle yavaş yavaş yürürdü
Dağlar arasından oldu peydâ
Birden bire bir livâ-yı gazâ
Bir gâyete erdi-ki muhafât
Kalkan, kılıç tutar mı emvat?
Meydâna çıkıp hemen kumandan
Tertîbi sufûfa verdi dîvân
Askerleri eyleyince i'dâd
Bir nutk-ı belîğ etti îrâd

tahlis: kurtarma; *halecan*: çarpıntı; *demsaz*: sırdaş; *şerarî*: kıvılcım; *rah*: yol; *mahâfet*: korku; *emvat*: ölümler; *sufuf*: saflar; *i'dad*: hazırlama; *belîğ*: düzgün, fasih; *îrâd*: söyleme

[69]

Kesretle alel-husûs asker
Her yerden olunca ser-ber-i âver
Canlandı bütün bütün asâkir
Korku bitip oldu harbe hazır
Haydi !.. Duralım mı işte düşman!
Mahv eyleyelim bir anda birden
Doğduk anadan bugün için biz
Pâmâl ederiz vücûdu şeksiz!..
Âvâzı meserret iktibâsı
Îmha ediyordu her herâsı
Dalmış kimisi hayâlî hâme
Bir hadd veremez hudûdu kâme;
Fikriyle kimi tevaggul eyler
Zevk zaferi teemmül eyler
Gördükçe o kesreti cünûdu
Artardı şetâret ve sürûdu

kesret: çokluk; *alelhusus*: özellikle; *heras*: dikenli ağaç; *kâme*: arzu; *tevaggul*: sürekli uğraş; *teemmül*: etraflıca; *şetâret*: neşe; *sürud*: şarkı, terennüm; *meserret*: sevinçlik.

[70]

Osmânlı fakat tekârüb etti
Gittikçe sada tegâllüb etti
Her na'râ-i gâzi-i serfirâz
Sarsar gibi oldu dehşet-endâz
Mânende-i berk şâhsüvarân
Etrafına yağdırdı nâran.
Bir gulgule, bir şerâre ama
Ateşler içinde kaldı dünyâ
Dağlar, ovalar, çimenler inler
Her düşman o in'ikâsı dinler!
Allah!.. dedikçe her mücâhid
Titrerdi bütün cibâl-i câmid
Allah !.. dedikçe âşıkâne
Bir lerze gelirdi gâziyâne
Her ten kesilirdi sanki âhen
Bir ninni gelirdi kûs düşman

tekarüb: yakınlaşma; *serfiraz*: başı yüce; *sarsar*: fırtına; *manend*: gibi, benzer; *şahsüvaran*: ata iyi binen; *nar*: ateş; *şerare*: kıvılcım; *inikas*: aksetme; *cibal*: dağlar; *camid*: cansız; *lerze*: titreme; *ahen*: demir; *tegallüb*: zorbalık; *kûs*: büyük davul.

[71]

Ferman buyurunca Sultân Osmân
Fi-l-cümle mücâhidin Mennân
Meydân muhârebâta girdi
Tâyîş-i sufûf hasma erdi
Meydân alarak kılıçla, kalkan
Alkana boyandı rûy-ı devrân
Ta göklere dek verince humret
Yandı nice hânman-ı izzet
Çarptıkça gâhi sinan sinana
Ateş saçılırdı âsumâna
Şiddetle sadâ ederdi encâm
Âvâze-i ra'd ve berk-ı kemnâm
Yer yer atılan sihâm gâhi
Kaplardı ziyâyı mihr ve mâhi
Ammâ görülen hücûm-ı meksûr
Tebdîl-i tarika etti mecbûr

Mennan: çok ihsan eden (Allah); *tayîş*: hafiflik; *sufuf*: saflar; *hasm*: düşmanlık; *humret*: kızılık; *hanman*: ev-bark, yurt; *sinan*: mızrak; *encâm*: son, nihayet; *ra'd*: gök gürültüsü; *berk*: şimşek; *kennam*: namsız; *seham*: demir; *mihr*: güneş; *mah*: ay; *meksur*: kırık; *tarik*: yol

[72]

“Osmânlılar oldu haydi mağlûb!..”

Âvâzı ile dolunca âşûb

Düşman harekâta verdi zîver

Sürdü mütekebbirâne asker

Bir gulgule-i zafer-nümadan

Âvâz-ı meserret intimâdan

Dağlar, tepeler, yüce bayırlar

İnlerdi inil inil serâser.

Bir hayli zaman olundu takîp

Tahribi memâlik oldu tasvîb

Vüs'at vererek bilâ-ifatâ

Dalmışken adüvv tefekkürâta

Birden dönerek guzât-ı İslâm

Etmışti mukabelâta akdam

Aciz olarak mukavemetten

Me'yûs olarak mübâşeretten

ziver: şiddetle yürüme; *mütekebbirane*: büyüklenecek; *meserret*: sevinç; *seraser*: baştanbaşa; *memalik*: ülkeler; *vüs'at*: genişlik; *adüvv*: düşman; *akdam*: ayaklar; *me'yus*: umutsuz; *mübâşeret*: bir işe girişmek

[73]

Tutmuştı yine râh-ı firâri
Bitmekte idi her iktidârı
Osmân kerîm oldu muğber
Yok mu dedi: Haydârâne bir er?
Olduk mu zebun adüvviye? Efsûs!..
Mahv oldu mu hânman ve nâmus?
Gülsün mü bize bütün er avrat?
Bitsin mi kemâl-i şân ve satvet?
Yok mu içinizde şîr-i fercâm
Versin bu tesirâta encâm
Az edelim hücûma tekrâr
Nusret verir ol Hüdayı Kakhâr
Haydi, çekelim kılıç-ki hasmân
Görsün ne imiş belâ-yı nirân
Bahş etti netice-i emâre
Tebdîli firâr bilkarâre

muğber: kırgın, gücenik; *zebun*: zayıf, güçsüz; *adüvv*: düşman; *efsun*: büyü; *hanman*: ev; *satvet*; güçlülük; *şîr*: aslan; *fercam*: son; *encâm*: nihayet.

[74]

Olmakta iken adüvv mukâbil
Gösterdi bir iktihâmı kemâl
Püskürttü bütün bütün adüvvüyi
Mahv etti şetâret ve gulüvviyi
Hayrette kalıp adüvvüyi sersem
Etmişti hemen firâra ikdâm
Düşmanları gâziyan pür-zîb
Etti Uulubat'a doğru takip
Mir Kete can atıp bu nehre
Etmiş idi ilticâ bu şehre
Cem'iyet şehre düştü bir bim
Tuttu Kete mirin etti teslîm
Cisr Ulubat'ı geçmemeklik
Bir şart kaviye oldu temlik
Aldı cesedi guzât-ı ebrâr
Etti *Kete* karşısında berdâr

iktihâm: hücum ve istila; *şetaret*: neşe; *ikdam*: girişim; *pür-zîb*: süs, zinet dolu; bim: korku; *cisr*: köprü; *berdar*: itaat edici ve ettirici; *gulüvv*: haddi aşma.

[75]

Takbil ile dest-i şehriyârı
Açtı kapısın *Ketehisârı*.
Maktûl olarak mıdır *Kestel*
Meydânda vücûdu oldu erzel
Bursa beyi Edranos Beyi de
Güç hal ile oldu ârâmide
Düşmanlar olup da mahv ve kemnâm
Etmekte iken firâra ikdâm
Takibe hemen cenâb-ı Osmân
Etti kara alp bir kumandan
Feth etti o kahraman âli
Bir hayli memâlik ve havâli
Bir vurdu *Mudanya* sahilinde
Yer kalmadı Rum beyi elinde
Geçti *Kalu Limni*'yi? de hattâ
Teshîr ile havfa etti ilgâ

takbil: öpmek; *dest*: el; *şehriyâr*: padişah; *erzel*: en rezil; *aramide*: rahat olan, dinlenen; *kemnam*: adı sanı belirsiz; *teshîr*: itaat ettirme; *havf*: korku; *ilga*: lağvetme, kaldırma

[76]

Vel-hâsıl bir büyük saâdet
Osmân kerîme verdi satvet
Her yerde sürûr şâdümânı
Tutmakta idi bu âsumânı
Geldikçe muzafferâne asker
Bir sür-ı nişâd olurdu bir ter
Her yerde latîf bir terâne
Her dilde safîr sâhirâne
Şân-ı zaferi ederdî i‘lân
Terfih-i kulûb ederdî her an:

I

Bir gün gibi nusret-i ilâhi
Şânlandırıyor bu bârigâhı;
Her tabîş lem'â-i nikâhı
Geçmez mi? Kemâl-i tâb mâhı?..
Bir şân-ki hemen zevâli yoktur
Ulviyetinin misâli yoktur.

satvet: ezici kuvvet; *şadüman*: sevinçlilik; *sürur*: sevinç; *asuman*: gök yüzü; *nişad*: bir kimseye yemin vermek; *safir*: ıslık, sefere çıkan; sahirane: büyüleyici gibi; *terfih*: ferahlandırma; *tabiş*: parlama; tâb: parlaklık; *zeval*: bitme, yok olma

[77]

II

Envârı latif içinde kandil
Oldukda ziyâ-nisâr iklîl
Dağlar, dereler bir ay tebcîl
Şâmı zaferi eder mi tertîl?..
Gök kubbe olup gark-ı envâr
İnler tarabât içinde edvâr

III

Yer yer çalınıp o kös-ü devlet
Eflâkı tutar safiri izzet
Her lahn-i mübeşşir saâdet
Verdikçe kulûb-ı cana nüzhet
Hayretle sürûş mes'adet-hâh
Gökler de demez mi?.. Bârekellah!..

IV

Osmânlılarız!.. Cihânı her ân
Şimşîrimiz etmesin mi lertzân

iklil: müzeyyen taç; *tebcil*: ululama; *tertil*: güzel ve düşünerek konuşmak; *edvar*: devirler; *eflak*: gökler; *safir*: ıslık; *lahn*: dil, güzel ve kaideli ses; *mübeşşir*: müjdeliyici; *nüzhet*: iç açıklığı; *müs'ad*: mesut; *lertzân*: titrete; *nîsâr*: serpen; *sürveş*: Cebrail as.; *mes'adet-hah*: saadet isteyen.

[78]

Bir elde kılıç, bir elde kalkan
Oldukça gâhi şerâre efşân
Rüstem gibi kahraman polat
Kalmaz yanımızda tıfl-ı nev-zâd.

V

İşte elimizde mihr-i şimşîr
Tenvîr edelim cihânı tenvîr
Girmez göze ah!.. hâb-ı iksîr
Dünyâları etmedikçe teshîr
Devrin bize karşı şîri yoktur
Sultânımızın nâzırı yoktur

VI

Binler yaşasın cenâb-ı Osmân
Olduk yine sayesinde handân
Al kana boyansa rûy-i devrân
Kâfi mi? Değil vücûdu ey cân!..

şerare: kıvılcım; *efşân*: saçan; *polat*: sağlam, sert; *tıfl-ı nev-zâd*: yeni doğmuş çocuk; *mihr*: güneş; *şimşîr*: kılıç; *tenvîr*: aydınlatma; *teshîr*: itaat ettirme; *hab*: uyku; *şîr*: arslan; *handan*: güleç

[79]

Binler yaşa ey dilîr-i satvet
Pertev buluyor senînle devlet

KARACAHİSAR MUHAREBESİ

Günden güne eyledikçe devlet
İhrâz-ı rasânet ve celâdet
Kayser bile ıztırâba düştü
Daldıkça dalıb teferruâta
Yer hadd veremez teessürâta
Sevdâ gibi çöktü ye's ü hirmân
Â'sâbı ukûlun etti lertzân
Gönderdiği ordu battı gitti
Tekfurların ab u tâbı bitti
Ateş gibi durmayıp yanardı
Mâziyi hazîn hazîn anardı

dilir: yiğit; *satvet*: ezici kuvvet, hışım; *pertev*: ışık; *ihraz*: kazanma; *rasânet*: sağlamlık; *celadet*: yiğitlik; *hirman*: mahrumluk; *a'sab*: sınırlar; *lertzân*: titretilik; *ab ü tab*: parlaklık, tazelik

[80]

Dehşet saçılırdı gözlerinden
Nefret dökülürdü sözlerinden
Gittikçe yüzü solup sarardı
Bir çâreyi acilen arardı
Cengiz bâkîyesinden ol an
İcra-yı nüfûzu hûkm eden hân
Gazan şehinşâh cihângir
Olmakla yegâne ehl-i şimşîr
Taktîm ederek kızın bu hâna
Etmîşti Moğol'dan istiâne

Vaktâki bu nâme vâsıl oldu
Peyk lemeât hâsıl oldu
Han esb-i gurura oldu râkib
Tahrîb-i bilâda oldu ragıb

istiane: yardım isteme; *peyk*: ulak; *lemeat*: parlayışlar; *esb*: at; *râkib*: binici; *bilad*: beldeler; *ragıb*: isteyen, rağbet eden

[81]

Gönderdi evâmir-i şedîde
Geldi ümerâ-yı bir güzîde
Toplandı bölük bölük asâkir
Cemiyet harbe oldu hazır
Yağmaya koyuldu her diyârı
Hatta *Karacahisâr* zâri
Duydu bunu şehriyâri gâzi
Kat' etmek için yedi derâzi
Orhân'ı Mihal'i etti filhâl
Askerler ile beraber irsâl
Geçmişti Moğol bütün hudûdu
Dalmıştı tecavûze cenûdu
Her yerde nida-yı el-aman-han
Etmekte idi zemini nâlân
Yanmış nice hanmân kül olmuş
Âfetler içinde rengi solmuş

evamir: buyruklar; *şedîd*: şiddetli; *ümerâ*: emirler; *zâri*: ağlayan; *deraz*: uzun; *yed*: el, güç; *filhal*: derhal; *irsâl*: gönderme; *cünûd*: askerler; *nalan*: inleyen; *hanman*: ev, yurt;

[82]

Etmiş kimisi ramadı pister
Ateşlere yanmış ah!..yekser
Yollarda çoluk çocuk dökülmüş
Çok gencin eli, beli bükülmüş.
Al kana boyanmış ah!. Bir ser
Geçmiş başına zavallı mâder
Can pâresini edip dâr-ı agûş
Bir ah!.. Deyip olurdu medhûş
Ammâ yetişip cenâb-ı Orhân
Acizlere etti kuvvet ihsan
Her âfete çâresâz oldu
Osmân gibi serfirâz oldu
Gösterdiği haydârâne savlet
Vermekte idi adüvviye dehşet
Bir berk gibi saçıp şerâre
Nâzil oluverdi kârzâre

ramad: ateş külü; *pister*: döşek; *yekser*: baştan başa; *mader*: anne; *agûş*: kucak; *medhûş*: dehşete düşmüş; *çaresaz*: çare bulan; *serfiraz*: başı yüce; *savlet*: akın; *adüvv*: düşman; *berk*: şimşek; *şerare*: kıvılcım; *kârzâr*: savaş

[83]

Hasmânî yakub siyah etti
Cemiyetini tebâh etti
Âher Karacahisâr da kandi
Bir harb vukua geldi şânlı
Dünyâları titreten Moğul'an
Oldu hedef siham Orhân
Hûn-âbe dönüp bu mehri eyyâm
Pâmâl Moğol olurken eytâm
Şimşîr mücâhîdim ebrâr
Etmîşti o âlemi nigunsâr
Eyvâh o âlem felâket
Vermez mi ya kalp ve cana rikkat
Her bir dökülen sirişki mâtem
Şevk u tarabe olurdu münzâm!
Bir mâderin ateşin enîni
Bir nağme gibi gelirdi ninni!..

tebah: yok olmuş, yıkılmış; *aher:* diğer; *siham:* oklar; *hûn-ab:* kanlı gözyaşı; *mehr:* güneş; *eytam:* yetimler; *ebrâr:* iyi insanlar; *nigunsar:* baş aşağı; *sirişk:* gözyaşı; *tarab:* neşelenme; *munzam:* ilave; *mader:* ana; *ateşin:* ateşli

[84]

Benzerdi dem yetimi rizân
Bir hoş cereyan âba her ân
Sadd ü hamd ü sena Cenâb-ı Vehhâb
Etti o Moğol'u şimdi bitâb
Kurtardı cihâmı şerlerinden
Hıfz etti hüçûm sarsarından
Binler yaşasın Cenâb-ı Osmân
Nâmıyla pür oldu şimdi devrân
Gösterdi adüvviye tir ü şimşîr
Bir şey mi bu handâni teshîr
Yerler titrer salabetinden!..
Gökler inler mehabetinden!..

BURSA MUHÂSÂRASI

Bir leyl idi ki meh-i dilâra
Olmakta idi ufukta peydâ

rizan: dökülen; *dem*: kan; *cereyan*: akma, akış; *sarsar*: fırtına; *tir*: ok; *şimşîr*: kılıç; *teshîr*: büyüleme; *salabet*: sağlamlık; *mehabet*: heybetlilik; *leyl*: gece; *meh (mah)*: ay; *dilara*: gönül süsleyen, sevimli; *peyda*: ortaya çıkma

[85]

Ruhsârî hicâba hâil omuş
Bir hamr ta rengi mâil olmuş
Güyâ safâhat âşıkâne
Gark etmiş o rengi erguvana
Bir dilber-i gülizâra dönmüş
Envâr bidaâte bürünmüş.
Gittikçe fakat terfi‘ etti
Envâr-ı teri temeyyu‘ etti
Dağlardan eser nûr akardı
Her bir dereden sürûr akardı
Bir feyz-i latîf içinde dâim
Seyyâre-i dehr olurdu nâim
Devr eyleyerek o mâh-ı pervîn
Saçtıkça simada nûr-ı semîn
Yapraklar ederdi bi tefekkür
Necm sihri kadar tenvîr

ruhsâr: yüz; *hicap*: utanma; *hail*: perde; *hamr*: şarap; *mail*: meyilli; *gülizar*: pembe yanaklı; *temeyyu*: sulu hale gelme; *sürur*: sevinç; *feyz*: bereket; *seyyâre*: gezegen; *dehr*: dünyâ, devir; *nâim*: uyuyan; *mah*: ay; *pervin*: ülker yıldızı; *semîn*: semiz, değerli; *tenvîr*: aydınlatma

[86]

Âlem bu kemâl-i nûra dalmış
Sesler dereler sürûra dalmış
Dalmıştı tahirata dünyâ
Olmazdı ne ses, ne nağme peydâ
Çâlâki-i her semend cevval
Eylerdi fakat sükûtu ihlâl
Vurdukça cibâle na'li eşheb
Gündüz kesilirdi bûs bütün şeb
Hâsıl olan en ufak şerâre
Mehtâbı bile verirdi narâ
Dağlardan enîn aşıkâne
Aks eyler idi bu âsumâna
Necm-i sihr olupta rahşân
Eylerken ufûl leyli i'lân
Osmân kerîm vâsıl oldu
Hem Bursa'yı havâb içinde buldu

tahirat: pak ve temiz olanlar; *çâlâki*: çeviklik; *semend*: çevik ve güzel at; *cevval*: çok hareketli; *cibal*: dağlar; *eşheb*: soğuk; *şeb*: gece; *şerare*: kıvılcım; *enîn*: inleme; *rahşân*: parlak; *uful*: batış, gözden kayboluş; *hav'eb*: geniş dere, çeşme

[87]

Ahz eylemek üzere intikâmı
Düşman ele almadan niyâmı
Etrâfını etti zabt ve ilhâk
Varışını etti mahv ve ihrâk
Ammâ ki metanet mevaki‘
Teshîr-i hisâra oldu mâni‘
Etrâfını şehrin etti tahkîm
Asker, ümerâyaya etti taksîm
Yani edilip ihata tekmîl
Yer yer kaleler olundu teşkîl
Gördükçe fakat bu adli dünyâ
Can attı duhûle pîr u berna
Lerzân olarak içerde her dil
Geçti bu muhÂsârıyla on yıl

LEFKE GEYVE FETHİ

Bir sabah idi- ki nesîm-i gülbiz
Yaprakları eyliyordu tahzîr

niyam: kın; *ihrak:* yakma; *teshîr:* itaat ettirme, zapt etme; *ihata:* kuşatma; *pir u berna:* ihtiyâr ve genç; *dil:* gönül; *lerzân:* titrete; *nesîm:* esinti; *gülbiz:* gül serpen; *tahzir:* yeşil renk verme

[88]

Muşata-i nevbahar özenmiş
Bir hicle gibi bu yer bezenmiş
Güller gibi âlem letâfet
İbrâz ediyordu bir *tarâvet*
Her lâle-i hoşterin piyâle
Cemşîd dile verirdi hâle
Sevdâ-yı latif içinde bülbül
Eylerdi güzel güzel tegazzül
Durmaz, öter öttürür cihânı
Şenlendirir ab u tâb cihânı
Yapraklar içinde mürğ dilteng
Eyler mi terennümata âhenk
Ormanlar olup esîr-i sevdâ
Hicrân gibi ah ederdi dünyâ
Her bir cereyân cuybâre
Söz yoktu letâfet-i bahâre

ibraz: gösterme; *taravet*: tazelik; *hoşter*: daha hoş; *tegazzül*: gazel söyleme; *dilteng*: yüreği daralmış; *cereyan*: akış; *cuybar*: ırmak; *muşata*: dökülen saç teli; *mürğ*: kuş.

[89]

Oldukça revan o âb-ı tâhir
Bir ruh-ı revan olurdu zâhir
Her zemzemesi edip de tesîr
Ömr-ü beşeri eder mi tasvîr?
Bir rikkat içinde sâhirane
Bin feyz-i safâ verirdi cânê
Aktıkça o cûy dilberi endâm
Ömr-ü beşere verirdi ârâm
Kuşlar, kuzular ötüp melerdi
Her kalbi delik delik delerdi
Eylerler idi bahârı tebşîr
Ulviyet-i Gird-gâr ı tekrîr
Dağlar, dereler yeşil çimenler
İnlerdi sürûr içinde yekser
Vermişti cilâ bu i'tilâya
Bir hayme-i âfitâb pâye

revan: giden; *tahir*: temiz; *zemzeme*: melodi; *rikkat*: hassaslık, incelik; *sahirane*: büyüleyici gibi; *cuy*: nehir; *tebşîr*: müjdeleme; *Gird-gar*: Allah; *tekrir*: tekrarlama; *yekser*: baştan başa; *i'tila*: yükselmek; *hayme*: çadır

[90]

Ol hayme ki bûse-gâh cândır
Mir'at-ı zafer nümây-ı şândır
Etmişti hemen Cenâb-ı Osmân
Ol haymeyi bir mukırr şükrân
Turgut, Hâsân Alp ayakta durmuş
Akça Koca, Saltuk Alp oturmuş
Dalmıştı tefekkürâta herkes
Her neğme verirdi feyz-i akdes
Akça Koca ol şua'î iclâl
Ammâ bu sükûtu etti ihlâl
Güftâre gelip dedi: o Rüstem
Bir nusreti bin cihâna vermem
Sad hamd ve senâ ki hak Teâlâ
Etmekte değil mi şânı a'lâ?
Bir Bursa için de sâir ekâlîm
Olsun mu zılâl içinde temsîm?..

hayme: çadır; *buse-gâh*: öpülecek yer; *mir'at*: ayna; *mukırr*: itiraf eden; *akdes*: en kutsal; *keftar*: sırtlan; *ekalim*: ülkeler, büyük toprak parçaları; *zılâl*: gölgeler; *tesmim*: zehirleme; *şua*: ışık; *güftar*: söz.

[91]

Haydi çekelim cenûd ve şimşîr
Teshîr edelim zemîni teshîr
Dolsun yine şânımızla âlem
Olsun bu zafer de şâna munzâm!..”
Handân olarak cenâb-ı Osmân
Tahşîd cünûda etti ferman
Üç feleğe alem dikildi
Gülbank Muhammedî çekildi
Meydân alarak sinan ve harbe
Asker yine hâzır oldu harbe
Her tekfur olup dûçar-ı haşyet
Bir istikbâle etti gayret
Olmuş idi bi kıtal ve şimşîr
Hem *Leblebici* hisârı teshîr
Lefke, Yenice edip itaât
Olmuştu karin afv devlet.

cünûd: askerler; şimşîr: kılıç; teshîr: itaat ettirme; munzam: ilave, ek; tahşid: toplama, birikme; alem: sancak; sinan: mızrak; duçar: yakalanmış; haşyet: korku; kıtal: birbirini öldürme, savaş; karin: yakın, eş-dost; *gülbank*: yüksek sesle söylenen ilahi.

[92]

Harb eylemeden cenâb-ı Osmân
Fetih oldu nice hasun ve büldan
Bir hamlede *Akhisâr*, *Geyve*
Saçmıştı bütün bütün şerâre
Geyve ile med yeri *Akhisâr*'ın
Zıddı olarak o şehsuvârın
Kânun kıtali etti teşdîd
Al kana boyandı renk-i hurşîd
Pâ-mâl gazat olup riâya
Emvâl, edevât oldu yağma
Kâfi görülüp muzafferiyet
Osmân kerîm etti avdet

AKYAZI, KOCAELİ FETHİ

Vaktâki o bahtiyâr âdil
Şeyhuhet sine oldu vâsıl

hasun: hisârlar; *büldan*: beldeler; teşdid: şiddetlendirme; emval: mallar; edevat: aletler; şeyhuhet: yaşlılık; sin: yaş; *kânun*: ateş ocağı;

[93]

Eskam ve nahâfet zamâne
Baş koydu o pâ-yı kahramâne
Envâr içinde kaldı ruhsâr
Kâfura büründü verdi edvâr
Âlâm-ı felek edince takdîs
Dizlerde tezâyüd etti nıkrîs
Sultân-ı zamân cenâb-ı Osmân
Etti Yenişehir'i cây-ı dîvân
Pergâr ümûru kâinâtı
Tedvîre verip kalan hayatı
Ferzend lebibini guzaya
Me'mur ederek ila-nihaye
Tenvîr-i kemâl âdil ve iclâl
Olmuştu ana ehassîâmâl.
Orhân kerîm oldu amir
Asker yine harbe oldu hazır;

eskam: hastalıklar; *nahâfet*: zayıflık, cılızlık; *ruhsâr*: çehre; *âlâm*: elemeler; *felek*: gök yüzü, kader; *takdis*: kutsama; *tezâyüd*: artma; *nıkrîs*: ayak ağrısı; *cây*: divan; *pergar*: pergel; *tedvir*: döndürme; *ferzend*: evlat; *ila-nihaye*: sona kadar; *âmâl*: emeller; *verd*: gül; *ehass*: en hususi.

[94]

Pür şevk ve safâ *guzâtı garra*
Orhân ile kıldı azm-i heyca:
Orhân lebib ibni Osmân
İzzetle çekince tiğ-ı bir an
Ulviyete satvet oldu munzâm
Dehşetler içinde kaldı âlem
Rüstem gibi her sinan seherâb
Halk devrânı etti bitâb
Vardı *Karaciş(e)* hisâra doğru
Al kana boyandı burc u bâru
İ'ta olunup bir emîr ve talîm
Üç kısma asâkir oldu taksîm
Bir fırka mücâhidin âgâh
Tutmuştu yerinde bir kemingâh
Bir kısmı hücûm edip hisâra
Vermişti hisârı nar-ı hâra

garra: parlak; *heyca*: cenk, vuruşma; *lebib*: akıllı, zeki; *munzam*: ek, ilave; *satvet*: güçlülük; *i'ta*: vermek; *agah*: haberdar; *kemingah*: pusu yeri, tuzak; *hâr*: hor hakir.

[95]

Aslan gibi eyleyince savlet
Etmişti kıtal kesbi şiddet
Şiddette iken bu harbi kıtâl
Orhân Gâzi yetiştî fil-hâl
Bir kat daha bahş şiddet etti
Düşmanların âbu tâbı bitti
Her bir edilen hücûma karşı
Bin âhu figân tutardı arşı
Bir velvele-i felâket engîz
Etmişti esas burcu tehzîz
Ammâ ki bu yolda şehri iz'âc
Olmakla cünûdu vakte muhtâc
Orhân kerîm etti ric'ât
Gösterdi nümâyîş hezimet
Düşman görülen firara kandı
Bu ric'atı inhizâm sandı

savlet: akın, saldırı; *kıtal*: savaş; *kesbi*: çalışarak edinilen; *engiz*: koparak, karıştıran; *tehziz*: titretme; *iz'ac*: rahatsız etmek, bunaltmak; *inhizam*: bozguna uğrama

[96]

Birden bire çıktı kal'asından
Takibi guzâta oldu pazen
Lâkin pusudan nice gazanfer
Şiddetle olunca ser-ber-i âver
Düşman yolu tuttu, kaçtı gitti
Şah-rah hisârı gaib etti
Zabt oldu bütün bu kal'a encâm
Bârusuna rekz olundu i'lâm
Orhân celil etti tahkîk
Böyle nice şehri feth ü tazyîk
Ez-cümle Karatekin hisârın
Feth eyledi alıp suyu kenârın
Artık dönerek cenâb-ı Orhân
Oldu Yenişehirte pertev-feşân
Takdim ederek cenâb-ı pîre
Emvâl-i ganâim vefîre

rekz: dikme; *i'lam*: bildirmek; *tahkik*: araştırma; *tazyik*: sıkıştırma; *ez-cümle*: mesela; *pertev-feşân*: ışık saçan; *pîr*: yaşlı; *vefir*: çok bol; *şahrah*: ana yol.

[97]

Olmuştı duâ-yı hayra mazhâr
İclâl ile, şânla muvakkâr
Samsa Çavuş eyleyip de himmet
Akça Koca gösterince savlet
Az müddet içinde oldu yekser
Akyazı, Kocaeli müsahhâr

BURSA FETHİ

Elbet bu kadar muzafferiyet
Vermekte idi cihâna hayret
Herkes heyecân içinde kalmış
Tuğyân-ı zalel ve zulüm azalmış
Hayli büyümüş muhiti devlet
Bulmuş güzel âbu tâbî şevket
Olmuştı hisâr-ı Bursa artık
Şimşiri mücâhidine lâyık

muvakkar: ağırbaşlı; *savlet*: akın; *müsahhar*: feth edilme; *tuğyan*: taşkınlık; *zulâl*: gölgeler; *şimşir*: kılıç

[98]

Zaten emel-i cenâb-ı Osmân
Olmakla bu şehri cân-ı eyvân
Geldi galeyâna asker-i encâm
Etmekte idi temevvücü i'lâm
Orhân vakur, Han mansûr
Teshîr-i hisâra oldu me'mûr
Asker hareket edince elbet
Vermişti cihâniyâne dehşet
Bir hamlede Edranos hisâra
Saçmıştı bütün bütün şerâre
Fethi müteâkib oldu tahkîk
Bursa'yla civârı hasr u tazyîk
Ammâ ki ne şehir, şehri garrâ
Bağ-ı İrem cihân ma'nâ
Ezhâr zümrüdün içinde
Anber gibi ma'ü tayn içinde

encâm: nihayet; *temevvüc*: dalgalanma; *mansur*: Allah'ın yardımıyla zafer kazanan; *şerare*: kıvılcım; *hasr*: ayırma, tahsis etme; *tazyik*: daraltma, sıkıştırma; *garra*: parlak

[99]

Güyâ dayanıp da kühsâre
Koymuş elini küll azâre(?)
Naz etmede nevbahâra karşı
Âyine-i cûy-bâra karşı
Her şâhika-i cibâli güyâ
Safiyet içinde bi-muhâbâ
Neşr eylesin mi nûr-ı semîn?
İnmiş yere mahtâb pervîn
Bir yaz günü kış edince tasvîr
Etmez mi kulûb-ı nâsı tenvîr?
Sahrâyı latîfine söz olmaz
Âdem o behceti yerde bulmaz
Her rûz o bahârı dâimiden
Bir feyz gül almasın mı her ten
Oldukça reşâşe rîz-i enhâr
İnler negamât içinde gühsâr

şahika: zirve; *cibal*: dağlar; *safiyet*: halislik, temizlik; *semin*: semiz; *pervin*: süreyya, ülker yıldızı; *nas*: insanlar; *tenvîr*: aydınlatma; *behcet*: güzellik, sevinç; *ruz*: gün; *riz*: döken, saçan; *reşâşe*: toz gibi ince yağmur; *enhâr*: nehirler; *gül-izar*: gül yanaklı; *cûy-bar*: ırmak; *bi-muhâba*: korkusuz; *nagamât*: nağmeler.

[100]

Vaktâ ki gelip cenâb-ı Orhân
Yekser bu hisârı etti lerzân
Canlandı mücâhîdin ebrâr
Her ferdi kesildi kûh-ı seyyâr
Oldukça guzât na're-perdâz
Sahralar olurdu haşyet-endâz
Her hamlede titriyordu bâru
Kâbil mi bu ihtizâra dâru?..
Ammâ ki metaneti hisârın
Fıkdânı silâhkar ve zârın
Olmakta idi bu fethe mâni‘
Kâr eylemiyordu azm-i kat‘i
Bir gün ki nesîm fevz ü nusret
Vermekte idi kulûbe safvet
Doğmuş yeni mühr-i âsumângir
Etmekte idi cihânı tenvîr

yekser: baştanbaşa; kûh: dağ; na're-perdâz: nara atan; haşyet-endâz: korku salan; ihtizar: can çekişme; dâru: ilaç, çare; fıkdan: yokluk;

[101]

Dağlar, dereler tetevvüc etmiş
İ'lâmı zafer temevvüc etmiş
Her yerde tedârukât-ı ekvâ
İcra olunûrdu bi mehabâ
Şehrin o güzel menâzırından
Her kalp hazîn olurdu rûşen
Herkes hemen emre muntazırdı
Sağlıkla, ölüm yanında birdi
Son günleri kal'anında artık
Olmakta idi hesaba lâyık
Zîrâ tükenip hemen zahâir
Olmuştu galâ içerde zahir
Ateş saçarak cenâb-ı Orhân
Etmişti hücûm emrin i'lan
Asker sarılıp hemen hisâra
Ateş gibi saçtı bir şerâre

tetevvüc: tac giyme; *temevvüc*: dalgalanma; *tedarukat*: hazırlıklar; *ekva*: daha kuvvetli; *menazır*: manzaralar; *rûşen*: parlak; *zahair*: zahireler

[102]

Olmuştı nice vücûd-ı izzet
Ser menzil rütbe-i şehâdet
Verdikçe guzâta adüvviye kine
Bin tire hedef olurdu sine
Bâruyu hisâr olunca bitâb
Seylâb gibi akardı hûn-âb
Encâmı zaman guzât-ı İslâm
Etmişti güzel sebât u akdâm
Şiddet vererek bu kârzâre
Vermiştı göğüs sinan u nâre
Hurşîd-i felek ufûl ederken
Dünyâyı bütün melûl ederken
Âvâz-ı kemâl şâdmânı
Titrettiriyordu hakdânı
(Aldık!..) diye bir müheyyic âvâz
Olmakta idi meserreti endâz

tir: ok; *seylâb:* sel; *hûn-ab:* kanlu göz yaşı; *encâm:* son, nihayet; *akdam:* ayaklar; *kârzâr:* savaşı; *uful:* gözden kaybolmak; *melul:* bıkmış, bezmiş; *müheyyic:* heyecan verici; *meserret:* sevinç; *endâz:* atan, atmış. birleşik kelimeler yapar; *şâdmân:* sevinçlik;

[103]

Zirâ ki mücâhidine yekser
Olmuştu *Pınarbaşı* müsahhar
Mahv oldu adüvv de burcu ma'mûr
Oldu taleb-i emana mecbûr
Girdi araya Mihal Gâzi
Kaldırdı bu harb mevt-i sâzi
Bir hayli şerâit üzere tekfür
Teslîm-i hisâra oldu mecbûr
Ezcümle otuzbin altın i'tâ
Etmek için itti vaz' imzâ
Orhân'a hisârı etti teslîm
İstanbul'a etti azm ü tasmîm
Tehlîl-i Muhammedî okundu
Bârusu yeni hilale döndü
Dilşâd olarak guzât-ı izzet
Yer yer çalınırdı kös-ü devlet

müsahhar: feth edilmiş; *adüvv*: düşman; *eman*: aman dilemek; *sazi*: düzenleyici; *i'ta*: vermek; *vaz'*: koyma; *tasmîm*: kesin karar; *tehlil*: Kelime-i Tevhid, *dilşad*: gönlü şen

[104]

Bir velvele, bir sadâ-yı şâdi
Şenlendiriyordu her nihâdi

Hurşîd-i felek edip tebessüm
Eylerdi cihân ne hoş terennüm

I

Haydi gelin ey guzât-i pervîn!..
Tezyîn edelim zemîni tezyîn

Tezyîn edelim ki şehr-i âyîn
Alsın yine şânımızla tahsîn

Meydânda değil mi tîr u şimşîr
Elbet ederiz cihâmı teshîr!

II

Yıllarca hücûm edip bu şehre
Seyyâle saçardık ah!.. dehre

Müstağrak olup bihâr-ı kahre
Al kanlarımız akardı nehre

nihadi: yârâdilîşta olan; *pervin*: süreyya yıldızı, ülker; *tezyîn*: süsleme; *şehr-i ayin* (*şehrayin*): sevinç, şenlik; *tahsîn*: beğenme; *tîr*: ok; *şimşîr*: kılıç; *teshîr*: itaat ettirme; *dehr*: zaman, devir; *müstağrak*: gark olmuş; *bihar*: denizler.

[105]

Gösterdiğimiz sebât u akdâm
Şükür, etti bizi muzaffer-i encâm

III

Biz erliği dehre ettik isbât
Dehr eylemesin mi ya mümaşât
Yağdırsa felek şerâre bizzat
Bir havf gelir mi câna?.. Heyhât!..
Bir şândır o rütbe-yi şehâdet
Ancak yaşasın vatanla devlet!..

IV

Osmânlılarız!.. Bu hâkdâne
Zînet saçarız mükevkebâne
Meydân-ı gaza boyansa kana
Dehşet veririz adüvvi cana!..
Kühsâre gibi gelince düşman
Her ten kesilir hisâr âhen

dehr: zaman, dünyâ; *şerare*: kıvılcım; *mükevkeb*: yıldızlı; *adüvv*: düşman; *mümaşat*: yoldaşlık.

[106]

V

Haydi, gelin ey guzât-i izzet!

Artık saçalım zemîne satvet

Seyyâle-i âlem adâlet

Oldukça eşi'a bahş-ı zulmet

Mahv eyleyelim bu kahr-ı zulmü!..

Kahr eyleyelim bu dehr-i zulmü!..

VI

Pîr-i evvel yaşa ey cenâb-ı Orhân!..

Sensin yiğit, aslan oğlu aslan

Saçtıkça şerer bu köhne devrân

Tiğın oluyor adalet-efşân

Pîr-i evvel şerefîñ cihânı tutsun

Her nağmesi âsumânı tutsun!..

Fethi bitirip cenâb-ı Orhân

Oldu Söğüt'e hemen şitâbân

satvet: güçlülük; *eşi'a*: ışıklar; *tiğ*: kılıç; *efşân*: saçan; *şitâban*: koşân

[107]

Çeşminde ne hâb var ne neşe
Kalmıştı gumûm içinde beste
Dâim pederin edip tefekkür
Çeşmânı olurdu eşk ile pür
Bahr-ı zulümât hicre dalmış
Mâtem gibi ah içinde kalmış
Görmez yolu püskürürdü ateş
Râm olmuş o mâhe rahş-ı serkeş
Çok geçmeyerek Söğüt göründü
Bir hâre-i mâteme büründü
Ağlar gözünün yaşı kesilmez
Azm ettiği şâhrahı bilmez
Encâm yetiştî şehsüvâra
Yet[iş]miş o kerîm, ihtizâra
Ferzend-i yitik ah!.. Bû-yı zârı
Canlandırarak o kâmkârı

çeşm: göz; *hab*: uyku; *gumum*: tasalar; *çeşman*: gözler; *eşk*: gözyaşı; *rahş*: gösterişli; *serkeş*: dik kafalı; *hare*: sert taş; *şahrah*: anayol; *şehsüvar*: binici; *ihtizar*: huzur; *kamkar*: mutlu, isteğine ulaşmış; *ferzend*: evlat; *bûy*: koku.

[108]

Orhân'ı edip heman der-âğuş
Etti zaferi tırâz-ı mengüş
Güftâre gelip o pîr-i mahbûb
Aheng-i beyâna verdi üslûb
Oğlum, gül-i gülistân cânım!
Orhân hezâr ter-zebânım!..
Elbet bilirim ki son demimdir
Dünyâyâ veda haremimdir
Zehrâbe-i mevtten halâsa
Çare bulunûr mu ya halâsa?
Geldim, fakat işte şimdi elbet
Etmekte değil miyim ya rihlet?
Oğlum, bu yerin vefâsı yoktur
Bir feyz alınır safâsı yoktur
Ancak çalış iktisâb-ı feyz et
Ulvîyetini cihâna arz et

tiraz: sırma ve ipekle işleme; *menkuş:* nakş olunmuş; *ter-zeban:* hazır cevap; *zehr-ab:* acı su; *rihlet:* ölme, göçüş; *mahbub:* muhabbet edilen; *der-ağuş:* kucaklama.

[109]

Yıllarca gazâ içinde kaldım
Deryayı sürûr dehre daldım.
Eyvâh!.. Edip ittikâ sinâne
Taş, toprağı ettim âşiyâne
Girmezdi göze sabaha dek hâb
Mihnetle olurdum âh!.. bitâb
Gönlümde ne ney ne neşe vardı
Ancak bu güzel vatan yaşardı
Millet!.. Vatanım!.. Dedikçe hayfâ
İnlerdi bu bârgâh mîna
Elbette iyi bilirsin oğlum
Bir başka şey istemezdi gönlüm
İllâ vatanım tereffu' etsin
Hurşid gibi telemmu' etsin
Sad hamdü senâ ki Rabbi âdil
Maksûdu mu işte etti hâsıl

ittika: dayanma; *sinan*: mızrak; *âşiyân*: yuva; *hab*: uyku; *bargah*: padişah huzuru; *hayfa*: eyvâh; *tereffu*: yükseğe çıkmak; *telemmu*: parıldama; *mîna*: liman, billur.

[110]

Sad hamdü senâ ki Rabbi Mennân
Etti seni ben nizâre ihsân
Etsem bile şimdi azm ü ukbâ
Dünyâ gamı cana gelmez aslâ
Zirâ halefimsin ey mücâhîd
Olsun buna Kibriyâ da şâhit
İkbâl ile nâil-i meram ol
İclâl ile şâd u şâdkam ol
Mademki sensin ayn-ı zeynim
Âlemde yegâne zeyn-ü aynim
Cânım gibi eylerim vasiyet
Yay şer'i şerife rûy-ı hürmet
Etme fukaraya i'tisafât
İclâline ermesin zuhafat?
Adlinle bütün cihân şen olsun
Şânın gibi şâd u rûşen olsun

ukba: ahiret; *Kibriya*: Hz. Allah'ın azâmeti; *nail*: erişen, kavuşân; *şadkâm*: çok sevinçli; *ayn-i zeyn*: göz süsü; *i'tisaf*: zulüm ve haksızlık etmek; *nizar*: zayıf

[111]

Dâim ulemâyâ hürmet ile
İlim ehline bezl ü izzet eyle
İlim ekmel-i nimet-i Hüdâ'dır
İlim efdâl-i izzet-i Hüdâ'dır
Zirâ bulur âdemiyyet ancak
İrfanla inbisât mutlak
İdrâki evâmiri ilâhi
Vâbeste-i ilim iken kemâhi
İlmin lemâtini bu yerde
İnkâra mecal olur mu? Nerde
Zabt oldu eğerçi Bursa şehri
İstanbul'u feth edip de gayri
Olmasak da hadisi muhtâr
Ansın seni mefhâretle edvâr
Oğlum sakın eyleme taâddi
Her şevketini eder tegaddi

bezl: çok bol vermek; *inbisat*: genişleme; *vabeste*: bağlı; *mefharet*: birine şeref veren şey; *taaddi*: zulüm; *tegaddi*: beslenme

[112]

Dünyâda bitip harap olursun
Ukbâda da pür azap olursun
Oğlum, göreyim seni aziz ol
Adlinle güzel güzel şeref bul
Devletle hemen cenâb-ı Mennan
Etsin işini cihânda âsan
Olsun sana son vasiyetim bu
Göm Bursa'da, elveda ya Hû!
Böyle dedi: ol dilir-i mümtâz
Etti melekûta doğru pervâz
Allah garık-ı rahmet etsin
Cennette karin-i devlet etsin
Hayf eylediği vasiyet üzre
Ol şehri şehire izzet üzre
Nakil eyleyip ettiler o şâhı
Tevdi' vedia-i ilâhi

dilir: yiğit; *mümtâz:* seçilmiş; *pervâz:* uçma; *karin:* yakın; *tevdi:* görev verme; *hayf:* beddua

[113]

SULTÂN OSMÂN

Müşâta-i nev arûs-ı devlet
Zibinde-i haclegâh-ı şevket,
Şehinşâh zübdetü'l- meâlim
Bih-ı efgen dûde-i mezâlim
Timsâli mücessem şecaât
Hâmi-i yegâne-i adalet
Deri-i sipihr feyz i temkîn
Sertâc-ı yegâne-i selâtin
Gâzi-i kerîm, şâh-ı ekmel
Osmân-ı mükerrem ve mübeccel
Olmakla bahâdır-ı tevânâ
Âdil, mütevâzı, ehl-i takvâ
“Gösterdi cihâna feyz-i râhı”
Eltâf-ı saâdet iktinâhı
Vel-hâsıl o şâh âlem ârâ
Yektâ idi her cihetle yektâ

zibende: süslü; *haclegah*: gerdek odası; *dûde*: kavim, aşiret; *mücessem*: cismi olan; *şecaat*: kahramanlık; *selatin*: sultânlar; *derî*: havası hoş; *sipihr*: gök yüzü; *feyz*: bereket; *temkin*: sağlamlık, ihtiyatlı davranma; *sertac*: baştacı olan; *tevana*: güçlü; *bahadır*: yiğit; *rah*: yol; *eltaf*: iyilikler; *iktinah*: derinliği kavrama; *ara*: süsleyen; *yekta*: eşsiz; müşâta: saç teli; *zübde*: öz.

[114]

Osmân!.. Nedir o nâm-ı âlî
Meşhûn celâdet-i meâli
Osmân!.. Nedir o şân-ı sârim
Timsâl-i avâlim-ı mekârim
Osmân !.. Nedir o mihri zîşân
Hem kevkebe-i sipihr tâbân
Titrettirir âsumâniyânı
Her bârika-i şerar feşânı
Andıkça gelir kulûba dehşet
Feyz-i azâmet, celâl ü safvet
Her hâleti nahbe-i melektir
Ulviyet içinde sâdeliktir
Tenfizi evâmiri ilâhi
Olmuş idi istinadgâhı
Eylerdi o padişâh-ı sâdik
Her halini emri şer'a tatbik
Hubb-u ulemâ dilinden asla
Olmazdı fenâ-pezîr serma

meşhûn: dopdolu; *celadet*: yiğitlik; *sarim*: keskin; *avalim*: dünyâlar, *mekarim*: cömertlikler; *mihir*: güneş; *zişân*: şerefli; *kevkebe*: gösteriş; *taban*: parlak; *barika*: şimşek; *şerar*: kıvılcım; *feşân*: saçma, yayma; *kulûb*: kalpler; *safvet*: saflık; *nahbe*: çekip çıkarma; *tenfiz*: hükmünü yürütmek; *istinadgah*: dayanak; *hubb*: sevgi; *fenâpezir*: yok olucu; *serma*: soğuk

[115]

Beş fazlası olmak üzere Osmân
Târih-i tuluğun eyler ityân*
Eyyâm-ı şebâb içinde her gâh
İclâli için arardı bir râh
Hatta *Edebâli*-i ser-azâd
Feyz-i nefesiyle etti irşâd
Bir hayli zaman müdâvim oldu
Lütf-ı himemiyle feyz buldu
Bir vakiâ-i latîfe hakkâ
Osmân kerîm-i etti ihyâ
Zîrâ ki onunla oldu tefsîr
Ulviyet sermedisi tebşîr
Yani o gazanfer dilârâ
Bir leyli safâ fezada tenhâ
Eylerdi ulv-i hakkı tebcîl
Sâfiyet ile ederdi tehlîl
Nevmi galebe edip dayandı
Bir düş görerek hemen uyandı

tulu': doğma; *etyan*: getirme; *şebab*: gençlik; *ser-azad*: hür, serbest; *himem*: çabalar; *sermed*: ebedi; *tebşîr*: müjdeleme; *gazanfer*: arslan, kahraman; *dilâra*: gönül süsleyen; *safâ*: gönül rahatlığı; *tebcil*: ululama; *tehlil*: Kelime-i Tevhid; nevm: uyku; galebe: üstün gelmek; *(sayfada "tarih-i tuluğun eyler ityan" mısrasının sonunda (656) yazılıdır)

[116]

Koştı, yed-i şeyhi etti takbil

Rüyasını etti şöyle tafsîl

I

Gördüm bu şeb ah!.. Bir semenber

Endâmı güzel, harami hoştur,

Giysiyi siyâh-ı târ-ı anber

Her hüsn-ü edâsı mâhe benzer

Envârına âlem letâfet

Etmez mi ya aşıkâne hayret?..

II

Her şîvesi deler bâ-yı candır

Reşk-âver cilve-i beyandır

Her nâz nikâhı bi-emandır

Sevdâ gibi âfet cinandır

Yekpâre halâvet mücessem

İnsan mı, melek mi ben de bilmem?..

III

Çeşman siyah-ı nûr iffet

Ruhsâre-i verdi pür terâvet

yed: el; *takbil:* öpmek; *tafsil:* ayrıntılı açıklama; *semenber:* yasemin göğüslü; *târ:* saç teli; *anber:* güzel koku; *mah:* ay; *reşkaver:* kışkandırıcı; *cinan:* cennetler; *halavet:* tatlılık; *mücessem:* cismi olan; *çeşman:* gözler; *ruhsâr:* çehre; *taravet:* tazelik

[117]

Verdikçe o nevbahâr-ı ismet
Gülşenlere handesiyle nüzhet
Güller açılır tebessümünden!..
Dürrler saçılır terennümünden!..

IV

Dikkatle bakınca bende billâhi
Bildim ki kerîme gezmiş ol mâh
Hayretle nikah ederken eyvâh!..
Ta arşa çekildi, gitti nagâh
Ulvîyet içinde gâib oldu
Nûr-ı melekûta râgıb oldu

V

Hayrette iken o mâh-ı ra'nâ
Envârını dehre etti i'lâ
Feyziyle beni ederken ihyâ
Dîdârını eyledim temâşâ

ismet: masumluk; *hande*: gülüş; *nüzhet*: gezinti; *dürr*: inci; *nagah*: ansızın; *ra'na*: iyi, hoş; *envâr*: nûrlar; *dehr*: zaman; *i'la*: yükseltmek; *didar*: yüz; *temaşa*: seyretme

[118]

Gördüm ki o nûr behcet-i âbâd

Âlemleri eyliyordu dilşâd

VI

Bir mürğ-1 latîf lâne perdâz

Koynundan o mâhın etti pervâz

Bir müddet olup havada demsâz

Hem koynuma geldi girdi bi-nâz

Kuştan biterek dıraht-1 âlî

Dünyâları tuttu her nihâlî

BAKİYYE

Rüyayı duyunca şeyh-1 dânâ

Müjde!..dedi: Ey kerîm dünyâ

Her devleti etti Rabb-1 ekber

Evlad ki âline müyesser

Âlin olacak cihânda dâim

Dihîm-i hilâfet üzre kâim

dilşad: gönlü şen; lane: yuva; perdâz: düzenleyen; demsaz: sırdaş; dıraht: ağaç; nihâl: fidan; dânâ: bilgili; mürğ: kuş; dihim: taç

[119]

Saytın tutacak bu hakdânı
Lerzân edecek bu âsumânı
Olsun bu kızım seninle harem
Yâd eylesin ismimi bu âlem
Damadım ol ey kerîm-i eşher
Tutsun şerefîni cihân-ı yekser
Aynıyla husûle geldi rüya
Doldu şerefiyle dâr-ı dünyâ
İclâlini etmek üzre isbât
Tatvil-i kelama var mı hâcat?
Etmez mi ile'l-ebed bu devlet?
Ulviyet kadrine delâlet!..
Bir devlet şânı feza ki devrân
Görmüş mü bir öyle mihr-i tâbân?..
Şânı gibi hâmi-i adalet
Görmüş mü acep sipihr-i izzet?..

hakdan: dünyâ; *lerzân:* titrek; *eşher:* en şöhretli; *yekser:* baştan başa; *tatvil:* uzatma; *delalet:* delil olarak; *tâbân:* parlaklık; *sipihr:* gök yüzü

[120]

Halâ o adalet yegâne
Zînet veriyor bu hakedâne
İşte göz önünde mihr-i tâbân
Bundan da büyük olur mu burhan?..
Ya Rabbi o şâh-ı pâk-ı zîşân
Oldukça defn-i hak gufrân
Evlâdını, âlini demâdem
İzzetle, şerefle kıl mûkerrem.

GELİBOLU-DEĞİRMENLİK
27 KÂNÛN-İ SANİ, SENE 308

BİRİNCİ KISMIN SONU
(mühür)

tâbân: parlaklık; *burhan*: delil; *gufran*: bağışlama; *demadem*: dâima; *mûkerrem*: hürmet ve izzetle ikram edilen

ikinci kısım

Manzum
OSMÂNLI TARİHİ

nâzımı:
İBN-İ ALİ ABDULLAH SABRİ

İkinci Kısım

Maârif-i Nezâret Celilesi'nin fi 5 Nisan [1]310 Tarih ve 168 Numaralı
Ruhsatnamesiyle tab' olunmuştur

DERSAADET
Mahmud Bey Matbaası
1314

*Tokat divân-ı harp dairesi ferikân-ı kirâm ve şuara-yı zevi'l-ihtramdan
saadetlü Mustafa Hilmi Paşa hazretlerinin takriz-i belîğ-i
pesendaneleridir*

Ey şâir-i mâhir sühensâz
Tarihini dün kırâet ettim
Hakkan etrûk-i bülend ve bâlâ
Elfâzını pek metîn gördüm
Sende var iken bu istidât
İtmâm edilirse cümle noksan
Firdevsî'yi gör ki nâmı el'an
Tanzîr et o şâir-i metîni
Cenge giricisin o pir iran
Şâhan acem bir işimi etti
Şâhan o şâir etti a'lâ
Osmânlı mülûk-ı ey sühân-ver
Bunlar ki cihad ile cihânda

Ey nükteşinas mert mümtâz
Veznini gözetip riâyet ettim
Vezni hele bence pek muallâ
Efkârını pek rezîn gördüm
İtmâmı kolay bu kârın elbet
Tarihine değil mi başka şân
Zeybi dehn zemîn-i İrân
Ver velveleye bütün zemini
Eyler kalemini hemîşe çokan
Her birisi şöyle geldi gitti
Herbirisine verdi şân-ı zîbâ
Aceme hiç olur mu berâber
Mümtâz-ı mülûk her zamanda

pesendane: beğenmek suretiyle; *sühensaz:* söz ustası; *mümtâz:* seçilmiş; *bülend:* yüksek, *bâlâ:* yukarıdaki; *muallâ:* yüce; *elfâz:* lafızlar; *rezin:* vakarlı; *itmâm:* tamamlamak; *el'an:* şimdi; *tanzîr:* benzetme; *hemîşe:* dâima; *şahan:* padişahlar; *zîbâ:* güzel, süslü.

[3]

Her birisi kâhraman deverân
Oğlum sana bu vasiyet olsun
İtmama çalış bu dâsitânı
Versin sana çok ömürler Allâh
Sen destine durma al hâme

Deverân bulur onlar ile çok şân
Hâsıl sana çok eziyet olsun
Tezbine çalış bu bostânı
Verdim bu benim hemîşe vallâh
Dinsin buna Türkçe şehnâme

Tokat 2 Nisan 311

deverân: devirler; *dâsitân*: destanlar; *tezyîn*: güzelleştirme; *hemîşe*: dâima; *dest*: el; *hâme*: yontulmuş kalem.

[4]

Cülûs-ı Hümâyün

761-762

Bir gündü ki âfitab ikbâl
Âfak hazîn sehab mağmûm
Estikçe gâhi nesîm rikkât
Her dağını nâr-ı muntazırdân
Tefrîk edemezdi kimse tefrîk
Her hârîka hârîk-i süveydâ
Dâhi medenî guzât dil-şâd
Bi-âile bi-nasîb pür derd
Adl-i ömer’i sehâ-yı hâtem
Her zemzeme-i tabiat âbâd
Bir velvele-i sakf-i âsumânda
Bin şevk ve târâb hezâr korku
Ki zulmet olurdu tûy bir tûy
Hep secdeye vardı berk-i eşcâr
Ki zâhir olup hezâr tehdîd
Zulmetle mâhuf çok sadâlar

Olmakta idi gurûba meyyâl
Sevdâ gibi kâinât masûm
Dalda açılırdı dağ-ı firkât
Her nârını âh-ı mühtazârdan
Tefrik-i sevdâ olamazdı biri tâhrik
Sadd-ı hârîka bin şerâr-ı hüveydâ
Her seyyid barkâh irşâd
Bir tıfl-ı yetîm pür verd
Müstağrak dü-dumân mâtem
Söz dile tercümân feryâd
Bir galgale-i hâktanda
Nâkus ve nekâre bânın yâ hû!
Ki nûr yağardı suy bir suy
Hayretle eridi aktı enhâr
Ki mevc vururdu bim ümîd
Âvaz bülend âşînâlar

âfitab: güneş; *ikbâl*: talih; *âfak*: ufuklar; *sehab*: bulut; *mağmum*: gamlı; *gâhi*: ara sıra; *nesîm*: rüzgâr; *rikkat*: incelik; *firkat*: dostlardan ve sâir sevdiği şeylerden ayrılış. *muntazır*: bekleyen, gözleyen; *muhtazar*: hazırlanmış; *süveyda*: siyahlık; *sadd*: örten; *serar*: insanın yüzüne çarpan ses; *hüveyda*: belli, apaçık; *dil-şad*: sevinmiş; *bargâh*: izinle girilecek yer; *pür*: dolu; *verd*: gül; *seha*: büyük cüsse / cömert, el açıklığı; *müstağrak*: batmış; *zemzeme*: nağme; *âbad*: ebedler; *velvele*: gürültü; *sakf*: dam; *asuman*: gökyüzü; *galgale*: sür'atle gitmek; *tarab*: sevinçlik; *hezâr*: bin; *nakus*: kiliselerde asılı bir vaziyette durup belirli vakitlerde çalınan çan; *nekâre*: güçlük; *ban*: dam; *suy*: cihet; *berk*: yaprak; *eşcâr*: ağaçlar; *enhâr*: nehirler; *mevc*: dalga; *mahuf*: korkulu; *bim*: korku.

[5]

Kem kem öter âsumân-ı sadâdan
Dehşetle dolup hava ve ecrâm
Ammâ dem-i fecrin iktirânı
Doldurdu dürerle nûr-i terle
Feverân- i tabdâr sîmin
Âfak-ı felek döner bâhara
Çok geçmedi âfitâb zer-târ
Şâhâne saçınca nûr haşmet
Küh-sâr-ı zemin tetevvüc etti
Dallar arasında âşık-âne
Bülbül gibi nutk ederken îcâd
Sâhrâ-yı zümrüd intimâda
Tuttukça cihânı lâhn-ı mevzûn
Dünyâ o melâli leyli güyâ
Çaylar dereler cünûna dalmış
Hasretle solmuş sararmış âbı
Hurşîd-i münevver zer-endûd
Olmaz mı nihâl-i nüzhet endâz
Bir âlem-i âli-i mükevkeb
Kuşlar dereler o şânlı dağlar
Vardıkça mezhebâne envâr

Gümgeşte-i zemîn bu mâcerâdan
Doğdu o şeb-i içre bin serencâm
Bidâr ederek ne âsumânı
Elmasla, encüm-i seherle
Etti mükevvanâtı tezyîn
Leyl oldu eş'ada nehâra
Her zirveyi etti derr muhtâr
Zeyn oldu bu âlem şehâmet
Ezhâr-ı nevîn temevvüc etti
Her merağ latîf edip terâne
Lutf-i samedi ederdi ta'dâd
Nilüfer akıp da sâde sâde
Feyz galeyân olurdu efzûn
Teskîn ile uğraşırda hâlâ
Gözyaşlarını zemîne salmış
Dikilir mi tulû'u âfitâbı
Oldukça safâ neşâr memdûd
Elmas gibi eş'a perdâz
İnzâr ve deli edip mezheb
Vecd âver şevk olur da ağlar
İnlerdi sürûr içinde kühsâr

gümgeşt: kaybolmuş; *ecram:* ruhsuz büyük varlıklar; *şeb:* gece; *iktiran:* ulaşmak; *bidar:* uykusuz; *dürer:* büyük inciler; *encüm:* yıldızlar; *feverân:* maddi ve manevi kaynayıp fıskırmak; *tabdar:* ışıklı; *simin:* gümüşten; *mükevvanat:* yâratılmışlar; *eş'a:* hurma ağacının küçüğü; *nehâr:* gündüz; *âfitab:* güneş; *zer-tar:* altın tel; *derr:* iyi iş; *muhtar:* seçilmiş olan; *zeyn:* zinet; *şehamet:* kahramanlık; *küh-sar:* dağlık; *tetevvüc:* tac giyme; *ezhâr:* çiçekler; *nevin:* yeni; *temevvüc:* dalgalanma; *merg(mürg):* kuş; *terane:* terennüm; *lahn:* güzel ve kaideli ses; *mevzun:* düzenli *cünun:* otun uzaması; *tulu':* doğma; *zerendûd:* altın yaldızlı; *memdûd:* uzamış; *perdâz:* düzenleyen düzeltici anlamında birleşik kelimeler yapılıır; *mükevkeb:* yıldızlı; *aver-şevk:* şevk veren.

[6]

Kühsâr: fakat bâhar keşmir
Merâğî, suyu meşcer ve riyâzî
Herkül!. Jüpiter'lerin makâmı
Etmekte cihâniyâne takdîm
Her zirve-i berfpûş iclâl
Enmûzec âliyy-i şetârât
Aktıkça yavaş yavaş şelâle
Dağlar arasında pür teessûr

Her sengi mesîre-i esâtîr*
Bir muhtıra-i zaman mâzî
Âyine-i âlem garâmı
İklim sürûr içinde iklim
Eyler elem kulûbu izlâl
Hâkinde nühüfte sırr-ı kudret
İnler cebel hezâr sâle
Elhân-ı latîf eder tekerrür.

Hâsıl: bugün eyliyordu ta'kip
Osmân celîl gitti iklîl
Dünyâ nasıl olmasın mübeccel
Dünyâ nasıl olmasın tarabhân
Ammâ ki ne şâh! Şâh-ı devlet
Derya dîl emr-i bi muâdil
Timsâli mekârim-i hısâlin
Mükerrem mütevâzî ehl-i kuvvet
Pirâyede hukûk-ı tekrîm
Hâsılı şeh şâh düdmandır
Ammâ ki ne âh edip ankâ
Mal feleğе tenezzül etmez
Fikrinde ne şân ne şeytanet var

Her mâtem-i bir neşât pür zîb
Olmaz mı ya! Geriye bâr tehlîl
Doğdu bu seher murâd-ı evvel
Şâh oldu bugün cenâb-ı Orhân
Haydâr-ı azâmet peleng-i savlet
Osmân gibi kâhraman âdil
Ruh-ı mütecessimi kemâlin
Zinette âlem-i uhuvvet
Teklîf-i künende-i tekâsim
Meydân-ı gazada kâhramandır
Paşâ-yı Alâeddin dânâ
Meyl rabt ve tecemmül etmez
Billâhi! Ne hubb-i saltanat var

mesire: seyredilecek güzel yer; *esatir*: ilk zamanlara ait uydurma hikayeler; *meşcer*: ağaçlık yer; *riyaz*: bahçeler; *ayine*: ayna; *garam*: hedef; *cihaniyan*: dünyâ ahali; *izlal*: alçaltmak; *enmuzec*: mîsâl; *şataret*: şenlik; *hezâr*: bin; *sale*: yıllık; *elhan*: besteler; *neşat*: keyf; *zîb*: zinet; *mübeccel*: muhterem; *savlet*: saldıрма; *peleng*: kaplan; *mekarim*: keremler; *hısâl*: hasletler, huylar; *mütecessim*: şekillenen; *uhuvvet*: kardeşlik; *piraye*: süs; *künende*: -yapıcı; *düdman*: soy- sop; *dânâ*: bilgili; *tecemmül*: süslenmek; *berf-puş*: karla örtülü; *nühüft*: gizli; *iklil*: taç; *tarabhan*: şenlik veren.

[7]

Dünyâ irem olsa meyli yoktur
Bir gülşen idi o'na, hakikât!
Bin zevke bir inzivâyı vermez
Vaktinde edibi nüktedândır
Meydâna getirdiği nizamât
Gösterdiği sidre-i hamiyet

Gülzâr-ı fenâda neyli yoktur
Âlemde fâzilet ve kanaât
Uzletteki i'tilâyı vermez
Fazlıyla müşar-ün bil-benândır
Etmey mi?.. Kemâl-i ispat
Olmaz mı velehu fezâ-yı fikret?..

neyl: ulaşılan şey; *uzlet*: yalnızlık; *müşar-ün bil-benân*: parmakla gösterilir, meşhur.

[8]

Anadolu Fütühâtı

Vaktâki şeyh ebu'l-magâzi
Devletle olup erîke-i pirâ
Âvâz-ı savâik-i ittisâ'
Yer kalmadı nûr-ı safvetinden
Her saâika-yı celâl ve kâhır
Yani şâh kâmkârı iklim
dîhim
Ya seyf ile ya kabûl-ı dinle
Her düşmanı etmek üzere tahyîr
Akça Koca: âlem-i hamiyet
Bir devir kalil içinde yekser
Akbaş Mahmûd o har harân
Düşmanların arttı ızdırârı
Aslan Konûr Alp edince gayret
Bir hamlede düşman seyegûş
Abdurrâhman o seyr-i yezdan
Korkup hasma olundu yağma
Teklifî kabul eden reâyâ
Âlemde hulâsa lutf-i yezdân
Birleşti guzât-ı devlet ârâ
Dehşet bürüdü bu kârgâhı

Orhân kerîm han gâzi
Kaldı yine bi-neva işrâ
Titretti nice nice kalâ'ı
Ders almaya söz satvetinden
Titretti hülâsa ehl-i dehri
Oldukta eş'a bâhş
Ya cizye-i şer' kâmbinle
Etti ûmerâ-yı fetihe tesyîr
Şirâne edince azm ve savlet
Olmuştu *Kocaeli* müsahhâr
Şâhane çekince tîğî bir an
Zabt oldu Karadeniz kenârı
Sarsıldı bu bişe-zâr hayret
O Gerede İli'nde medhûş
Nûr-ı zafere açınca meydân
Gemlik, Yalova civârı ammâ
Görmezdi ne gâret ve ne kavga
Etmekte iken kulûb-ı şâdan
Etti yine sel seyf garrâ
Kâbil mi demek her âh ve vâhı

erike: taht; *pirâ*: donatıcı; *neva*: ahenk; *savâik*: yıldırımlar; *ittisa*: bollaşmak; *kâmkâr*: isteğine ulaşmış; *dîhim*: taç; *kâmbin*: meramina erdiren; *tahyir*: seçme; *tesyîr*: gönderme; *kâmkâr*: hamiyet gayret; *şirane*: aslanca; *kalil*: az; *yekser*: baştanbaşa; *tîğ*: kılıç; *ızdırar*: mecburi; *bişe-zar*: ormanlık; *reaya*: tebaa; *garet*: yağma; *şadan*: sevinçli; *yezdan*: Cenâb-ı Hakk; *garra*: parlak.

[9]

Şemşîr ve rimâhı etse tâhrik
Allâh allâh ne şanlı şemşîr
Seyyâre gibi guzât-ı pervîn
Herhangi cihâna bişşerafe
Şâhâne kemâl feyz ve nusret
A'da-yı cihân rakîb fettân
Her hısn-ı hâsın kalâh-ı sengîn
Bir kal'âya azm etse tasmîm
El kıssa muzafferâne ordu
Ta beykoz'a dek bütün memâlik
Kayser düşerek bin azâba
Şiddetle cüyûşu etti tâhzîp
Ettirdi usûl-ı harb-i tâlîm
Bir sûrat-i kâmile ile hâsıl
Ancak edilince harbe âgâz
Kim def'i celâdeti gazânın

Haşyetle cihân olurdu tarik
Tebşîr ediyor fütuhu tebşîr
Ufûk-ı ümemi eder mi tezyîn
Etseydi teveccühünü izâfe
Peşinde ederdi arz-ı satvet
Tîğinden olurdu el aman hân
Olmazdı sedâda bâhş temkin
Feth eylerdi fethi tetmîm
Bir berk gibi ilerliyordu
Çekinmişti bilâ mehâlik
Sed olmak için bu seyl âba
Verdi dîl-i nâsa câbecâ zîb
Hepsini umerâya etti teslîm
Oldu ra-gazyâne hâil
Bi vehme hallolundu elgâz
Kârı değil ehl-i bi-sebâtın

rimah: mızraklar; *haşyet*: korku ve dehşet; *târik*: terkeden; *tebşîr*: müjde; *pervîn*: ülker denilen yedi yıldızın tamamı; *ümem*: ümmetler; *nusret*: yardım; *satvet*: ezici kuvvet; *a'da*: düşmanlar; *rakib*: gözeten; *fettân*: kurnaz; *hısn*: kale; *hasn*: sağlam; *sengin*: taştan yapılmış; *tasmim*: önceden kararlaştırmak; *temim*: tamamlama; *berk*: yıldırım; *mehalik*: tehlikeler; *seyl*: şiddetle gitme; *cüyûş*: ordu; *tahzib*: gruplaştırma; *nas*: insanlar; *cabeca*: yer yer, ara-sıra; *zib*: zinet; *hail*: korku ve dehşet veren; *el aman han*: el aman okuyan.

[10]

Aydos Vak'ası

Hicret yedi yüz otuzdu zannım
Noksan var ise şerefle dolsun
Ammâ bilirim kaviy ki nisân
Mâhv olmak için hutûr-ı teşrîn
Dünyâ boyanıp o tatlı renge
Bir delildi kim ol mâh içinde
Mehtâbın eş'a-i revânı
Her birin çemen çerâğı eymen
Her gonca metâf-ı bülbül olmuş
Diller gibi sebzezar lâhût
Güllerdeki renk uçup da gitmiş
Zinette safâ-yı ru-nümâda
Hem şa'şa-i cihân olurdu
Hem necm ki nûr-ı i'tiladır
Ulviyyet içinde seyrederdî
Ekvâna sera seraya ekvân
Gülzâr-ı tarb kenârı cûde
Feryâd ile hâşîâne feryâd
Mürgânın enîn ibtihâli
Dağdan dereden nihâl-i terden

Tezyîd senîne yok ya menem
Olsun olsun da bir yıl olsun
Derler ediyordu dehre ihsân
Ziyet saçıyordu sebz-i teşrîn
Can bâhş oluyordu her derneğe
Ol mâh tarb-ı penâh içinde
Revân ediyordu hâkdânı
Bir necm eş'a bâhş ez-men
Tehlîl ile kâinât dolmuş
Envâr-ı safâ içinde mebhût
Mehtâb gibi tenvîr etmiş
Feyz âver kalp olan semâda
Seyyâlede mihân olurdu
Bir şi'r-i belîğ kibriyâdır
Ta bezm-i harîme dek giderdi
Her an ediyordu arz-ı elvân
Mürgân-ı leyâl tûde tûde
Bir bezm-i sürûd edince îcâd
Cûşa getirdi her zülâli
Âhenk yağardı zerrelenden!

tezyîd: arttırma; *kaviy*: güçlü; *dehr*: çok uzun zaman; *mâhv*: harâb olma; *hutur*: akla gelmek; *teşrin*: eskiden yılın on ve onbirinci aylarına verilen ortak isim; *sebz*: yeşil renkli; *bâhş*: başış; *tarab*: sevinçlik; *penah*: sığınacak yer; *eş'a?*: ışıklı; *tenvîr*: aydınlatma; *hakdan*: dünyâ; *eymen*: en uğurlu; *ez-men*: benden; *tehlil*: "lâilâhe illâllâh" sözünü tekrar etmek; *sebzezar*: çayırılık; *mihan*: mihnetler/ulular; *belîğ*: belagatli; *i'tila*: yükselmek; *ekvan*: mahluklar; *elvan*: renkler; *tarab*: şenlik; *cûd*: cömertlik; *mürgan*: kuşlar; *leyal*: geceler; *tûde*: küme; *hâşian*: tevazu ile; *sürud*: şarkı; *ibtihal*: inzivaya çekilme; *zülal*: saf, soğuk berrak su; *nihâl*: taze.

[11]

Yâ Rab!Gece yoksa gün müdür bu
Geçti bu kadar zaman hurrem
Zinet dökülürdü âsumândan
Birden bire bir şerefli nâle
İzzetle diyordu ey tabiât
Âyine-i cilvegâh haksın
Bir hûr-i huda mısın nesin sen
Binlerce avâlim mükevkeb
Reşk âver-ı nevbâhar ânısın
Peşindeki bâhr-ı lâciverdin
Emsâl-i hüda bilir bulunmaz
Her leyle-i mehtâbı dünyâ
Etmez mi kemâl sırr-ı sîmîn
Dâmânın öpüp muazzez olmak
İster gibi bâ-kemâl lerziş
Âğûş letâfetinde ezhâr
Ressâm-ı bedî' yeknesâkda
Binlerce gurûb etse tasvîr
Sen âfet-i şîvekâr-ı dilsin
Karşındaki gülşen-i serîre
Ey hâlık-ı aliyy-i semâvât
Maksûd-ı fuâdı kıl ki hâsıl
Tâhkîr-i bilâda ya ilâhî

Ya nûr târab nümûnu mudur bu
Hala da unutmam âh unutmam
Hayret saçılırdı hâkedândan
Aks etti cibalden cibâle
Ey çamlıca ,ey makâm-ı nüzhet
Tavsîfe hakikaten ehaksın
Bir nûr-i hüda mısın nesin sen
Etmez sana karşı arz-ı kevkeb
Bir kâ'be-i kudsiyye-i cinânısın
Ol havz-ı kebûd dilpesendin
Ol saf kemâli arz olunmaz
Oldukça safâ neşâr-ı deryâ
Âyine-i hüsn bâhr-i tezyîn
Ol izz ve şerefle feyz bulmak
Eyler sana doğru azme verziş
Saçtıkça semâya doğru envâr
Bir hiss-i hasedle her şâfakta
Kaabil mi bu hüsn-ü ânı tanzîr
Âhte gibi nûr-ı müştailsin
Fıtrat seni eylemiş nazîre
Döndüm sana eylerim münâcât
Vâsıl olalım kemâle vâsıl
İzhâr-ı sebâtımız kemâhî

tarab: sevinçlik; *nâle*: figân; *cibal*: dağ; *nüzhet*: gönül ferahlığı; *huda*: rab; *hüda*: yol gösterme; *mükevkeb*: yıldızlı; *kevkeb*: yıldız; reşk *aver*: hasede düşüren; *cinan*: cennet; *kebud*: mavi gök rengi; *dil-pesend*: gönle hoş gelen; *simin*: gümüşten; *dâmân*: dağın eteği; *verziş*: işletme; *yeknesak*: devamlı aynı halde olan; *şîvekâr*: cilveli; *ahte*: dışarı çıkarılmış; *müştail*: yanan; *serir*: taht; *bilad*: beldeler; *kema*: gibi; *hurrem*; şen.

[12]

Ancak kuru nam için değildir
Nam azâmet beyânının illâ
Ey âhkâm-ı hakîmin huşû'ü
Kıl der ki devletinde makbûl
Cennette makâmı hûr-ı ıyn et
Her acize destgîr sensin
Küffâra adüvviye etme mağlûb
Her dem bizi lütfâ mazhâr eyle
Tâhmîd ile bastığım türâbı
Her yer gibi ey hudâ-yı zî-şân
Ya Rab dedi bitmeden kelâmı
Abdurrâhman koyup dürûdu
Mâhmud diyordu kalkın artık
Aydos buradan uzak değildir
Âhen gibidir hisârı âhen
Etmekse merâm feth-i tesvîf
Ammâ bilirim mücâhedeni
Devlet uğrunda ref'ı i'lâm
Haydi gidelim bu yerden erken
Burcu yakalım açıp cihâdı
Lâkin bu samandıra değildir

Sâmân ve sihâm için değildir
İclâl ile eylemektir a'la
Arz eylediğim bütün dümu'u
Ta olmayalım hakîr ve mütebevvil
Her dem bize lütfunu muîn et
Kahhâr ezeli kadîr sensin
Ta adlin ola kemâle maklûb
Âsâr zaferle izhâr eyle
Karşımda şu parlayan kıbâbı
İman ve şerefle eyle şadân
Râhmân diyerek anladı nâmı
Şâd etti hakikaten cünûdu
Yaklaştı sabâh hayr-ı hâlîk
Bârûsu fakat uzak değildir
Hayrette kalır ukûlu evhen
Her mâni' eder bu kalbi tâhvîf
Tezyif eder âfet zemini
Vermez dil gâziyane âlâm
A'da yerini emin bilirken
Pür hûn edelim bütün mihâdı
Fethi o kadar harre değildir

sâmân: zenginlik; *seham*: demir, sıcak esen rüzgâr; *dümu'*: göz yaşları; *hur-în*: cennette huriler; *muîn*: yârdım; *dest-gir*: yârdımcı; *maklûb*: altı üstüne çevrilmiş; *kıbab*: kubbeler; *dürud*: dua medih; *barû*: kale duvarı; *âhen*: demir; *evhen*: zayıf; *tesvîf*: geciktirme; *tahvîf*: korku vermek; *tezyîf*: çürütmek; *mihad*: yer; *harre*: yakıcı; *mütebevvil*: işeyen.

[13]

Her yerde cenaze çare vermez
Kan dökmeli tâ ki dehr seher âb
Can vermeli ta ki şân-ı devlet
Tevfik ile yâver olsun
Zirâ bu şeref bu şân onundur
Şâyestedir ey gazât-ı ebrâr
Çünkü sarılıp ra-fütûha
Sabretmeli müşkülâta karşı
Canın değeri nedir ki haşyet
Olsak da guzât âbâd
Haydî çekelim kılıçla kalkan
Osmânlı denir bize ne şandır
Davet edelim ki rezme hasmı
Ey şanlı guzât âsumângir
Dehrin ebedî bekâsı yoktur
Canı verelim Hüdâ yolunda
Ey Hayyî benâmî kibriyânın
Tatvîl-i sühân değilse âhra
Etmekte iken tulu' hâver

Deryâ-yı zafer kenâra vermez*
Olsun yed-i rest-mande hûn-âb
Bulsun nazâr-ı adüvde şevket
Dünyâ şâhımızla enver olsun
Billâhi bu vatan o aslanındır
Etsek uğrunda hûn-ı îsar
Âmâdeyiz insilâk-ı rûha
Davranmalıdır memâta karşı
Etsin bizi paymâl-i zillet
Takdîs ile kâinât eder yâd
Dolsun yine şânımızla deverân
Her şa'sa'ası surûr efşândır
Dâvâ bula mefharetle hasmı
Tezkir ediniz cinâmî tezkîr
Bir neşvi bi-cefâsı yoktur
Bâkî olalım fenâ yolunda
Fazlın biliyorsunuz gazanın
Haydi çekelim süyü
Arzı ufku bütün münevver

dehr: zaman; *şevket*: saltanat; *insilak*: yola girme; *efşân*: dağıtan, saçan; *rezm*: seyelan; *mefharet*: övünülecek şey; *benam*: meşhur, parmak ucu; *tatvil*: uzatma; *sühân*: söz, kelam; *ahra*: daha lâyık; *süyu'*: suyun akması; *haver*: doğu; *şayeste*: uygun, şayan; *ebrâr*: iyiler; *hûn*: kan; *îsar*: ikram; *paymal*: ayakaltına alınmış; *hasm*: düşman; *has(i)m*: kesme, kesip atma; *tulu'*: doğmak; *seher ab*: gece suyu; *rest-mande*: kurtulmaz.

[14]

A'dânın enîn gün figânı
Her nâle her âh arşa erdi
Mâhvoldu cüyûş kaldı hâmûş
Her mert dem-i süyûfu sildi
Her gâzi kûh ateş efşân
Dehşet yayılıp hisârı zâre
Ammâ ki resânet mevâkı
Abdurrâhman o mert mümtâz
Bi-havf ve riyâ diyordu ammmâ
Burç olmalı ki hâke yeksân
Haydi şimdi bana yâr olun yâr
Aydos gibi burcu penbe bâre
Zabt olmasın revâ mıdır bu
Cidden çekelim bu demde şemşîr
Ammâ hareket edilmeden gün
Herkes bu hücûmu etti tasdik
Asker ümerâ azîmet etti
Her hâlete karşı fevk âde
Çöktü zulûmât mâtemengiz
Şiddetle esip ribâh-ı nevmid
Ye's ve elemi olup da hâvi
Rikkat çökerek hisâr-ı rûm'a
Halk etmişti figân-ı müzdâd

İnlettiriyordu la mekânı
A'sab ukûla ra'şe verdi
Bir hâki hârika döndü varoş
Bir kal'a-i âhenîn kesildi
Seyyâle gibi olunca râhşân
Döndürmüş idi harâb-ı zâre
Oldu bu sebât vüs'a mâni
Ol yûsûf-ı sani-i serandâz
Göstermeli bir hücûm ve yağma
Şehrin ola zabt ve rabtı âsân
Ateş verelim bu şehre tekrâr
Taş yağdıralım da pâre pâre
Var mı içinizde yoksa korku
Etsin zafer ehli hakkı tebşîr
Dâmânını eylemekle gülgûn
Ferdâya fakat olundu ta'lik
Bir sulh u salâh avdet etti
Bazı karakol konuldu sâde
Her kalb hazîn etti tehzîz
Âlâm zamanı etti tezyîd
Çöktükçe bu mâtem-i semâvi
Dolmuştu umûmu da gumûma
Nevmid idi çünkü yoktu imdâd

a'da: düşman; *enîn*: inleyiş; *fekn*: pişmanlık; *nâle*: inleyiş; *a'sab*: sınırlar; *ra'şe*: titreme; *ukûl*: akıllılar; *hamuş*: susmuş; *cüyûş*: askerler; *dem*: kan; *âhenîn*: demirden yapılmış; *kuh*: saman çöpü; *seyyâle*: akıcı; *rahşân*: parlak; *zar*: inleyen; *râsânet*: sağlam; *mevâkı*: mevkiler; *vüs'*: güç; *ser-endâz*: korkusuz; *sani*: ikinci; *havf*: korku; *hâk*: toprak; *rabt*: bitişirmek; *âsân*: kolay; *tebşîr*: müjde; *dâmân*: etek; *gulgûn*: gül renkli; *ferda*: yârın; *ta'lik*: belli bir zamana bırakma; *ümerâ*: amirler; *tehziz*: hafif hareket ettirme; *ribah*: kazanç; *nevmid*: ümitsiz; *âlam*: elemeler; *hâvi*: ihtiva eden; *gumum*: tasalar

[15]

Her zahm haddinin olmalı âhenk
Bi'l-cümle nüfûs-ı enîs efsûs
Her samet ve elem olunca tev'em
Âsar cefâ sükût ve pervâ
Ammâ ki gazat edip tecemmu'
Ta sabâha kadar o bezm-i ebrâr
Mâhmud diyordu : Arkadaşlar
Âhzar ile âlet helâki
Aydos gibi çok hisâr-ı bi tîr
Şimdi ne bu ictinâb ebter
Her yerde o mu'in olan nâsır
Düş olmadan âfet fütûra
Yağdırmalı berki pâsüvâra
El-kıssa hisâr edip tetevvüc
Râhman Konûr Alp diyordu doğru
Akçakoca derdi sâkinâne
Şemşîr şehâmeti celâlin
Her ma'rekede ne çâre ta'cil
Farz et ki hücum edip şu senge
Farz et ki bu kalecik alındı
Olduksa da bu bin neferden
Elbet diyemem ki nef 'ı yoktur
Çekmektense bu gâm-ı hevâsın

Yekser ediyordu dehr-i dil-teng
Dünyâyı tutar derenîn nâkûs
Gösterdi cemâli ye'si eş'em
İcrâ-yı merâma buldu me'va
Etmîşti güneş gibi telmi'
Etmîşti hücumâ sarf efkâr
Haydi keselim kılıçla başlar
Târ eyleyelim adüvve hâki
Teshîr edivermede kimi teshîr
Mâhvoldu mu yoksa kâhramanlar
Hâşâ germen olur mu kâsır
Her kuvveti vermeli sadûra
Tâ çıkmâlı burc-u üstüvâra
Nûr-ı alem etmeli temevvüc
Hedm olmalı mutlaka bu bârû
Elbette sarılmı sinâne
Bedi'i şeâirdir zılâlin
Temin edemez fütûhu tekmi'l
Şiddet verelim azâb-ı cenge
Nûr-ı gâlebâta da dalındı
Bir fâide var mıdır? Zaferden
Nisbetle fakat hasârı çoktur
Fıkr etmeli bir güzel devâsın

dil-teng: kederli; *enis*: dost; *efsûs*: yazık; *teve'em*: ikiz; *eş'em*: en uğursuz; *zahm*: sıkıştırma; *yekser*: ansızın; *dil-teng*: sıkıntılı; *enis*: arkadaş; *nüfus*: ruhlar; *deren*: ur verem; *nâkus*: çan; *me'va*: yurt; *tecemmu'*: toplanma; *telmi'*: parıldatma; *ahzar*: endişeler; *hâk*: yer; *ictinab*: çekinme; *mu'in*: yardımcı; *nâsır*: yardımcı; *kâsır*: zorla işleten; *pâ-süvar*: yaya piyâde; *berk*: yıldırım; *tetevvüc*: taçlanma; *temevvüc*: dalgalanma; *hedm*: yıkma harâbetme; *şehamet*: akıllı yiğitlik; *şea*: ışık; *zılâl*: gölge; *ma'reke*: savaş meydanı; *ta'cil*: çabuklaştırma; *seng*: taş; *üstüvar*: sağlam.

Gamlanmamalı azâb-ı gamla
 [çare] dede bitmeden bu keftâr
 Âdab ile etti arz-ı ta'zim
 Hâcet komadan dem-i suâle
 Eyler iken âfitab pür nûr
 Burca bakıyordum bir âfet
 Birden ediyordu birşey endâht
 Gittim aradım şu sengi buldum
 Merbût idi çünkü senge mektup
 Zarfi edilip yavaş yavaş çâk
 Yazmıştı hakikaten de canân
 Evvelki gece meğerse berhâb
 Sevdâzede-i teessür olmuş
 Ammâ ki ne hâb hâb nâyâb
 Etmmişti bu hâb içinde ru'yet
 Ammâ ki ne merd merd bi-derd
 Titrer zulümât asâletinden
 Destinde olur hezâr-ırüstem
 Tığından olur adüvvi fûtân
 Bir şanlı şerefli kâhramandır
 Bir şîr ki şiddet sebâtı
 Bir şîr ki nûr akar yüzünden

İş görmeli itidâl-i demle
 Geldi hele bir dilîr muhtâr
 Bir kağıdı etti bezme takdîm
 Bede' etti hemen beyân-ı hâle
 Her zerre-i kühsâra mesrûr
 Hurşit ile eyleyip rekâbet
 Kalbimdeki nûra verdi perdâht
 Hayretzede-i tesâdüf oldum
 Olmaz mı ihtitâr meslûb
 Derhal mâil olundu idrâk
 Mâşuk-ıgül-izâr Râhmân
 Efkârımı eyleyince bi-tâb
 Hayret figen teessür olmuş
 İlham tecelliyat-ı Vehhâb
 Bir merd meâli-i hidâyet
 Şemşîr gibi nigâhı perverd
 Âlâma dalar celâletinden
 Müstağrik jeng-bâr mâtem
 Her yerde her anda el-amân-hâh
 Bir şîr dilîr bi-kemandır
 Feryâda verir bütün hayâtı
 Can kesip hayat eder sözünden

keftâr: sırtlan; *dilîr*: yiğit; *bede'*: başlama; *âfitab*: güneş; *kühsâr*: dağlık; *mesrûr*: mutlu; *hurşid*: güneş; *endâht*: silah atma; *perdâht*: parlama; *hayretzede*: hayrete düşen; *merbût*: bağlanmış; *meslûb*: soyulmuş; *çâk*: yânk; *berhâb*: yatak; *bi tab*: yorgun; *sevdâzede*: sevdâli; *teessür*: üzgün; *figen*: düşürücü; *hâb*: uyku rüya; *nâ-yâb*: bulunmaz; *vehhab*: çok bağışlayan; *ru'yet*: görülme; *şemşîr*: kılıç; *nigah*: bakış; *âlâm*: alametler; *dest*: el; *hezâr*: bin; *müstağrik*: dalmış; *jeng bâr*: pas saçan; *el- aman hâh*: yaka silken; *şîr*: aslan; *keman*: yay; *gül-izar*: gül yanaklı; *perverd*: besleyen büyüten terbiye eden manasında kelimeler yapılır; *rüstem*: iranda ünlü pehlivan; *fûtân*: düşerek

Hârût nigâhı etse îmâ
 Fi'l-cümle kerîmesi müdürin
 Gitmiş bütün ihtiyârı elden
 Mâhın olup incizâb-ı mehre
 Ammâ ki ne mâh ! Mâh âgâh
 Ol saf zamir o nûr-ı şeb gîr
 Dil fer bulup onun eframinden
 Şeb tâ bi sihr o mâhpeyker
 Kalmaz tükenir gider de enfâs
 Rûyinden akıp çerağ sîmâb
 Çeşmâne nigâh ibtisâre
 Bir mehr fakat esiri mehrin
 Aşıp zaman hisâr-ı imân
 Mehcûr safâ o nûr-ı yektâ
 Derinde-i tâbı kalb şîrîn
 Her darbe-i zülfikâr-ı bekri
 Kânun dilinde âh ve firkât
 Mağlûb olarak hevâ-yı nefse
 Kimdi acaba bu şânlı âfet
 Bir huri mi yoksa nûr-ı seyyâl
 Görsem ne olur şu rab hüsnü

Üftâde-i çâh olur zelihâ
 Meftûnu olup o bu nazîrin
 Râhman'a nasip imiş ezelden
 Envâr saçar bütün şehre
 Tâ kalbe verir iş'a her gâh
 Ettikçe sevâd hicri tenvîr
 Sevâda saçılır güzel feminden
 Saçtııkça fezâ-yı dilde âhker
 Doymaz o nigâha kalb hassâs
 Her sineyi eyledikçe bitâb
 Âlemde harâm olur sitâre
 Pâ-mâl azâb-ı derd hecrin
 Naz ve nigehibelâ-yı peymân
 Bin can ile âşık oldu vaktâ
 Sevdâ dinin ateşinden dilîrin
 Etmîşti harâb esas fikri
 Bulmuş idi iştiâl fırsat
 Ki derdi :beni nolurdu sevse
 Kimdi acaba bu canlı âfet
 Hüsn-ü ediyor cihânı meyyâl
 Def eylesem ızdırâb ve hüznü.

üftade: aşık; *çâh*: kuyu; *meftun*: tutulmuş; *incizâb*: çekme; *âgâh*: bilgili; *gâh*: zaman; *zamîr*: vicdan; *şeb-gîr*: gece uyumayan; *sevad*: karartı; *dil*: gönül; *fer*: kuvvet; *efham*: en ulu; *fem*: ağız; *şeb*: gece; *mâh-peyker*: yüzü ay gibi parlak; *ahker*: kor; *enfâs*: nefesler; *ruy*: tunç; *sîm âb*: cıva; *çerağ*: ışık; *ibtisâr*: gönülden görme; *sitare*: yıldız; *pâ mâl*: ayak altında kalmış; *peyman*: yemin; *mehcûr*: bırakılmış; *derende*: yırtıcı; *iştiâl*: tutuşup yanma; *nigeh*: bakış.

[18]

Sûzişli elemli âh ederdi
Son gün idi kim gurûb-ı hurşîd
Tâ akşama dek vukû-ı peygâr
Pîrânını kalenîn kazılmış
Ancak görülen hücûm kâbus
Gözyaşları içinde ruh gam-gîn
Şân verdi bürûc âhenîne
Rüyâdaki âfitâb pür nûr
Elden gidip ihtiyârı artık
Baktıkça bakıp o mehlikâya
Âmâl-i visâl ümid-i ikbâl
Derdi: ne olaydı kuş olaydım
Her istediğim anda mâhım
Âğûş-ı saadetinde her bâr
Dehrin ben olurum en azizi
Heyhât!bu bir hayâl-i muzlim
Ben kande o mâh kande ey dil
Bilmem nereden bu dâme düştük
El-kıssa tereddüt üzere âmal
Sonra dedi bâ-kemâl tevkîr
Tâhkîr övmem o nûr-ı terden
Her lemâ-ı âfitâb tekvîn
Ednâ ise de bu cism i nâçiz

Nûr-ı dîlini seyyâh ederdi
Hüznü yine eyliyordu teşyîd
Etmîşti hasâr-ı ğark-ı efkâr
Bir burca [ölüm-zafer] yazılmış
Her fikreti eyliyordu meyûs
Nâr-ı dîlini etmek üzere teskîn
Atf-ı nazâr etti tâ zemîne
Birden olur musun manzûr
Bir hoş olayazdı fikr-i nâtık
Daldı yine nûr-ı irtikâya
Efkârını eyledikçe iştiğâl
Pervâz ile yârımı bulaydım
Olsaydı yegâne bir penâhim
Eyyâmımı eyleyeydim imrâr
Mâhv eylerdim bütün sitîzi
Bilmem ki kabul eder mi zâlim
İcrâ-yı mâhal olur mu kâbil
Hiç olmayacak merâma düştük
Âlamını eylemişti pâ-mâl
Varsam acaba eder mi tâhkîr
Hak ayrılamaz şuâ-ı zerden
Zerrâtını eylemekte telvîns
Etmaz sanırım ki derdi tecvîz

suziş: yürek yanması; *teşyîd*: yükseltme; *peygâr*: savaş; *pîran*: ulular; *meyus*: ümidi kesik; *teskin*: sakin; *büruc*: burçlar; *âhenîn*: demirden; *manzur*: bakan; *nâtık*: konuşan; *mehlika*: ay yüzlü; *irtika*: yükselme; *amal*: emeller; *visâl*: kavuşma; *ikbâl*: talih; *iştiğâl*: meşgul olma; *pervâz*: uçma; *penâh*: sığınma; *âğûş*: kucak; *her bâr*: her defa; *eyyâm*: günler; *dehr*: zaman; *sitîz*: kavga; *dâm*: tuzak; *tevkîr*: güzel karşılama; *tahkir*: hakaret; *tekin*: var etme; *telvin*: boyama; *edna*: aşâğılık; *nâçiz*: değersiz; *tecvîz*: izin verme. *gam-gin*: kederli; *imrar*: geçirilme; *kande*: nerede; *ba kemâl*: mükemmel.

[19]

Etsemdi fedâ yolunda cismi
Yazın olarak harîm-i sohbet
Lebrîz sürûr olurdu vicdân
Heyhât bu tatlı bir hayâlet
Ol mâh ki mehredir müşâbih
Aldı ele bir latîf hâme

Anmaz mı idi acep bu ismi
Gülizâra dönerse hâk gurbet
Dârün-ni' me dönerdi zindân
Ya rab nedir bu çektiğim rezalet
Aşk alemi etti muktedâ bih
Yazdı mütereddidâne nâme:

Mektup

Ey âlem-i hüsn-i sâhirâne
Gönlüm ki ister firkatindir
Oldukça fûâd-ı enîs bi-dâd
Feryâd bu aşkın âfetinden
Feryâd bu hicr-i bi emândan
Hicrâna tahammül âh göçmüş
Bilmem ne sitemdir Allâh Alâh
Billâhi ne garib hâle düştüm
Naz eylerken sihr-i kakra
Feryâd bu ibtilâ-yı serden
Feryâd bu incizâb-ı cânan
Ey gönlümü eyleyip de teshîr
Râhmet et ki garîb rüzgarım

Meşhûr eden âfet zamâne
Muhtaç yed hazâkatindir
Eyler mütehasırâne feryâd
Halkın kovdı devr-i re'fetinden
Yâd etti beni cihân ve candan
Âh etmek fakat bu yolda suçmuş
Hem ateşe yan hem etme eyvâh
Hiç olmayacak hayâle düştüm
Düştüm düştüm niyâz-ı dehre
Kurtulamayacak mıyım kederden
Mülki dîli etti zâr u talân
Dünyâyı bana haram eden şîr
Aşkınla melûl ve bi-karârım

harîm: harem dairesi; *hâk*: yer; *leb-rîz*: dolu; *sürûr*: sevinçli; *dârü'n-ni'me*: nimet yurdu; *müşâbih*: benzeyen; *muktedâ*: uyan; *hâme*: kalem; *mütereddidâne*: tereddütlü şekilde; *sâhirâne*: büyülercesine; *firkat*: ayrılık; *hazâkat*: ustalık; *yed*: el; *fuâd*: yürek; *enîs*: arkadaş; *bi-dâd*: zulüm; *mütehasırane*: özleyerek; *refet*: merhamet; *yâd*: el yabancı; *hicr*: ayrılık; *emân*: güven; *ibtila*: belaya uğramış; *incizab*: çekilme; *zâr*: ağlayan; *talân*: yağma; *teshîr*: ele geçirme; *şîr*: aslan.

Hicrâna dalıp tâhassürünle
 Baktın bakalı sen âfitâba
 Eyvâh câhîme döndü cennet
 Lîk âhımı sanma ihtiyârî
 Her âh ki can bulur lebiden
 Sevdâ gibi bir dilîr sebbâk
 Allâh için eyle râhm-i insâf
 Râhm etmez isen bu bi-nevâya
 Artık yedi gün geçip de bir leyl
 Bizzat gelip hemen hisâra
 Her emr-u talep senîndir ey mâh

Vaktâ ki bu nâme buldu payan
 Tâ subha yakın bayırdan attı
 Efkâra dalıp bu macerâdan
 Hasretle elemle fi'l-hakîka
 Her sâniye yıl kadar uzundu
 İşte bu uçup gelen rakîme
 Kâzîp dâhi olmak ihtimâli
 Bir mertebe ihtilâf fikret
 Ancak ümerâ bilâ ifâte
 Tedbirî edip bihakkın icrâ
 Etrafı edip tamamen ihrâk

Yandım elem-i tefekkürünle
 Târ oldu cihân bu çeşm-i tâbâ
 Ma'zurum edersen âha minnet
 Bi-hoşun olur mu kararı
 Bir başkadır ki matlâbımdan
 Sözünden eder Hüdâ bilir bak
 Hicrân ile menzil oldu a'raf
 Yandım yanarım ilâ nihâye
 Saçtıkaç semâya doğru vâveyl
 Hasret çekerim küdüm-u yâre
 Encâmını hayr kılsın Allâh

17 Nisan 729

Takdîme esasen oldu şayan
 Geldi mütefekkirâne yattı
 Medhûş idi hüzn-i ibtilâdan
 Geçmezdi bu gün heman dakika
 Hicrân hâlecân asıl bu gündü
 Can verdi gazât müstakîme
 Efkâra fakat olunca tâlî
 Efkâr ve hayâle verdi sûret
 Can vermeyerek tehallüfâta
 Ettirdi mücâhidîni âhfâ
 Ettirdi adüvde zevki işrak

tahassür: üzüntü; *elem*: acı; *tefekkir*: derin düşünce; *cahîm*: cehennem; *lîk*: lâkin; *leb*: dâdak; *matlab*: istenilen şey; *dilîr*: yiğit; *sebbak*: eritici; *a'raf*: cennet ile cehennem arasındaki yer; *bi-neva*: nasipsiz; *ila nihaye*: sonuna kadar; *vaveyl*: feryat; *encâm*: nihayet; *payan*: son; *subh*: sabah; *mütefekkirane*: düşünceli; *medhûş*: dehşete kapılmış; *fi'l-hakika*: gerçekten; *hâlecân*: çarpıntı; *rakîme*: mektup; *müstakim*: doğru; *kâzîb*: yalancı; *tâlî*: ikinci; *ifate*: kaybetme; *tehallüfât*: uygunsuzluklar; *bihakkın*: hakkıyla; *ahfâ*: en gizli; *ihrak*: yakma; *adüv*: düşman; *işrak*: doğma; *çeşm-i tab*: parlayan göz;

[21]

İğfal ederek adüvvü iğfal
Sermest mâdem hasm-ı nâim
Ammâ geçerek nehâr-ı ma'dûd
Gün battı esip firâk-ı serde
Her cân-ı hâlecân içinde tayyâr
Bâd-ı seheri misâli her pâ
Bir rütbeyle erdi ki bu hâlet
Dehşet ederek kulûb-i îkad
Me'vâsına çün cihân kaçıldı
Her vaad olununca lütfen incâz
Hâbide iken adüvv-i sersâr
Can cana kavuştu mesadette
Firkât çekilip visâl eriştî
Oldu yine gâziyan ser-bâz
Nûr-ı zaferin şua-ı celbi
Her cân semâya mâh verdi
Nûrani hacle-i saâdet
Eltâf-ı ulvî padişâhı

Tekmile

Şükredelim: Cenâb-ı 'âfâm

Açtırdı yine neşat için fâl
Nuş mu la'le daldı dâim
Geldi azâmetle leyl-i mev'ûd
Çeşm-i husâmeye çekti perde
Tâ burca ederdî medd-i inzâr
Serin fakat eylemezdi ifşâ
Bir mâden-i sulbe döndü zulmet
Leyl oldu zalâme münkâd
Gülzâr-ı visâle râh açıldı
A'dâ oluyordu vakf-ı i'câz
Fetholdu hisâr-ı miknet âsâr
Her zemzeme doldu mâhmidetle
Devletle ferağ bâl eriştî
Envâr-ı zaferle nüzhet endâz
Sermest meserret etti kalbi
Şevk-ı dile intibâh verdi
Her fikri za'îfe verdi cevdet
Şâd etti hulâsa mehr ve mâhı

Etmîş bizi mustazill-i ârâm

iğfal: aldatma; *neşat*: sevinç; *sermest*: sarhoş; *hasm-ı naim*: uyuyan düşman; *nûş*: içki
işret; *l'âl*: kırmızı; *nehâr*: nehirler; *ma'dûd*: sınırlı; *mev'ud*: söz verilmiş; *hüsâm*: keskin
kılıç; *tayyâr*: uçucu; *inzâr*: geçiktirme; *bâd-ı seher*: seher yeli; *pâ*: ayak; *ifşâ*: ortaya
çıkarma; *îkad*: yanma; *münkâd*: boyun eğen; *me'va*: yurt; *râh*: yol; *incâz*: yerine
getirme; *i'caz*: şaşırtma; *hâbide*: uykuya dalmış; *serâr*: saçma sözler söyleyen; *miknet*:
kuvvet; *mes'adet*: saadet; *zemzeme*: nağme; *mahmidet*: övme; *bâl*: kanat; *ferağ*:
terketme, serin rüzgar; *ser-bâz*: cesur; *nüzhet*: neşe; *endâz*: atıcı; *şua*: ışık; *celb*: kendine
çekme; *meserret*: sevinçlik; *câh*: makam; *intibah*: pişme; *hacle*: gelin odası; *eltâf*: daha
latif.

[22]

Bir zıll-i keremde kim ezelden
Bir yer bıkakır mı? Güft ü gûya
Gelmezse adüv tarîk-ı sâhve
Fethettiği mülk olunsa ta'dâd
Her fethi olunsa vasf-ı tedkîk
İ'câz edelim kelâmı i'câz
Fethi Kara Mürsel'in hakîkat
Beykoz ile Üsküdar olurken
İzmit gibi bazı kale hâlâ
Zabtı fakat İzmit'in zamanen
İstanbul'a etmek üzere savlet
İzmit'te ise limanla orman
Ancak burada fikr dâhiyandı
İmdadı kesip, guzâtı teşvîk
Tam işte bu vakit idi ki İzmit
İrsâl olunan sepe, mühimmât

Âzâdedir âfet-i halelden
Köye lerziş verir ateş-i âdûya
Şânı yetişir cüyüş-ı mâhve
Âciz kalır anlamaktan a'dâd
Hayrette kalır beyân-ı tâhkîk
Tasdi' ile olmasın hem âvâz:
Vermişti [Bolu] gibi meserret
Bi'l-cümle mücâhidîne mesken
Kalmıştı rum ellerinde hîfe
Elzem idiki mevkîen mekânen
Tersâneye müftekırdı devlet
Ummân idi fi'l-hakîka ummân
Tedbiri siyasî zamandı
Etmezdi fütûh-ı mülkü ta'vîk
Olmuştu muhâsarayla takyîd
Tâhlisa bulur mu çare heyhât

zıll: gölge; *halel*: bozukluk; *lerziş*: titreyen; *sahve*: ayıklık; *cüyüş*: askerler; *ta'dâd*: sayma *a'dâd*: sayılar; *tedkik*: inceleme; *icaz*: sözü kısa söyleme; *tasdi'*: rahatsız etme *meserret*: sevinçlik; *elzem*: lazım; *savlet*: hücum; *müftekar*: muhtaç; *ta'vik*: geciktirme; *irsâl*: gönderme; *tahlis*: kurtarma; *güft*: laf; *hife*: korku.

Nizâmâtun Teşkîli

Bir gün idi: âfîtab-ı râhşân
 Zaten galebât ile yegâne
 Vurdukça şâa-i nûr-i bâkî
 Dünyâda safâ, semâda safvet
 Ammâ ki ne şehir bir semenber
 Arz eylediği cihân-ı bâlâ
 Her hâk muattâr-ı tabî'
 Hakkâ ki bu dilrubâ-yi sehâr
 Tabir-i diğeri Bursa şehri
 Dehri nasıl etmesin ki tezyîn
 Köhnede sâhari-i terinde
 Âvâze-i kevsin inbisâdi
 Tebrik-i fütûh için âli-i
 Yekdiğerine müsâbakatla
 Tam işte bu demde olsun vâsıl
 Şehre mütevâziâne erdi
 Dillerdeki ateşini şetâret
 Tavrındaki sâdegi-i merğûb
 Tes'id için âyet-i gazâ-yı
 Fikri dili hubb-i mâsivâdan

Dehre oluyordu lem'a efsân
 Tâ bende olan bugün fe-kâne
 Tezyîd ediyordu her mezâkı
 Cidden saçıyordu şehre nuzhet
 Gülizâr-ı mütâhhir ve muanber
 Hayretzede fütûh-ı ve illâ
 Enmûzec nuzhet rebî'
 Cidden bugün etti arz-ı ruhsâr
 Hakkiyla müzeyyen etti dehri
 Bir alem idi saâdet-i âyîn
 Zâhirdi kemâl-i her yerinde
 Ta'dad ediyordu her neşâdı
 Asker umerâ bütün ahâli
 Gelmekte idi mürâfakatla
 Paşa Alaüddin fâzıl
 Orhân'a cihâna neş'e verdi
 Oldu feverân nümâ-yı ve fert
 Halkı bütün etmişti meclûb
 Terk etmiş enîs ve inzivâyı
 Âri idi zillet riyâdan

rahşân: parlak; *lemâ*: ışık; *efsân*: saçılma; *şua*: ışık; *mezâk*: zevk alma; *nüzhet*: neşe; *semenber*: yasemin göğüslü; *muanber*: güzel kokulu; *muattar*: ıtırılı; *enmuzec*: numune; *rebi'*: bahar; *dilruba*: gönül alan; *sehhar*: büyücü; *ruhsâr*: yanak; *âyin*: tören; *sahari*: sahralar; *inbisat*: yayılma; *neşad*: sevinç; *umerâ*: amirler; *murâfakat*: yoldaşlık; *şetaret*: neşe; *feveran-nüma*: fişkırma; *sadegi*: sadelik; *mergub*: sevilmiş; *meclub*: celbolunmuş; *tes'id*: tebrik etme; *enis*: arkadaşı; *hubb-i masiva*: dünyâ sevgisi; *âri*: temiz; *riya*: gösteriş; *fegane*: atıcı.

[24]

Devrinde fakat o arş-ı pervâz
Hatta görülen lüzûma mebnî
Hiç kimse bulunmadı fakat
Yani lemeât-ı feth ve sūrât
İclâl ile ma'daletlele akvâm
Bulmuştu hakikâten de ziyet
Evvelki gibi güzel idâre
Zirâ millet ihtilâf-ı edyân
Her şey olup binâ nizâma
Vâz-ı nâsik ve nizâm-ı âhsen
Toplandı bütün bütün eâzım
Hâkân serâ olundu itrâ
Sultân-ı zaman Cenâb-ı Orhân
Teşkil ederek bu bezmi dilşâd

Nutuk

Vaktâ ki şua-yı mehri islâm
Bir sūrât-i hârîka ile yekser
Mâhvoldu fesâd itikadât
Şemşîr-i mücâhidin-i ebrâr
Zirâ ki edince sarf-ı kuvvet

Mümtâz idi her cihete mümtâz
Kânun olununca hep temenni
Paşa Alâüddin'den elyâk
Verdikte hudûd-ı mülke vüsât
İmrâr ederek şühûr ve a'vâm
Ya Râb! Sana sad hezâr minnet
Mümkünsüz idi fakat ne çâre
Vermişti şüüne bi't-tabî cân
Girmek için usulen intizâma
Hep his kılınmış olduğundan
Herhale çekildi hadd-i nâzım
Bir resim kûşâd oldu icrâ
Oldukça şerefle pertev-efşân
Bir nutk-u belîğ etti inşâd:

Batha'dan edip de arz-ı endâm
Âlemleri eyledi münevver
Âhlak-ı reddiye, sû-i dârât
Âfâk-ı dalâle saldı envâr
Kavm-i arap ittihâda ğâyet

pervâz: uçma; *mümtâz*: seçilmiş; *mebni* : -den ötürü; *elyak*: lâyıık; *lemeat*: parıldılar; *vüs'at*: genişlik; *iclâl*: büyültme; *ma'dele*: adaletli; *akvam*: milletler; *şühur*: şehirler; *a'vam*: seneler; *sad*: yüz(sayı) ; *hezâr*: bin; *edyan*: din; *şüün*: işler; *nâsik*: düzenleyen; *ahsen*: güzel; *eâzım*: büyükler; *nâzım*: düzenleyen; *hâkân*: hükümdar; *serâ*: toprak; *itra*: mübalağalı övme; *küşâd*: açılış; *pertev-efşân*: ışık saçan; *bezm*: meclis; *dil-şâd*: sevinmiş; *belîğ*: düzgün söyleme; *inşâd*: ahengine göre okuma; *yekser*: yalnız başına; *münevver*: nûrlanmış; *dârât*: gösteriş; *şemşîr*: kılıç; *ebrâr*: hayır sahipleri; *ittihad*: birleşme; *imrar*: geçirme. *Batha*: Mescid-i Haram'ın bulunduğu çukur yere verilen isimdi.

[25]

Olmakta lisân ve halk ve mu'tâd
Bir heyet-i zübdetü'r-resânâ
Vaktâki o kavm-i vâhdet âmûz
Keremi şebâb dil rubâda
Tederrûc ile itikat ve efkâr
Yâde-i gül olup hezârî ümit
Gülizâr-ı edep olup nûmayan
Azmindeki himmet-i süreyyâ
Remzindeki ihtimâm-ı hârik
Zirâ yed-i sadvetinde ümmet
Bir elde livây-ı galibiyet
Dünyâları etmek üzere teshîr
Biş ra azmine demâdem
Az müddet içinde oldu Bağdat
Çok geçmeden oldu zir fermân
İklîm-i Acem Saray-ı Kisra
Ribât'ül-hicâle ya hilâle
Envâr direfş-i kâviyâni
Artıkça fakat muzafferiyet
İbrâz-ı celâdet eylemekte
Evvelki o azîmi sidre-i pâye
Her yerde çoğaldı zîb ve haşmet
Sarsıldı esas-ı din ve âhlak

Halkan halkan vâhid-i bünyâd
Fer verdi zaman ü hâkdânâ
Sa'î, medeni dalâlet efrûz
Bidat ve dalâli verdi bâde
Ta hâb-ı sanemden oldu bi-dâr
Feyz aldı kemâl-i nûr -i hurşîd
Berk-âver çerağ nûr-ı irfân
Her merde turâbı kıldı ihyâ
A'dâya saçıp nice havârik
Oldu ebedî karîn hürmet
Bir elde müessir adâlet
Şîrâne edince seli şemşîr
Sed olmadı âhenîni âlem
Âhkâmı müvâhhidîne münkâd
Tûrân zemin ve mısır ve İran
Sâhrâ-yı kebil ümmi dünyâ
Ya döndü bürûc-ı bî zılâle
Şâd etti guzât müsteânî
Emvâl-i hazân ve ganîmet
İbrâz-ı hamiyet eylemekte
Yüz tuttu yavaş yavaş fenâya
Esbâb ı sefâhet ve imâret
Meşhûn fesâdât oldu âfâk

halkan: yâratılış; *bünyâd*: asıl temel; *zübde*: birşeyin en seçkin parçası; *hâkdân*: yer; *âmûz*: öğreten; *sâ'î*: çalışân; *efruz*: parılı; *şebab*: gençlik; *şarap*; *tederrûc*: derece derece; *hâb*: uyku; *yâde*: hatıra; *berk*: şimşek; *süreyya*: ülker yıldızı; *rezm*:kavga; *hârik*: ateş; *havarik*: hârikalar; *liva*: sancak; *şîrane*: aslan gibi; *biş*: ziyâde; *dem-a-dem*: sık sık; *âhenîn*: demirden; *münkad*: boyun eğen; *ribatü'l- hicale*: güveyiler; *direfş-i kaviyani*: dahhak'ın zulmüne karşı ayaklanan kave'nin bayrak yaptığı önlüğü; *müstean*: yardım istenen; *sidre-i pâye*: en yüksek rütbe; *fenâ*: geçici alem; *zib*: süs; *meşhûn*: dolu; *zübde*: öz; *resan*: hasret; *nümayan*: meydânda; *berk-aver*: yıldırım getiren.

[26]

Der bâr hilâfet muâllâ
Zirâ ki vülât-ı memleketten
Şekvâya gelen fakir ve mağdûr
Encâm-ı usât fitene perver
Âver iklim-i hicâz bi melâli
Her kıtada bir fesâd ve tâhrîb
Vaktiyle adüvve bi mehâbâ
İslâm arasında lâ muhâlê
Ümmet dâhi oldu hâh ve nâ hâh
Feyz-i arâba eden kişide
Hiça-yı cemel cidâl Sıffin
Âhir harekât bâğiyâne
Üslûb-u hükûmet per âşüb
Kânun ve nizâm buldu iflâh
Halkın gözetildi re`y-i mûrı
Âsâr-ı sefâ safây-ı hayra
Envâr-ı zaferle nûr-u vâhdet
Ol devirde kim savâik âsâ
Atlas kadar edipde cevelân
Feyz azâmetle bi mehâbâ
Efsûs bu bâhr-i bi terâhi

Oldu hedef mâhk-ı şekvâ
Islâh-ı ümûr ma`deletten
Efsûs rücûa oldu mecbûr
Her köşeden oldur server
Lâ`l eyledi seyfin insilâli
Yekdiğerin: etti hıyf , ta`kîb
Meslûl olan ol süyûf-u zîbâ
Bede` etti bütün bütün kitâle
Bir tefrikâ-i bilâda gümrâh
Âhen gibi kale-i sedîde
Hep etti bu inkisâmı tarsîn.
Had verdi bu harb-i dermiyâne
İclâl ve şükûha oldu maktûb
Âhvâl zaman oldu ıslâh.
Fasl oldu nice nice ümûrı
Râhat vererek biraz zamîre
Oldu yine zîb-i bâhş-i necdet
Bir merd mücâhid semensâ
Mağrib cihetini edince talân
Olmuş mu değildi güyâ
Bişr-i azmime kemâhi.?

der-bâr: ev kapısı; *şekvâ*: şikayet; *efsûs*: yazık; *rücû*': dönüş; *encâm*: nihayet; *usat*: asiler; *fiten*: fitneler; *âver*: tâşiyân; *melâl*: usanç; *insilal*: sıvışma; *hayf*: haksızlık; *mehâbb*: rüzgarın estiği yerler; *meslûl*: kınından çıkarılmış; *süyûf*: kılıçlar; *muhâl*: mümkün olmayan; *hâh*: isteyen; *tefrika*: ayrılık; *gümrah*: yolunu şaşırması; *bilâd*: beldeler; *sedide*: doğru; *âhen*: demir; *cidal*: savaş; *inkisam*: parçalanma; *tarsin*: sağlamaştırma; *bağiyane*: serkeşlikle; *dermiyane*: ortada; *âşüb*: karıştırıcı; *şükûh*: ululuk; *maktûb*: ters döndürülmüş; *ray*: fikir; *âsar*: eserler; *necdet*: kahramanlık; *savâik*: yıldırımlar; *semensâ*: yaseminimsi; *cevelan*:gezinme; *terah*: gam; *bişr*: müjde; *kemah*: olduğu gibi; *vülât*: valiler; *hiça*: hiç; *mevri*: çalkanmak.

[27]

Âlemde eğer olmasaydı mâni
İclâlki bâ-kemâl ibcâl
Ancak harekât-i ğayri evfâk
Hûn etti dil-i müvâhhidîni
Her açtığı râhne-i hamiyet
Zulmün hele izdiyâdı sad hayf
Bir ateşi ihtilâl içinde
Hâk vatan felâket âlûd
İcrâ edilen yegâne bidâd
Bih fiteni bilâ menâfi
İzhâr olunan zûka harâset
Etti yine devleti serâzât
Bir devr-i zafer olup küşâda
Her seviye livâ livâ-i ikbâl
Bir fırka-i mücâhidîn-i seyyâr
Ateş saçarak diyâr-ı hind'e
Bir fırkâ-i mücâhidîn-i ulyâ
Tâ Endülüse saçıp besâlet
Ezhâr-ı zaferle mülk ve aklâm
Bir devri zehâdet-i azîze
Meydânda olan nifâk ve tesvîl
Âsâyîş olunca pâ-nihâde

Şâhidsin ey a hudâ-i sâni'
Ufku ümeme ederim îsâl
İsyân alel emir bi'l-hak
Sarstı temelinden âh! Dini
Ehl-i dile vermesin mi.? Humret
Çektirdiği ğani fakire dek seyf
Seyyâle-i infîâl içinde
Efsûs tamamen oldu nâbûd
Elim ve vâhşet-i âbâd
Kâl' eylemeğe göründü kâfi
Tedbir mükemmel siyâset
Ta üç terakkiyâta is'âd
Fer buldu zamana fevkâde
Oldu yine sa'ye sâz iclâl
Şiddetle süyûf hûn- bâr
Şân verdi hudûd-u çin ve sind'e
Satvetle çekince tîğ-ı garrâ
Mâhvoldu mezâlim ve cehâlet
Reşk- âver dehr olurken encâm
Şân verdi cihân pür sitize
Bir husn-i vifâka oldu tâhvîl
Can verdi fırâk bu ittihâda

huda-i sâni': sanatlı yâradan; *ibcal*: ağırlama; *ümem*: ümmetler; *îsâl*: ulaştırma; *evfâk*: daha uygun; *rahne*: yırtık; *hamiyyet*: onûr; *humret*: kırmızılık; *izdiyâd*: çoğalma; *sad*: yüz; *infîal*: gücenme; *âlûd*: bulaşmış; *nâbûd*: bulunmayan; *bi dâd*: zulüm; *kal'*: koparma; *serazad*: serbest; *is'ad*: yükseltme; *hûn-bâr*: kan yağdırıcı; *ulya*: pek yüce; *satvet*: hücum; *besalet*: kahramanlık; *ezhâr*: çiçekler; *aklam*: yazı aletleri; *reşk-aver*: hasede düşüren; *encâm*: nihayet; *zehadet*: zahitlik; *tesvil*: aldatma; *vifak*: uygunluk; *tahvil*: değiştirme; *pâ-nihâde*: ayak basmış; *ittihad*: bir olma; *zûka*: güneş; *garrâ*: şaşalı; *sitiz*: savaş.

[28]

Eyvâh!.. Bu necm-i bâhtiyârı
Az müddet içinde bi's-suhûle
Zirâ sademât-ı şehvetengîz
Çok geçmedi şark cânibinden
Gittikçe bu âhker-i fesâdât
Od düştü cayır cayır riyâza
Teskîn için ateşini şua'yı
Olmakla hemen hebâ-i mensûr

Meslûb ediyorken ihtiyârı
Yüz tuttu beliyye-i ufûle
Gerçekten esâsen etti tehzîz
Bir ateş-i fetret oldu rûşen
Her bir tarafa edip sirâyet
Kalb oldu remâd inkırâza
İbzâl olunan bütün mesâi
Mâhvoldu budûdmân-ı mağrûr

Encâm-ı serîr mâhmidetle
Şâd oldu umûmen Âl-i Abbâs
Zirâ görülen bu i'tisâfı
Herkes Emevi'yeden sanırdı
Halkın fakat intizârı efsûs!
Zirâ ki bu zulûm hân mân-sûz
Bi-şek edilince şimdi nisbet
Birçok ulemâ vezîr-i dânâ
Erbâb-ı fazâil-i rasîne
Âhlâk-ı cemîlenîn fesâdı
Âhkâm-ı şeriât oldu eyvâh
Âl-i Nebevî hemân kemâkan
Temin-i edâda riyâset
Tâhkîm şükûh, hırs mekrûh

Devletle şihâb mes'adette
Mâtemler içinde mâhvolan nâs
Udvân-ı azîmi ihtilâfı
Fevtiyle biter sühân sanırdı
Hem bitti hem oldu hepsi me'yûs
Envâ'i ta'sibât dildûz
Pek cüz'i göründü eski şiddet
Pâ-mâl hakâret oldu hayfâ
Baş koydu süyûf-ı zâlimîne
Pür-fitne edince sevâdı
Bâziçe-i dest mefsede't-hâh
Oldu hedef cefâ-yı erkân
Efkâr edince pür hasâset
Ettirirdi dirîğ!.. Kâhr-ı ebûh

meslub: soyulmuş; *bi's-suhule*: kolaylıkla; *beliyye*: felaket; *sâdemat*: ansızın gelen belalar; *şehvetengiz*: iştah uyandıran; *tehiz*: titretilme; *cânib*: taraf; *rûşen*: parlak; *ahker*: kor; *riyaz*: bahçe; *remâd*: kül; *inkiraz*: tükenme; *ibzâl*: bol bol; *serir*: taht; *mahmidet*: övme; *şihâb*: kıvılcım; *mes'adet*: saadet; *nâs*: insanlar; *i'tisaf*: yoldan sapma; *udvan*: düşmanlık; *sühân*: söz; *me'yus*: ümitsiz; *hanmân-sûz*: evi kül eden yangın; *ta'sibât*: zorlaştırmalar; *dil-dûz*: gönül delen; *bi-şek*: şüphesiz; *dânâ*: bilen; *rasin*: sağlam; *sevad*: karartı; *bâziçe*: oyuncak; *mefsedet hah*: bozgunculuğu seven; *kemakân*: eskisi gibi; *erkân*: reisler; *hasaset*: cimrilik; *şükûh*: ululuk; *dirîğ*: esirgeme.

[29]

Zincîr-i müselsel-i ukâli
Mâhrûmu ıyş hâl-i derpiş
Meslûb olup emn-i istirâhât
Temin-i sadâkati cünûdun
Kılınmak üzere zucret
Bir asker-i hâs-ı şehriyâri
Min ba'd fakat bu cündü tâûn
İcrâ-yı kîtâl, gasb ve sirkât
Etti umerâ bilâ mûmâşât
Âhvâl-i şekâvet ve rezâlet
Her yerde vülât-ı fitene âmâl
Ayrıldı yavaş yavaş hükûmet
Gittikçe bitip nüfûz-u iksîr
Vaktâ ki tatar-ı fitne sîret
Bağdad gibi hakîkat âbâd
Mâhvoldu bütün nüfûz ve eşkû
Encâm-ı zaman bâhar mâhmûm

Müstelzim olunca kîyl ü kâli
Zihn-i hulefâyı etti tâhdîş
Etti tayerân dem-i sabâhât
İlhânı olunca her sürûdun tâhfîf
Etrâke verip nüfûz ve ücret
Teşkiline verdiler karârı
Halk deverânı etti dilhûn
Oldu şüphe ehâss-ı fikret
Mülke olan iştirâkın isbât
Sadd-ı hayf olup âlet-i sefâlet
Kalkıştı münâzâta fil hâl
Fer buldu eş'â-i husûmet
Etti dil kâinâtı tashîr
Cem'etti nice nice aşîret
Bir şehir-i latîfî etti berbâd
Râh aldı tecâvüzât ve endûh
Oldu yine bir hazâna mâhkûm

İstidrad

Ettirdi fakat bu Âl-i Abbas
Lütf-u hulefây-ı fazl-ı perver

Kader edebi cihâna ihsâs
Erbâb-ı kemâle oldu yâver

müselsel: zincirleme; *müstelzim*: gereken; *kıyl u kâl*: söz ve davranış; *derpiş*: gözönünde; *tahdiş*: kurcalama; *dem*: vakit; *cünûd*: askerler; *ilhan*: moğol hükümdarı; *sürud*: şarkı; *tahfif*: hafifletme; *zucret*: iç sıkıntısı; *etrak*: türkler; *şehriyâr*: padişah; *cünd*: asker; *taun*: veba; *dilhûn*: içi kan ağlayan; *sirkat*: hırsızlık; *mûmaşat*: yoldaşlık; *şekavet*: bedbahtlık; *sad*: yüz(sayı); *hayf*: zulüm; *âmâl*: emeller; *münâzaat*: çekişmeler; *fil-hal*: bu halde; *eş'a*: ışık; *husumet*: düşmanlık; *tashir*: ele geçirme; *sîret*: ahlak; *cem etmek*: toplamak; *eşkû*: tabaka; *râh*: yol; *enduh*: gam; *mahmûm*: sıtmalı; *ihsas*: hisse verme; *ıkal*: köstek; *ıyş*: hayat; *tayeran*: uçma.

Oldu himem bu lütf-u âli
 Bir şevk ile mârifet uyandı
 Her sanat ve fen bilâ taarrûz
 Birçok eserin latinle rumdan
 Te'lif ile tercüme ile elhakk
 Birhayli zaman bu mehr-i ekvân
 Dünyâya eş'a bâhş hâver
 Yani medeniyet ve maârif
 Bede' eyledi evvelâ Erbil'e

İntihâ

Vaktâki çekildi Âl-i Abbâs
 Her şîr fiten tebahtür etti
 Erbâb-ı maârif ve sanayi
 Dünyâ zulumâta oldu vâsıl
 Yok, haddi tavâif-i mülûkûn
 Meydâna gelen hükûmet elbet
 İ'lây-ı şükûha rezm şeb-tâb
 Kâbil mi? Ki bir dakika eyyâm
 Yani emel-i şükûh bi-câ
 Emvâc tecâvüzün husûlü
 Erbâb-ı zehâdet-i selîme
 Her der edeb karîn ihlâk

Her sanata bâdi-i teâlî
 Bûy-ı edebe cihân boyandı
 Günden güne edilip tefeyyûz
 Ta'ribine oldular himem-zen
 Bâhşettiler ulemâ revnâk.
 Etti azâmetle neşr-i elvân
 Olmakla olan bu günki zîver
 Envâ-ı sanâyi avârif
 Feyz medeniyet arab ile

Deryây-ı sefâlete dalıp nâs
 Edvâr-ı edep tesettür etti
 Tedric ile oldu hayf zâyî-i
 Her yerde tavâif oldu hâsıl
 Kandır eseri bu nev sülûkûn
 Eyler cevelân ve şâna rağbet
 Tevsi-i hudûd olunca esbâb
 Âsâyiş içinde etsin ârâm
 Oldu sebep-i cidâl ve hîcâ
 Mâhvetti nice nice fuhûlü
 Hayfâ! Hedef oldu seyf bime
 Fetrette iken hulâsa eflâk

himem: gayretler; *bâdi*: sebep; *bûy*: koku; *tefeyyûz*: feyiz bulma; *ta'rib*: arapçalaştırma; *revnak*: parlak; *ekvân*: varlıklar; *hâver*: doğu yönü; *zîver*: süs; *avarif*: bağışlar; *bede'*: başlama; *tebahtür*: dalgalanma; *edvâr*: zamanlar; *tavâif*: bölükler; *sülûk*: yola girme; *i'la*: yükseltme; *şükûh*: ululuk; *rezm*: savaş; *şebtâb*: ateş böceği; *tevsi'*: genişletme; *esbab*: sebepler; *eyyâm*: günler; *ârâm*: dinlenme; *bicâ*: yersiz; *cidal*: savaş; *emvac*: dalgalar; *fuhûl*: erkekler; *erbâb*: reis; *zehadet*: zahitlik; *bim*: korku; *karîn*: yakın; *hulâsa*: özet; *şir*: arslan; *fiten*: fitneler; *ihlak*: helak etme.

[31]

Her dâhiye-i salîb şeydâ
Olmuştu eğerce bazı sultân
Her sadvet ve her uluvv-i ğayret
Ol sâye-i ma' delette her dil
Gösterdiği intizâm ve tedbir
Tavrı, harekâtı, ihtiyâtı
Gösterdiği levhâ-i merâya
Eslâfa şeref-resândı devri
Destindeki tîğ-î âlem-i âra
Adli, himemi, vedâda meyli
İclâlî tırâz-ı dehr olurdu
Etmeklik için hukûku ihkâk
Deverân-ı ennede mezâra koydu
İcrâ olunan usûl-u taksîm
Tâ devletimin zuhûru zannım
Elhâsıl esâs-ı ma' delette
Hâmi-i adâlet olsa devlet
Meclûbü olunca pîr ü bernâ
Kavm-i arâbın sümüvv-i dâdı
Az müddet içinde sayf-i darbı
Bilâhare âh! Seyf gadri
İkbâlî gibi şükûhu söndü

Ettirdi bir iltihâb peydâ.
Vâdi-i adâlet içregaltân
Vermişti! Evet, uyûna hayret
Olmuştu her inbisâda mâil
Âhlâfa olup sezây-ı tezbir
Kaldırdı esâs inhitâtı
Arz etti nice nice mezâyâ
Hep haydârı andırdı tavrı
Her mülkü ederdı avd sâra
Bi vâhîme rûz etti leyli
Şâhâne medâr-ı fâhr olurdu
Allâh'na eylemişti misâk
Kim? Dehr safâ medâra doydı
Bünyân şükûhunu etti tehdîm.
Mâhvetti tecâvüzatı dâim
Her muzlimedden mübâadette
Lerzân edemez sinân ve savlet
Etmaz demkâr zâr-ı asğâ
Oldu bütün iştihâra bâdi
Titretti diyâr-ı şark ve garbı
Döndürdü hazâna rûyu verdi
İklîmi harâbe-zâra döndü.

dâhiye: felaket; *salîb*: haç; *şeyda*: şaşkın; *iltihâb*: tutuşma; *uyûn*: gözler; *sâye*: gölge; *inbisât*: yayılma; *mâil*: hevesli; *ahlâf*: halefler; *seza*: uygun; *tezbir*: yazma; *inhitât*: düşme; *meraya*: aynalar; *mezaya*: meziyetler; *eslaf*: geçmişler; *haydâr*: arslan; dest: el; *âved*: en faydalı; *sârâ*: katkısız; *vâhîme*: kuruntulu; *rûz*: gündüz; *tîrâz*: süslü işleme; *ihkâk*: yerine getirme; *misâk*: yemin; *medar*: etrafında dönülen nokta; *bünyân*: yapı; *tehdîm*: yıkma; *mübâadet*: uzaklaşma; *lerzân*: titreyen; *sinan*: mızrak; *savlet*: hücum; *meclub*: celbolunmuş; *dem-kâr*: eşlik eden; *berna*: genç; *asğâ*: çarpık yüzlü; *iştihâr*: şöhretlenme; *bâdi*: sebep; *ğadr*: vefasızlık; *rûy*: tunç; *harâbezâr*: viranelik; *galtan*: yuvarlanan; *şeref-resan*: şerf eriştiren; *tîğ*: ok; *enni*: acılı; *sümüvv*: yücelik; *dad*: adalet.

[32]

Bir rütbeye ayırdı ki bu hâlet
Heryerde mülûk edip teşekkül
Bir fetret içinde her eyâlet
Osmân-ı Kerîmin âb ve tâbı
Rencide-i zulüm olan reâya
Fermânına eyleyip itaât
Her zulmeti etmek üzere tenkîl
Sizden dilerim nizâm ve kânun
Olsun hareket nizâma merbût
Allâh bilir adâlet etmek
Ta'rif edemem o hâli ta'rif
Adl eyleyelim ki emir haktır
Kalbim doluşuk ümîd-i imkân

Paşa Alâuddin dâdâr
Şehzâde Murâd ile Süleymân
Devrânın edipser bülendi
Ta'yin olunup kezâlik a'zâ
Bir nutku da vardı ki ilme âid

Nutuk:

İlmin şeref ve meziyetinden
Bâhs eylemek üzere âcizâne

Hayf! Etti nifâka dek delâlet:
Hâl-i zemîn eyledi tebeddül
Vaktini geçirirken en nihâyet
Gösterdi adüvve her azâbı
Her adlini kûş eden berâya
Etti müteşekkirân zarâet.
Ettim bu şerefli bezmi teşkîl
Râzı ola tâ hudâ biçün
Tâ sadvet ola cihânda mağbût
Bir neş'e verir ki harbe gitmek
Vicdân olunur mu? Kayd ve tavsîf
Her âdil ucûra müstehaktır
Resmen edenim kuşâdı i'lân

Hakkı ile nasb olundu sâlâr
Saçmıştı bu bezme nûr-i iz'ân
Çandarlı Kara Halil Efendi
Saçtı deverâna nûr-i beyzâ
Olmaz sanırım beyânı zâid:

Fazlın derecâtı izzetinden
Çıktım şu huzûr-ı ârifâne.

hâlet: hal; *hayf*: yazık, vah vah; *nifak*: iki yüzlülük; *mülûk*: hükümdarlar; *teşekkül*: şekillenme; *tebeddül*: değişme; *âb*: su; *tâb*: kuvvet; *beray*: için; *müteşekkirân*: teşekkürle; *zarâet*: alçalma; *tenkil*: uzaklaştırma; *bi-çün*: emsalsiz; *merbût*: bağlı; *mağbût*: imrenilmiş; *tavsîf*: nitelendirme; *adl*: adalet; *ücûr(ecer)*: ücret; *müstehak*: lâyık; *dâdâr*: adaletli hükümdar; *salâr*: başkumandan; *iz'an*: anlayış; *bülend*: yüksek; *kezalik*: bu da öyle; *zâid*: artan; *derecât*: dereceler; *reaya*: halk.

[33]

Ben de bilirim ki her sözümde
İnsan olanı fakat hatâıyyât
Her türlü terakkıyâta mâni'
Siz söyleyiniz bu hasm-ı cânê
Cehlin sonu âşikâr iken âh
Efkâr ve ukûl sem-i masrûf
Tâhsili kemâl edince teşvîr
Şükreyleyelim ki Zü'l-Celâle
Bâ izzet ve ihtirâm ve ta'zim
Ol demde görürsünüz ki hepsi
Bir merd dilîr safşikendir
İşte bakınız o hân ü mânın
Hep sâye-i devletinde hakkâ
Efkâr-ı maârif ittisâmı
Gösterdiği iltifât ilme
Şemşîri gibi o şehsuvârın
Arz ettiği âfitâb himmet
Eltâf ve inâyetiyle her ân
Yaptırdığı medreseyle câmi
Fırsat demini bilip ganîmet
Bizden ebedî tebâud etsin
Fırsat ki hevây-ı fîz-perdir

Elbet bulunûr kusur ve ukde
Mârûz fütûr eder mi? Heyhât!
Olmakta iken fütûr vâki
Mağlup olalım mı câhilâne
Eyler miyiz? Ol şerîri hemrâh
Hep olmalıdır kemâle mâtûf
İdrâki eder uyûnu tenvîr
Verdi bize şânlı bir sülâle
Tâ Nûh'a kadar olunsa terkîm
Âlemde görürsünüz ki hepsi
Bir hârîka-i şeraâ figendir
Bir neclidir ki zillidir zamânın
Gösterdi yüzün ulûm-i ankâ
Her ilme bu gün değil mi? Hâmî
Saçmakta mücevherât ilme
Tedbiri gibi o tâc-ı dârin
Vermekte değil mi? İlme ziynet
İhyâ oluyor ulûm ve irfân
Encüm gibi olmuyor mu? Câmi
Sa'y eyleyelim ki her hezîmet
Her kalkalemiz tesâud etsin
Ermek ona dâhi hünerdir.

hataıyyat: hatalar; *fütur*: usanç; *heyhat*: hayret; *terakkıyat*: gelişmeler; *cehl*: cehalet; *şerîr*: kıvılcım; *hem-râh*: yoldaş; *ukûl*: akıllılar; *ma'tuf*: eğilmiş; *teşvîr*: içine alıp gizleme; *uyûn*: gözler; *tenvîr*: nûrlandırma; *bâ-izzet*: izzet sahibi; *terkim*: yazmak; *saff-şiken*: düşman saflarını yâran yiğit; *dilîr*: yiğit; *şerar*: kıvılcım; *figen*: atıcı; *han ü man*: ev bark; *necl*: evlat; *zill*: gölge; *ankâ*: ismi olup cismi olmayan kuş; *ittisam*: damgalama; *şemşîr*: kılıç; *dâr*: yurt; *âfitab*: güneş; *eltaf*: lütuflar; *inayet*: yardım; *ihya*: hayat bulma; *ulûm*: ilimler; *encüm*: yıldızlar; *sa'y*: çalışma; *hezîmet*: yenilgi; *tebâüd*: uzaklaşma; *tesaud*: yukarı çıkma; *kalkale*: hareket ettirme; *tîzper*: hızlı uçan

[34]

Fırsat dediğin dem-i seherdir
Efsûs olur al nesîm-i nâf'i
İkdâm edecek ne hoş zamandır
Teksîre vesâif-i ulûmu
İlm-i eşref nîmet niâmıdır
Kim sevmez o dilber-i kemâli
Muzlim görünen nukâd-ı müphem
Vurdukça eş'ia-ı şûâyı
Zincir esâretinde zulmet
İlm ü eşref mâl müminindir
Ey ehl-i hüdü. Bu mâl-ı gâib
Âhz etmede etmeyesin tekâpu
İlim efdâl-i rütbe-i rutbedir
Adâb değil midir? Yegâne
Her gördüğün an mefharetle
Hakkın bize verdiği cevâhir
Yok şüphe eden bu dehri mesken
Pirâye de hayattır ilim
Var mı? Talep etmeyip hayâtı
Fikreyleyiniz ki gün kudret
Dehrin küllü, küllünü nehâri

Güyâ ki sabâ-yı hûş eserdır
Bir gaflet yekdem ile zâyî'
Devr-i şeref edeb feşândır
Vakfeyleyelim bütün fuhûmu
Bir dilber-i saf ve muhteremdir
Seyyâle saçar ale't-tevâli.
Feyziyle olur cihân-ı harem
Hayret vererek her iltimâ
Olmaz mı ya? Pâyimâl zillet
Envâr-ı şeriat mübindir
Her nerde olursa deste âib
Dünyâ-yı kemâle lem'adır bu
Tâ'lim kemende-i edebdir
İnsanlığı öğreten cihâne
Meydâna gelir bu ma'rifetle
İrfân-ı ile olmuyor mu zâhir?
Sa'y etmeli lâhde dek mehdden*
Hasm-ı kuvve-i memâttır ilim
Kalben ede arzu memâtı
Olsaydı memâttan ibaret
Her şa'sa'adan olurdu âri.

yekdem: bir nefes, çok az; *nukat*: noktalar; *iltima'*: parıldama; *tekapu*: telaş; *piraye*: süs, zinet; *dehr*: zaman; *nehâr*: gündüz

[35]

Ümrân-ı firâk, refâh-ı mutlak
İlmin şerefi hüdâ perestî
İlim olmasa intizâm-ı dünyâ
Âsâyîş ve intizâm-ı dâim
Haysiyet-i ilimle ğayet olmaz
Furkân-ı Kerîm içinde her kâh
Âhkâmı, bekâyı, bi bekâyı
İlim eylemiyor mu? Halka tefhîm
Bilmem şeref-i ulûmu inkâr
Fâzıl ne kadar edip tedennî
Madem ediyor ulûmu tenvîr
Câhil ne kadar terfi' etse
Olmaz yine, iltizâma şayan
Mâlik diyemem ki nef'ı yoktur
Tab'an medenî olunan insân
İfâ eder ancak ihtiyâcı
İşte bakınız bir evki enfes
Lâkin o evi edip temâşâ
Herbir bizi nesc eden şu nessâc
İlmin ebedî olur kemâli
Âheste hazîn bu âs sengin
Mâhvoldu diriğ kibir ve sâmân
Her şâhmı türâb olup köpürdü

Bulmaz mı ya! Mârifetle revnâk
Pür-zînet eder bülend ü pestî
Şirâze pezir olur mu âyâ?
Dâniş'le olur cihânda kâim
İrfân gibi bir fazlın olmaz
Feyz eylemiyor mu? İlmi Allâh
Allâh'ı Resul-i mehlikâyı
İlim eylemiyor mu? Dehre ta'lîm
Bir âkil için değil mi? Düşvâr
Hâlî bile olsa dâr ve dennî
Elbette olur sezây-ı tevkîr
Malı, parası tenevvu' etse
A'mâ ve basîr olur mu? Siyyân
İlmin şerefi ne çâre çoktur.
Olmaz mı? Her ihtiyâcı meydân
İlmin lemeât-ı ibtihâcı
Mal olduğunu bilir ya. Herkes
Sormaz mısınız kim etti inşâ?
İlm ve hünere değil mi? Muhtâc
Mülkünse seri' olur zevâli
Etti nice ğayyâyı tathîn
Devrân ona çekti çünkü dâmân
Dünyâyı acûz alıp süpürdü!

revnak: parlaklık; *pest*: alçak; *bülend*: yüksek; *şirâze*: düzen; *pezir*: kabul eden; *âyâ*: şüphe bildiren edat; *kâim*: mevcut; *kâh*: saman çöpü; *mehlikâ*: ayyüzlü; *tefhîm*: anlamak; *ulûm*: ilimler; *düşvâr*: zor; *tedenni*: gerileme; *hâlî*: boş; *dâr*: ev; *denn*: küp; *tevkîr*: ağırlama; *seza*: uygun; *terfi'*: yükselme; *tenevvü'*: çeşitlenmek; *iltizam*: gerekli; *siyyan*: denk; *nef'*: yararlılık; *tab'an*: yâratılış olarak; *ifa*: ödemek; *ibtihac*: bolluk; *lemeat*: ışıklar; *nesc*: dokuma; *nessâc*: dokuyan; *zeval*: yok olma; *âs*: değirmen; *sengin*: taştan; *gayya*: cehennem çukuru; *tathin*: öğütme; *diriğ*: esirgeme; *sâmân*: zenginlik; *dâmân*: elbise, dağ eteği; *türab*: toprak; *denni*: alçak.

[36]

Olmuşken Aristo bin yıl evvel
Âsâr-ı fazîlet ittisâfi
Gitmiş bu cihândan İbn-i Sinâ
Titrettiriyor fezâ-yı ilmi
Bir devre-i inkılâb-ı sâkin
Âsârı zevâlden masondur
Âsâr-ı deraz senîn kabrin
Âsârı fakat mîsâl-i encüm
Yâd ettiren adamı eserdir
Ezhâr-ı bekâ pezîri solmaz
Yâ Rabbi! Ne mutludur ki bir merd
Tahkîk-i kemâle sâlik olsun
Hatta bunu eyleyip de îrâd

Cenâb-ı Hâlık-ı izzet
Kemâl-i zikr sâfiyet
Bırak cemiyet-i zevki

Teşekkür lütf-ü mevlâyâ
Fakat hakkıyla îfâyâ
Olunmaz nimet-i zirâ

Âlemde kemâl ile mübeccel
Yâd etmek için değil mi? Kâfi
Lâkin o şeref değil mi? Hâlâ
Şânlandırıyor ziyâ-yı ilmi
Mâhveylemiş İbn Rüşd'ü lâkin
Ser levhâ-i safha-i fûnûndur.
Mâhvetmiş gerçi lâhd sabrın
Olmakta tıraz-ı arş-ı pencüm.
İbkâ-i eser büyük hünerdir
Her şâhsa fakat müyesser olmaz
Efkârını edip edeple perverd
Nâm-ı ebediyyeye mâlik olsun
Billâh Ne hoş demiş bir üstâd:

I

Olur şâyeste-i taât
Delil fikrolur elbet
Düşün ulviyyet-i hakkı

II

Olur vâcib berâyâyâ
Yetişmez kudret ve pâye
Hezârân şükr ile îfâ

mübeccel: muhterem; *âsâr*: eserler; *ittisaf*: vasıflanmak; *yâd*: anma; *kâfi*: yeterli; *ziya*: ışık; *inkılab*: değişim; *serlevha*: yazıda başlık; *fûnûn*: fenler; *deraz*: uzun; *lahd*: mezar; *a'sar*: asırlar; *encüm*: yıldızlar; *tıraz*: işlemeli süs; *ibka-i eser*: kalıcı eser; *ezhâr*: çiçekler; *pezîr*: kabul eden; *müyesser*: kolay; *perverde*: yetiştirilmiş; *sâlik*: bir yolda giden; *îrad*: söylemek; *hâlık*: yâratıcı; *şâyeste*: uygun; *taat*: itaat; *sâfiyet*: temizlik; *beraya*: halk; *pâye*: derece; *hezâran*: binler.

[37]

Olur her mâhmidet ancak
Yesâr ve câh ile mutlâk
Eli bağrında bir anda

Ulu ol Tegri'ye elyâk
Tefâhur eyleyen âhmâk
Kalır vâdi-i hüsrânda

Tefâhur ettiren emvâl
Olur her nâhvet-i ikbâl
Gurûrun hasmı yezdândır

Olursa cehl ile hemhâl
Tekbirlerle mala mal
Veren her kibri şeytândır.

Cehâlet mâhz-ı zillettir
Ne âfettir ne zillettir
Düşen bir çârecik eyvâh

Ne zillet? Ayn-ı âfettir.
O bir girdâb-ı cinnettir.
Olur buhrân ile gümrâh

Çalış tâhsîl-i irfâna
Gelen elbet bu devrâna
Aver cihânı eden temîn

Verir zînet her insana
Düşer bir kayd-ı rüçhâna
Değil mi? ilm-i illiyyûn

Lâkin bu teâliyyât eğer dün
Bir fâideye bedel hasârı
Yed-i halktan eyleyip tevakkî
Âhlak iledir kemâl-i âdem,
Âhlaka nazâr edilmeyince

Olmaz ise hüsn-i halka makrûn
Olmaz mı? Bir emr-i ıztırârı
Âhlâk ile etmeli terakkî
Âhlak iledir nizâm-ı âlem
Semt-i edebe gidilmeyince

mahmidet: övme; *tekriye*: düşman yapmak; *elyak*: daha münasip; *yesâr*: zenginlik, sol taraf; *câh*: itibar; *tefâhür*: övünç; *emval*: mallar; *cehl*: cehalet; *hemhal*: aynı halde olma; *nahvet*: kibir; *ikbâl*: talih; *yezdân*: cenâb-ı hakk; *mahz*: ta kendisi; *buhrân*: sıkıntı; *gümrâh*: yolunu şaşırması; *rüçhan*: üstün olma; *illiyyun*: cennetin en yüksek tabakası; *teâliyyat*: yükselmeler; *makrun*: yakın; *ıztırar*: mecburiyet; *yed*: el; *tevakki*: sakınma;

[38]

Âlemde nice maârif ehli
Sarf eyleyelim bu mal ve cânı
Eserse namdâr gâzi

Tercih ediyor ulûma cehli
Tâ mülk ola mârifetle malı
Olsun bize bin ser firâzi

Söz bitti Alâüddin sıddîk
Lâkin dedi: bâhire-i fazla
Bir medhiye eylemekle inşâd
Bir meş'al-i nûr-i müsteândır
Celb-i kerem ve rizâ-yı ma'bûd
Olmakla bir gün eazzi farzım
Müsteğrak-ı adl edip şehri
Çün istiklâle sikke, hutbe
Bir sikke-i ğayr-ı bi tebeddül
Bâri alalım hemen karâra
Zirâ ki bu sikke her cihetle
İşte bu karâra ibtinâen
Nâm şe âsumân-ı ve kâre
Sultân ve Emir oldu mâhkûk
Orhân-ı kerîmin ismi pâkî
Ol dem ki bu bâhş-i âmm melzûm
Ta'yîn olunup libâs-i tâhkik
Dinâr olununca sevbe terdif

Bir bir kelimâtı etti tasdik
Söz söylemek olmasın mı? Fazla
Nûrânî şems olur mu? Müzdâd
Müstağni-i medh ins ve cânıdır.
Teşkil-i nizâma bezl-i mechûd
Fikreyleyelim tırâzımı arzın
Hasreyleyelim nizâma mehri:
Vermekte iken uluvv-i rûtbe
Hâlâ ediyor birgün tedâvül
Yüz tutsun esas tâ karâra
Tev'emdir esâs-ı saltanatla.
Âhkâm-ı nevine itinâen
İclâl ile darb olundu pâre
Dinâr ile dirhem oldu meskûk
Zeyyîn etti Hudâ bilir ki hâkî
Hatm olduğu cidden oldu meczûm
Erkân ile nâs olundu tefrik
Meclîs ederek cünûdu tevzîf.

maarif: bilgi hüner; *ulûm*: ilimler; *cehl*: bilgisizlik; *namdar*: ünlü; *firaz*: yokuş; *ser*: baş; *bâhir*: besbelli; *inşad*: şiir okuma; *şems*: güneş; *müzdâd*: çoğalmış; *müstean*: yardım istenen; *müstağni*: gönlü tok; *ins ü cân*: insanlar ve cinler; *celb*: çekme; *ma'bûd*: kendine ibadet edilen; *teşkil*: şekil vermek; *bezl*: bol bol verme; *mechud*: çalışmış; *eazz*: en aziz; *traz*: işlenmiş süs; *arz*: yer; *müstağrak*: batmış; *mehr*: muhabbet; *ulüvv*: yükseklik; *tebeddül*: değişmek; *tedavül*: geçerlilik; *tev'em*: eş benzer; *ibtinaen*: dayanarak; *nevin*: yeni; *asuman*: gökyüzü; *iclâl*: azâmet; *mahkuk*: hakkedilmiş; *meşkûk*: sikkeli; *zeyyin*: süsleme; *hâki*: toprak rengi; *âmm*: herkese ait; *melzum*: lüzumlu; *mezcûm*: kati karar verilmiş; *libâs*: elbise; *tahkik*: incelemek; *erkân*: esaslar; *tefrik*: ayırma; *sevb*: elbise; *terdif*: peşinden yürütme; *tavzif*: iş verme; *cünûd*: askerler.

[39]

Tanzîm-i asâkir-i muvazzaf
Her askere bezl-i râhş olundu
Ammâ bu vazîfe-i mücedded
Yani seyelânı hûn-i harbin
Çiftini, çubuğunu ederdî ibdâl
Ol dem ki gazâ devâm ederdî
Ol dem ki gazâ bulurdu gâyet
Tâ'yini beytül mâla alırdı
Vaktiyle küçüktü arz-ı devlet
Bilcümle guzâta harbe tesyîr
Ammâ ki bu gün ki gün hudûdu
Ümîd kadar tevessü' etmiş
Îcâb eğer etse sevk-i asker
Devletse cidâlden cidâle
Ta'kip ederek her iştiâlî
İşte bu esâsı devrini

Etti dîl-i ümmeti müşerref
Rub' akça vazîfe bâhşolundu
Olmuş idi harb ile mukayyed
Meşhûdü olunca ehl-i darbın
Meydâna gelir dururdu fil-hâl
Ta'yini iltikâm ederdî
Kalmazdı hemen cünûda hâcet
Diğer guzâta dek kalırdı
Vardı harekât için sühûlet
Etmezdi muharebâtı te'hir
Şevket, azâmet, bütün cünûdu
Hurşîd kadar telemmü' etmiş
Bir mâhi bile tecâvüz eyler
Hûn-i dîlini eyleyip îsâle
Bir vecihle kalmıyordu hâli
Sevketti nizâma her kutbunu

Şîrâze-i intizâm-i kemâl
muhtel
Hayrân ederek nice fuhûlu
Toplandı yine o bizim ebrâr
Çandarlı Halil namdârın
Serd eylediği edille, evsâf

Çok geçmedi lîk oldu

Gark etti tefekküre ukûlu
Tanzîm-i cünûda verdi efkâr
Tedbiri gibi ona mekârın
Olmakla karîn-i hak ve insâf.

asâkir: askerler; *muvazzaf*: vazifeli; *dil*: gönül; *müşerref*: şereflenmiş; *bezl*: bol bol verme; *rahş*: gösterişli; *rub*': dörtte bir; *mücedded*: yeni; *mukayyed*: kayıtlı; *seyelan*: akma; *hûn*: kan; *meşhûd*: görülmüş; *ibdal*: değiştirmek; *iltikam*: yutma; *guzât*: gâziler; *sühulet*: kolaylık; *tesyîr*: sürmek; *tevessü'*: genişlemek; *telemmu'*: parıldama; *mâhi*: balık; *îsâle*: akıtma; *îштиâl*: tutuşma; *lîk*: lâkin; *şîrâze*: düzen; *fuhul*: alimler; *ebrâr*: iyiler, sadıklar; *cünûd*: askerler.

Devşirme usûlünün vücûbu
 Zira neferât-ı âl-i Os mân
 Her demde bu rezm-i mâtem
 Teksîr-i nufûs ise yegâne
 İşte! Bu netîce-i tefekkür
 Yakmıştı “yeniçeri ocağı”
 Efrâd-ı reâyâdan beher sâl
 Seyreyleyerek râh-ı hudâyı
 Evvel ki yıl elf tıfl-ı berter
 Gittikçe fakat tezâyüd etti
 Her bir nefere bir ay tatmîn
 İksâ olunup beyâz borkler
 Bektâş Veli edip tahiyyât
 Nezd-i neferât-ı askeride
 Nâm-ı ümerâ, usûl-ü teşrîf
 A'lâma olundu resm ve izbâr
 Vaktâ olunup piyâde tertip
 Tenvîr için ân-ı intibâhı
 Gâzileri etmek üzere râzi
 Her vechi alındı itibâra
 Her köşeyi tecezzi ile te'yid
 Her cüz-ü livâ olundu ta'bir

Şâd etti bütün bütün kulûbu
 Olmakla kalîl-i kavm-i devrân
 Efzâ olmaz mı? Halel nisâr eczâ
 Aksâ-yı merâm idi cihâna
 Âlemde değil mi? Bi-teehhür
 Nâmı ile bir ocak çerâğı
 Tefrîk olurdu şabb-ı cevval
 Anlardaki hakikat-ı Hudâ'yı
 Devletle olundu sebt-i defter
 Erkânı dâhî ta'did etti
 Bir akçe vazîfe oldu ta'yîn
 Mehtâb-ı latîfe döndü Türkler
 Saçtı ocağa uluvv-i dârât
 Olmakta kazan ziyâ-i dîde
 Nisbetle olundu kayd-ı tasrîf
 Bir bedr ile zülfikâr-ı kerrâr
 Ârz-ı hasmânı etti terhîb
 Geftâr-ı adüvve verdi lüknet
 Terkim olunup bütün arâzi
 Her lem'a saçıldı kâr ve bâra
 Ettirdi vukuf-u mülkü tezyîd
 Pürşevk ve safâ alındı tekbir.

vücub: sabit olmak; *şâd*: sevinçli; *kulûb*: kalpler; *neferat*: neferler; *kalil*: az; *rezm*: savaş; *efza*: arttıran; *halel*: bozukluk; *nisâr*: serpmeye; *ecza*: kısımlar; *teksir*: arttırmak; *aksay*: çok uzak; *bi-teehhür*: gecikmesiz; *râh*: yol; *elf*: bin; *tıfl*: çocuk; *berter*: daha yüksekte; *sebt*: kaydetme; *tezâyüd*: ziyâdeleşme; rahatlatma; *iksâ*: giydirme; *latif*: güzel, şirin; *dârât*: gösteriş; *nezd*: yakın; *dîde*: göz; *ümerâ*: amirler; *tasrif*: idare etmek; *a'lam*: alametler; *izbâr*: yazıya geçirme; *zülfikâr-ı kerrâr*: Hz. Ali'nin kılıcı; *hasman*: düşmanca; *terhib*: hatırlatma; *intibah*: uyanıklık; *miknet*: kuvvet; *güftar*: sözler; *lüknet*: kekeleye; *terkim*: rakamlamak; *bâr*: sıkıntı, eziyet; *tecezzi*: parçalama.

[41]

Her mirlivâ livâda sâde
Ayrılmaz idi yerinden aslâ
Fevtinde geçip bu câha vâris
Bulmazsa sübût cürmü lâkin
Bâdi-i mazarrât-ı memâlik
İkmâl-i terakkî-i livâyâ
Oldukça fakat bu tuhm mağrûs
Herkes gibi belki pek ziyâde
Her tâne ki öşr için kalırdı
Âsâr-ı cihâd olup da zâhir
Kendi gibi gâziyân hâzım
A'nî bi her livây-ı şehsuvâr
Her sâhib-i arz hükm-i kânun
Yani azığı atıyla her bâr
Cidden galeyân-ı harb hûn-âb
Derhal livâda pek vururdu
Âlemde bu fırkâ kâmını aldı
Her sûrat-i seyr-i gerd bâdi
Olmuştu şark ve garp deverân
Erdel, Almanya, alemse şehri
İnşaallâh berây-ı tekmil

Evlâdı gibi bakıp ibâde
Ya harb ola lüzûm ola
Mülk-i pederi olurdu hâris
Azli olamazdı hiç mümkûn
Olmazsa hurûb-u pürmehâlik
Sa'y eyleyerek saçardı vâya
Bâdi-i felâh-ı mülk-i mahrûs.
Sâmândan ederdî istifâde
Hep saçıp arz olan alırdı
Her merde gelince îd-i zâhir
Tımâr ile hâs olurdu azîm
Olmuştu muhît has ve tımâr
Askerliğe eylemişti medyûn
Bir fırkâ-i süvâr ederdî ihzâr
Oldukça serâra- pâş âhzâb
Âmâde-i emre olup dururdu
Seyrile akıncı nâmını aldı
Hâke düşürdü kavm âd'î
Pâ-mâl semm-i semendi her ân
Olmuştu mâdâm esir kâhrı
Her hâli olur yakında tafsîl

mirliva: tuğgeneral; *ibad*: kullar; *fevt*: kaçırma; *câh*: makam; *hâris*: ekinci; *cürm*: suç; *azl*: salıverme; *badii*: geçici; *mazarrat*: zararlar; *mehalik*: tehlikeler; *tuhm*: tohum; *mağrus*: toprağa dikilmiş; *mahrus*: korunan; *sâmân*: zenginlik; *îd*: bayram; *hâzım*: ihtiyatlı; *a'nî*: yani; *medyun*: borçlu; *süvar*: binici; *ihzar*: hazır etmek; *hûn âb*: kanlı gözyaşı; *serar*: ayın son gecesi; *pây*: serpen manasında kelimeler yapılır; *ahzab*: bölükler; *kâm*: arzu; *gerd*: dönen dolaşan manasında kelimeler yapar; *hâk*: toprak; *semm*: zehir; *semend*: güzel at; *mâdam*: madem; beray; için; *tafsil*: açıklamak.

Maltepe Muharebesi

Vaktâ ki eşi'a-i cihântâb
 Ref'tütük zalâm gerdûn
 Ezhâr-ı terakkı-i saâdet
 Âfâk sürûr içinde bi şûr
 Âl-i arş birinde, dîde-i giryân
 Müjgân mezherânı her ân
 Şâdi-i kulûbü mez'adete
 Yani bu terakkıyât-ı devlet
 Bir levhâ-i hâkimâne tekmîl
 Nûrânı-i infilâk-ı iclâl
 Devrinde olan refâh-ı râhşâ
 Neşreylediği nizâm ve kânûn
 Arz ettiği intizâm ve tedbir
 Tavrı, harekâtı oldu tâhkik
 Hâsıl gözetip tarîk hakkı
 Adlî gibi şânı oldu berter
 Ceddi harekâtı dilpesendi
 Gülbankı çekince lîk her şîr
 Her darbe-i bi nazîr kâhrı

Efserde zemini etti şâdâb
 Ettin nice ehl-i hâli meftûn
 Dehre saçıp ibtisâm-ı necdet
 Bir nûr celâdet oldu menzûr
 Dîl-i vakf-i tecelliyât- i yezdân
 Tenvîr kılan sirişk-i şûkrân
 Arz etti huda'ya mâhmidetle
 Oldukta ziyâ feşân-ı satvet
 İnzâr-ı ümemde etti teşkîl
 Mâhiyet-i zulmu etti izlâl
 Eslâfa da oldu gıpta bâhşâ
 Şükretmeye halkı etti medyûn
 Her yerde olup sezây-ı tezbir
 Enmüzec-i intizâm ve tensik
 Etmekle güzel güzel terakki
 Kaldı hasma yanında ebter
 Olmuş idi bâdi-i bülendi
 Şemşîri ederdi fethi tebşîr
 Titretti bütün bütün bu dehri

cihantâb: dünyâya sıcak ve ışık veren; *şâdab*: sulu taze; *ref*': yüceltme; *zalâm*: karanlık, zulmet; *eşi'a*: ışıklar; *tütük*: çadır; *gerdun*: dünyâ; *meftun*: tutulmuş; *ibtisam*: tebessüm etmek; *necdet*: kahramanlık; *şûr*: tuzlu, gürültü; *celadet*: yiğitlik; *menzur*: adanmış; *dide*: göz; *giryân*: gözyaşı dökken; *tecelliyat*: ortaya çıkma; *müjgan*: kirpik; *mezheran*: çiçekli yer; *sirişk*: gözyaşı; *mesadet*: sevinç; *mahmidet*: övgü; *feşân*: saçma; *satvet*: ezici kuvvet; *tekmil*: tamamlamak; *inzar*: geciktirme; *infilak*: patlama; *izlal*: alçaltmak; *rahşâ*: parlak; *eslaf*: geçmişler; *bahş*: ihsan; *tezbir*: yazmak; *enmüzec*: örnek; *tensik*: nizama koymak; *berter*: daha yüksek; *ebter*: eksik, soyu kesik; *dilpesend*: gönle hoş gelen; *badi*: geçici; *bülend*: yüksek; *gülbank*: cemaatle söylenen ilahiler tekbirler; *lîk*: lâkin; *şîr*: aslan; *şemşîr*: kılıç; *tebşîr*: müjde; *nazir*: benzer; *dehr*: zaman, devir.

A'dâ-yı nizâr, ceyš-i hûnhâr
 Hiç had mi var ki zâhir olsun
 Azmettiği her hisâr-ı ma'mûr
 Tâ bâhr-ı siyâha dek bütûn arz
 Tevfik ile olup muîn
 Bazı husamâ ki dehşetinden
 Sûret vererek hayâl-i hâme
 Olmaz mı? Yed-i derrâz rûbâh
 Âmâl-i zafer olunca ma'kus
 Tatmıştı bu semmi filhakîka
 Lâkin yine bâzı kere evhâm
 Fikre heves-i zafer üşürdü
 Ezcümle kayâsır-ı zamâna
 Havfinden olup ducâr ra'se
 Der-hatır olunca hâli âti
 Yok kaysar için tarîk-i iflâh
 Ecdâdının âşiyânı gitmiş
 İzmâr edemezdi derdin izmâr
 Her leyl dolardı yaşla pister
 Hasmân nasıl olsun ki nâlân
 Tâ Beykoz'a dek diyâr-ı sayfî
 İşte bu hakâret ve igâre

Olmuştu o günde sübesühâr
 Teslîl-i süyûfa kâdir olsun
 Afvını talebe olurdu mecbûr
 Eyler idi tâ beytini arz
 Zabt etti hulâsâ her zemîn
 Âzerde idi şehâmetinden
 Düşmüştü hevây-ı intikâma
 Bir şîr-i jiyâne karşı kütâh
 Çok düşman devlet oldu me'yûs.
 Bir hayli hükûmet-i atîka
 Dest-i emele verirdi eshâm
 Zincir-i esârete düşürdü
 Baktıkça bu i'tilây-ı şâna
 Dûd-ü seyhi çıkardı arşa
 Kapladı zulâm kâinatı
 Olsun mu? Cihân ğarik-i islâh:
 Efgan ederek figânı bitmiş
 Olmuştu guzâta mülkü mizmâr
 Vîrâne-i mülkten kim ister?
 Orhân ediyordu hâki talân
 Lerzân ediyordu bim-i seyfi
 Sevk etti adüvvü âhz-i sâre.

ada: düşman; *nizar*: zayıf, bitkin; *şehâmet*: kahramanlık, besililik, semizlik; *sübesü*: her tarafta; *hâr*: hor, yiyici yamyam; *hâme*: kalem; *rûbâh*: tilki; *jiyân*: kükremiş, kızgın; *kütah*: kısa, boysuz; *semm*: ağu, zehir; *eshâm*: kara nesne, oklar; esved; *kayâsar*: kayserler, eski bizans-roma imparatorluklarının lakapları; *dûd-i seyhi*: mahvedici duman, sis keder; *ra'se*: titreme; *izmâr*: kalbde gizlemek, saklamak; *pister*: yatak, döşek; *bim*: korku; *igâre*: gece baskını yapma; *ahz-i sâr*: oç alma; *i'tisaf*: zulüm ve haksızlık etmek; *rahne*: gedik, yârk, bozukluk; *piş*: huzur,ileri,ön; *dembeste*: sesi soluğu kesilmiş; *der-hatır*: hatırdâ;

Toplandı bütün bütün ekâbir
 Bezme sözü halle müftekîrdi
 Zâyî' edilen diyâr-ı âbâd
 Artık düşünöldü bir serâir
 Ya mevt! Veyâ muzafferiyet
 Toplandı taburla ceyš kâfi
 Piş râhına gelen karâda
 Ser kerem olarak ğudüvv ve âsâl
 İle kalkıp Üsküdar'dan
 Tâ Maltepe'ye varınca def-hân
 Taksîr vücûdunu etti isbât
 Osmânlı'nın ateşini ve rûdu
 Yollardaki hây-ı hevây-ı âşûb
 Osmânlı eğer inerse dağdan
 İnmez de kalırsa dağda ammâ
 Dehşet vererek ukûl-u nâsa
 Asker, ümerâ karar verdi
 Vaktâ ki tulû'-ı fecr-i mülkün
 Güyâ yüzü bağı hûna dönmüş
 Dehşetler içinde desti r'aş
 Mergân-ı seher dalıp inine
 Her köşede hezâr feryâd

Tâhî ol âlem-i mekâbir
 Âti ile hâle munhasırdı
 Bir bir okunup oldu ta'dâd
 Teshîrine çâre-i müessir
 Her halefe vermek üzere gâyet
 Aldı ele her bir i'tisâfi
 Bast etti nice zamân ve sâde
 Nisyâna konuldu semt-i âmâl
 Beş rûzda geçti tuzla yârdan
 Kesti yolunu cenâb-ı Orhân
 Feryâd verir mi çâre heyhât!
 Sûzân ediyordu her sürûdu
 Bir ye's-i elîme oldu maktûb
 Harbetmek üzere solla sağdan
 Mülk olmamak üzere mâhvu yağmâ
 Süratle firâr için bizans'a
 Dembeste-i dîle mesâr verdi
 Âfak-ı hazîni etti gülgün
 Mâtem gibi nûr-u hüsnü sönmüş
 Hûn-ı dilini eylemekte hep pâş
 Hem-râh idi mâtem zemine
 Âh ve elemi ederdî müzdâd

mekâbir: kabirler; *müftekir:* muhtaç; *ta'dad:* sayılı; *seraie:* gizli şeyler; *teshîr:* ele geçirme; *ceyš:* asker; *i'tisaf:* yolsuzluk yapma; *piş:* ön, ileri; *rah:* yol; *bast:* yayma; *ser:* baş; *ğuduvvi âsal:* sabah- akşam; *âmâl:* emeller; *rûz:* gün; *taksir:* kısaltma; *âteşin:* ateşten; *rûd:* ırmak; *sûzân:* yakıcı; *sürud:* şarkı; *âşub:* karıştııcı; *maktub:* ters çevirme; *ye's:* ümitsizlik; *ukûl-i nas:* akıllı insanlar; *dembeste:* soluğu kesilmiş; *mesârr:* sevinçler; *tulu' ı fecr:* şafağın doğması; *gülgün:* gül renkli; *hûn:* kan; *r'aş:* titreme; *pâş:* serpen; *mergn-ı seher:* seher kuşları; *hemrah:* yoldaş; *hezâr:* bin; *müzdad:* çoğaltma; *tahi:* çokluk; *def-han:* def çalan; *serşek:* gözyaşı.

[45]

Gittikçe yüzü dönüp beyâza
Âhvâle felek esef ederken
Bede' etmiş kayserin kelâma

Serpildi gözü başı riyâza
Bir galgale- nâledir giderken
Ederdi bu hâleti hitâma

Nutuk

Asker! Görüyorsunuz ki dağlar
Taşlar, tepeler kesilmiş insan
Osmânlı denir duran guzâta
Ettikçe siham ve tiği tâhrîk
Ulviyyeti, şânı bi-müdâni
Adliyle münevver oldu bu dünyâ
Osmânlı'ya dembedem itaât
Âlâ biliyorsunuz ki siz de
Tekfurlarımızda bitti kudret
Seyl eylese eşk-i çeşmi yerde
Eğer böyle devâm ederse âhval
Bihoş teellüm oldu beynim
Lerzân oluyor tenimde cânım
Ses bitti karıştı hâl-i âlem
Rûm ordusunun nefir-i âmî
Âfâk-ı hazîn sadây-ı serden

Dolmuş, dolu eslihayla yekser
Bilmem zafere olur mu? İmkân
Meydân okuyor bu gün memâta
Bin zafer eylemekte tebrîk
Titrettiriyor bu hâkdânı
Meclûb kemâlidir berâyâ
Her şâhsa değil mi? Mâhz-ı devlet
Yok eski mecâl ve hâl bizde
Kaldı yalnız serşek hasret
Feryâd ile iş biter mi? Nerde
Billâhi olurüz yakında pâmâl
Gayret size kaldı nûr-i aynim
Haydi yürüyün gazanferânım.
Titretti sadây-ı tabl-i âzâm
Bildirdi zamanı iktihânı
Kemkem ötüyordu nâralardan.

riyâz: bahçeler; *galgale*: süratle gitmek; *nâle*: inilti; *figân*; *bede'*: başlayış, başlama; *hâlet*: suret, hâl; *esliha*: muharebe alet ve edavatı (silahlar); *yekser*: ansızın, baştan başa; *memât*: ölüm; *siham*: ok; *tiğ*: kılıç; *ulviyet*: yücelik, yükseklik, ululuk; *hâkdân*: arz, yer; *münevver*: parlatılmış; *meclûb*: âşık, tutkun, kapılmış; *beraya*: halk, bütün mahlukat; *dembedem*: bazan, vakit vakit; *mahz*: saf,halis, katıksız, sadece; *mecal*: takat, güç, kudret; *tekfur*: bizans imparatorluğunun valilik derecesindeki idari hizmetlerinde bulunan kimseler; *seyl*: sel, şiddetle gelen şey; *eşk*: gözyaşı, dem; *çeşm*: göz,ayn, dide; *pa-mal*: ayak altında kalmış,çiğnenmiş; *teellüm*: elem duyma,kederlenme, tasalanma; *ayn*: göz, pınar, kaynak; *lerzân*: titrek, titreyerek; *gazanfer*: kahraman, iri arslan; *tabl*: davul, kulak zarı; *nefir*: harb için seferber olan cemaat; *iktihan*: kır saçlı ve sakallı olma; *afak*: ufuklar; *ser*: baş; *âmî*: yıllık.

Orhân-ı Celil edip irâde
 Üç yüz kadar âteşin süvârî
 Bârân-ı gazâ gibi bayırdan
 Hakkâ ki senâ-i berk tîğî
 Meydân-ı kıtâlî etti tenvîr
 Rum ordusunun mürettebâtı
 Ammâ yine gâziyân-i mümtâz
 Ki ric'at ve ki sebât ve tâkip
 Terk eyleyerek hemen mihâdî
 Orhân-ı cihân tutup kenârın
 Her hâleti düşman oldu fârik
 Can kaydına dosta cümle asker
 Nâçâr Sinan Sinan'a geldi
 Alkana boyandı kâh sengin
 Sâhra deme sanki bâhr-i hûn-âb
 Tazyîk olununca her taraftan
 Mâder kucagında kâh ve bi kâh
 Seyreyle ki kâhr rüzgârı
 Her beyte tenezzül eylemezken
 Âlûde gubâr pâre pâre
 Feryâdı enîn dil hırâşî
 Şefkatli, peder refik ve dâder

Gizlendi bölük bölük piyâde
 Titrettirip indi küh-sârî
 Nâzil olarak atıyla birden
 Tezyîd ederek bütün dîriğ
 Ef'âl olunûr mu? Sözle tasvîr
 Mâhveyledi âdetâ sebâtı
 Ric'ât yüzünü eylemişti ibrâz.
 Rum ordusunu eylemişti
 Bir menzile erdi kim eâdi
 Serpmiş idi dâne-i damârın
 Geçmişti fakat iş işten artık
 Çok geçmedi hasr olundu Kayser
 Her darbe nice vücûdu deldi
 Sâhra bile oldu lâl rengin
 Galata'da nice vucud nâyâb
 Rumlarda çoğaldı havf ve şîven
 Bir dağdağadan değilken âgâh
 Mâhvetti nice nice nikârı
 Bi-nâz tegazzül eylemezken
 Koymuş başı hûn-ı ihtizâra
 İnsana haram eder firâşî
 Olsa bile kâhraman eder.

âteşin: hiddetli; *küh-sar*: dağ tepesi; *bârân*: yağmur; *nâzil*: inme; *sena*: şimşek parıltısı; *berk*: yıldırım; *tîğ*: ok; *tezyîd*: ziyâde; *kıtâl*: muharebe; *tenvîr*: nûrlanma; *mümtâz*: seçkin; *ric'at*: çekilme; *ibrâz*: göstermek; *mihad*: yer arz; *eadi*: düşmanlar; *halet*: suret; *fârik*: ayıran, farkedene; *hasr olunmak*: askerle etrafını kuşatmak; *nâçar*: çaresiz; *sengin*: aştan yapılmış; *lâl*: kırmızı; *bahr*: deniz; *hûn-ab*: sulu kan; *nâyab*: bulunmaz; *havf*: korku; *mâder*: anne; *âgâh*: uyanık; *tegazzül*: gazel söyleme; *âlûd*: karışmış; *gubar*: toz; *ihizâr*: can çekişmek; *dil-hıraş*: yürek parçalayan; *fıraş*: yatak; *dâder*: kardeş

[47]

Can pâresini ezip geçer de
Düşmüş râh-ı câna merd çâlâk
Harb âlemini etmedense tatvîl
Rum ordusunun bitip karârı
Şâhbâz guzât elinden ancak
Bir fırka fedâ edip vücûdun
Kaysar bile yaralandı kaçtı
Dünyâyı kulûbu tuttu korku
Tavşancıl'a dek firâr eden Rum
Çil yavrusuna dönüp hep ordu
Cüzisi kaçıp bizansı buldu

Peydâ olamaz azâp içer de
Varsın yansın yanarsa eflâk
Tâhvil edelim kelâmı tâhvil
Tuttu yine alem firârı
Kâbil mi hulâsa çare bulmak?
Kurtardı fakat biraz cünûdun
Dil bağrına taze yara açtı.
Tâhlis-i vücûd eden ne mutlu.
Oldu yine gâziyana mâhkûm
Derya, ova, kûh leşle doldu
Dehre bu da ders-i ibret oldu.

rah: kaygı; *çalâk*: akıl ve feraseti açık, hareketli; *eflak*: felekler; *tatvil*: uzatma; *tahvil*: değiştirme; *firar*: kaçış; *şahbaz*: yiğit; *guzât*: gâziler; *fırka*: parça; *cünûd*: askerler; *kulûb*: kalpler; *tahlis*: kurtarma; *cüz*'i: bir bölümü; *dehr*: dünyâ; *kûh*: dağ

İznik Fethi

Vaktâki bu harp düşman efrûz
 Bülbül gibi gâziyân-ı mümtâz
 Âsâr-ı bâhâr-ı gâlibiyet
 Her köşede cûybâr-ı iclâl
 Ezhâr-ı nefise-i ganîmet
 Ettikçe meşâm cânı ta'tîr
 Her sînede arzu çoğaldı
 Hatta bu gazâ erip hitâma
 İcrâ-yı mesâr behçet âgin
 Orhân zaman, o mihr-i tâbân
 Çoktan beri çünkü şehr-i ekber
 Göğsünü gererek sinân-ı vetîre
 Gülizâr-ı gazâ, rebî'i nusret
 Ettikçe bütün guzâtı medhûş
 Ancak nagamât satvet- engîz

Osmânlı denir bize şândır
 Her ferdi bir öz ki dil-sitândır
 Dünyâ denilen bu zerre elbet

Bizim dîle sundu cam nevrûz
 Gülizâr-ı tarâbda oldu dem-sâz
 Bağî ümeme verip tarâvet
 Oldu yine mevc-i hayyiz-i ikbâl
 Âfâka saçipta bu nûzhet
 Kıldı emel-i gazâyı tenvîr
 Efkâr-ı cihân cihâda daldı
 Avdette iken mea's-selâme
 Hiç etmedi fikr-i harbi teskîn
 Oldu yine iznik'e şitâbân
 İznik denilen hisâr-ı dilber
 Etmişti guzâta dehri tîre
 Lutûf ve kerem-i cenâb-ı izzet
 Dağlar dereler olurdu hâmûş
 Ferhûnde dîli ederdi tehzîz:

I

İclâline şânı bir nişândır
 Osmân gibi şanlı kâhramândır
 Etmez edemez bize kifâyet.

efruz: aydınlatici; *nevruz*: yenigün, ilkbahar; *tarab*: sevinçlik; *dem-saz*: arkadaş; *âsâr*: hediye; *ümem*: milletler; *taravet*: taze; *cuybar*: akarsu; *mevc*: dalga; *hayyiz*: yön; *ikbâl*: talih; *ezhâr*: çiçekler; *nûzhet*: gönül ferahlığı; *ta'tîr*: güzel kokuyla kokulandırma; *hitam*: son bulma; *avdet*: geri dönme; *âgin*: dolu; *sinan*: mızrak; *vetir*: dar; *tire*: karanlık; *rebi'*: yaz günü; *medhûş*: şaşırılmış; *hamuş*: sessiz; *nusret*: yardım; *nagamât*: nağmeler; *satvet*: hamle; *tehziz*: titretme; *ferhûnde*: mesut; *dil-sitan*: gönül alan; *meşamm*: burun.

Elvân-1 şâfak bâhâr-1 şâdâb
Ruhsâr-1 şebâb, nûr-i mehtâb
İclâlimize bakıp rasadla

Her leyle-i ıztırâb-1 pîrâ
Her savt-1 mehîb ve satvet-i ârâ
Osmânlı sadâsı hâtif-âne

Osmânlı denir bize ne devlet
Zulmet kesilirse nûr-i vâhdet
Satvet dökülür celâletinden

Bir millet-i bâhtiyârız ammâ
Mes'ûde-i tâm lutf-i mevlâ
Orhân gibi şehsuvâr devrân

Bir şâh ki tığ-1 bi emânı
Her an adâlet-i iktirânı
Makhûr olarak adüvvü bed-hâh...

Orhân-1 celîl o dem ki vardı
Münkâd ederek cihânı münkâd

II

Sâfiyet-i nergiz girân-1 hâb
Envâr-1 seher hezâr-1 nâyâb
Eyvâh tebâh olur hasedle

III

Vaktâ ki olur sükûn-u pezîrâ
Pür-haşyet eder kulûbü zîrâ
Dehşet saçar âsumân-1 cânê

IV

Timsâl-i mürvet ve celâdet
Âlemde kim eylemez itaât
Safvet saçılır adâletinden

V

Emsâlini görmemiş bir eyâ
Etmeklik için bu mülkü ihyâ
Olmuş bize pâdişâh-1 irfân

VI

Seylâbe verirken ins-ü cänni
Tenvîr ediyor ne âsumânı
İclâlini dâim etsin Allâh

Şevketle şerefle şehri sardı
Bir nutk-u belîğ etti îrâd:

şâdâb: sulu; *elvan*: renkli; *giran*: pahalı; *ruhsâr*: yüz; *şebab*: gençlik; *hezâr*: 1000; *na-yâb*: bulunmaz; *rasad*: gözetleme; *tebah*: mahvolmuş; *pîra*: süsleyici; *pezîrâ*: kabul eden; *savt*: ses; *mehib*: heybetli; *ârâ*: süsleyen; *mürüvvet*: yiğitlik; *celadet*: yiğitlik; *eya*: acaba; *seylâb*: taşkın su; *cänn*: cinler; *iktiran*: yaklaşmak; *makhur*: kahredilmiş; *bed-hah*: kötülük isteyen; *münkad*: itaat eden; *hab*: uyku; *hatif-ane*: hatife yakışır surette; *hatif*: sesi işitilen kendisi görünmeyen.

[50]

Nutuk

Asker! Beni dinleyin! Bu bârû
İznik denilen bu şanlı şehre
Şimdi bile mehri ilmi râhşân
Ettik nice gülistânı tanzîr
Selçuk ümerâ yı nîk bâhtı
Pür sayt ve sadâ bu şehir-i ğarra
İlmi, edebi, uluvvi feyzi
Erbâb-ı ulûm, edib dâna
Meydâna getirdiği sanayi'
Âhter gibi peyk urup fezâda
Bir hayli yâhudi, rum ve islâm
Ol dem ki gelip sâlib-i butger
Asker yedi hafta karşı durdu
Her rûz nice nice havârik-i Âsâr
Etmîşti evet sâlib dilşâd
En son yapılan dev âlet ammâ

Olmakta kabul eder mi? Dârû
İrfân ve edep verirdi behre
Olmaktan değil mi? Pertev-eşşân
Kâbil mi? Fakat bu hüsnü tanzîr
Nakletti bu şehre pây-ı tâhtı
Bir hayli zaman olup mutârra
Lebrîz-i kemâl ederdî arzı
Nûrhüneri ederdî a'lâ
Âsâr-ı bedîa-i bedâyi
Koymazdı muğâyerât-ı rızâda
Devrinde bulurdu emnü ârâm.
Saçtı bu hisâra tîr rû âhker
Çok ehl-i sâlibi hâke vurdu
Ve ğaye oldu lâ-hak
Bir kale için bin âlet îcâd
Bir burcu esâsen etti imhâ*

barû: kale duvarı; *dârû*: ilaç; *behr*: nasip; *mehr*: aşk şefkat; *rahşân*: parlak; *pertev*: ıfık; *eşşân*: saçan; *tanzîr*: tazelandirme; *nîk*: güzel; *garra*: şaşaalı; *lebrîz*: taşacak kadar; *dâna*: bilgili; *bedia*: nadide; *bedayi*: görülmemiş; *ahter*: yıldız; *peyk*: seyyâre; *feza*: gökyüzü; *muğayeret*: aykırılık; *ârâm*: rahat etme; *ahker*: ateşli kül; *salib*: heybetli; *rûz*: gün; *havarik*: hârikalar; *dil-şâd*: sevinmiş. *mühacimat*: saldıranlar; *baru*: kale duvarı; *daru*: deva; *sayt*: iyilikte şöhret; *matar*: yağmur; *mutarra*: taze; *ahker*: ince kor.; salib-i budger: putperest haçlı;

[51]

Ancak bu belâ-yı nâgehânı
Îrâs-ı fütûr nerede ikdâm
Zirâ bütün ümmetin kemâhiye
Her dildeki itimâd siyyân
Şâhın haremi dü-tıflı, me'yûs
Biçâre gürûhu zâr ve muztâr
Olmakla lisan-ı nâsa şay'ı
Can kaydına nâs olup giriftâr
Tâhkîk bu demde lutf-ı irşâd
Rumun hayl ve lehû fizâsı
Hayrette iken sâlib-i âhmer
Ecnâd-ı sâlibi çâr ve nâçar
Rum imparatorluğu'nca İznik
Rumdan yine Türk'e geçti lâkin

Titretmiş iken bütün cihânı
Cidden yine oldu zîb-i eyyâm
Allâh idi istinâd-ı kemâhiye
İkdâma getirmiyordu noksan.
İznik Gölü'nü geçerken efsûs.
Bend ettiğini salib-i butger
Ettirirdi her ihtimâmı zâyî'
Efsûs- ki gâib oldu refâtâr
Etti yine âcizânı dilşâd:
Hayrette bıraktı cümle nâsı
Zirâ alarak hisârı rumlar
Tebdîl-i karâra etti icbâr.
Bir hayli zaman oldu tensîk
Geçti yine rumlar oldu sâkin.

îrâs-ı fütur: bıkkınlık verme; *zîb*: süs; *kemahiye*: olduğu gibi; *siyyan*: denk; *efsûs*: yazık
eyvâh; *zâr*: perişân; *muhtar*: çaresiz; *refâtâr*: gidiş, davranış; *dilşâd*: gönlü şen; *hayl*:
zümre, topluluk; *salib-i âhmer*: kızılhaç; *ecnad-ı salib*: haçlı askerler; *icbar*: zorlama;
tensik: düzenleme; *salib-i butger*: putperest haçlı

[52]

Tâ işte bu devredeki tamâmı
Gün geçti, şuhûr geçti tâhkîk
Zabtı yine olmayıp müyesser
Müşkil bulunûr mu ? Olmaz âsân
Asker! Çalışıyorsunuz bu yolda
Çok geçmez olur bu şehr-i âli
Lâyık mı? Ki bu nice yıl bu yerde
Hâlâ yine zabt olunmasın o
Sel eyleyelim bu gün suyûfu
Fethi uğrunda hayli yâran
Her kale ki lem'a-i emeldir.
Artık bu hevâ hevâ değildir.
Ramy eyleyelim yârın sihâmı
Zirâ bu hisâr meknûs-i Âsâr

Kaldı Rum ilinde her zimâmı
Etmekte isekte şehri tazyîk
Müşkiller içinde kaldı asker
Merd olmamalı fakat her âsân
Gümler bu hisâr ile davulda.
Envâr-ı mücâhadetle mâli
Canbâhş olalım da âh serde
Billâhi bilemem revâ mıdır? Bu
Çâk eyleyelim bütün sufûfu
Oldu hedef-i sinân yâran
Hûn-i şühedâmıza bedeldir
Allâh bilir revâ değildir.
A'dâ dâhi görsün iktihâmı
Teshîr olunup saçarsa envâr.

zimam: hayvan yuları; *şuhûr*: aylar; *müyesser*: kolaylıkla olan; *mücâhadat*: uğraşma; *cân-bahş*: hayat veren; *suyûf*: kılıçlar; *sufûf*: toz haline gelmiş ilaç; çâk: yârık; *sinân*: mızrak; *lem'a*: ışık; *hûn*: kan; *hevâ*: geçici heves; *ramy*: atmak; *siham*: oklar; *iktihâm*: göğüs germe; *a'da*: düşman; *meknûs*: süpürülmüş; *teshîr*: büyülenme; *envâr*: nûrlar.

Âvâze-i kâr ve zârımızdan
 Zirâ nise'nin dev ictimâî
 Türkün, rumun ehl-i intibâhı
 Bezleyledi can ve inhimâkî
 Artık bu azâb can rasîde
 Âvâze-i bi misâl satvet
 Bir şâh ki ma'diletle her bâr
 Allâh muîndir muîni
 Dâd eyleyelim cenâb için
 Zirâ bu zafer ki yer ziyâdır
 Şehri mütevekkilen ale'llâh
 Devletle geçip o leyl-i mes'ûd
 Titrettirerek felek-i zemini
 Alkanlar içinde fecr-i tarîk.

Dünyâ dolar iştihârımızdan
 Buldu bu mâhalde iltimâî
 Zeyyin etmek için bu şânlı mâhı
 Berder-i murassa' oldu hâki
 Bir hâtimecik edip köşede
 Etsin deverânı gark-ı safvet
 Âlemde tamâm olur safâbâr.
 Zeyyîn eyler eliyle hûr-i îyni
 Etsin bizi âtîfetle memnûn
 İhsân-ı cenâb-ı kibriyâdır
 Tazyîk edelim hemen sehergâh
 Erdi seher-i saâdet-i endûd
 Râmi etti sehâm-ı âteşînî
 Hırs-ı beşeri ederdi tahrîk.

zâr: sesli inleme; *iştihâr*: şöhretlenme; *iltima'*: parıldama; *ictima'*: toplanma; *intibâh*: uyanıklık, göz açıklığı; *mâh*: ay; *inhimâk*: birşeyin üstüne fazla düşkünlük; *bezleylemek*: bol bol verme; *murassa'*: kıymetli taşlarla bezenmiş; *satvet*: ezici kuvvet; *safvet*: saflık, temizlik; *her bâr*: her defa; *ma'dilet*: âdillik; *safâ-bâr*: safâ veren; *muîn*: allah'ın isimlerinden yardım eden manasındadır; *hur-i îyn*: cennet hurileri; *dâd*: âdil, adalet; *cenâb*: şeref, onûr; *âtufe*: iyilikseverlik; *seher-gâh*: seher vakti; *endûd*: sürmek, yaldızlamak; *târik*: vazgeçen; *rasid*: bekleyen kimse; *gark*: boğulmak; *endûd*: sürmek;

[54]

Her tâir-i nâz mest-i i'zâz
Hemserdi tuyûr-u dehre hemser
Bir yirmi otuz dakika tâhkîk
Envârını eylemişde temvîc
Berâber sihir gibi işâret
delâlet
İznik'te diyâra rabtolundu
Zirâ hucûmât, kâht-ı mevfûr
Serbest bulunmak üzere herkes
Halkın çoğu lik edip temkîn
Tezyîd ile şehrin iftihârını
Bir diri ki "Sensinod" dur ismi
Hayretle görünce şâh-ı lâmi'
Osmânlıların sadâ-yı darbı
Çok geçmedi medrese, imâret
Âlim, fukarâ guzât zinde
Teslîm olununca şehir u raiyyet
Asker, ümerâ, hazîne hattâ

Rikkatle olurdu nâle perdâz
Rikkatinde sabây-ı rûh perver
Geçmişti ki âfitâb tevfik
Her zirveyi eyliyordu tetvîc
Teslîme tamam edip
Tazyîk ve şerefle zabtolundu.
Etti taleb-i emâna mecbûr
Teslim kalındı şehre enfes
Etmîş idi adl ile terkîn
Tezyîn eden an istihârını
Dâhilde derrâk-i latîf kısmı
Tahvîl edip etti halka câmi'
Titretti bu gün diyâr-ı garbı
Bahşetti hisâra nûr-i fikret
Daldı yine zevke sâyesinde
Ma'füvv tutulup olan ganîmet
Olmakla nuttan muarrâ.

tâir: uçucu; *nâz*: rica; *i'zâz*: saygı gösterme, ağırlama; *rikkat*: incelik; *nâle*: inleme; *perdâz*: düzenleyen manasında bileşik kelimeler oluşturur; *hemser*: kafadar; *tuyur*: kuşlar; *sabâ*: gündeğusundan esen hafif rüzgar; *perver*: besleyen terbiye eden manasında kelimeler üretir; *tevfik*: uygunlaştırma; *envâr*: nûrlar; *temvic*: dalgalı; *tetvic*: taçlandırma; *rabt*: bağlanma; *kaht*: kıtlık; *mevfur*: çoğaltılmış; *eman*: eminlik; *enfes*: canlar; *lik*: lâkin; *terkin*: sözleşme; *iştihar*: şöhretlenme; *derrâk*: çabuk anlayan; *lâmi'*: parlayan; *tahvil*: değiştirme; *cami'*: toplama; *raiyyet*: vergi veren halk; *ma'füvv*: affolunmuş; *muarra*: temizlenmiş; *sensinod*: piskoposlar meclisi

[55]

Orhân-ı mübeccel ve müzehher
Rum kızlarını berâ-yı tezvîc
Bir yerde görülmeyen saâdet
Her fen olunup himâye, teşvîk
Îmâr ederek hulâsa imâr

Saçtı keremen guzâta cevher
Etti edilen niyazı tervîc*
Oldu azâmet numâ-yı şevket
Âsâr amel olundu tatbik
Verdi beşere uluvv-i efkâr.

mübeccel: yüceltilmiş; *müzehher*: çiçeklerle bezenmiş; *keremen*: cömertçe; *beray*: maksadıyla; *tezvîc*: evlendirme; *tervîc*: itibarını artırma; *azîmet-nüma*: büyüklük gösteren; *şevket*: büyüklük heybet padişahlar için kullanılır; *âsar*: eserler;

[56]

Karesi Fethi

Vaktâ ki kemâl-i yemn-i tevfik
Tahmîd-i hudâ'da şân-ı deverân
Temîn-i saâdeti ibâdın
Olmakla ehâss-ı fikri âli
Meci-i hukûk olan adâlet
Âlemde hamîde kâmet olmuş
Âciz, fukarâ, esir ve dâna
Hayretzede jalebâr ve şadân
Rikkatini eyledikçe idrâk
Oldu nice âlemi ramîde
Herkez lemeât-ı devletinden
Çekseydi sinânı tîr rezmi
Etseydi kıyâm o şâh pürnâm
Bir sözle nice nice cihânı
Ettikçe hulâsa arz-ı iclâl
Şemşîr-i şihâb âteşinî
Nısfetle, keremle, hamdele ile
Hatta karesi emiri meşhur
Cidden düşününce hâl-i derpîş

Âsâr fütûhu etti terfik
Fevt etmedi bir dakika, bir ân
Tenvîr-i çerâğ-ı ictihâdın
Mülk eyledi câbecâ teâlî
Ettikçe irâe-i celâlet
Mihnetkeş bâr-ı zulmet olmuş,
Mazlûm ve zelîl pîr ü bernâ
Mevlâya kılardı arz-u şükran
Nüzhetle, dolardı arz ve eflâk
Zıll-ı kereminde âramîde
Artık çekinirdi. Savletinden
A'dâya cahîm ederdi bezmi
Pâ-bûsa koşar gelirdi hukkâm
Fethetti o şâh bi medâini
Âmâl-ı adüvvü etti pâ-mâl
Titretti zaman ile zemîni
Zeyyin etti cihânı salvele ile
Mir Aclân o zat-ı mağfûr
Efkârımı eylemekte tahdîş.

terfik: arkadaş etme; *âtîfet*: karşılıksız gösterilen sevgi; *seniyye*: yüce; *ibzal*: bol bol harcama; *is'af*: yerine getirme; *şehriyâr*: hükümdarlık; *tahmid*: hamdetme; *deverân*: dönüp dolaşma; *fevt*: elden çıkarma; *ibad*: kullar; *çerağ*: mum; *ictihad*: gücü yettiği kadar çalışma; *ehass*: başlıca; *câbecâ*: yer yer; *teali*: yükselme; *hamide*: bükülmüş, kambur; *irae*: gösterme; *celalet*: ululuk; *mihnetkeş*: eziyet çeken; *bâr*: yük; *dâna*: bilen; *hayretzede*: hayrete düşmüş; *jalebâr*: çığ yağdıran; *şadân*: sevinçli; *rikkat*: incelik; *nüzhet*: neşe; *arz*: yer; *eflak*: felekler; *zill*: gölge; *lemeat*: ışıklar; *savlet*: hücum; *sinanî*: süngü mızrak ustası; *tîr*: ok; *rezm*: savaş; *a'da*: düşman; *cahim*: cehennem; *bezm*: meclis; *pâ-bûs*: ayak öpen; *hukkâm*: hakimler; *medain*: şehirler; *adüvv*: düşmanlar; *pâ-mâl*: ayak altında kalmış; *şihab*: kıvılcım; *şemşîr*: kılıç; *âteşinî*: ateşten; *nısfet*: yarımlık; *salvale*: salavat; *mîr*: kumandan; *mağfur*: affedilmesi için dua edilen kimse; *tahdîş*: kurcalama; *der,pîş*: gözönünde.

[57]

Ferzende lebibî, zeyn-i aynî
Dursun Bey'i etti abd-i sultân
Mir Aclân'sa bi muâdil
Servet, azâmet, cünûd ü emvâl
Dursun nice vakit kâim oldu
Ammâ Aclan Bey'in vefâtı
Zirâ büyük oğlu geçti tahta
Her yerde tecâvüzât-ı mîrin
Nefret ederek zamana gâyet
Gâzi Hacı ilbeyi ile serden
Dergâh-ı cenâb tâcdâra
Muhzır bilinince şâh-ı ebrâr
Nakleyeyerek reâyâ hâlin
Dursun Bey'in edip kelama agaz
Cidden dedi: ey penâh haşmet
Sultânınız bu gün cihânın
Şâhân-ı cihân esirinizdir
Ulviyyet-i lütfunuzla sâil
Dârâ gibi sad hezâr mağrûr
Ümîd ederim ki bu abd-i nâsaz
Gerçi hıdemât-ı şâh mâhmûd
Hizmette bulunmak üzere elbet
Nısfen verilirse mülk-i ecdâd

Envâr-ı hayâtı, ayn-i zîni
Kim? Olmaz esîr-i lutf-i Orhân
Bulmuş idi. İştihâr-i kâmil
Her hâcetini eylemişti ikmâl
Hizmette şerefle dâim oldu
Mâhveyledi adle iltifâtı
Zulmetti hemen güvendi bahta
Menzûru olunca şâbb ve pîrin
Müddetle birikti her şikâyet
Muhzır yaparak umûmu berden
Etmişlerdi hemen itâre
Dursun Bey'i etti artık ihzâr
Bildirdi tamamen infîâlın
Bi dağdağa hallolundu Ilgaz
Fâhr eyleye cûdunuzla devlet
Hâkânısının cihâniyânın
Hem müftekir-i serîrinizdir
Elbette olur serîre nâil
Olmaz mı ya? Kâhrınızla makhûr
Devletle olur karîn i'zâz
Eyler beni dehr içinde mesûd
Etmey miyim? İntisâba rağbet
Olmaz mıyım? Emr-i şâha münkâd

ferzend: yavru; *zeyyin:* süslü; *zîn:* eyer; *abd:* kul; *iştihar:* meşhur olma; *kaim:* mevcut; *mîr:* kumandan; *manzur:* beğenilen; *şâbb:* genç; *muhzır:* bağımsız kumandan; *ber:* yaprak; *itare:* yollama; *ebrâr:* iyiler; *ihzar:* hazır etmek; *infial:* hareketlenme; *âgâz:* başlama; *penah:* sığınma; *fahr:* övünme; *müftekir:* muhtaç; *serir:* taht; *sail:* soran; *dârâ:* eski fars hükümdarlarından dokuzuncusu, keykubad; *sad:* yüz sayısı; *hezâr:* bin; *makhur:* kahra uğramış; *nâsâz:* uygunsuz; *i'zaz:* ağırlamak; *nısfen:* yarımlar; *münkâd:* itaat eden; *lebib:* akıllı; *cüd:* cömertlik; *hidemat:* hizmetler;

Sultânımın iltifâtı çoktur
 İsterse diyâr-ı kâhr ve bidâd
 İsterse âbid bi nasîbi
 Herhalde emr şâhımındır
 Herbir sözü mîr-i bi hılâfın
 Nâçâr kıyâm-ı şâh mümtâz
 “Kirmastı” gibi nice hisârı
 Pişinde nesîm fevz ve teshîr
 Devletle, şerefle ma’deletle
 Ayan-ı, fakiri geldi karşı
 Pâ-bûse-i şehriyâr dâna
 Çektikleri intizâr şayan
 Sönmüş nice hânümânı mağdûr
 Envâr-ı adalet iştîmâlin
 Safvetle cihânı edince seyrân
 Envâr-ı saâdet ibtisâmı
 Gün doğdu geçip leyâl-i tarîk
 Orhân’ın eş’a-i felâhı
 Mürgân ve vuhûş, nev-i insân
 Evsâf-ı mehâmid ve kemâli
 Her vasfı tırazken figândır
 Bir şâh ki şehân duyunca seyfin

Vaad-i kereminde halfi yoktur
 Lutfuyla olur adâlet âbâd
 Bir tâhtın olur şeh mehbîbi
 Şâh-ı azâmet penâhıdır
 Mir’atı olunca kalb-i sâfın
 Her kal’aya oldu dehşet-endâz
 Fethetti celâdet ve vakârı
 Herdem ederek meşâmı ta’tîr
 Vardı Balıkesir’e saltanatla
 Âhenk, mesâr tuttu arşı
 Her merde zamiri etti ihyâ
 Vuslât-ı şerefle buldu payan
 Eltâf ve himemle oldu mesrûr
 Her lutf-u celîl-i bi misâlin
 Ulviyyet-i hakka oldu hayrân
 Mâhvetti hulâsa her zulâmı
 İkbâl-i cihâmı etti tebrîk
 Artırdı gönülde inşirâhı
 Oldukça ğarîk-i adl ü ihşân
 Zeyyin etti zebân-ı ehli hâli
 Şâhâne medâr-ı izz ve şândır
 İsâl burûc ederdî nice hîfin.

half: arka; *bi-dad*: zulüm; *âbâd*: şen; *bi-nasib*: nasipsiz; *mehib*: arslan; *hulaf*: karşı gelmek; *mir’at*: ayna; *celadet*: yiğitlik; *piş*: ön ileri; *nesîm*: hoş giden; *fevz*: kurtuluş; *teshîr*: zaptetme; *meşamm*: burun; *ta’tîr*: kokulandırma; *mesâr*: sevinçler; *pâ-bus*: ayak öpen; *şehriyâr*: padişah; *dâna*: bilen; *zamir*: kalpteki sır; *intizar*: gözlemek; *payan*: nihayet; *eltâf*: iyi davranışlar; *himem*: yardımlar; *mesrûr*: sevinçli; *iştîmal*: kaplamak; *safvet*: saf, temiz; *ibtisam*: gülümseme; *zulam*: zulmetler; *leyal*: geceler; *târik*: terkeden; *inşirah*: rahatlanmak; *mürgan*: kuşlar; *vuhuş*: vahşiler; *nev*: çeşit; *garik*: boğulmuş; *evsaf*: sıfatlar; *mehamid*: övgüler; *zeban*: dil; *tıraz*: süs; *izz*: izzet, şeref; *seyf*: kılıç; *isal*: ulaşma; *hîf*: korku.

Hattâ halef-i emîr Aclan
 Tâ Bergama'ya olup gûrizân
 Nâçâr kabul edip âhfâ
 Mâhrûm-i şân ve şevket üslûb
 Titretti hisârı burc ve dârı
 Bir galgale koptu nâgehânı
 Mâder bağırır çocuklar ağlar
 Her kesedeki raşa-i derûnu
 Âlemde zebûn değil, bu nâle
 Korkutmakla ünâs hep teleften
 Her galgale âhı celbederken
 Envâr-ı mücâhidîni râhşân
 Darû'z-zulumât, bezm-i feryâd
 Her fikreti haşyet etti mağşuş
 Hayrette iken emîr-i bicân
 Bidad geri berây-ı te'dîb
 Orhân-ı kerîm geldi cûşa
 Şân vermek için bihakkın asra
 Yer yer ederek nidâ münâdi
 Aynî görülünce âhz-ı sârın
 Halk eyledi memleketçe isyân
 Vaktiyle kemâl-i mes'adette

Oldukta bu gün dûçâr hazelân
 Hûn-ı dîlini eylemişti rîzân.
 Bir zâviyecikte oldu mâhfi
 İdrâkını yekser etti meslûb
 Orhân'ın o dem ki pişdârı
 Alt üst ediyordu tâ gehânı
 Her kalb nizâr-ı zâr dağlar
 Lerzîde eder dîl-i zebûnu
 Dehşet vererek yürekli zâle
 Feryâd yağırdı her taraftan,
 Her âh-ı figâne kalb ederken
 Maşrikten olunca pertev feşân
 İclâl ile oldu rûşen âbâd.
 Efrâd-ı hisâr kaldı hâmuş.
 Arz-ı hışım etti şâh Orhân
 Tertip ederek sufûfu tertîb*
 Kim? Merhamet etmez ehl-i hûşa
 Bede' etti hisâr-ı şehri hasra
 Bildirdi ferîza-i cihâdı
 Mâhvoldu vücûdu hep mesârın
 Ettirdi emire harbi nisyân.
 Seyyâle-i ilm ve mârifetle.

hazelan: kızgın kimsenin yürümesi; *gûrizan*: kaçan; *rizan*: dökülen; *ahfa*: en gizli; *mahfi*: gizli; *yekser*: başlıbaşına; *meslub*: soyulmuş; *pişdar*: önde giden; *nagehan*: ansızın; *gehan*: an; *mâder*: ana; *nizar*: düşkün; *ra'şe*: titreme; *derun*: iç kalp; *lerzid*: titreme; *zebun*: zayıf aciz; *nâle*: figân; *zâl*: ihtiyâr; *ünas*: insanlar; *rahşân*: parlayan; *pertev feşân*: ışık saçan; *bezm-i feryat*: feryat âlemi; *iclâl*: ağırlama ikram; *ruşen*: parlak; *mağşuş*: karışık; *hamuş*: sessiz; *bi-dâd*: adaletsizlik; *beray*: için; *te'dîb*: haddini bildirme; *sufuf*: saflar; *ehl-i ihuş*: akıl sahipleri; *bede'*: başlama; *münadi*: bağırın; *fariza*: görev; *sâr*: intikam; *mesâr*: sevinçler; *mes'adet*: iyilik; *seyyâle*: su gibi akıcı.

Bir merkez-i 'ilm olan bu şehri
 Fikret ne kadar da şânlı bir sît
 Her uğradığı zemin virân
 Envâr-ı saâdet iktinâhı
 İbrâz ile tîğ-ı âbdârı
 Her mest-i müdâm-câm-ı nâhvet
 Bir söz ki olur hakâyık-ı âyât
 İşte göz o günde mîr-i bi sâf
 İclâl ile ma'sdeletle elhak
 İkbâl ile hz. Süleymân
 Ta'yîn olunup mülke vâli
 Çok geçmedi âb ü nâb tımâr

Teshîre yetiştî sît-i kâhrı
 Her hizbi eder ukûlu teşfît
 Olsa bile hemr-i kâb nîrân
 Müstağrik-ı feyz eder kemâhı
 Tahvîf ediyorsa diyârı
 Görmez, göremezdi hâb ve râhat
 Lâzım mı? Ânı esâsen isbâd
 Zindâna atıldı hakkal insâf.
 Oldu karesi diyârı melhûk
 Ser asker asker nerîmân
 Feyz eyledi câbecâ tevâli
 Etti karesi diyârını i'mâr

teshîr: zapt etme; *sît*: gürültü, nam; *hizb*: grup; *teşfît*: dağıtma; *ukûl*: akıllılar; *hemr*: gözyaşı akıtmak; *niran*: ateşler; *iktinah*: bir şeyin künhünü içini öğrenme; *müstağrik*: gark olmuş; *kemahı*: onun gibi; *ibraz*: gösterme; *tîğ-ıâbdâr*: keskin kılıç; *tahvîf*: korku verme; *câm*: cam; *nahvet*: kibir; *hâb*: uyku; *hakaik*: hakikatler; *âyât*: ayetler, deliller; *elhak*: gerçekten; *melhuk*: karışmış, ilhak edilmiş; *serasker*: komutan; *neriman*: kahraman; *câbecâ*: yer yer; *tevâli*: uzayıp gitmek; *nâb*: katıksız; *timar*: hizmet

**Bir Leyle-i Saâdetin Mukaddime-i Tabnâk-ı
Yâhut Süleymân Paşa'nın Karesi'den İnfikâkı**

Bir sabâh idi: âsumân-ı sâfi
Esmekte nesîm rûh-ı perver
Vâdi-i hazîn tuyûr gam-gîn
Her şebnem-i sâf, der şeffâf
Bâ savt ve çeyz bâd gülbiz
Her sebz-i safâ misâl-i deryâ
Her kalbi firâk edip de ihrâk
Envârı eş 'a-i teâlî
Her zemzeme-i safâda zâhir
Âfâk harb bu nûr-ı terden
Nârâni-i intibâh-i mevâc
Sâfîyet bi nazîr lâhût
Mebhût fakat cihân-ı dilden
Peydâ-yı riyâz vecd ederdi
Âhenk mükevven-i tabî'at
Her lâne her âşîyan-ı behûd

Hem tabîş gül rihân sâfi
Doğmuş, doğuyordu mihr-i hâver
Etmekte tulu'a arz-ı tahsîn.
Pûşide-i bârgâh eltâf
Ettikçe nihâl şevkî tehzîz
Bir mevce-i nûr ederdi peydâ
Aşk âfetini eyledikçe işrâk
Tetvîc ederek bütün cibâlî
Bir 'alem nûr olurdu zâhir
Feyz âver olup dem-i seherden
Ettikçe sevâd-ı leyli târâc
Eylerdî mükevvenâtı mebhût
Tâ arşa eren figân-ı dilden
Her vecdi nîsâr mecd ederdi
Saçtııkça cevâhir-i bedî'at
Feryâdını ederdi arz-ı m'abûd.

leyle: gece; *tabîş*: parlama; *rihan*: kahramanlık; *tabnâk*: ışıklı; *infikak*: ayrı düşme çözümlü; *ruh i perver*: ruh besleyen; *hâver*: doğu; *gam-gîn*: kederli; *tuyur*: kuşlar; *tulu'*: doğuş; *şebnem*: çiğ; *pûşide*: örtü; *bargâh*: izinle girilecek yer; *eltâf*: lütuflar; *savt*: ses, kamçı; *bâd*: rüzgar; *gülbiz*: gül serpen; *nihâl*: fidan; *tehziz*: hafif titreme; *sebz*: yeşil renkli; *mevce*: dalga; *ihrak*: akıtma dökme; *işrak*: ışıklandırma; *eş'a*: ışık; *tetvîc*: tac giydirmeye; *cibal*: dağlar; *zemzeme*: nağme; *nûr ı ter*: taze nûr; *âver*: getirmek; *intibah*: uyanıklık; *sevad*: karartı; *târâc*: talan etme; *nazîr*: benzer; *lâhût*: manevi alem; *mükevvenat*: bütün yaratılmışlar; *mebhut*: hayretle; *riyaz*: bahçeler; *nîsâr*: saçma serpmeye; *mejd*: azâmet; *cevahir*: cevherler; *bediat*: beğenilen şeyler; *lâne*: yuva; *âşîyân*: kuş yuvası; *behut*: iftira; *rihan*: rehine koyma;

[62]

Feryâd ne? Nefha-i semâvi
Bir nefha ki rûh-ı i'tilâdan
Âlem gibi feyz vecde dalmış
Her zemzeme kim ayan olurdu
Etmez mi? Cihân bu lutfâ minnet
Sevdâ gibi sûziş nihânı
Zıll-ı güzerânı ömrü her bâr
Gafletle geçen dem-i zevâli
Aks-i âver olan enîn-i firkat
Her kulûbe-i rûsta'iyâne
Bir kelbe deyipte geçme mutlu
Me! Me! Nağamât-ı bi nazîri
Arz eylediği cihân âhenk
Toplar da koyun, keçiyi râi
Durmaz kavali alırdı deste

Ya lem'a-i nefha-i semâvi
Sermest olup aşk-ı kibriyâdan
Her nefhası râha ravh salmış
Hüzn-ü dile tercümân olurdu
Tev'em idi sanki zevk-ü mihnet
Yâd ettirerek geçen zamânı
Hakkıyla ederdî dehre ihtâr
Ta'dâd ederek ale't-tevâli
Kûhsâra bile verirdi rikkat
Dûdını çıkarırdı âsumâne
Bir âilenin mekânıdır bu
Şâb eyleyerek bu dehr-i pîri
Koymazdı gönülde tâb nîreng
Çektikçe yavaş yavaş ve dâ'î
Âheste hazîn okurdu beste:

I

Seher vakti sular çağlar
Dîl zârı ne hoş dağlar
Tahammülsüz iken hicrân

Medâm inler yüce dağlar
Cihân ağlar zaman ağlar
Kimin kılmaz dilin sûzân

II

Hezerân-ı murâğ-ı bi-lâne
Dolup esrâr-ı sübhâne
Gönülde sîneden her gâh

Öter bülbül pesendâne
Nigâh etti gece cânâne
Kopar bi-ihdiyâr Allâh

nevha: ölüye sesle ağlama; *nefha*: güzel koku; *i'tila*: yükselmek; *sermest*: kendinden geçmiş; *ravh*: rahatlık; *tev'em*: ikiz, benzer; *mihnet*: eziyet; *sûziş*: yakma; *nihan*: sır; *güzeran*: geçici; *bâr*: defa; *dehr*: zaman; *ihât*: hatırlatmak; *zeval*: sona erme; *tevali*: devam etmek; *âver*: getirmek; *enîn*: inleyiş; *firkat*: ayrılış; *rikkat*: incelik; *rustaiyane*; köylü; *nağamat*: güzel sesler; *nazir*: benzer; *şâbb*: genç; *pîr*: yaşlı; *tab*: güç takat; *nîreng*: aldatmaca, büyü; *rai*: çoban; *dâ'î*: duacı; *dest*: el; *dil-i zar*: zavallı gönül; *sûzân*: yakan; *hezâran*: binlerce; *murağ*: dileme râğbet etme; *bi-lane*: evsiz; *pesendane*: beğenmek suretiyle; *nigah*: bakışmağmum: gamlı; *gâh*: yer bildirir kelime; *dûd*: duman

[63]

III

Kuzu mehpâre-i hilkat
Saçıp envâr-ı ulviyet
Garibâna bakıp mâder

O nûr-u dîde-i nûzhet
Verirken âleme hayret
Figân eyler figân eyler

IV

Olurken mühre i zer endûd
Nihâl âbâd nâ ma'dûd
Doyulmaz lutf-i mevlâya

Ufuktan zirveden maşhûd
Olur mu? Âh necm-i âlûd
Dalar dil seyr-i bâlâya

V

Zamana halk bi vâye
Bu gün bizim berâyâya
Çerâğ-ı feyz-i yezdândır

Nasıl dalmaz temâşâyâ
Şerâfette salan sâye
Cenâb-ı Şâh-ı Orhân'dır.

VI

Dalâli râh-ı idlâli
Melâli zulmü ağılâli
Süleymân dem-i eîşândır

Edip pâmâl iclâli
Eden izlâl-i a'mâli
Sipahsâlar zîşândır

Âfâk tarâb fezâ-yı fitrât
Her vakt-i seherde âh-ı şîrîn
Dağdan dağa akseden mezâmîr
Gûyâ iki asır izzet-i evvel
Yâd eyleyerek geçen zamânı
Sevdâzede, dilşikeste, mâsûm

Oldu yine vakfe gîr fikret
Feryâdı da etmesin mi? Tahzîn
Hicrân dili ederdi takrir
Gelmişde Fuzûli-i mübeccel
Almış ele hâme-i beyânı
Saçlar dağınık nigâh-ı mağmûm.

mehpâre: ay parçası; *dîde*: göz; *nûzhet*: neşe; *mader*: anne; *mührei zer*: güneş; *endûd*: sürmek, yıldızlamak; *meşhûd*: görülen; *nihâl*: taze fidan; *nâ ma'dûd*: sınırsız; *necm*: yıldız; *âlûd*: karışmış; *bâlâ*: yüksek; *vaye*: nasip; *beraya*: halk; *sâye*: koruma; *çerâğ*: mum; *dalal i rah*: sapkın yol; *idlal*: nazlanma; *pa-mal*: ayak altında kalmış; *ağlal*: kelepçeler; *izlal*: alçaltmak; *a'mal*: işler; *sipehsalar*: askerlerin en büyüğü; *zişân*: şanlı; *tarâfeza*: sevinçliği artıran içe ferahlık veren; *vakfe-gîr*: duran; *tahzîn*: kederlendirme; *mezâmîr*: düdüklere, zebur kitabının sureleri; *takrir*: bildirme; *mübeccel*: yüceltilen; *hame*: kalem; *sevdâzede*: sevdâli; *dil-şikeste*: gönüllü kırık; *nigâh*: bakış;

[64]

Çeşminden akıp şekk-i hûn-âb
Feyz-i seherinin intibâhı
Vâhı âfâka saçıpda nûr-ı sevâ
Cânânın âh yâd zârı
Hayretler içinde mest ü nâşâd
Feryâd: o şiir nefhatü'r-rûh
Dilden kopan âteşini terâne
Bi hiss-i garîp içinde mâtem
Vurdukça güzel güzel şuât
Elmâs ile sanki mühre-i zerrîn
Âheng-i neşâtı cümle semtin
Güyâ ki çekildi cân-ı cânân
Âlem gibi mürâğ-ı bi- nihâye
Çok geçmedi lîk-i pâ-yi iclâl
Güyâ ki savâik-ı celâdet
Bir zezeme-i tezelzül-i âver
Bir zelzeledir ki fakat mutarrâ
Halkı, keremi, uluvv-i adli
Rezmindeki darbe, arş-ı hasma
Azmindeki âdilâne etvâr
A'nibe Hazret-i Süleymân
Ta Bergama'dan berâ-yı nusret
Hurşid gibi envâr-ı mansûr

Hûn ciğerini ederken işrâb
Mergân-ı hazînin âh-ı
Sevdâlı dili edince şeydâ
Geçmişte dilinden ızdırârı?
Hicrân ile eyliyordu feryâd
Ettikçe dil firâkı mecrûh
Sevdâ saçarak her âşiyâna
Herbir dil eyliyordu harem.
Parlardı şukûfe-i mürâât
Ettikçe arûs-u dehri tezyîn
Mâhkûm tırâzı oldu samtin
Berk vurdu çerâğ-ı lutf-i mennân.
Düştü yine kayd-i mâsivâya.
Âsâr-ı sükût-u etti ihlâl
Âfâka saçardı nâr-ı şiddet
Bilmem koparır mı böyle mâhşer
Tahrîb ü melâlden mu'arrâ
Meclûbu eder cihân fazlı
Her demde nasıl atarsa dâhme
Dünyâyı eder bâhâr-ı edvâr
Mevlâsına eyleyip de peymân
Olmuş idi esb-i rân-ı necdet
Eylerdi fezâ-yı adli pürnûr.

çeşm: göz; *şekk:* şüphe; *hûn-âb:* kanlı gözyaşı; *hûn:* kan; *işrab:* içirme; *intibah:* uyanıklık; *mürgan:* kuşlar; *şeyda:* tutkun divane; *ıztırar:* mecburiyet; *na şad:* mahzun; *nehatü'r-ruh:* ruh üfürme; *mecruh:* yâralı; *terane:* nağme; *âşiyân:* kuş yuvası; *harem:* omuz ucu rubai; *şu'aat:* parıltılar; *şükufe:* çiçek; *mürâ'at:* hıfzette saklama; *mührei zerr:* güneş; *arus:* süslenmiş gelin; *neşat:* sevinç; *semt:* taraf; *tırâz:* süsleyen; *samt:* susma; *berk:* sert, şimşek; *mürğ:* kuş; *masiva:* dünyâ ile ilgili şeyler; *lik:* lâkin; *pây:* ayak; *iclâl:* ikram; *savâik:* yıldırımlar; *tezelzül:* sarsıntı; *melâl:* usanç; *muarra:* eğreti temiz; *meclub:* çekilmiş; *rezm:* muharebe; *dahme:* mezar; *atvar:* tavırlar; *a'ni:* yani; *peyman:* and; *esb:* at; *ran:* oyuluk; *necdet:* kahramanlık; *mütra:* dolu;

Seyyâre, hezâr bin seyyâr
 Ol mihr-i münîr-i zî kemâle
 Yer yoktu ki lem'a-i nigâhı
 Velhâsıl o kâhraman-ı âlî
 Gösterdiği i'tişam ve üslûb
 Zîr-i hışmında rahş-ı garrâ
 Olsa hele ıstıyâda meyyâl
 Geçmek dileseydi sath-ı enhâr
 Elkıssâ o şahbâz i'zâz
 Bahr-i zaferde şitâb ederdi
 Feyz-i azâmetle mihr-i envâr
 Şâhane, o neyyir-i yegâne
 Şiddetle yetiştî bir kenâre
 Durdu mütefekkirâne baktı
 Güyâ müteellimâne âhı
 Âsâr-ı melâl, hüzn-i dûçâr?
 Bir genç rum kızın yüzünden
 Oldukça ve zîde rîh-i âsıf
 Güyâ gelip ihtizâra nâgam
 Envâr-ı mükevvenât solmuş
 Hâkimdi evet sükût-ı uzmâ

Nûrundan ederdi âhz-i envâr
 Allâh bilir ümemdi vâle
 Pür şa'saa etmesin kemâhı
 Tenvîr ediyordu her zilâlî
 Etmîştî cihâniyani meclûb
 Koşmaz, yürümez uçardı güyâ
 Bâlin açmazdı mûrg-ı seyyâl
 Âyine gibi olurdu hemvâr
 Pervâz ederek felekte pervâz
 Güyâ tayerân eder giderdi
 Son şaşasını ederken îsar
 Haşmet saçarak bugün fegâne
 Her mevc oluyordu pâre pâre
 Yaktı yüreğın bu hal yaktı
 Tarîk ediyordu her penâhı
 Âfâk hazını etti mestûr
 Tefrîki muhâl idi sözünden
 Lertzîde olurdu berk-i hâtıf
 Söz dilini ederdi ifhâm
 Âfâka sükût hâkim olmuş
 Tâhdiş ediyordu zihni ammâ.

seyyâre: yıldız, gezegen; *ahz*: tutma; *münîr*: nûrlandıran; *ümem*: ümmetler; *vâle*: serap, bir çeşit ipek; *nigâh*: bakış; *zilâl*: gölge; *cihaniyan*: dünyâ ahali olan insanlar; *meclub*: çekilmiş kapılmış; *zîr*: alt, aşağı; *rahş*: güzel at, rüstem adlı bir pehlivanın atı; *garra*: parlak, şaşaalı; *ıstıyâd*: avlamak; *bâl*: kalp gönül; *mûrg*: kuş; *sath*: geniş, düz; *enhâr*: nehirler; *hemvar*: düz yer; *şahbaz*: çevik, kahraman; *i'zaz*: ağırlamak; *pervâz*: uçan uçucu; *şitâb*: acele; *tayeran*: uçma; *îsar*: ikram; *neyyir*: nûrlu, parlak ışıklı cisim; *haşmet*: hiddet, alçak gönüllülük; *mevc*: dalga; *müteellimane*: elemli; *penah*: sığınma; *melâl*: sıkıntı; *muhâl*: imkânsız; *berk-i hâtıf*: göz kamaştırın şimşek; *mükevvenât*: yaratılmışlar; *tahdiş*: kurcalama.

Mevcin mütemâdiyen sübûtu
 Dağlar gibi yükselipte gûtâ
 Sâhillen enîn ü âh ederdi
 Her kalbi bu âh, enîn cangâh
 Şam'ın zulumât-ı pür melâli
 Seyyâh vatan cidden garîbe
 Her rikkat-i dil-harâb tahkîk
 Hattâ müteessifen Süleymân
 Bir müddet olup nasılsa vâle
 Mahcûp olarak teessüründen
 Birden dönerek dedi ki: efsûs
 İbrâz ile aczi hasm ve yâre
 Mağbân-u enâm, esir-i âlâm
 Lertzân ediyorken ehl-i şarkı
 Garb eyleyerek bu hâle hande
 Efsûs bu bâhr-i bir tenâhî
 Âlemde eğer eyleseydi mâni'
 İclâlini bâkemâl ibcâl

İhlâl ediyordu her sükûtu
 Oldukça reşâşe rîz vertâ
 Her âhını dâd hâh ederdi
 Lertzîde ederdi hâh nâ hâh
 Lebrîz-i melâl edip tilâli
 Elbet dokunûrdu her garîbe
 Etmezdi kulûb-ı nâsi tefrîk
 Sayt-ı efgem hatâ-i nerîmân
 Can verirdi bütün bütün hayâle
 Vazgeçti fakat tefekküründen
 Etmesin mi beni bu hal me'yûs?
 Yoksa gideyim de bir diyâra
 Hûfî edeyim mi? Bende i'lâm
 Tecsîm edeyim de ve hem garkı
 Halka diyeyim mi? Yoksa bende
 Piş ra azmime kemâhî
 Şâhidisin iyyâ hudâ-yi sâni'
 Ufuk ümeme eder dem-i îsâl*

mevc: dalga; *mütemadiyen*: devamlı olarak; *gûte*: suya dalıp çıkma; *reşâşe*: serpinti; *verta*: uçurum; *rîz*: saçan manasında bileşik kelimeler yapılır; *dâdhâh*: adalet isteyen; *cangâh*: can azaltıcı; *hâh nâ hâh*: ister istemez; *pürmelâl*: usanç dolu; *lebrîz*: taşkın; *tilal*: tepeler; *dil-harâb*: gönlü yıkılmış; *nâsî*: unutan; *müteessifen*: üzüntü duyarak; *sayd-efgen*: avcı; *vâle*: serap; *efsûs*: yazık; *me'yûs*: ümitsiz; *ibraz*: belirtme; *hasm*: düşman; *mağbun*: aldanmış; *enam*: canlılar; *âlâm*: kederler; *lerzân*: titreme; *gark*: boğulma; *hande*: gülüş; *tenahî*: bitme; *piş*: ön; *ibcal*: tazim; *îsâl*: ulaştırma; *nize*: mızrak; *tahdis*: şükretme; *mümteziç*: birleşik; *meserret*: sevinç; *mükaremen*: cömertlikle; *barika*: parıldayan; *serşek*: gözyaşı; *şadûman*: sevinçlilik; *mahmidet*: övgü;

[67]

Olmazsa, olursa, olsa sözdür
Etmez söz umûru mâhvv isbât
Oldukça salâha sîne rehber
Tehdîş etmezse kalbi evhâm
Hallâk-ı cihân erîke randır
Bir katre-i âb olursa hâil
Mâhvetmeli mârifet hayâtı
Emvâc değil olursa girdâb
Enhâr değil olursa ummân
Keşfiyi geçip de yakmadansa
Beş on odunu edip müheyyâ
Haşyet dilini hayâl dil-rîş
Tehdîş değil ederse işğâl
Allâh deyip çekince samsam
Aydıncık'a dek bu hal derpiş
Baktıkça cihân celâletinden
Güyâ ki o âfitâb-ı sâtı'

Her şeyi yapan çatansa özdür
Evhâm ile iş biter mi? Heyhât
Tehdîş edemez azâb-ı makber
Mülk-i müteâle olmaz encâm
Mülkü melekûtü bi- gerândır
Nerelerde kalır sebât-ı sâil
Göstermeli lik her sebâtı
İrhâb edemez bu kalbi irhâb
Çekinir geçirim benâm-ı deyyân
Hicrâna dalıpda bakmadansa*
Ola mı? Değil mürûru iyyâ
Tehdîş edemez bu kalbi tedhîş
Billâhi ederim o kalbi pâ-mâl
Piş nigâhımda titrer eyyâm.
Efkârımı eylemişti teşvîş
Korkardı dem-i besâletinden
Etrafa ssaçardı fecr-i kâtı'

mahv: beşeri noksanlıklardan kurtuluş; *tedhîş*: korkutma; *encâm*: netice; *bi-geran*: sınırsız; *hail*: engel; *sail*: saldıran; *irhab*: korkutma; *benam*: meşhur; *deyyan*: hakk teala; *mürur*: geçip gitme; *dil-rîş*: dertli; *pa-mal*: ayakaltında kalmış; *samsam*: keskin olmak; *piş*: huzur, ön; *nigah*: bakış; *eyyâm*: günler; *derpiş*: gözönünde olan; *teşviş*: bulandırma; *besalet*: yiğitlik; *sâtı*': yükselerek meydâna çıkan; *kâtı*': keskin kılıç

Kahramanlığın İlelebed Medâr-ı Mübâhâtı Yâhut Süleymân Paşa'nın Netice-i Müzâkerâtı

Hurşîd-i latîf pâre pâre
Her bâd hazîn hübüb ederken
Şehzâde-i âhter semenber
Aydıncık'ı eyleyip inâra
İclâl ile Hz. Süleymân
Meclûbu olup hevây-ı belkıs
Her hüd hüd edip safâda pervâz
Buldu yine hâk-ı âb ve tâbını
Gördükçe bu ibtisâmı serdâr
Cünde, ümerâya ba'del it'âm
Rizân ederek her iltifâtı
Âhvâl-ı gazâyı elde şemşîr
Perverde-i guzâtı gazânın
Kalb-i mütehayyirinde derhâl
Herkes müteveccih oldu nûra

Âlemden edipde istitâre
Gâret-zede-i hubûb ederken
Gâzi-i ebu'l-guzât-ı ekber
Devletle dayandı bir çınâra
Ettikçe mükevvenâta fermân
Ulviyyet-i şânını etti takdîs
Deryâda teselsül etti âvâz
Bus etti kudûm-i âfitâbını
Tâ çarha çerâğımı etti berdâr
Zevk eylemek üzere verdi ârâm
Cem etti birer birer guzâtı
Şâir gibi eyleyince tasvîr
Her gâzi-i ma'delet fezânın
Etti heves-i gazâ-yı iş'âl
Daldı yine âlem sürûra.

mübâhat: övünmek; *istitar*: gizlenme; *bâd*: yel; *hübüb*: esme; *garetzede*: yağmaya uğramış; *hubub*: tohumlar; *ahter*: yıldız; *semenber*: göğsü yasemin gibi olan; *ebul guzât*: gâzilerin babası; *inare*: nûrlandırma; *teselsül*: zincirleme; *ab ü tab*: tazelik; *bus*: öpme; *kudûm*: ayak basmak; *âfitab*: güneş; *çarh*: gök sema; *berdar*: yukarı kaldırılmış; *cünd*: asker; *it'am*: doyurmak; *ba'del*: sonra; *aram*: durma yerleşme; *rizan*: dökülen; *perverde*: terbiye görmüş; *mütehayyir*: şaşmış; *iş'al*: alevlendirmek; *müteveccih*: yönelmiş.

Zirâ ki riyâh-ı munkatı idi
 Âfâk-ı eş'a bâhş-i iksîr
 Bir leyl idi ki bu leyl-i ğarrâ
 Sâhra, melekût bâhr-i beyâz
 Seyyâre, sevâbit Sitâre
 Envârı, uluvv-i hüsn ü ânı
 Tâ arza kadar murûr ederdi
 Dembeste olup da i'tilâyâ
 Her bârika-i nigh ribâsın
 Gerçi meh-i intibâh-ı bâhşâ
 Ammâ bu avâlim bilindi
 Tezyîn eden encüm-i revende
 Deryâda ki safvet-i tarâb-zâ
 Gökden saçılan ziyâ-i tehlîl
 Her şaşâ-i zemîn hârâ
 Enfâs-ı muattar nesâim
 Def-i elem ve kelâl ederdi
 Îmâ-yı tulû'u mâhın ancak
 Her şâhikâ-ı cibâl sengin
 Ettikçe harâbe zârı işrâk
 Her aksî o tâk dil harâbını

Deryâ azâmetle mültemi' idi
 Cidden ediyordu leylî tenvîr
 Leyâl-i leyl dense âhrâ
 Sevdâ gibi bir cihân-ı feyyâz.
 Kudretten edip de istinâre
 Ettikçe münevver âsumânı
 Îsâl-i kemâl-i nûr ederdi
 Baktıkça bu şiiir-i kibriyâyâ
 Tezyîd kılarıdı incilâsın
 Envârını etmemişti râhşâ
 Âyine-i tâk-ı lâciverdi
 Nâzende hazîn şaçardı hande
 Bir nûr idi lîk-i hayret-i efzâ
 Emvâcı müdâm edince teklîl
 Hakkâ ki olurdu âlem ârâ
 Oldukça hemen vezânde-i dâim
 Ta'tir-i meşâm eder giderdi.
 Saçtıkça semâyâ doğru revnâk
 Hayretle kesildi lâl rengin
 Yekser bürünürdü nûra her tâk
 Oldukça tîrâzı sath-ı âbını.

riyah: rüzgarlar; *munkatı*': kesilmiş; *mültemi*': parlayan; *garra*: şaşaalı; *ahra*: elverişli; *melekut*: saltanat; *feyyaz*: çok bereket feyiz veren; *sevabit*: merkezlerinden ayrılmayan yıldızlar; *sitare*: yıldız; *istinare*: nûrlandırma; *mürur*: geçmek; *dembeste*: sersem; *barika*: yıldırım parıltısı; *rahşâ*: parlak; *avalim*: alemler; *tak*: kubbe; *encüm*: yıldızlar; *revende*: gidici; *nazende*: nazlı; *tarab*: neşe; *efza*: çoğaltan; *tehlîl*: la ilahe illallah sözü; *emvac*: dalgalar; *teklîl*: tac giydirme; *hara*: katı taş mermer; *âra*: süsleyen; *enfâs*: nefesler; *nesaim*: rüzgarlar; *vezan*: esici; *kelal*: usanç; *ta'tir*: kokulandırma; *meşamm*: burun; *mah*: ay; *revnak*: parlaklık; *şahika*: zirve; *sengin*: taştan; *tiraz*: süsleyen; *nigh*: bakış; *ruba*: kapan; *incila*: parlama; *tarab-za*: sevilik veren; *muattar*: ıtrlı;

[70]

Nûr-u kamer inkisâr ederdi
Dağdan, dereden, çayır çiçekten
Gördükçe bu hâl-i dil-fîrîni
Tenvîr ederek dil-i siyâhın
Hattâ yine Hz. Süleymân
Devlet dedi ki: ey harâbe
Mâmûr idi bir zaman revâkın
Nüzhet saçılıp şehâmetinden
Reşk avar kâinât idin sen
Sükkân-ı cihân gelip tavâfa
Got Ergonot'un dem-i ubûru
Her şiddet ki bakıp" mitredat"
Sende olan imtiyâza bir dil
Meydânda olan şu dîr-i pinhân
Rumun, Acem'in yegânesiydin
Vaktiyle sana bu çarh-ı bi-tâc
Meydâna getirdiğin zahâir
Açmış elini hezâr keştî
Dünyâ ne garîbe kâh hilkat
Kâhı medeniyet güzîni
Nûr-u edebi kemâle meyli

Her sîneyi bi-karâr ederdi
Zînet saçılırdı tâ felekten
Kalbin tükenip bütün şekibi
Hasret ile yâd ederdi mâhın
Oldu ray'an-ı nûmân-ı irfân
Ey saytı eren bu ne kıbâbe
Görmezdi gubârı tumturâkın
Behcet dökülürdü haşmetinden
Enmüzec her hayât idin sen
Mecbûr idi şânın itirâfa
Yâd ettiriyordu her hubûru
Etmış idi kâmilen mûmâşât
Nâil olunamazdı âh nâil
Olmaz mı? Terakkıyâta burhân
Fazl ehlinin âşiyânesiydin
Muhtâc idi her cihetle muhtâc.
Halkı doyurdu bi-serâir
Muhtâc-ı yâd inâyetindi.
Her hâli verir kulûbe rikkat
Tenvîr ile âlem-i hüzîni
İhyâ eder âfîtâb neyli.

inkisâr: gücenme; *dil- fîrîb*: alımlı, gönül aldatan; *şekib*: tahammül; *ray'an*: her nesnenin evveli; *sayt*: şöhret; *kıbab*: tepesi yârım küre şeklindeki bina damları; *revâk*: kubbe; *gubar*: toz; *tumturak*: gösteriş; *nüzhet*: neşe; *şehamet*: kahramanlık; *behcet*: güzellik; *reşk- aver*: gıpta-kıskançlık uyandıran; *enmuzec*: örnek; *sükkân*: ikamet edenler; *ubur*: öte tarafa geçme; *hubur*: sevinç; *mûmâşat*: uygun, idare etmek; *dîr*: geç; *pinhan*: gizli; *çarh*: felek, gök, ok yayı; *zahair*: zahireler; *serair*: sırlar; *keştî*: gemi; *hilkat*: yaratılış; *neyl*: isteğe ulaşma.

[71]

Kâhı zulumât-ı cehl-i ümmet
İşte geçerek zamânı-ı ikbâl
Devrindeki intibâh-ı mes'ûd
Sakfın, şerefın zamâna hayfa
Fâzıl! Bakıyor musun? Şu şehre
Bir dem ki gelir ki cümle dünyâ
Âlemde ne gün ne ay kalır hayf
Dâvet için intibâha nâsı
Dünyâ evi gerçi bi bekâdır
Ancak yine etmeseydin iskân
İhrâz-ı merâtibini bekânın
Tahsîl-i rızâ-yı Rabb-i âdil
Say etmeli: tâ rızâ-yı mabûd
Say etmeli ta âb ve nânın
Say etmeli: nâm-ı bi-müdâni
Ehliyeti eyleyip de isbât ihrâz
Olmazsa bihakkın iştiârı
Ey Evranos işte nûr-ı mehtâb
Şâdâb ediyorsa nûru şâhid
Bilmem görüyor musun şu kûhu
Oldu yedi yüzyıl oldu tekmiâl

Dünyâyı eder garîk-i zulmet
Sönmüş bu meşîme-i zevî'l-âl
Olmuş sekerâta doğru mes'ûd
Etmış yine sînesinde ihfâ
Burhân oluyor zevâl-i dehre
Elbet olur âh mâhz-ı rûyâ
Bâkî mi? Bilir büyütu bir zayf
Göstermede gördüğün kıyâsı
Her hâli sezâ-yı etkâdır
Olmazdı kesb-i kadere imkân
Vâ-beste sa'yi dürr-i fenânın
Bi say' olamaz cihânda kâbil
Olsun sana rehnümâ-yı maksûd
Olsun şeref-i yed-i emânın
Olsun dü cihânda câvidânı
Şeref kolay mı? Heyhât
Kim kale alır harâbe zârı
Her zerreyi eylemekte şâdâb
Beyhûde mi sandın? Ey mücâhid
Celb-i nazâr eyliyor şükûhu
Setmekte kudûm-u yârî tertîl

garik-i zulmet: zulme boğma; *ikbâl*: talih; *meşîme*: ana rahmi; *âl*: hanedan soy; *sakf*: dam; hayfa: haksızlık; *ihfâ*: gizlemek; *mahz*: ta kendisi; *zayf*: misafir; *büyüt*: evler; *intibah*: göz açıklığı; *nas*: insanlar; *bi beka*: sonlu; *etka*: günahattan çekinen; *kesb*: çalışma; *ihrâz*: nail olmak; *meratib*: mertebeler; *say*: koşturma; *dürr*: inci tanesi; *fenâ*: geçici; *rehnüma*: kılavuz; *ab ü nan*: su ekmek; *yed*: el; *eman*: güvenilir; *dü cihan*: iki cihan; *cavidan*: sonsuz; *iştiâr*: şöretlenme; *şadab*: suya kanmış; *şükûh*: ululuk; *tekmil*: tam; *kudûm*: ayak basma; *tertil*: yerli yerince; *va-beste*: bağlı

[72]

Her hâli bu fikre münhasırdır
Olmuş idi fi'l-hakîka her cân
Zirâ kamerin her iltimâ'ı
Ki zirve-i berf-pûş-i ebrî
Ki nüzhet-i aşkı, nûra tahlîd
Dilberdeki nûr-u sâf sîne
İndikçe safâ-yı nûr, Tûr'a
Lebrîz dürer yemin ve eyser
Her nûr sürûr o rûtbe mesrûr
Bir dûd-i rakîk içinde her bâr
Ettikçe bu âleme rekâbet
Rûz-u şeb eden hayâl ve efkâr
Zirâ [Edebalı] besîmin
Âğûş saâdetinden arşa
Gâzi-i tarâvet ibtisâmın
Etmiş idi şu'le-i sudûru
Ol nûr idi ki zamân ve zâtı
Şâyeste-i iftihâr ve tebcîl
İşte bu çerâğ-ı âlem-i ârâ
Gittikçe bu nu edip tecessüm
Bir kuş gibi hz. Süleymân
Neşe ile dedi ki: arkadaşlar

Teşrîf-i guzâta muntazırdır.
Bir kan dâha tâb-ı mâha hayrân
Olmuş idi irtikaya sâ'i
Tezyîd ediyordu nûr-i bedrî
Billâhi ediyordu kalb-i tenşîd
Nâzil oluyordu tâ zemîne
Tûr'u bile döndürdü hûra
Zâhir rum ili cibâli yekser
Hayrette cihân kalb-i mebrûr
Manzûr olar âb ü tâb kühsâr
Serdâra ederdi bâhş-i rağbet
Aynen ediyordu arz-ı tezkâr:
Mürşid, müteâli ve sîmin
Bir mâh doğup verince ra'şa
Osmân celâdet-i ittisâmın
Müsteğrak inbisât o nûru
Tenvîr ederek ra necâtı
Bir devleti eylemişti teşkîl
Bir resm-i mücessemî güyâ
Dağlar eder oldu tebeşşüm
Verdi tayerâna fikr-i im'ân
Seyerân ediyorsunuz ki taşlar

münhasır: mahsus olma; *müntazır*: gözleyen; *filhakika*: gerçekten; *iltima'*: parıldamak; *irtika*: güvenme; *sa'i*: çalışân; *ebr*: bulut, ürkmek; *bedr*: dolunay; *tahlid*: oturtulma; *tenşit*: keyiflendirme; *hur*: ahu gözlüler; *lebrîz*: taşkın; *dürer*: büyük inciler; *yemin*: sağ; *eyser*: soldaki; *dûd*: keder; *bar*: yük; *manzur*: beğenilen; *ab ü tab*: tazelik; *küh-sar*: dağlık; *ruz*: gündüz; *şeb*: gece; *tezkâr*: zikretme; *besim*: güler yüzlü; *müteali*: yükselen; *esim*: *simin*: gümüşten; *ağuş*: kucak; *ra'şa*: ışık; *taravet*: tazelik; *ittisam*: süsleme, damgalama; *sudur*: meydana gelme; *müstağrak*: boğulmuş(nûra boğulmuş)*necat*: kurtuluş; *inbisat*: yayılma; *şâyeste*: lâyık; *tebcil*: ağırlamak; *âra*: bezeyen; *mücessem*: şekillenmiş; *tayeran*: uçma; *seyran*: gezinme; *im'an*: araştırma;

Taşlar mı? Dedim ne sevh-i bi berk
 Meşhûd oluyor bakın uzaktan
 Dildârına benziyor cibâli
 Mâdem bugün Cenâb-ı Mevlâ
 Had yoksa da nimet-i hudâ'ya
 Bir vakit gelir bi rabbi kâbe
 Biz fethedelim fütûhu bâri
 Olsun bu cihân, bu cân hisân
 Geçtik nice cûy-bârı geçtik
 Hattâ geçerek şu mülk-i rûma
 Geçtik bu bahîreden bu yerden
 Şimdi bir avuç miyâh-ı sâfi
 Sallar yapalım geçip kenâra
 Kalmış zulûmât içinde halkı
 Artık geçiyor zaman-ı fırsat
 Ezcümle fezâili cihâdın
 Zirâ Ceneviz tecâvüzâtı
 Raf'ı bu tecâvüz-ü harâmın
 Harben olur olsa olsa mümkün
 Bâri turalım bu sâhilini
 Olmazsa bu Dardanel'de elde

Dağlar diyecektim eyleyen derk
 Cezbetmede fark yok tuzaktan
 Tenvîr ediyor sirâc-ı bâlî
 Etmiş bizi âtîfetle ihyâ
 Say etmeli şükranı edâya.
 Elbet girilir şu dâr-ı sa'be
 Etsin bizi yâd-ı halk bâri
 Devlet uğrunda hâke yeksân
 Cânı vererek bihârı geçtik
 Bede' ettiğimiz zaman hücûma
 Kurtardık ünâsı şûr ü şerden
 Olsun mu? Her irtiâba kâfi
 Zînet saçalım harâbezâra
 Rikkat veriyor libâs-ı delki.
 Câiz mi? Adüvve bâhş-i ruhsat
 Malûmu değil midir? İbâdın
 İtfâ ediyor nice hayâtı
 Kârı değil ehl-i ihtirâmın.
 Yok harbe bu demde câh lâkin
 Def edelim hücûmu ve şeyni.
 Durmaz Cenevizli bu mahalde*

sevh: batmak; *berk*: sert sağlam; *derk*: anlamak, aşağı; *dil-dar*: sevgili; *sirac*: ışık; *bali*: eski; *atfet*: koruma sevgi; *hâke yeksân*: toprakla bir olma; *bihar*: denizler; *ünas*: insanlar; *miyah*: sular; *irtiab*: ürkme; *delk*: yamalı derviş hırkası; *ezcümle*: mesela; *fezail*: faziletler; *itfa*: söndürme; *ref'*: yüceltme; *cah*: makam; *hisân*: güzeller; *cuy-bar*: akarsu; *bahire*: kulağı kesik dişi deve koyun; *şur*: gürültülü; *şeyn*: kusur;

[74]

Sed olsa boğaz geçip de düşman
Zabtı boğazın bu demde hâsıl
Gelsin bana yâr olan benimle
Pîre olup evranos pîre
Âmâdeyiz ey şâh-i yegâne
Cânın olamaz bize vakârı
Dil çekmez elem, mahn yolunda
Rum iller mi etmek üzere pâ-mâl
Haydi yüzerek geçip bu nehri
Devlet uğrunda ey melek-zâd
Mâdem ki şehsuvârımızsın
Her emîr ki inkıyâd bizden

Îrâs etmez hisâr ve şüyün?
Olmakla makâm-ı farza vâsıl
Hizmet edeyim ona tenimle
Asker dedi kim bilâ nazîre:
Râhında senîn fedâyı câne
Yoktur yanımızda i'tibârı.
Evveldi ölelim vatan yolunda
Fikret gibi i'tilâda âmâl
İbrâz edelim adüvve kahrı
Bir şey mi fedâ-yı cân ve evlâd
Serdâr-ı zafer şîârımızsın
Emret geçelim bu şeb-denizden.

iras: verme; *rah:* yol; *mahn:* imtihan; *i'tila:* yükselme; *âmal:* emeller; *melek-zad:* melek gibi güzel; *inkıyâd:* teslim olma; *şeb-deniz:* karanlık deniz; *Evranos:* Oğuzların Bozok-Kayı boyunun en eski atası

Bir Leyle-i Saâdetin Eş'ıa-i Sürûru
Yâhut Osmanlıların Rum İline Mürûru

Çok geçmeyerek yapıldı sallar
 Ya Rab ne nazâr ne şanlı manzara!
 Deryânın o leyl-i pür safâda
 Hâlini düşün ey dilber-i çâlâk
 Pür sîm ve safâ bütün zülâli
 Her şaşaa her nesîm bu ya
 Ancak dil ve dide fikr-i hayrân
 Söyler bitiyor da her kelâmını
 Hallâk bu sırrı etmiş ibhâm
 Envâr ile nakşolunmuş âbı
 Nûr-u kamer eyledikçe tezyîn
 Her nûru Gelibolu hisârını
 Durmaz çekilirdi bir kenâra
 Deryâda her in'ikâs-ı tekbir
 Göklerde ser-veş mes'adet-hâh
 Olmuştu zaman pür şetâret

Her köşesine asıldı dallar
 Zeytinler içinde bahr-i ahzâr
 Leyâli leyli zî vefâda
 Kim reşk ediyordu arza eflâk
 Güyâ ediyordu merd i lâli
 Lâlî evet eyliyordu güyâ
 Ettikçe bu i'tilâyı seyrân
 Anlattıramazdı bir merâmını.
 Sevdâ olunûr mu? Sözle ifhâm
 Tezyîd ediyordu incizâbı.
 Teşkîl olunûrdu sırr-ı sîmin
 Güyâ ki tavâf edip civârını
 Hayretle bakardı şîve-kâra
 Ta gökleri eyleyince teshîr.
 Hayretle diyordu: bârekâllâh
 Zânûzede-i zemîn hayret.

mürur: geçiş; *ahzar*: yemyeşil; *çâlâk*: feraseti açık; *reşk*: kıskanma; *dide*: göz; *ibham*: kapalı anlam; *ifham*: bildirmek; *incizab*: cezb etme; *in'ikas*: aksetme; *ser-veş*: başkan gibi; *mes'adet-hah*: saadet isteyen; *barekallah*: Allah mübarek etsin; *şetaret*: şenlik; *zanuzede*: diz çökmüş; *şive-kâr*: cilveli.

[76]

Dünyâ, melekût, mâh, şeb-gîr

Etmekte idi. Bu hâli takdîr

I

Ey nûr-u düçüşmi hâkiyânın

Olmuş melekût âşiyânın

Bir şîr binâ mısın zamânın

Pertev saçıyor uluvv-i şânın

Şemşîr celâdetinle âlem

Nûrunla olsun mu hurrem

II

Sâfiyet-i mâh-ı âsumângîr

Tenvîr ederek zulâmı tenvîr

Âfâka saçıp da feyz-i iksîr

İclâlini eyledikçe tanzîr

Taştan tepeden nihâli terden

Hayret saçılır leyâl-i terden

III

Ey ateş pâre-i celâdet

Her hârîka, her uluvv-i necdet

Saçtııkça adâletinle şiddet

Menzûr olan âlem-i saâdet

Bir âlem-i nûrdur ki şâdâb

Hayrân kemâli nûr-i mehtâb

IV

Ettikçe telmi'in teâli

Müstağrak-ı feyz olup leyâli

Ezhâr-ı safâ nîsâr bâli

Tetvîc ederek bütün meâli

Zîr-i çeşminde sath-ı deryâ

Etmez mi? Çerâğ-ı aşkı ihyâ

V

Ey hâmi-i adl-i âlem-i efrûz

Şân almadan satvetinle her rûz

Sen olmasan ey çerâğ-ı firûz

Kâbil mi idi bu nûr nevrûz

Havf etme yürü ki hân ü mânın

Olsun yine şâdumân-ı şânın

şeb-gir: gece uyumayan; *dü-çüşm*: iki göz; *melekût*: saltanat; *hakiyan*: insanlar; *şir*: aslan; *pertev*: ışık; *şemşîr*: kılıç; *zulam*: karanlıklar; *tanzir*: benzetme; *ter*: taze; *necdet*: kahramanlık; *manzur*: beğenilen; *şad-ab*: suya kanmış; *telmi'*: parıldatma; *nîsâr*: serpme; *bali*: eski; *tetvîc*: tac giydirme; *meali*: yükseklikler; *efruz*: aydınlatıcı; *satvet*: ezici kuvvet; *ruz*: gün; *firuz*: uğurlu; *havf*: korku; *han ü man*: ev bark; *şadüman*: sevinçlilik.

Havf etme yürü yürü ki her rûm
Çün senin enîs-i halk-ı mazlûm
Korkma yürü ey habib-i her dil

Etmîş sana vakf-i kalb-i mâsûm
Olmaz mı tâhassürünle mağmûm
Saklar seni kibriyâ-i âdil

Ol dem ki guzât-ı pür Sitâre
Envâr-ı kamer edip tesettür
Daldı zulumâta dehr-i âib
Güyâ ki guzât bergüzârî
Çok geçmedi Hz. Süleymân
Tebrik edip guzât-ı ebrâr
Birkaç neferi bir ay tahkîk
Eltâf-ı hudâ'ya muntazırken
Bir şemmede vermeden adüvve
Büstâtını parça parça bölmüş
Hâbide kıvâm-ı esîr-i ârâm
Bir rumu getirdiler huzûra
Gûş etmediği bir ism-i üslûb
Gûş etseydi adâlet ismin
Fikr nice bu nâm ya muammâ
Gördükte bu gün tebessüm etmiş
Hayrette kalıp bu adl ve perde

Yaklaştı yavaş kenâre
Leyl eyledi perdesini tevettür
Deryâda nazârdan oldu gâib
Setre çalışırdı dûdi târî
Şükür oldu diyâr-ı rum'a mihmân
Etrâfına ederdi medd-i inzâr
İrsâl ile kâmkâr-ı siddîk
Herbir sözü fethe munhasırken
Bede' etti guzât ceste-cûya?
Gündüz çalışıp yorulmuş ölmüş
Muhtâc-ı yâd-i emir-i zî nâm
Gark oldu o rum bütün sürûra
Billâhi şuûrunu etti meslûb
İnkâra şitâb ederdi cismin
Yânâm idi lik-i bi müsemmâ
Her ma' deleti tecessüm etmiş.
Dergâh-ı kerîme oldu bende.

enis: arkadaş; *tahassür*: hasret çekme; *mağmum*: gamlı; *sitare*: yıldız; *tevettür*: gerginleşme; *aib*: tövbe eden; *bergüzar*: hediye; *dûd*: elem; *tar*: karanlık; *mihman*: misafir; *inzar*: geciktirme; *ebrâr*: iyilikler; *kâm-kâr*: murâda ermiş; *eltâf*: lütuflar; *muntazır*: bekleyen; *şemme*: bir defa koklamak; *büstan*: bahçe; *habide*: uyumuş kalmış; *kıvam*: dikler; *aram*: dinlenme; *zi nam*: nam sahibi; *gûş*: dinleme; *meslub*: giderilmiş; *şitâb*: acele; *müsemma*: isimle isimlenmiş; *bende*: talebe; *ceste-cuy*: yavaş akarsu

Zirâ ederek Hudâ'ya peymân
 Ensâb ki ba'd ezîni bu şemşîr
 El-hâletü hâzihi" harâmî"
 Dalmış idi güft ve köye serdâr
 Derhal okutup ezânî derhal
 Bir hoş tepecikte devr-i pervâ
 Hatta tepeyi bir gün beyânen
 Vaktâ ki salât edâ olundu
 Rehber yolunu edip irâe
 Herkes çağırırken anne, nene

İstidrâd:

Çimeni galât olsa yektir
 Bâzen dâhi Çimecik yazılmış
 Zannımca Çimişki denilse evlâ
 Ya Çimeni, Çimişki, Çimecikti
 Âsânı-i zabtı oldu bir ıyd
 Taltîf olunup sağîr-i ekber
 Her devlet-i adl, adl-i devlet
 Olsaydı bu hal hâb-ı temsîl
 Adlin hele müddet-i medîde
 Her can nasıl olmasın ki şâdan

Lutfen dedi Hz.Süleymân:
 Âlemde harâm olsun ey şîr
 İtlâk olunur familya nâmı.
 Fecrin fakat etti nûru bi-dâr
 Rezk etti yere livâ-yı ikbâl.
 Tertîb-i salâta buldu me'vâ
 Denmekte namaztepe lisânen
 Fethetmeye ibtidâ olundu.
 Serdâr-ı kerîme verdi neş
 Bi galgale fetholundu Çimeni.

Zirâ yapanı "Çimişki" beydir
 Sonunda yavaş yavaş azalmış
 Afveyleye sehvi varsa mevlâ
 Herneyse latîfti şubecikti
 Hem ğayr-i fütûhu etti tes'id
 Dil buldu teselliyâta rehber
 İclâl ile etti istimâlet
 Bir Rum edemezdi husn-ü tevîl
 Revini bile görmemişti dîde
 Meyyâl oluyor refâha vicdân.

peyman: yemin; *ensab*: soylar; *ezin*: kefil; *elhaletü*: halim; *hazihi*: bu; *utlak*: salıverme; *familya*: soy; *güft*: laf; *serdar*: kumandan; *fecr*: şafak; *bi-dar*: uyumayan; *rezk*: yere saplama; *perva*: çekinme; *me'va*: mekân; *irae*: gösterme; *âsân*: kolay; *ıyd*: bayram; *tes'id*: tebrik etme; *istimaler*: gönül çekme; *medid*: devamlı; *ruyin*: yüzünü; *dide*: göz.

[79]

Her dil nasıl olmasın? Ki mâil
Her ser nasıl olmasın mezher
Zinde nasıl olmasın ki bende
İbzâl olunan uluvv-u eltâf
Sâmânını terk edip rehinde
Kim halka bigûş abd-ü hâmûş
Elkıssâ celâl, adl-i mebzûl
Temîn olunup hisâr-ı tekmîl

Şevket saçıyor emir-i kâmil
Erdi dem-i nevbâhar ezher
Şâd oldu bugün dil-i figende
Olsaydı nazâr-ı rubâ-yı eslâf.
Bir bende olurdu dergâhında
Açmazdı o yoldu dest-i âğûş
Ta sem-i cinâna oldu mevsûl
Şemşîr-i münîr olundu teslîl

mezher: çiçeklerin hepsi; *nevbahar*: ilkbahar; *ezher*: pek parlak; *bende*: talebe; *dil-i figen*: gönlü yıkılmış; *ibzal*: bol kullanma; *eslaf*: geçmişler; *bigûş*: dinleyerek; *hamuş*: sessiz; *mebzul*: bol ucuz; *mevsul*: erişme; *teslîl*: sıyırıp çekme.

Rum İli'nin Hâli Yâhût Muzafferiyâtın Mukaddime-i Ferruh-Fâli

Çün ebr-i şafâk, guzât-ı eşfâk
 Müstağrak olup refâha vicdân
 Her şaşaa, her celâl-i sâfi
 Her saçtığî lem'a-i nebâha
 Mâtemzede, her diyâd-ı dilhûn
 Her darbe-i bi ri-yâ-yı câvîd
 Her cân-ı dil hakâik-i âlûd
 Ettikçe kemâlî arz-ı dîdâr
 Îkâz olununca akl-i nâim
 Bir devr-i kemâl olup küşâda
 Müstağrak-ı âdil olup avâlim
 Âkıl, ukalâ, derûn u birûn
 Memnûn nasıl olmasın bi âkîl
 Eltâf-ı adâlet ittisâfi
 Her hâlet-i kahramân pesendi
 Gösterdi kerâmetini umûma
 Güyâ yed-i kahr satvetinden

Safvetle cihâna verdi revnâk
 Gülizâr-ı saâdet oldu deverân
 Mahvetti esâsen i'tisâfi
 Gark etti cihânı intibâha.
 Sur keremiyle oldu meşhûn
 Âsâr-ı vefâyı etti teşyîd
 Efkâr ve nigâhını etti memdûd
 Hâbide ukûlu etti bidâr
 Emrinde avâlim oldu kâim
 Fer verdi fezâil-i reşâda
 Ref^e oldu nice nice mezâlim
 Her ma'deletten oldu memnûn
 Mefût oluyor cihân-ı bâkîl
 Kâfi iken istimâle kâfi
 Titretti zulüm ser bülendi
 Âyet gibi nâzil oldu Rum'a
 Tîğ-i dil ra safvetinden.

ferruh-fal: bahtı açık; uğurlu; *ebr*: bulut; *eşfak*: çok şefkatli; *i'tisaf*: haksızlık etme; *nebaha*: şân şeref; *dilhûn*: kalbi yâralı; *meşhûn*: doldurulmuş; *cavid*: sonsuz; *Âsâr*: eserler; *teşyîd*: sağlamlaştırmak; *hakaik*: hakikatler; *alud*: karışmış; *nigah*: bakış; *memdûd*: uzatılmış; *habide*: uyumuş; *küşad*: açış; *reşad*: aklın kuvvetli olması; *bi-run*: fazla; *ittisaf*: vasıflanmak; *pesend*: beğenen; *yed-i kahr*: kahr eli; *satvet*: ezici kuvvet.

[81]

Haşyetle firâr eden memâta
Deryâları çâkeçâk ederken
İclâlîne râm olup ne eflâk
Sel eyledi tîğ-1 hûn nîsârın
Înzâr-1 celâdetinde düşman
Hakkâ ki veleh verip fûhûma
Şemşîri sinân-i hûn-efşânı
Her dildeki incizâb-1 mahsûs
Te'sir-i melâl, ye's-i târî
Kayser gibi sad hezâr tekfûr
Şemşîr-i guzât hakdan-gîr
Sîmü zeri kayser zamânın
Lîk aldanyordu her cihetle
Şehzâde-i i'tisâm-1 pîrâ
Dünyâ nazârında şey-i fânî
Âlem dolu olsa sîm-ü zerle
Ezcümle Ayasilonya şehri
Olmuş fakat âşiyân ve esvâr
Mestûr-u turâb olup emeller
Cüzî görünüp harâbezârı
İğfâl ederim diyorken iğfâl

Meydân okuyup bilâ ifâte
Arz-1 dem-i inhimâk ederken
Dünyâ gibi zâr kaldı hâşâk
Tuttu rum ili diyâr ve dârın
El çekti bütün bütün kılıçtan.
Bede'etti yavaş yavaş hücûma.
Şâd eyledi adl-i bi nişânı.
Rum âlemini etti ğarg-1 efsûs
Dehşette bıraktı her diyârı
Oldu yine âhûzâra mecbûr
Ettikçe husûnu hasr-1 teshîr
Baran gibi yağdı tekfurânın
Girmez ele kale şeytanetle.
Etmez zerre iltifât zîrâ
İhlâl edemez uluvv-ü şânı
Tahkîre şitâb eder nazârla
Şemm eyledi evvelâ bu kahrı
Gâretzede-i hazân-1 edvâr
Esmekde bu gün yerinde yellere
Ağlattırır âh-1 kalb-i zârı
Aldandı hulâsa Rum-u gâfâl

bila-ifate: kaybetmeden; *çakeçak*: silah çatışmalarından çıkan ses; *inhimak*: ziyâde düşkünlük; *haşak*: süprüntü; *nîsâr*: serpme; *inzar*: geciktirme; *veleh*: şaşkınlık; *fûhum*: anlayış; *hûn-efşân*: kan saçıcı; *târî*: ansızın çıkan; *hakdan-gir*: toprağa yayılan; *husun*: kaleler; *sim ü zer*: gümüş ve altın; *baran*: yağmur; *i'tisam*: tutunma; *pira*: düzenleyici anlamında kelimeler yapar; *şitâb*: acele; *şemm*: koklama; *esvar*: kaleler; *garetzede*: yağmaya uğramış; *edvar*: devirler; *mestür*: örtülü; *gafal*: dikkatsiz.

[82]

Zirâ geçerek guzât-ı pervîn
Derk etti fakat zaman geçti
Ezcümle hîsâl-i pür kemâli
Etti bütün ihtiyârı meslûb

Etti galebât ve fethi temîn
Şemşîr-i celâli cânâ geçti
Âsâr-ı adâlet iştimâli
Kim olmaz o nûr-u adle meclûb

pervin: ülker yıldızı; *galebat*: üstünlükler; *derk*: anlama; *iştimal*: içine alma

Gelibolu Fethi

Unvân-ı mücâhidîn-i rahşân
 Son mertebeyi alıp hayâle
 Harb etmeye gayr-i ihtiyâri
 Teslîl olunan suyûf-ı dârât
 Rumun harekât-ı bi-beşîri
 Mâhvetti Rum'un her iltimâ'ın
 Âğâz ederek her iğtinâma
 İnşâ olunup esâsen inşâ
 Hiç böyle kaviy mühâcemâta
 Âlemde değil bu şehr-i mevvâc
 Yekpâre rasînı, kala-i hûnîn
 Barân belâ gibi yağıp tîr
 Aktıkça revgânı müsahhân
 Hâsıl-ı deverân tîrâz-ı perhâş
 Akdâm-ı hisâra karşı lâkin
 Ulviyyet-i gâziyânı tekrâr
 Oldukça hayat mevte mahkûm
 Tezyîd ederek sebât-ı bekri
 Bir şandır o rütbe-i şehâsdet

Oldukça cihâna pertev-efşân
 Sevk eyledi Rumları cidâle
 Bed'e etti Gelibolu diyârı
 Tebdîl kabul eder mi heyhât!
 Tahrîs ederek gîri ve şîri
 Hasretti Gelibolu Kal'amın
 Dem vermedi zâhmını iltiyâma
 Dehrin olalı tîrâz bâhşâ
 Hiç böyle kaviy müşâtemâta
 Rüyâda da olmamıştı âmâc
 Her an ediyordu kalbi tahzîn
 Şemşîre bırakmıyordu tedbir
 Billâhi dayanmıyordu âhen!
 Olmakta idi sezâ-yı şâbâş
 İbrâz olunan hücûm-ı sâkin
 Etti azâmetle arz-ı inzâr
 Etmezdi dil Rum mağmûm
 Derdi ebedî lisân-ı fikri
 Ancak yaşasın vatanla devlet!

ifate: kaybetme; *haşak*: süprüntü; *pertev efşân*: ışık saçan; *rahşân*: parlak; *teshil*: kolaylaştırma; *darat*: gösteriş; *beşir*: müjdecî; *tahrîs*: hırslandırma; *girive*: çıkmaz; *iltimâ'*: ışıldamak; *hasr*: tahsis etme; *iğtinam*: ganimet bilme; *agaz*: başlama; *zahm*: sıkıştırma, yâra; *iltiyam*: yâranın iyi olması; *mühâcemat*: hücûmlar; *müşâtemat*: atışmalar; *mevvac*: çok dalgalanan; *rasın*: sağlam; *hûnîn*: kana bulanmış; *tîr*: ok; *revgan*: yağ; *müsahhan*: kızdırılmış; *perhâş*: savaş; *şabaş*: alkışlama; *akdam*: ayaklar; *inzar*: geciktirme.

[84]

Her şir-i ecemm dişini sıkardı
Her selm-i irtikada bi tîğ
Ettikçe memât-ı havfe dâvet
Bi sayt ve sadâ dalardı rezme
Rugân değıl olsa nâr-ı nemrûd
Ancak edilen hücûm-u berri
Bilmem nasıl eylesin ki tefrîk
Bârân gibi yağdırılırsa her sehm
bi vehm
Elkissâ metâneti bu şehrin
İclâl ile Hz.Süleymân

Nutuk

Asker! Bakınız şu hoş bürûca
Mîlattan uçyüz on yıl evvel
İskender-i Ekber'in vefâtı
Asker, ümerâ değıldi gitti
Ezcümle emîr-i pîri kâliye
Hep kaliye polis olundu itlâk
Gallipoli sonradan denilmiş
Tahrîf olunup bu iştihârı
Teşne kalıp âba halk-ı nekâd

Ta burcuna sıyrılıp çıkardı
Fermânımı mevt ederdi tebliğ
Bir ninni gibi verip halâvet
Vermezdi fütûr savb-i azme
Bir hân-ı halîl olurdu bi dûd
Fark eylemiyordu hayr ve şerri
Her kale bir âsumân-ı tahkîk
Teşhîr edemez bu şehri
Manzûru evvelce ehl-i dehrin
Etmîşti bu nutku halka etyân.

Hazır duruyor hemen urûca
İkmâl olunup bu şehir-i ekmel
Taksîm ile dehr-i bi sebâtı
Bir hayli düvel teşekkül etti
Yaptırmak ile bu yerde kale.
Âvâzı ile pür oldu âfâk
Zannım bu ki doğru da denilmiş
Denmekte Gelibolu Hisârı
Üç yüz sene geçti sâl-i milâd.

ecemm: mızraksız adam; *selm*: sulh; *irtika*: yükselme; *halavet*: şirinlik; *rezm*: savaş; *savb*: yön; *han*: yemek sofrası; *dûd*: duman; *berri*: toprakla ilgili; *sehm*: ok; *uruc*: yukarı çıkmak; *ulak*: salıverme; *iştihar*: meşhur olma; *teşne*: susuz; *nekad*: dışlerin çürüyüp ufalması; *sal*: yıl

Rum imparatorlarından ammâ
 Memnûn olarak bütün ahâli
 Hattâ tâşe hak edip kemâlin
Gallipoli Suboyro'nun lüzûmen
 Zirâki susuz iken bu bârû
 İkmâl olunup olanca noksan
 Bir zelzele-i azîme-i efsûs
 Lerziş bürüyüp ukûlu lerziş
 Mârûf zamana Jan Çimeski
 Gerçi filip'e muhâlefetle
 Teshîr olunûr olunmaz ancak
 Meskûnu harâp kale nâbûd
 Bilâhare ihtimâm olundu
 Tâ hâl-i atîka girdi sûru
 Elkıssâ kemâli feyz-i câhı
 Hayli Venediklilerde kalmış
 Elden ele geçmiş en nihayet
 Asker! Bakınız bu şehriyâre
 Her bağı bahâr etse tanzîr
 Pîş nigâhında sath-ı deryâ
 Bir ma'ber-i hâssı şark ve garbın
 Hâkinde, suyunda, her taşında
 Envâr-ı şafâk telâtum etmiş

Soyro getirince şehre bir mâ
 Nâmin akıyor ale't-tevâli
 Yazmışlardı hulâsa hâlin
 Müntekis lütfudur umûmen
 Sirâb-ı zülâl eden odur o
 Olmuştu nigeş-i rubâ-yı ruchân
 Bârûsunu eyleyince ma'kûs
 Olmakta iken berîi verziş
 Ettirdi binâ bu şehir-i miskî
 Meşhûr ise de mukâvemetle
 Dönmüştü harâbe zâra sancak
 Olmuştu hulâsa mâhv ü meşhûd
 Tezyîni için kıyâm olundu
 Her mâtemi bâde verdi sûru
 Celb-i nazâr eylemiş kemâhı
 Kayser Cenevizliler'den almış
 Sarsmakta bugün guzât-ı izzet
 Safvet saçıyor harâbe zâre
 Tanzîr edemez bu nûru tanzîr
 Âyine-i safdan mücellâ
 Bir dâr-ı emânı sulh ve harbin
 Âyine-i bâhr dilkeşende
 Âsâr sebâk-ı teâzum etmiş.

tevali: uzayıp gitmek; *hak*: toprak; *müntekis*: başaşağı dönen, *baru*: kale duvarı; *sirab*: taze; *rüchan*: üstünlük; *lerziş*: titreme; *beri*: arınmış; *verziş*: çalışma; *miski*: misk kokulu; *mukavemet*: direnme; *nabud*: yıkılmış; *atika*: eski; *bade*: içki; *cah*: makam; *hayl*: at sürüsü; *tanzîr*: tazelenendirme; *tanzîr*: benzetme; *pişnigah*: öne bakış; *mücella*: cilalı; *ma'ber*: köprü; *dilkeş*: cazibeli; *telatum*: çalkantı; *sebak*: ders; *teazum*: gözde büyüme

Bir hâk ki ravzâ-i iremdir
 Bir âb ki bezl-i nîmet eyler
 Her sâhili kim darb-ı resândır
 Bir havz-ı behište-i dilârâ
 Tavsîf kemâli lâ-muhâle
 Vaktâ ki gurûb-u nûr-u hurşîd
 Sahrâda, havada bi teahhur
 Her bâd eser eyleyip kulûba
 Her levh-i ecel, ecelül elvâh
 Sermest olarak Hüdâ'ya karşı
 Şâir değilim ki âşikâne
 Arz eylediğim cihân sevdâ
 Cidden uyanıp dem-i muhabbet
 Deryâ gibi arş-ı bi sehâba
 Deryâdaki nûr envâr olsun
 Âlemdeki nûr-u bi-nihâye
 Feyz azâmetle bi-müdâni
 Seyyâle saçan nücûm-u ı'sâr
 Sâfiyeti, nûr-u dilpenâhi
 Şâir değilim ki seher-i güftar
 Elvân-ı seher bahâr-ı gülpuş
 Feyz-i suhânımla bi tasni'
 Fikrim sanırım ki fehmolundu

Her tûde-i pâki muhteremdir
 Teskîn-i dem-i harâret eyler
 Enmûzec-i cevher fesândır
 İtlâkına olsun mu? Âhrâ
 Hayret verir âlem-i kemâle
 Tezyîd ederek sükûnu tezyîd
 Bir dûd-i latîf eder tenevvür
 Başlar mı? Yavaş yavaş hebûba
 Bir manzara arz eder ki ervâh
 Lebrîz-i niyâz eder bu arş
 Firkat saçayım da kün fegâne
 Etsin şeb-i iftirâki ihyâ
 Dönsün vatana diyâr-ı gurbet
 Dalsın yine feyz-i mâhitâba
 Nâzân nâzân şinâver olsun
 Versin yine i'tilâ fezâyâ
 Şâd eyleyerek ne âsumânı
 Etsin şerefiyle celb-i ebsâr
 Zeyyin eylesin ân-ı intibâhi
 Saçsın da sabâha nûr zertâr
 Ezhâr-ı kehri hezâr-ı medhûş
 Dünyâ gibi eylesin telmi'
 Tard-ı nefehât vehmolundu.

tûde: yağın; *pak*: temiz; *bezl*: bol bol; *resan*: ulaştan; *fesane*: efsane; *behište*: cennet; *dilâra*: gönül süsleyen; *ahra*: daha lâyük; *lamuhâle*: ister istemez; *teahhur*: geri kalmak; *hebub*: rüzgâr esme; *levh*: yassı, levha; *lebrîz*: taşacak kadar; *şeb-i iftirak*: ayrılık gecesi; *sehab*: bulut; *şinaver*: suda yüzen; *i'sar*: kasırğa; *penah*: sığınma; *güftar*: söz; *zertar*: altın tel; *gülpuş*: gül örtülü; *kehr*: yüz öptürme; *medhûş*: dehşete kapılmış; *sühan*: söz; *tasni'*: yapma; *tard*: kovma; *nefehât*: esintiler; *mahitâb*: mehtâb.

Yani bu hisâr-ı üstüvârın
 İkmâl edilirse fethi ikmâl
 Âlemde nice vücûd-u nâyâb
 Her gördüğünüz nebât ve mâden
 Ervâh-ı muazzezânı el'ân
 Gösterdiğimiz sebât ve gayret
 Sa'yi fakat eyledikçe teşmir
 imdâd sadâ-yı dilhırâşı
 Ya şân alalım olup muzaffer
 A'dâ daha doğrusu her iklim
 Bir kere ederse arz-ı edvâr
 Zirâ iki düşmanın sihamı
 Nârın arasında kalmadansa
 İcrâ edip ihtimâmı icrâ
 Vâsıl olacak muâvenetten
 A'dâyı bırakmak üzere mahrûm
 Ben belki gidince hasm-ı âfil
 Şehri olunûr tamâm-ı ihâtâ
 Vermektense guzât-ı mâhve
 İznik gibi ta'biye ile tazyîk
 Fâzıl göreyim seni ki cânın
 Çıktıkça bu bezm ü hiddetinden
 Eser-i nebeviye iktifâ et

Miftâh-ı cihâd olunan bu dârın
 Etmez galebe merdûdu işkâl
 Ettin bu uğurda ğarg-ı hûn âb
 Yârân-ı azize oldu medfen
 Olmakta bizim için i'tila hân
 Dehre oluyor sezâ-yı ibret
 Bizden oluyor adüvve dilgir
 Tezyîd ediyor bütün telâşı.
 Ya kahrolalım deyipte yekser
 Tanzîr ediyor cüyûşu tanzim.
 Düşvar olur inhizâmı düşvâr
 Bican bırakır her iktihâmı
 Girdâb-ı hücûma dalmadansa
 Hasma edelim süyûfu iğrâ
 Hâsıl olacak mukârenetten
 Sel eyleyelim süyûf-u zakkûm
 Ezvâk ile olanıp da gâfil
 Hâcet dâhi kalmaz ihtiyâtâ
 Fikri çekelim kenâr-ı sâhve
 Etmez sanırım fütûhu ta'vîk
 Terket uğrunda insü cânın
 Zinhâr sakınma şiddetinden
 Tazyîk ile şehri iktifâ et

miftah: açan; *merdûd*: reddolunmuş; *ışkal*: zorlaştırma; *nayab*: ender; *medfen*: mezar; *muazzezen*: ikram ile ağırlanarak; *han*: yemek sofrası; *teşmir*: sıvama; *dilgir*: kırıgın; *dilhıraş*: yürek parçalayan; *yekser*: başatan başa; *düşvar*: zor; *inhizam*: bozguna uğrama; *siham*: oklar; *iktiham*: hücum; *iğra*: teşvik etme; *muavenet*: yardımcılık; *mukârenet*: yakınlık; *afil*: batan; *sahve*: ayılma, uyanıklık; *ta'vîk*: geciktirmek; *iktifa*: yeterli görmek

Haktır yürü korkma dest-gîrin
 Çün azm-i sebâtı tev'emândır
 Her kim ki eder sebâtı rehber
 Her kıtada her zamanda elbet
 Âsâr-ı zafer karyenin olsun
 Teşci' ederek ğuzât-ı teşci'
 Vaktâ Bolayır tekarrub etti
 Tersin ederek bu şehri tersin
 Tekfur dağı İpsala ile Şarköy
 Ta Çorlu'ya dek sipâhsâlar
 Seyyâle-i tendiyânesinden
 Bir nebze saçipta hasma emvâh
 Devletle, şerefle bâ ganîmet
 Gördü Bolayır yerini o vâris
 Menetti ğuzatı her seferden
 Tâkip ederek pey â pey esvât
 Dalmıştı sükûta her bir âvâz
 Kale oldu nice dirâht ve ezhâr
 Mahvoldu saâdeti ibâdın
 Ezcümle Gelibolu demekle
 Mahsûr hisâr üstüvârı

Allâh müînidir fakîrin
 Bâdi-i fütûh-u bigerândır
 Olmaz deverân içinde muğber
 Pûşende gider muzaffariyet
 Feyyâz-ı ezel muînün olsun.
 Hal ve harekâtı etti tesri'
 Şehzâdenin ihtiyârı bitti
 Hatt-ı harekâtı etti ta'yûn
 Çok geçmedi zabtolundu Yârköy
 Sürmekte semend tiz-reftâr
 Mâhiyet-i cündiyânesinden
 Zabtı ile pür olunca efvâh
 Gâzi ederek geri azîmet
 Bir zelzele tâki oldu hâdis
 Kaldırdı cibâl sengi yerden
 Gûş eyledi nefh-ı sûru emvât
 Mürġân bile eylemezdi pervâz
 Kaldı cereyândan âb-ı enhâr
 Ümrânı nice nice bilâdın
 Meşhûr cihân olan senle
 Mâhvetti ğuzâtın iğbirârı.

destgir: muavenet, *muîn*: yardımcı; *bigeran*: sınırsız; *tev'eman*: benzer ikiz; *muğber*: gücenik; *puşende*: örtülü; *karye*: köy; *teşci'*: cesaretlendirme; *tesri'*: hızlandırma; *tekarrüb*: yakınlaşma; *tersin*: süzmek; *semend*: çevik at; *tiz-reftar*: çabuk gidiş; *seyyâle*: akıntı; *emvah*: sular; *efvah*: ağızlar; *ba-ganîmet*: ganîmet sahibi; *seng*: taş; *esvat*: sesler; *mürġan*: kuşlar; *diraht*: ağaç; *ümrân*: bayındırlık; *bilad*: beldeler; *üstüvar*: sağlam; *pey a pey*: birbiri ardınca; *iğbirar*: gücenme.

Her tîre göğüs veren o hisân
 Seyret ne hulûs-u tamdır bu
 Seyret ki bütün hulûs-u pâkı
 Esrâr-ı hudâ'ya akıl erişmez
 Min ba'dü edelim kelâmı kütâh
 Nakleyeyim vukû'ü hâli
 Fethi haberi olunca vâsıl
 Mevlâ'ya edip bihakkın ibcâl

Bir lâhzâda oldu hâki yeksân
 Bir nîmet-i rabb-i lâ-yünâmdır bu
 Bir âhı harâb eder bu hâki
 Eltâfını nakle nakil erişmez
 Kâlen, kalemen bilinmez Allâh
 Ta kalb ola mârifetle mâlî
 Âsâr-ı meserred oldu hâsıl
 Efkârını şöyle etti icmâl

Nutuk

Evlad! Eğer olmasaydı Nusret
 Bi lem'a kalıp bu mihr-i mevâc
 Zirâ biliyorsunuz ki siz de
 Elbette bu leşker-i mermerim?
 Bir harb-i kalîl, akl-ı ezhâr
 Allâh'ın eazz-i lütfü mâdem
 Kemer-i helek olur olupda kâhil
 Maksûdumuz âfil riyâdır
 Yoksa kuru bir cedel değıldir

Âlemde murâd-ı rabb kudret
 Etmeydi bu günkü hâli intâc
 Düşman önümüzde, arkamızda
 Olmuşken emân ile mükerrem
 Olsun mu? Bu i'tilâya mazhâr
 Etmekte bizi bu günde i'zâm
 Bir havfin esiri olmak ey dil
 İ'lâ-yı kelâm-ı kibriyâdır
 Âvâze-i bis bedel değıldir

tir: ok; *hisân:* seçilmiş kimseler; *kütâh:* kısa; *kâlen:* söyleyerek; *ibcâl:* büyük saygı; *icmâl:* bir araya toplamak; *intâc:* neticelenme; *leşker:* asker; *eazz:* daha aziz; *i'zam:* büyük görmek; *kâhil:* tembel; *helek:* iki dağın arası; *iname:* uyumayan

Geçtik nice cûy-bârı geçtik
 Elbette bu iştîmâli rezmin
 Az müddet içinde ceyš dilhûn
 Zirâ bu "medet!" bu savt "tahlîs"
 Artık duracak mekân mıdır bu?
 Rehber edelim sebâtı imdi
 Ey sevgili! Ey vefâlî ihvân
 İndimde hayat, mâl-ı dünyâ
 Zirâ ki kimi? Bu zıll-i zâil
 Ya muğtenem saâdet etmiş
 Ya ömrünü inbisâd-ı câvid
 Dünyâ denilen mürûr-u eyyâm
 Bâkî değil ins ü cânı bâkî
 Bir yâd-ı cemîli lâmehâle
 Billâhi ne mutlu kâmrândır
 Bir rütbe-i nûrdur o rütbe
 Allah uğruna bi-müdârâ
 İhrâz-ı makâm ser müddet
 Bilmez misiniz ki? Ey ferîşte!
 Sebep eyleyerek her ihtiyârı
 Yâverdi o rütbe bahtı yâver
 Her nâzına nâz katlanırdı
 Şimdi ne yâdım ne yâr kalmış

Fethetmek için kal'âyı seçtik
 Mahvı olacak esas hazmin
 Meşhûn edecek cihânı meşhûn
 Etmekte zamanı rezme tahrîs
 İhmâl edecek zaman mıdır bu?
 Temîn edelim hayâtı şimdi
 Olsun vatana fedâne eyvân
 Dünyâ gibi zerreden de ednâ
 Her kâmına eyleyipde nâil
 Perverde-i nâz ve nüzhet etmiş!
 Etmış dem-i mefharetle teşyîd.
 Etmış nice kâmrânı kemnâm.
 Şem eyleyemez gönül mezâkı
 Tercih ederim hezâr-ı sâle
 Bir can ki şehâdet iktirândır
 Mislini göremez bu heft-i kubbe!
 Teslîl ederek süyûf-u garrâ
 İnsana değil mi? Mahz-ı nîmet
 Vermez bu cihân cihâna rişte
 Mahvetti ne şanlı bahtiyârı
 Etrâfa saçardı dürr-i hâver
 Efkâr sözüyle tatlanırdı
 İzzet geçip âh ü zâr kalmış

iştimal: kapsayan; *meşhûn*: doldurulmuş, *dilhûn*: yüreği kanlı; *rezm*: cenk; *tahlis*: kurtarma; *tahrîs*: hırslandırma; *zail*: yok olan; *kâm*: istek; *nüzhet*: gönül ferahlığı; *inbisat*: genişleme; *cavid*: sonsuz; *mefharet*: birine şeref veren şey; *mürur*: geçip gitme; *kemnâm*: şöhretsiz; *kâmrân*: arzusuna nail olan; *mezâk*: tatmak; *lâmehâle*: ister istemez; *hezâr*: bin (1000); *heft*: yedi (7), *teslîl*: sıyrıp çekme; *garra*: parlak, şaşı; *ihrâz*: kazanma, elde etme; *mahz*: safi ve halis; *ferîşte*: melek, günahsız, masum; *dürr*: inci; *muğtenem*: ganimet olarak; *iktiraben*: yakın olarak; *rişte*: bağ;

Farzet ki - şitâ gelip bu dehre
 Sahrâ gibi renk ve boyu verdin
 Bir dūd-i keşif ve zulmet endūd
 Koptukça kopup da rîh-i sarsar
 Her zerre nihân olup nazârdan
 Âvâze-i dilhıraş "imdâd!"
 Dağ, taş, tepe, berf-pûş-ı dehşet
 Hiç göz gözü görmez el-amân-hâh
 Buhrân zamânenin vakârı
 Bir merâğ-ı felâket-i âşiyâne
 Pertâbı nihâlden nihâle
 Bi- aile, bi-nasip, pür derd,
 Kendin verir âh u vâha serde
 Buhrân-ı şitâ içinde bi-râhat
 Birden bire ref olunca hâil
 Bir dâr - ki ğaşy eder zebûnu
 Duvar ve dürrü tenevvür etmiş
 Ta'lik olunan nice levâyih
 El-kissâ numûne kâh cinnet
 Bîçâr girer şitâba başlar
 Tebdîl olunûr melâle buhrân
 Her nereye olursa savlet-i endâz

Gark eylemiş âfâkı berf-i kahra
 Pâ-mâl olup hazân-ı zerdin
 Etmiş nice tâb çeşmi mesdūd
 Dünyâ kesilir mi?.. Rûz-ı mahşer
 Dehşet saçılır bu mahzardan
 Bir sem'a yetişmez âh!.. Feryâd.
 Her köşesi sanki dūdu heşt
 Her câna kıyâr şitây-ı sūzân
 Me'yûs eder ehl-i iftikârı
 Bi-hoş olarak düşer meyâne
 Rikkat verir ehl-i ibtihâle!
 Yakmış çiğerinmezâlim el-berd
 Âha yetişen olur mu?.. Nerde!
 Bir cama vurur başını o bedbâht
 Kuş dâhil olur o dâra dâhil
 Zîrâ zerri andırır derûnu
 Kâlîçe ile tezehhür etmiş
 Ettirmez esâs-ı derdi lâyih
 Tesir edemez şifâ ve mihnet
 O halkı o bî nasîbi taşlar
 Yüz gösterir âsiyâb-ı hüsrân
 Kalben olamaz terâne perdâz.

dehr: dünyâ; *şitâ:* kış; *berf:* kar; *pâmâl:* ezilmek; *zerd:* sarı; *mesdūd:* hudutlanmış; *tâb:* parlaklık; *sarsar:* fırtına; *nihan:* gizli; *mahzar:* huzur; *dilhıraş:* yürek parçalayan; *heşt:* sekiz; *sūzân:* yakıcı; *me'yus:* umutsuz; *iftikâr:* yoksulluk çekme; *miyan:* orta; *ibtihal:* halk ile alakayı keserek allah'tan tazarru ve niyazda bulunmak; *berd:* soğuk; *serd:* haşin; *ref:* kaldırma; *hail:* perde; *ğaşy:* bayılma; *zibun:* zayıf; *zer:* altın; *levayih:* tÂsârılar; *şitâb:* koşân; *melâl:* sıkıntı; *terane:* ahenk; *perdâz:* düzenleyen; *kaliçe:* küçük halı; *layih:* parlayan; *asiyab:* su değirmeni.

Kânûn-u fenâyâ râm olup râm
 Bir sâniye geçmeden zarûrî
 Bir sâniye filhakîka azdır
 Mergî fakat etmek üzere mes'ûd
 İnsan denilen bu merg-ı bî-bâl
 Dünyâyâ gelip düşer azâba
 Bir sâniye zevkini etmeden derk
 Ammâ bu zaman afliyet?
 Dünyâyı eden bahâr-ı gülgûn
 İşte bu hayat içinde hakkâ
 Elkıssâ cihân cihân-ı fânî
 Her kim vâr ise bu demde mevcûd
 Madem bu emr-i müsteândır
 Bir gün ecelim çekip hüsâmı
 Hicrâna dalıp kalıp rûşen
 Her rûz ve mesâbını seven yâr
 Hûb-u ebedî içinde nâgâh
 Rûhum dalarak inbisâta
 Zîr-i hışmında titreyen hâk
 Dildâr olarak ğarîġ-i ekdâr
 Düşman gelerek çatar guzâta
 Arz eylediğim yalan deġildir

Aslâ bulamaz refâh ve ârâm
 Terk eyler o dâr-ı pür-sürûru
 Hattâ sene,ay,dakîka azdır
 Kâfî sayılır bu ân-ı mahdûd
 Âlemde görünür mü? Rûy-u ikbâl
 Aslâ dalamaz refâh ve hûba
 Hicrân ile âlemi eder terk
 Kesb-i hüner eder kifâyet
 Bilcümle dihât rûb-u meskûn
 Her vech ile nâmını etti ibkâ
 Bir zıll-i serî'a benzer ânı
 Nâbûd olacak yakında nâbûd
 Kânûn-u umûmi-i cihândır
 Mahvetse gerek bu ibtisâmı
 Âh etse gerek bu zâra şîven
 Âh etse gerek bu rûhu bîdâr
 Yârimden eder her âhı âgâh
 Kim hande zinân olur neşâta
 Cismim gibi baġteten olur çâk
 Sûzân iken ateşimle her dâr
 Başlar harekâta bî ifâta
 Bir vâhime-i nihân deġildir.

ram: itaat eden; *ârâm:*durma; *dâr:* mekân; *filhakika* :gerçekten; *mahdûd:* sınırlı; *bâl:* kol, kanat, pazu; *ikbâl:* talih; *mürg:* kuş; *hûb:* günah; *derk:* dip, anlamak; *kesb:* kazanç; *gülgûn:* gül renkli; *dihât:* köyler; *rub':* dörtte bir; *ibka:* aġlatmak; *zill:* gölge; *nabud:* yok olan; *müsteân:* kendisinden yardım beklenen; *ibtisâm:* tebessüm etmek; *rûşen:* parlak; *şîven:*mâtem; *mesab:* geri dönecek yer; *bidar:* uykusuz; *naġah:* ansızın; *agah:* uyanık; *inbisat:* mesrûr olma; *hande:* gülen; *zinân:* kadınlar; *neşat:* sevinç; *hâk:* toprak; *dil-dar:* sevgili; *garik:* boġulmuş; *sûzân:* yakıcı; *ifate:* kaybetme; *vahime:* vesvese veren; *nihan:* gizli; *hüsâm:* keskin kılıç

Bir vâkıadır ki ayn-i ruyet
 Zîrâ göreceksiniz ki düşmân
 Tehyîc edecek bütün ukûlu
 Ölse bile ey ğuzât-ı efsûs
 Zîrâ zaferi veren Hudâ'dır
 Oldukça füzûn fütûh-u mevlâ
 Harbin bana inhisârı yoktur
 Âlemde eden sebât-ı vâfir
 Ancak bu sebât olursa mefkûd
 Rûhum ebedî dalıp melâle
 Her yerde sebât edin ki Hallâk
 Lâyık mı beni edipde pervâ
 Lâyık mı ki olsun ey Allâh'ım
 Lâyık mı ki doldurupda sâkî
 Dilden bana eyleyen muhabbet
 Ey sevgili yâr hûn feşânım
 Muhyi-i hukûk ma sebâktır
 Hıfza ediniz bihakkın akdâm
 Bir derde olursanız giriftâr
 Geçmiş gazevât-ı eyleyip yâd
 Vicdânını rabdeden Hudâ'ya
 Allâh müîn-i devlet olsun

Her hâli muvâfık hakîkat
 Me'men edip ibtihâlîme'men
 İrsâl edecek nice huyûlu
 Hiç olmayınız cihânda meyûs
 Temin edecek reh-i Hüdâ'dır
 Şükreylemek olmasın mı? Evlâ
 Esrâr ile istitârı yoktur
 Elbette olur gazâda zâfir
 Zeyb âvâr dest olur mu maksûd
 Lânet bile yağdırır bu hâle
 Etsin sizi ğıpta bâhş-ı âfâk
 Etmek yed-i düşmanda rüsvâ
 Bizim hasmâ bu habgâhım
 Raks etsin atıp da saka sâkî
 Etmez bu melâle arz-ı rağbet
 Her makbere-i fenâ nişânın
 Ruhum gibi yâdigar-ı haktır
 Basın reh-i iğtinâma akdâm
 İhtar ediniz bu sözü ihtâr
 Dilşâd ediniz guzât-ı dilşâd
 Elbette rıza verir fezâya
 Râh-u şühedâyâ rahmet olsun.

vâkıa: olmuş, cenk, savaş; *rü'yet*: görme; *muvâfık*: uygun; *me'men*: güvenilir; *tehyic*: heyecanlandırma; *ukûl*: akıllılar; *irsâl*: göndermek; *huyul*: atlı alaylar, kötülerin meydâna getirdiği kalabalık; *efsûs*: yazık; *mevus*: ümitsiz; *reh*: yol; *füzun*: çok fazla; *inhisâr*: hasr olunma; *vâfir*: birçok; *zâfir*: zafere ermiş olan; *mefkad*: kaybolacak yer; *zîb*: zinet; *pervâ*: korku; *rüsvâ*: rezil; *habgâh*: yatak odası; *sâki*: içecek dağıtan; *hûn*: kan; *feşân*: saçma; *makbere*: mezar; *muhyi*: maddi manevi hayat veren; *sebak*: yârış; *akdam*: ayaklar; *giriftar*: derde yakalanmış; *gazevat*: din uğrunda yapılmış harpler; *dilşad*: sevinmiş; *rabr*: bağlamak; *istitar*: gizlenme; *habgah*: yatak odası.

Şehzâde Süleymân Paşa'nın Vefâtı

Eyler idi hz. Süleymân
 Asker dizip en mühim nekâd
 Talîm ederek üsûlünü talîm
 Oldukça hava güzel [muâriz
 Zir nazâr nezâhetinde
 Sahrâ-yı zümrüd-ü tabîi
 Evrâd-ı vedâd için tuyûrun
 Bir bizim servedi ederdi kim arz
 Deryâ denilen ğâdir-i sâfî
 Mâbeyn-i çimende havz-ı sîm-âb
 Şehzâde-i tahtgâh irşâd
 Ateş gibi çünkü intizârı
 Ettikçe mekân ve hâli tekfir
 Zirâ gelecek adüvv-ü mahzûl
 Zirâ bu mürûru rüzgârın
 Eyler diye belki fethi tehir
 Fikrindeki intihâz-i fırsat
 Tam işte bugündü mâh
 Bir aşikâr-ı nûra râkib oldu

Birgün Bolayır'da neşr-i fermân
 Ettikçe civarını ihâta
 Harbi ediyordu vasfı tanzîm
 Pişende durur mu bî avâriz
 Ler-zîde olan vecâhetinde
 Yâd ediyordu bir rebîi.
 Tenşitî eş'â-i hubûrun
 Zevk-i dil olurdu dehr için farz
 Kâfî idi inbisada kâfî
 Fîrûze-i şevk içinde mehtâb
 Ammâ yine olmuyordu dilşâd
 Sûzân ediyordu ihtiyârı
 Encâmı ederdi kalbi tenkîr
 Efkârını eylemişti meşgûl
 Manzûru olunca şehsuvârın
 Mihnet dilini eder mi teşhîr
 Vermezdi teahhurâta ruhsat
 Dâhi tahtit-i gumûm için kemâh
 Gözden azminle ğâsip oldu.

nikad: noktalar; *pişin:* önde; *avarız:* arızalar; *zir:* alt; *zide:* artsın, çoğalsın anlamında
 dua kelimesi; *vecâhet:* haysiyet; *rebi:* yaz günü; *vedad:* dostluk; *tuyur:* kuşlar; *tenşit:*
 keyiflendirme; *hubur:* haberler; *ğâdir:* gölcük; *mabeyn:* ara; *tahtgâh:* başşehir; *encâm:*
 son; *tenkir:* ok çevirmek; *mahzul:* kıymetsiz; *mürur:* geçmek; *manzur:* beğenilen;
mihnet: zahmet; *intihâz:* ayaklanmak; *mah:* gökteki ay; *tahtit:* çizgi ile belli etme;
aşkar: koyu kırmızı, doru at; *sim-ab:* gümüş su; *fîrûze:* kutlu.

Tenhâ vararak kenâr-ı âba
 Ğaşy oldu suyun tenevvümünden
 Envâr-ı tezehhür-ü tabîat
 Her sevde ki mevce-i nümâyîş
 Şâd oldu o dem ki kalb-i gamnâk
 Her hande-i dil-firîb ezhâr
 Gülzâr-ı hazîn temevvül etti
 A'sâbta hûn nüzhet endâz

Medd-i nazâr etti neh kubâba
 Her şa'sa'a-i tebessümünden
 Efkârına verdi başka hâlet
 Ezhânına verdi hoş güşâyîş
 Envâr-ı safâya daldı eflâk
 Ruhsâr mesârını etti ezhâr
 Bir şaş'a'aya tahavvül etti
 Cidden ğalyâna etti âgaz.

Her sözüdür ki tüemândır
 Mehrûr-u vatân, esîr-i minnet
 Bir âciz için olur mu mâlûm
 Perverde-i nâzı her visâlin
 Bir âşık için dema-i şemşîr
 Her şey hulâsa kalbe âid
 Âlemde gönül olursa handân
 Bir demde gönül olursa maġmûm

Âyine-i kalbe tercümândır
 Dünyâ nazarında çâh mihnet
 Elvân-ı şafakta hûn-u mazlûm
 Gam-gîn değil murûr-u sâlin
 Bir zerre kadar eder mi tesîr
 Âlâm ve mesâr laf zâid
 Dendân olamaz karîn dendân
 Âfâk-ı tutar azâb-ı mesmûm

Şâd oldu dil cenâb-ı gam-hâr
 Düştü gönül arzu-yu sayde
 Nâġâh uzaktan oldu manzûr
 Elden gidip ihtiyârî elden

Gülizâr-ı naîme döndü her hâr
 Bend oldu yine belâ-yı kayde
 Seyyâle-i sevk içinde bir hûr
 Kim kurtulur? Âfet-i ecelden

tenevvüm: uyuklama; *tezehhür*: çiçeklenmek; *sevde*: siyahlık; *mevce*: dalga; *ezhan*: zihinler; *gamm-nak*: gamlı; *dil-firib*: cazibeli; *temevvül*: zenginleşme; *tahavvül*: değişmek; *endâz*: atan, atıcı manasında birleşik kelime yapar; *agaz*: başlama; *mahrur*: hararetili; *çâh*: kuyu; *perverde*: terbiye görmüş; *gam-gin*: gamlı; *sal*: sene; *dema*: her zaman; *alam*: âlemler; *zaid*: artan; *dendane*: diş tanesi; *karin*: akraba; *maġmum*: gamlı; *mesmum*: zehirli; *naim*: bollukta yaşayış; *manzur*: görülen; *seyyâle*: yer değiştiren her şey; *hûr*: güneş; *nüh-kubab*: gökyüzü; *güşayîş*: açılış; *tüeman*: ikiz;

Sayd etmek için şikâr-ı derhâl
 Ol demde ki sayd kaldı bî-tâb
 Bir hufre-i hevl-nâk ki zîrâ
 İcrâ olunan usûl-ı şâfi
 Şehzâde-i namdâr ve memdûh
 Takdîr-i ezel bu demde tahkîk
 Seyret ki o şîri bir sırr-ı encâm
 Ey hâme o rûtbe olma çâlâk
 Bir cân ile sad hezâr-ı ümmet
 Bir hârîkanın zamân-ı mevfi
 Fevtiyle diyârı zâil olmaz
 Gösterdiği âfitâb-ı satvet
 Bir makbere-i fenâ nişânı
 Silâbe-i düşmanâne yekser
 Esrâr-ı meşiyeti Hudâ'nın
 Aşıp zaman içinde seyret
 Nevmid, dayandı bir nihâle
 Aktıkça kanı cerîhalardan
 Az müddet içinde hûn Reyyân
 Davrandı o kahramân nusret
 Ömründen olunca âh nevmîd

Azmetti o şâhbâz-ı iclâl
 Sayd eyledi rûhunu emr-i vehhâb
 Girdi kadem-i semend-i ra'nâ
 Zabtetmeye olmamakla vâfi
 Beş, altı yerinden oldu mecrûh
 İmkânı muhâle etti ta'lik
 Tâ hak helâke serdi encâm
 Esrâr-ı hüdâ olunmaz idrâk
 Âlemde bulur reh-i selâmet
 İ'lâ eder âh u vâha savti
 Takdîr-i Hudâ'ya hâil olmaz
 Fevtiyle bulur kemâl ve kuvvet
 İkâz ederek esâs-ı şânı
 Sed olmak için kifâyet eyler
 Hayretle acz eder dehânın
 Ol mâha felek ne yaptı seyret
 Şükretti Cenâb-ı Zü'l-celâle
 Tâkat gidiyordu cism-i terden
 Etti nice sebzi verde siyyân
 El vermedi lik dest kudret
 Doldu yine kalbi hiss-i tevhid

sayd: av; *şahbaz*: yiğit; *iclâl*: ağırlama; *bi-tab*: takatsiz; *vehhab*: çok fazla ihsan eden; *hufre*: kazılmış çukur, ahd, söz; *hevl-nak*: korkunç; *semend*: çevik ve güzel at; *ra'na*: güzel; *vâfi*: vefalı; *namdar*: ünlü; *memduh*: medholunmuş; *mecruh*: yâralı; *muhâl*: vukuu imkansız olan; *ta'lik*: geciktirmek; *encâm*: son; *çâlâk*: oynak; *hame*: yontumuş kalem; *sad*: yüz sayısı; *hezâr*: bin sayısı; *reh*: yol; *fevt*: ölüm; *savt*: ses; *âfitab*: güneş; *silab*: kara mâtem donu; *satvet*: ezici kuvvet; *yekser*: baştanbaşa; *meşiet*: dilemek; *nevmid*: ümitsiz; *ceriha*: yâra; *reyyan*: suya kanmış; *sebz*: yeşil renkli; *dest*: el; *hail*: mâni; *siyyan*: denk.

[97]

Etmezdi dilinden âh savlet
Hurşîd'in o dem-i gurûba meyli
Her şaşaa gözden oldu gâib
Bir hiss-i garîb hicr uyandı
Fâzıl, Ecebey, bu hicr-i yâre
İlbey'le 3 bilâ ifâte
Bir zıll-i keşif içinde nâgâh
Medhûş kalıp ğuzât-ı ebrâr
Ezcân ve dil ettiler derâğuş
Zirâ o benim mehpâre
Allâh dedi o şîr-i yezdân
Bir hâlete erdi ki bu nâle
En son suhn cihân firûzu
Kalmaz bu cihânda kimse mutlak
Hiç etmeyiniz zamana taziy'
Allâh dedi yâd edip fütûhunu
Etrâfa yayıldı süz-ü firkat
Gurbettede, dilharâb meyûs
Hicrin bütün ihtiyârı selbi
Âh ve elem yetim tehcîr
Ol leyl elem nümâda hâsıl

Verdi yaşasın vatanla devlet
Müstağrak-ı zulmet etti neyli
Şâh olmakla şehre ancak âib
Dil söz firâk yâre yandı
Sabreylemeyerek atıldı nâra
Azmeylediler taharriyâta
Eyvâh işitdi âh cangâh
Dehşet ile keşfolundu esrâr
Her hoş münevver oldu bihoş
Varmış idi hâl-i ihtizâra
Yaktı nice kalb âh-ı sûzân
Canverdi bütün bütün melâle
Oldu dem-i firkatın rumûzu
Bâkî, ezeli Hudâ'dır ancak.
Ettim sizi dest-i Hakk'a tevdi'
Teslim-i mesiyyet etti rûhunu
Mahşer gibi koşturdu bir kıyâmet
Yer, gök dolu izdirâbı efsûs
İlân ediyordu cezb-i kalbi
Etsin bu leyl haşri tasvîr
Daldı dem-i iftirâka her dil.

savlet: saldırmak; *müstağrak*: batmış; *neyl*: merama erme; *âib*: tövbe eden; *taharriyat*: araştırmalar; *medhûş*: dehşete kapılmış, korkmuş; *ebrâr*: sadıklar, iyiler; *derağuş*: kucaklama sarma; *mehpâre*: ay yüzlü; *ihtizâr*: huzura çıkmak, hazır olmak; *firuz*: saadetli, uğurlu; *suhn*: kırma, kesir; *taziy'*: bırakıp kaybetme; *tevdi*: emanet etme; *selb*: ayıp, noksan etme

Ancak azâmetle i'tilâya
 Dalmış melekûte rûh u insi
 Bir mersiye, bir enîn-i dilsâz
 Ey dehrin emli-i dil-sitânı
 Şânın şerefine bî-müdâni
 Bir emr ve çeyze inhâkın
 Saçtık ebedî dem-i firâkı
 Hicrân denilen azâb-ı bâkî
 Rahmet ki Cenâb-ı Rabbi için?
 Feryâd bu hicr-i câvidânı
 Birgün gelip âh- Ömer-i fâni
 Eyyâm-ı hayât bâr imiş bâr
 Ey mevt yetiş yetiş ki feryâd
 Her zemzeme-i tahassür-ü âbâd
 Tâ haşre dek olmadansa sûzân
 Ey mevt!. Nasıl kıyıp o mâhi
 Ol mâh idi satvetin penâhı
 Muzlim bir avuç turâbı efsûs
 Yok, yok! Bu harâbe-zâr-ı ednâ
 İhrâz-ı merâtib-i muallâ
 Yükseldi o rütbe kim makâmı

Gâzi-i edep verirdi pâye
 Seyerân ediyordu arşı kürsü
 Rûhunu ediyordus mest-i i'zâz:
 Haydâr gibidir şanlı kahramânı
 Titriyorken âsumânı
 Etti seni âh esiri hâkin
 Görmez gözümüz buna revâkı
 Mahvetti bütün bütün mezâkı
 Etsin bizi vuslatınla memnûn
 Sûzân ediyorken ins ü cânı
 Terk etmeyecek mi iken fegâni?
 Ânı ediyor sînini ihbâr
 Hüzün dili etmez oldu ta'dâd
 Billâhi ediyor kulûb-ü îkâd
 Cânı edelim fedâ-yı cânân
 Ettik hedef-i sihâm-ı sâhi
 Türk'ün, Arabın ümitgâhı
 Ettik ona habgâh-ı mâkûs
 İclâlîne olmamakla ihrâ
 Olmuş ki karîn-i lutf-i mevlâ
 Arş oldu serîr-i ihtişâmı

i'tila: yükselmek; *pâye*: rütbe; *melekût*: ruhlar alemi; *enîn*: acı ve sızıdan inleyiş; *dil-saz*: gönül yapan; *i'zâz*: hürmet etmek; *dil-sitan*: gönül alan; *bi-müdâni*: benzersiz; *inhak*: çok eziyet etme; *revâk*: ev önündeki saçak; *mezâk*: zevk; *cavidâne*: ebedi; *ta'dad*: sınırlı; *zemzeme*: nağme; *tahassür*: hasret çekmek; *siham*: oklar; *satvet*: ezici kuvvet; *penah*: sığınacak yer; *muzlim*: karanlık; *efsûs*: yazık; *turâb*: toprak; *habgâh*: uyunacak yer; *harâbe-zar*: viranelik; *edna*: aşağılık; *ihra*: azaltma; *ihrâz*: ulaşma; *meratib*: mertebeler; *serîr*: taht; *fegan*: atıcı; *sinin*: yıllar

Bolayır Muharebesi

Fi'l-cümle mücâhidîn-i seyyâr
 Kılmazdı fakat derîğ-i himmet
 Az müddet içinde hayli asker
 Her ferd kesildi bî müdârâ
 Teslîh-i cünûda say ederken
 A'dây-ı vatân mîsâl-i âhen
 Geldikçe yavaş yavaş Biga'ya
 Bede' eylese hay ve hûya bazı
 Vâkî olarak kıtâla gûyâ
 Son şûle-i âfitâb çâlâk
 Akşam erişip tebauüd etti
 Ef'âl-i cidâl, savt-ı iğlâl
 Zulmette semâ-yı lâciverdi
 Gûyâ ki çıkıp memât-i hâil
 Çok geçmedi lîk-i ceş-i hâif
 Gaybûbeti gâzi-i benâmın
 A'dâ için oldu sanki bir iyd
 Her neşvesi can nermi suhtün

Kalmıştı melâl içinde bî yâr
 Vârolsun o sidre-i hamiiyet
 Olmuştu şerâr neşâr-ı âhker
 Timsâl-i mesâi'-i dilârâ
 Tahkîm-i hudûda say ederken
 Açtı dil-i ğâziyânda revzen
 Çağlardı bulut gibi bekâya
 Kaplardı şamata rûy-u arzı
 İzhâr-ı teessüf etti dünyâ
 Oldu azîmet nümây-ı eflâk
 Zulmet, azâmet-i tesâud etti
 İhlâl ediyordu behti ihlâl
 Aksettiriyordu âh-ı serdi
 Her zühreyi eğliyordu zâil
 Ahvâl-i ğuzâta oldu vâkîf
 Gâzi-i celâdet-i ittisâmın
 Bir iyd-ı safâ nesâr Cemşîd
 Bir hande-i iltifâtı bahtın

seyyâr: gezen; *hamiiyet*: gayret; *sidre*: yedinci katta bir makam ismi; *şerâr*: insanın yüzüne çarpan ses, *nesâr*: bir kuş adı; *ahker*: ateşli kül; *müdâra*: dost gibi görünme; *teslîh*: silahlandırma; *âhen*: demir; *revzen*: pencere; *çâlâk*: oynak; *nüma*: gösteren manasında birleşik kelimeler yapılır; *tebauüd*: uzaklaşma; *tesaud*: yukarı çıkma; *beht*: yalan söylemek; *serd*: soğuk; *hail*: mânîa; *zühre*: çoban yıldızı; *zail*: tükenen; *be-nam*: ünlü; *ittisam*: damga vurma, süsleme; *iyd*: bayram; *nermi*: gevşeklik, yumuşaklık; *suht*: kızgınlık; *hande*: gülme; *mesâi*: çalışmalar; *iğlal*: erişme

Âhenk meserretin sübûtu
 Mumlar yakılıp eyledi şenlik
 Tâ subha kadar bu şehr-âyin
 Gâzi Ecebay diyordu medhûş.
 Lutfun, keremin mîsâl-i hâver
 Az müddet içinde seyf-i ümmet
 Deryâyı geçip kenârı tazâyk
 Lutfun eğer olmasaydı mebzûl
 Hâzır, nâzırsn ey hüdâvend
 Nâzır, hâzırsın ey münezzeh
 Zirâ o kadar emin ki a'dâ
 Serdârımızın güzel hulûsu
 Gözden olarak o mâh gâib
 Bi'l-cümle guzât derde daldı
 Olmazsa inâyetin mededres
 A'dâ giderek tehekküm eyler
 Râhında senin ilâ nihâye
 Ancak kerem et hakîr kılma
 Mehretti o dem ki arz-ı dîdâr
 Etmeklik için guzât-ı ifnâ
 Asker, ümerâ karıştı rezme
 Aşip kıyâmet oldu meşhûd

Pâmâl ediyordu her sükûtu
 Gösterdi likâ bu demde benlik
 Etti dil düşmânını tezyîn
 Ey Hâlik-ı âdil ve hatta pûş
 Olmakla mücâhidîne yâver
 İclâl ile etti keşf-i zulmet
 Kâbil değil olmayınca tevfik
 Mâlûm olmazdı bu nice meçhûl
 Nahvet oluyor semaâa peyvend
 Pertev saçıyor dil-i müreffeh
 Şemşîrden etmemekte pervâ
 Temîn ediyordu her husûsu
 Oldu melekûte şimdi râğîb
 Bî safvet ve bî mecâl kaldı
 Pâmâl ederek adüvvü nâkes
 Hıfz e etmez isen tahakküm eyler
 Cân ve dili râzıyız fedâya
 Düşmanla bu mülkü seyr kılma
 İnsan ve vuhûş oldu bîdâr
 Sürdü hasma semend rânâ
 Âlaâm muârız oldu bezme
 Mahvoldu nice vücûd behbûd.

meserret: sevinç; *lika*: kavuşmak; *şehr-i ayin*: büyük sevinç donanma; *medhûş*: dehşete uğramış; *puş*: örtü; *haver*: doğu, çukur yer; *tevfik*: yardım; *mebzûl*: bol; *hudavend*: hükümdar; *nahvet*: kibir; *peyvend*: ulaşma; *pertev*: ziya; *şemşîr*: kılıç; *mededres*: yardımcı; *nakes*: alçak; *tehekküm*: eğlenme; *mehr*: aşk; *vuhuş*: vahşiler; *bidar*: uykusuz; *ifna*: mahvetme; *semend*: çevik at; *rezm*: akmak; *muarız*: karşı gelen; *behbud*: afiyet

Taklîd ile âfitâb-ı dilhûn
 Âvâz revâ rû beşerden
 Dehşet saçılırdı kalb-i dehre
 Bir velvele, bir enîn harbi
 Her savleti gâziyân-ı şîrin
 Allâh dedikçe kalbi deldi
 Hayli hasmâ-yı dehşet efgan
 Gittikçe fakat adüvvü çoğaldı
 Ettikçe guzât mahv-i temkîn
 Her gâzi-i âdilîn vedâ-ı
 Zirâ ne ülûm ne sabr-ı usret
 Bir hâlete erdi ki mehâlik
 Çıkmış Hacı İlbeyi kenâre
 Eynel mefer ey guzât eyyâm
 Can verdiğiniz o mâhı her bâr
 Tenvîr ediyorken âhı hâkî
 Kaçtıkça sizi bu bâhr-i pür cûş
 Sabreyleyiniz zafer bizimdir
 Geçtikse gece nasıl denizden
 Şân gösterecek ne hoş zamandır
 Çünkü nâm-ı meâlî-i Süleymân
 Her dilde kopup âh cansûz

Dâmân-ı sipihri etti gülgün
 Her tabl ve sahîl gussâverden
 Efsûs şîâaf olurdu zehre
 Titretti fezâ-yı şark ve garbı
 Bâdi-i herâsî oldu tîrin
 Hûn galeyân-ı hurûsa geldi
 Etti ademî esfele mesken
 Efrâd-ı mücâhidîn azaldı
 Kalb-i ümerâ olurdu gam-gîn
 Cidden oluyordu ye'si dâi
 Hiç eylemiyordu celb-i nusret
 Elden gidiyordu memâlik
 Ateş saçıyordu pâre pâre:
 Câiz mi? Bu habîbi serencâm
 Etmez mi Şu kabr-i ğuzât-ı ahtâr
 Hatırda değil mi? Nutk-u pâkî
 Bilmem edecek midir? Derâğûş
 Hîcâ yine zafer bizimdir
 Dil ister o tavrı cümle gezden
 Allâh muîn hâzümândır
 Oldu azâmet nümâ-yı peymân
 Gösterdi yüzünü sebâd-ı firûz

dil- hûn: kalbi yâralı; *dâmân*: dağın eteği; *sipihri*: asuman, talih; *gülgün*: pembe ; *tabl*: davul; *gussaver*: dert sahibi; *şikaf*: yırtık, çatlak; *heras*: dikenli ağaç; *tîr*: ok; *hurus*: horoz ; *efgan*: düşüren yere atan; *esfel*: en sefil; *adem*: yokluk; *gam-gin*: gamlı ; *dai*: dua eden ; *usret*: zorluk ; *mehalik*: tehlikeler; *eynel mefer*: nereye gidilebilir, kaçacak yer var mı(kuran-ı kerîm'de bir ayet kesiti) ;*serencâm*: başa gelen ibretlik hadise ; *ahtar*: tehlikeler ; *hazimane*: tedbirli ve basiretli hareket eden; *peyman*: yemin

[102]

Çok geçmeyerek nesîm-i âmâl
Zirâ ki emin olan eâdi
Asker dağılıp bozuldu tertîb
Eltâfi mübeşşirîn necâtın
Mağlûb olacakken oldu gâlib
Elbet bu da nîmet-i Hudâ'dır

Âmâl-i guzât-ı etti ikmâl
Terk etti menâl için cihâdı
Etti zaferi bu hâl-i takîb
Oldu yine rehberi guzâtın
Envâr-ı edeble doldu mağrîb
Esrârını sorma kim hatâdır.

nesîm: hoşça giden; *ikmâl*: tamamlamak; *eadi*: düşmanlar; *menal*: yetiştirme, nail olma; *eltaf*: çok latif, lütuflar; *mübeşşir*: müjdeci; *necat*: kurtuluş

Orhân Gâzi'nin Vefâtı

Vaktâ ki adüv memâta daldı
 Envâr-ı mesâr-ı mâtem âlûd
 Envâr-ı sadâ, sürûr sîmâ
 Her yüzde acı acı tebessüm
 Şâd etti zafer dil cesûru
 Bir dağ derûn olup Süleymân
 Herkes kapanıp mezâra ağlar
 Her lâhzada dîde-i meserret
 İnd-i dil gâziyanda dünyâ
 Âsâr-ı zafer mesâr vermez
 Dembeste, şikeste bir rakîme
 Tebrîk kılındı gâlibiyyet
 Hâme fakat iftirâk-ı yâre
 Reyzân edilen serşek sûzân
 Elkıssâ beşir elinde şemşîr
 Sultân-ı kerîme verdi mektûb
 Derhal kapandı sath-ı hâke
 Kalbi çekerek bir âh cângâh

Meydân-ı gazâ guzâta kaldı
 Rûh-u şühedâyı etti hoşnûd
 Şâdi-i kulûbü kıldı îmâ
 Etmîşti hakikaten teccessüm
 Mâtemle fakat karıştı sûru
 Beytû'l-hazen oldu kalb-i şâdân
 Feryâd ve bükâ kulûbü dağlar
 Reyzân ederek serşek hasret
 Bir rağbet nûzhet oldu gûyâ
 Deryâ-yı elem kenâr vermez
 İsrâ kılıp şâh-ı kerîme
 Mevlâya edildi arz-ı minnet
 Sabretmedi oldu pâre pâre
 Etmîşti rakîmeyi fîrûzân
 Tebşîr ederek gazâyı tebşîr
 Oldu fakat ihtiyârı meslûb
 Can verdi bu hicr çâkçâke
 Sultân-ı şefiki etti âgâh.

alud: karışmış; *şadi*: sevinçlilik; *tecessüm*: maddeleştirme; *büka*: ağlama; *lahza*: an; *meserret*: sevinç; *rizan*: akan dökülen; *ind*: hissi ve manevi mekân; *dem-beste*: sesi soluğu kesilmiş; *şikeste*: kırılmış; *isra*: yürütmek; *fîruzan*: parlak; *beşir*: müjde; *meslûb*: soyulmuş, alınmış; *hicr*: ayrılık; *çâkçâke*: kılıç bıçak gibi katı şeylerin çarpışmasından çıkan ses; *şefik*: şefkatli; *serşek*: gözyaşı.

Hayretler içinde söz feryâd
 Orhân Kerîm o nûr-u şevket
 Dürdâne gibi serşek firkât
 Yeller geçiren o rîş pür nûr
 Her lâhzada derdi ey Süleymân
 Aldı seni rûzgâr-ı elemden
 Hayru'l-halefimdin ey yegâne
 Yavrum bir avuç türâb zulmet
 Ben bister râhat üzere bizzât
 Sendin bana en yegâne ümîd
 Artık bana âlem oldu terîk
 Ey mevt yetiş yetiş ki yettim
 Ettikçe kızı zaman-ı mahzûn
 Târ oldu uyûn için her iklim
 Bilem ki nedir bu hâb haslet
 Gaflet dîhîm eğer olmasaydı mâni'
 Etmezdi cihâna kimse hürmet
 Ey âşık-ı haclegâh bâkî
 Birgün gelecek cihân-ı fânî
 Dünyâ denilen bu dîy-i nemmâm

Etti deverânı mâhşer âbâd
 Oldu müteellim felâket
 Çeşminden akardı âb-ı sûret
 Olmuştu azâb-ı hicre tenevvür
 Yok mu azâb-ı hicre dermân
 Vurdu beni neyleyim bilmeden
 Zînet verecektik ins ü câna
 Olsun da sana makâm-ı rahmet
 İmrâr ederim hayâtı heyhât
 Muzlim görünür budemde Hurşîd
 Vasılınla beni gel eyle tebrîk
 Hakk'a vatanım emânet ettim
 Efsûs teellüm oldu efzûn
 Mâtem ki hüzne döndü dîhîm
 Halkı ediyor esîr-i gaflet
 Kâfî sayılıp geçen vakı'
 Fânî olmaz sezâ-yı rağbet
 Terk ile bütün bütün mezâkı
 Nâbâd edecek cihâniyâni
 Etti nice bâhtiyârı gümnâm.

şevket: padişaha mahsus heybet ve saltanat; *müteellim*: kederli; *rîş*: yâra; *tenevvür*:
 parlamaya; *türâb*: toprak; *bister*: yatak döşek; *imrar*: geçirmek, mürur ettirmek; *târik*:
 terkeden; *efzun*: fazla; *tar*: karanlık; *uyun*: gözler; *dihîm*: taç; *seza*: lâyıık; *hacle-gah*:
 gelin odası; *mezâk*: zevk duyma; *cihaniyan*: dünyâ insanları; *gümnam*: unutulmuş; *hab*:
 uyku.

Ruhsâre-i nevbahâr gülgün
 Kim âleme itimâd kılmış
 Terk eyleyerek her ân vâynı
 Sultân-ı şeref nesâr miknet
 Çeşminde âyân mîsâli cânân
 Tenhâ gezerek çimende tenhâ
 Derdâ ki gönül melâle düştü
 Nevbâve-i umûm oldu efsûs
 Hemrâz garip olan cibâle
 Dağdan dağa akseden enîni
 Allâh dedikçe kalb-i gamnâk
 Zânûzede-i zemîn tekrîm
 Çok geçmeyerek cünûdu âlâm
 Ruhsâre-i gül nesârı söndü
 Geçti iki mâh pür havârik
 Daldı sademât ihtizâra
 Bîtâb o kahramân-ı zîşân
 Son fecr idi nûr-ı âsumângîr
 Âfâk fakat dalıp sehâba
 Üşkûfe tebessüm eylemezdi
 Dünyâ dalarak sükûn ve derde
 Ufku bürüyüp libâs-ı mâtem

Elbette döner hazâna birgün
 Âlem kimi bermurâd kılmış
 Gûş ile bu vâkîa-i hazîn:
 Günden güne oldu garg-ı mihnet
 Medhûş teessürât-ı hicrân
 Söz dilini ederdî inhâ:
 Eşkim gibi hûn-u âle düştü
 Gâretzede-i hazân mâkûs
 Yaşlar dökerek edince nâle
 Cûşa getirdi her zemîni
 Kalmazdı hiç ihtiyâr ve idrâk
 Allâh'a ederdî arz-ı tazîm
 Bârû-yu vücûdunu eyleyip tâm
 Efsûs hilâl za'fa döndü
 Gâyetle sönüp o nûr-u târik
 Verdi dil halkı ıztırâra
 Verdi yine âh ey Süleymân
 Tenvîr ediyordu dehri tenvîr
 Burhân oluyordu pîç ü tâba
 Kuşlar da terennüm eylemezdi
 Bir bâd-i hazîn eserdî serde
 Bir lâhza açıyordu âlem.

ruhsâr: sima; *nevbahar:* ilkbahar; *bermurâd:* isteğine kavuşmuş; *miknet:* güç; *inha:* bir hususu bildirme; *derda:* yazık; *âl:* yaz sıcaklarında su gibi görünen serap; *eşk:* göz; *nevbave:* turfanda yemiş; *garat-zede:* yağmaya uğramış; *makus:* uğursuz ; *hem- raz:* sırdaş ; *cibal:* dağlar; *nâle:* figân; *gamm-nak:* kederli; *ihtiyâr:* seçmek; *zanuzede:* diz çökmüş; *havarik:* hârikalar; *sademat:* vuruşlar; *ihizâr:* huzura çıkmak; *ıztırar:* mecbur olmak; *fecr:* şafak; *sehab:* bulut; *burhan:* delil; *pîç ü tab:* ızdırab ve sıkıntı; *bad:* rüzgar; *serd:* soğuk; *libâs:* elbiseler; *vay(e):* nasib; *asumangir:* göğü tutan; *üşkufe:* çiçek.

Ancak yine bir sadâ-yı iclâl
 Ey meyve-i gülşen murâdım
 Hâlim sana kâmilen âyândır
 Dehre geleni bâ-yı takdîr
 Bir silsile eylemiş ki teşkîl
 Sahrâtepe gülistân-ı akdâm
 Deryâ, dere cûy-bâr sîmâb
 Âli gibi gördüğün cibâlî
 Muhkem gibi gördüğün bu mevcûd
 Bâkî yine rabb-i lâ yezeldir
 Eylersen o padişâha taât
 Herhâl ve talepte lutf-u tevfik
 Hakkın eğer olmasaydı lütfu
 Serbeste kalıp serîr şehbâl
 Elbette bu lutf-ü bînihâye
 Mevlâ ki münîr mes'adettir
 Ahkâm-ı evâmîr-i ilâhi
 Az müddet içinde seyf-i ebrâr
 Yavrum, bugündür ki fenâda
 Mâdem muhabbet-i übüvvet
 Elbet severim seni gönülden
 Ammâ ki vatân o hâk-i âli

Bazen ediyordu sanki ihlâl
 Sultân-ı kerîm, hân murâdım
 Gamlanma ki âdet-i cihândır
 Mahkûm ederek memâta takdîr
 Lokmân edemez bu bendi tebdîl
 Andırsa gerek hazânı bir dem
 Ettirse gerek fenâ-yı işrâb
 Mahvetse gerek bu dehrin âli
 Nâbûd olacaktır âh nâbûd
 İclâlî, kemâli bî haleldir
 Elbette mûti' olur cemaât
 Olsun sana rehnümâ-yı tahkîk
 Hasmın yetişir idi kahra unfi
 İbrâz edemezdi rûyin ikbâl
 Hamd etmelidir ilâ nihâye
 Her lutfu sezâ-yı mahmidettir
 El âlîn olursa cilvegâhı
 Eyler zulumât-ı garg-ı envâr
 Kim dahli bulunmaz bekâda
 Etmez, edemez kabûl-ü nisbet
 Kim lâyıık-ı hubb olur oğuldan
 Enmûzec-i sâfi-i meâlî

iclâl: ikram; *gülşen*: gül bahçesi; *cuy- bar*: çay dere; *simab*: cıva; *muti*: isyan etmeyen, itaatli; *rehnüma*: kılavuz; *serir*: taht; *ruyin*: tunçtan; *bi-nihaye*: sonsuz; *ila-nihaye*: sonuna kadar, böylece; *münîr*: nûr veren; *mesadet*: bahtiyârlık; *mahmidet*: övme; *evamir*: emirler; *babalık*, *atalık*; *enmûzec*: numune mîsâl; *işrab*: içirme; *unfi*: şiddetli

İndimde meâlim-i emândır
 Her tûdesi nevbahâr harem
 Allâh bu menbâ-ı kemâli
 Oğlum, bu vatân ki- tûtiyâdır
 Bir zerre hurûc edersen ancak
 Hükümü, keremi, nikâtı şer'an
 Bir barîka-i ebeddir ammâ
 Olmazsa bu mihr-i câvidânı
 Bî-tâb kalıp bu bezm-i nâhîd
 Bi'l-cümle evâmîr ve nevâhi
 Mâdem ulemâmız oldu âlet
 Ehl-i dile bezledip atâya
 İlmin şerefi geçer semâyı
 Olsun sana son vasiyetim bu
 Ahlâk ki bende olsun insân
 Tut habl-i metîn-i kibriyâyı
 Oğlum rumeli *Tuna*'yla yekser
 İstanbul'a çekmek üzere şeşti
 Her hatve verir cinâna neşve
 Sed olmaz ise tarîk-i imdâd
 Azminde nasîp olursa teşhîr

Gülizâr ermele tüemândır
 Bir zerresini cihâna veremem
 Her ân ede meşrik teâlî
 Münkâd-ı şerîat-ı Hudâ'dır
 Billâh tebâh olur bu revnâk
 Feyzi, niâmı, zekâtı şer'an
 Hurşîd olamaz ona müsemmâ
 Kaplar zulumât-ı hâkdânı
 Hiç mevc edemez çerâğ-ı ümîd
 Ahkâmını arz için kemâhi
 Olmaz mı?. Sezâ-yı izz ü hürmet
 Ol dilber sîne-i berâyâ
 Tasvîr edemem o i'tilâyı
 Gösterme bir i'tiâat ve bed-hû
 Fâhr etsin asâletinle insân
 Mahveyle bütün bütün riyâyı
 Oldukta yavaş yavaş müsahhar
 Tenvîr eder âh şanlı desti
 Ya Rabb ne güzel ne anlî hatve
 Teşhîr olunûr mu? Şehr-i Polâd
 Eyler bu dîl-i nizârı tesrîr

tutiya: çinko; *münkad*: itaat eden; *huruc*: isyan etmek; *revnak*: zinet, parlaklık; *tebah*: mahvolmuş; *nikat*: ince manalar; *niam*: nimetler; *müsemma*: adlandırılmış; *mihr*: güneş; *cavidan*: ebedî; *evamir*: emirler; *nevahi*: yasaklar; *atâ*: veren; *beraya*: halk; *i'tila*: yükselmek; *i'tisaf*: zulüm ve haksızlık etmek; *bed-hu*: kötü huylu; *bende*: talebe; *fahr*: övünme; *habl*: ip, urgan; *yehse*: baştanbaşa; *musahhar*: fethedilmiş; *şest*: balık oltası; *hatve*: adım; *cinan*: cennetler; *neşve*: sevinç; *polat*: sağlam; *tesrir*: sevindirme; *mtûde*: küme.

[108]

Cem eylediğim kitâb misbâh
Oğlum bu kitâba dense şâyân
Oğlum bu kitâb şân-ı fezâdır
Koydum ona nâm hud'a-tel harb
Ey nûr-u dû çeşmim içtihadım
Yok tâb ve tüvân beyân-ı hâle
Oğlum dedi dem'i döndü hûna
Durdu dedi âh ey Süleymân
Allâh dedi bitip kelâmı
Rahmân rahîm rahmet etsin

Olmaz mı dürr-ü fütûha miftâh
Bir muhtıra-ı hayât-ı Orhân
Mahsûl-u tecârüb ü gazâdır
Lâyık dese halk lem'a-tel harb
Olsun sana tuhfe-i cihadım
Allâh acısın şikeste-i bâle
Daldı yine âlem sükûna
Gittin, beni eyledin perişân
Arş oldu makâm-ı ihtirâmı
Kabirini gül-ü bâğ-ı cennet etsin.

misbah: lamba; *miftah*: anahtar; *dürr*: inci; *muhtıra*: hatırlatmak için yazılan tezkere; *tecarüb*: tecrübeler; *tuhfe*: hediye; *şikeste*: kırılış, yeniliş; *tüvan*: güç, takat; *bâl*: kanat; *dem'*: gözyaşı.

Sultân Orhân

Sultân-ı mükerrem serâya
 Der-i fezâya feyz-i temkîn
 İsevî zaman hayât devlet
 Mahkûm celâli seyf-i sarîm
 Hâmi-i kemâl, fahr-i ümmet
 Mâhi-i zalâm nûr-ı i'sâr
 Hâkân-ı saîd, hân-ı Zîşân
 Bast etti o rütbe havân-ı enâm
 Eyyâmı değil bu asr-ı enver
 Ya Rabbi ne şâh-ı dilistândır
 Emsâli görülmemiş celâdet
 Âli bir edip feyz-i meşhûn
 Allah! Ne şânlı bir zamândı
 Dünyâyı fedâ râ vatanda
 Durmaz yürü derdi kalb-i kâni
 Gûş etmediniz mi nûr-ı leylî
 Lebrîz-i safâ hezâr-ı rûza
 Bir leyl idi lîk leyl-i rûşen
 Her şîr beşîr elinde şimşîr

Tâc-ı sırr-ı âlem berâya
 Dürdâne-i mefehîr selâtîn
 Muhyi-i mekâbir adâlet
 Yenbû-ı mürüvvet ve mekârim
 Ziyette ravzâ-i uhuvvet
 Gâzi-i ebul guzât ebrâr
 Sultân-ı zaman Cenâb-ı Orhân
 Kim mislini görmemiştir eyyâm
 Olmaz kereminde zıll-ı hâver
 Her şaşaaşı vele resândır:
 Mağribde şaçarken ân-ı satvet
 Meşriktâ ederdi neşr-i kânûn
 Her ferd bir şânlı kahramândı
 Peydâ-yı hayat ederdi tende
 Ummân olamazdı seyre mâni
 İhyâ ediyordu merde neyli
 Değsin mi? O leyl-i dîlfirûza
 Mehtâb-ı celâl pûş-cevşen
 Hakkın keremini ederdi tebşîr

dürdane: sevgili, inci tanesi; *makabir:* kabirler; *sarim:* keskin; *mekarim:* cömertlikler; *fahr-i ümmet:* ümmetin sevinci; *ebrâr:* iyi ve dürüst insanlar; *haver:* doğu; *resan:* yetişenler, ulaşanlar; *meşhûn:* dolu, doldurulmuş; *meşriktâ:* güneş doğacak cihet; *lebrîz:* ağzına kadar, taşacak kadar dolu; *tebşîr:* müjdeleme;

[110]

Güyâ yed-i kahr-ı satvetinden
Haşyetle firâr eden memâta
Deryâları çok çok ederci
Seyr eyle ki- şân hûn efsân
Her bir harekette şehr ve iklîm
Pîş-i nigeinde hasm-ı mağrûr
Seyreyle ki- kemâl-i latîf ve adlin
Bir şâh ki- sadme-i nekâhı
Bir hârîka saldı kim ukûka
İhtâr ediyorsa sâde nâmın
Hiç sefk-i deme değildi muhtâc
Allah Allah!.. Ne şanlı bir şâh
Dest-i kereminde tîğ-i kahrı
Neşreylediği nizâm-ı merğûb
Bir şâh ki- sedre-i kemâlî
Gösterdiği iktihâm ve şeb-hûn
Yâd et ki *Çakırpınar* kîtâlin
Ya Rab ol şeref ne hoş şerefti
Asker, ümerâ, benât-ı şehbâ
Bî-vâhime na'ra-i heya hay?
Âsâr-ı darb, safir mesti
Âvâze-i tabl-i dilrubâda

Tîğ-i dil-i râh-ı safvetinden
Meydân okuyup bilâ ifâte
Meyl-i dem inhimâk ederci
Titrettirerek bu kehkeşânı
Memnûnen ederci arz-ı tazîm
Mecbûr idi serfûrûya mecbûr
Tasdîk ediyor adüvve fazlın
Lerzân ederek bu bârgâhı
Can verdi bütün bütün hukûka
Terk eylerdi adüv menâmını
Bir şehri ederci saytı târâc
Şimşirine sed olur mu şâh-râh
Dembeste ederken ehl-i dehri
Halk-ı husamâyı etti meclûb
Etmeksizin ol kadr-i teâlî
Etti nice şîvekârı meftûn.
Bulsun yine ol şeref celâlin
Tîr-i ecele adüv hedefti
Sermest medâm câm sahbâ
Sahrâları inletip pey a pey
Dilşâd ederek bülend ve pesti
Lerziş veriyordu her vücûda

satvet: güçlülük; *haşyet*: korkma; *ifate*: kaybetme, kaçırma; *kehkeşân*: samanyolu; *iklîm*: ülke, diyâr; *pîş*: ön, huzur, önce; *serfûrû*: başı önde, başı eğik; *bârgâh*: padişah huzuru, yüksek huzur; *menamen*: uykuda olarak; *sefk*: dökme, akıtma; *târâc*: yağma, talan; *meclub*: celb olunmuş, taraftarlığı kazanılan; *iktiham*: hücum ve istila eylemek; *şivekâr*: işveli, cilveli; *meftun*: tutkun, aşık; *sermest*: sarhoş; *sahba*: şarap; *tabl*: davul; *lerziş*: titreme; *hûn efsân*: kan saçan; *nigeh*: bakış; *sayt*: iyilikte şöhrat; *şah-rah*: cadde; *şeb-hûn*: gece baskını; *şehba*: kır; *bi-vahime*: kuruntusuz; *na'ra*: bağırma; *heya hay*: acı çeken kimsenin bağırması; *pey a pey*: birbiri ardınca; *dilir*: yürekli

Encâma dūdide muntazırken
 Şimşîr-i ğuzâtın inşâ'ı
 Her zezeme, her safâ-yı seyyâl
 Ol mahşer şivar içinde bir hûr
 Meydân okuyup dîlir rezme
 Bi-tâb kalıp cüyûş-ı hârâ
 Bir sayd fakat esîr-i sayyâd
 Dünyâ nazârında gün figândır
 Berme ki ver eş'ia-ı tîre
 Her bir nekhi kazâ-yı mevâc
 Bir şah ki- sadme-i süyûfu
 Tahkîm ederek esâs tahkîm
 Arz eylediği cihân-ı gayret
 Neşreylediği nizâm-ı sâfi
 Âlemde halâsa pür irebdır

Ey hâk-i mukaddes ilâhî
 Bir haksın i'tilâya mâil
 Âġûşunu eylemekte tezyîn
 Ey kible ki cihân-ı idrâk
 Fıtrat ederek cinân efrâz
 Peşindeki cûy-bâr ve sahrâ

Efkâr-ı helâke munhasırken
 Mahveyleyerek bu ittimâ'ı
 Dehşetle olurken âha meyyâl
 Birden sürerek semend-i meshûr
 Saçtıkça şerer tâ kalb-i bezme
 Sayd oldu şikâr âlem ârâ
 Müstaġnî arzu-yı âzâd
 Hürriyeti vasl-ı nevcivândır
 Muhtâc değil Sinân vetîre
 Tâ sine-i aşkı eyler amâc
 Pâ-mâl ve zelîl eyler sufûfu
 Her nûr-ı şükûh etti tetmîm
 Vermez mi cihâniyâne hayret
 Celb dile olsun mu kâfi?
 Timsâl-i meâl-i edebdir

Fahr ettim haşredek kemahî
 Yatmış iki padişâh-ı âdil
 Lâyık sana dense fahr-ı pervîn
 Fahr etse sezâ senînle eflâk
 Etmîş seni her cihetle mümtâz
 Sahrâ-yı safâ nîsâr hadrâ

encâm: son, nihayet; *muntazır*: bekleyen, gözleyen; *şivar*: meşveret etmek; *semend*: çevik ve güzel at; *meshur*: büyülenmiş gibi; *şerar*: kıvılcım; *nevcivan*: delikanlı; *vetîre*: üslup, tarz; *nekh*: akit, nikâh; *sadme*: çarpma, vurma; *pa-mâl*: ayak altına alınmış, çiğnenmiş; *tetmim*: tamamlama; *cihaniyane*: dünyâ ahalisi; *ireb*: akıl, zeka; *pervin*: ülker denilen yedi yıldız; *cinan*: cennetler; *efraz*: yükseltme; *mümtâz*: seçkin; *nîsâr*: saçmak; *hadra*: yeşil.

[112]

Berâber bahâr eder ki teşkîl
Telvîn ederek zemîni telvîn
Sâfiyetini edip tasavvur
Güyâ ki zemin sebze kudret
Ezhâr gibi tebessüm etmiş
Hayrândır o rütbe cûy-ı sîmâb
Bir han ki şehâmet hasâlî
Osmân gibi şâha her cihetle

İclâlîne ermez ân-ı eklîl
Aktıkça bütün miyâh-ı sîmîn
Nûrun gibi eyliyor tenevvür
Saçmış yed-i mes'adtle ziyet
Envâr gibi teccsüm etmiş
Olmuş nîgeh-i sihirle bî-tâb
Ziyet saçarak âli tevâlî
Hayrul halef oldu ma'deletle

Ya Rab bu dev pâdişâha bir ân
Evlâdını âlini demâdem

Oldukça defin hâk-i gufrân
İzzetle, şerefle kıl mükerrem

23 Kânûn-ı sâni sene 309

Sivas Mahkeme Çarşısı

İkinci kısmın sonu

iclâl: ululama; *telvin*: boyama; *miyah*: sular; *simn*: semizlik; *sebz*: yeşillik; *ezhâr*: çiçekler; *envâr*: ışıklar, nûrlar; *simab*: civa; *cuy*: akarsu, nehir; *şehamet*: yiğitlik; *madelet*: adalet; *gufran*: bağışlama; *demadem*: her an; *mükerrem*: hürmet edilen; *temennür*: ses çıkarmak; *nîgeh*: bakış; *bürran*: keskin; *defin*: gömülmüş.

müellifin (Abdullah Sabri Karter) notları:

* Bursa'daki Keşiş Dağı (C.2., s.6)

*Samandıra Üsküdar'a yakındır. Tekfurun oğlu ölmüş alayla makberesine götürüyorlardı. Osmânlı kâhramanları da bu haberi almış fırsat gözetiyorlardı. Alay şehirden ayrıldı. Hücûm ettiler ve şehri aliverdiler. (C.2., s.13)

* sa'y etmeli lâhde dek mehdden sa'y etmek lâhdedek beşikden denilebilir. Sakini müteharrik etmek nakızası da kalkar. Fakat aslına nazâran bunu dâha iyi gördüm. (C.2., s.34)

"On dokuz milletten gönüllü suretiyle cem olmuş beş yüz bin ehl-i salib İznik pişkâhında ordu kurmuş idi. Şehir üç divar-ı ali ve şarampoller ile muhaf olduğundan ehl-i salibin birinci kere hucumu semeresiz kalmış ve Türkler ile ehl-i salib şecaat ve besalet cihetiyle şu birinci ma'rebeye birbirine musabakat edercesine etar göstermiştir. Şöyle ki: Derun şehirde olan vukuatı göstermek üzere bazen yüksek kuleler ve kavalirler inşasıyla ve bazen zırhlarla meshu olarak hisârın altına kadar sokulmaya cesaret eden muhâsârine karşı Selçuk Türkleri dâhi bazen divarların üstünden kaynar zeytinyağı akıtır ve yağra civa ateşini ateş-i semaviden dâha mühlik-i dine olabilecek derecede atarlar ve [sirakos] muharâsârası gibi demir kıskaçları siperilerin üstünden aşağı indirip mühacimini onun kolları arasında sıkıştırarak balay-ı hisâra kadar terfi ile tekrar salıverdüklerinden şu balaya uğrayanlar ya dâha yârı yolda veyâhut aşağı düştükde ezilmiş olurdu. Bir gün olmaz idi ki fevkalade bir şey geçmesin ve civar olan dağlar üstünde şu manzara-i hayret-i bâhşiyî seyretmekte olan ehl-i salip ordusuna bir dram göstermesin. Ezcümle ehl-i salip ordusundan yalnız başına bir Normandiyalı saff-ı harbden çıkıp hendekleri gûzar ile hisâra tekarrüb ve fedâ-yı can eder veyâhut silâhsız ve zırhsız bir Türk askeri ehl-i salip üzerine taşlar atarak hucum edip nihayet ol emr Gadufro Dubvison'un bir okuyla kalbinden vurularak şehit olurdu ve koçbaşı denilen alet-i tâhribiye ile bir ferce kuşâd veya diğere nevi alat-ı tâhribiye vasıtasıyla siperin bir parçası tâhrib olundukça hâsil olan fercenin tamiri veya harâb olan divar arkasından yeni bir siper inşası için mâhsurine ancak birkaç saat kâfi olurdu şu hal ile bir müddet geçtikten sonra ehl-i salip mâhsurin göl tarafından imdad aldıklarını gördüklerinden beheri yüz nefer istiab eden Rum kayıklarını arabalar üstüne vaz ve barkir veya insanlar vasıtasıyla çektirerek göle kadar indirdiler. Şu iş bir gece de hitam bulduğundan göl üzerinde dâhi ehl-i salibin muhâsâra edildiğini şâfak vakti mâhsurin gördüklerinde bir sukunet-i hale duçar olmuşlar iken padişâhlarının semere-i teşviki ile yine sabata karar verdiler. Şu mekânete karşı ehl-i salip şehri zabt için tekrar çalışmağa mecbur olmuş ve yetmiş kuleli olan İznik'i almak için iki alet icad ile birisini tilki ve diğereini kaplumbağa namları ile yâd etmişlerdir. Çünkü birinci alet ehl-i saligümcularının içinde çalıştıkları hendeği setreder ve kaplumbağa namıyla maruf olunan ikinci aletin şu isimle yâd olunması tavanının şekli mezkur hayvana müşabih olunmasından idi. Tilki namında olan alet gerek sıklet-i zatiyesinden ve gerekse mâhsurin mârifetiyle atılan cisim ve taşların tesiri semeresinden yakılıp mucidleri olan.. Herman ile yirmi kadar rufekası altında ezilip kaldı. Lâkin

kaplumbağayı muhafaza eden muharibin dâha bâhtiyâr olmakla kalenîn birisi altına sokularak bir lağım inşa ve iş'al eylediler. Biraz sonra yıldırım sadası gibi saday-ı ğarib ile kule yıkılıp ruy-ı zemini harâbesiyle setreyledi. [Tarih-i Osmâni: Cevad Paşa]" (C.2., s.50)

* "Bir gün dul kalan Rum kadınları, koca isteyen Rum kızları Hz. Orhân'ın geçeceği yolda durdular, hallerini ilam, haklarını uluvv-i atifat-i seniyyenin ibzal buyrulmasını istirham eylediler. Şehriyâr-ı enam mesullerini is'af buyurdular: arzu eden mücâhidin Rum kızlarını daire-i zevciyete alırlar." (C.2., s.55)

* "buradan birkaç satır hasbul icab olunmuştur." (C.2., s.59)

* "Bu söz Afrika fatihi Kâhraman-ı şehir [Ukbe bin Nafi] gider Kanarya Adaları karşısında nizesini kuma saplayâarak yârı beline kadar denize girmiş tâhdis-i nimetle mümtezic bir meserret-i kalbiye tüylerini ürpertmiş vücûdu titriyordu şecaatin mükaremen cilvegâh kemâli olan gözleri bir barika-i celâdet kesilmiş ara sıra sirşek şâdumanı döküyordu. Kalbinin tercümanı olan lisan ise ilâhi şâhidimsin ki şu Umman mâni meşy-i seyran olsa idi ism-i celalini dâha ileri götürürdüm saday-ı kâhramane i'lan-ı mâhmidet-ı izhar-ı meserret ediyordu." (C.2., s.66)

* "Mücâhid meşhur Tarık bin Ziyâd İspanya'ya geçer geçmez gemilerini yakarak askere zaferden başka çare-i necat kalmadığını göstermiş idi." (C.2., s.67)

* "Kale-i sultâniye boğazı" (C.2., s.73)

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmânlı Arşivi (BOA),

- Dosya No: 68 Gömlek No: 253 Fon Kodu: DH.SAİDd.
- Dosya No: 312 Gömlek No:26 Fon Kodu: DH.MKT.
- Dosya No: 245 Gömlek No:21 Fon Kodu: MF.MKT.
- Dosya No: 30 Gömlek No:2923 Fon Kodu: TFR.I..MKM.
- Dosya No: 1285 Gömlek No:13 Fon Kodu: DH.MKT.
- Dosya No: 1498 Gömlek No:1331/Ra-30 Fon Kodu: İ. DH..
- Dosya No: 484 Gömlek No:125 Fon Kodu: DH.ŞFR.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),

- f: 30.18.1.1 y: 9.15..10.
- f: 30.10.0.0. y: 11.67..12.
- f: 30.18.1.1. y:1.1.14..2.

MMZC (Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri)

TBMMZC (Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri)

Semih Ertem Özel Arşivi

Gazeteler

- *Aksaray Vilayet Gazetesi*
- *Hudut Gazetesi*
- *Yeni Aksaray Gazetesi*
- *İrade-i Milliye Gazetesi*

Salnameler

- **Konya Vilayet Salnamesi**

(H. 1286- M.1869-1870, H. 1290- M.1873-1874, H. 1291- M.1874-1875, H. 1292- M.1875-1876, H. 1294- M.1877-1878, H. 1295- M.1878, H. 1298- M.1880-1881, H. 1299- M. 1881-1882, H. 1300- M. 1882-1883, H. 1301- M. 1883-1884, H. 1303- M. 1885-1886, H. 1312- M. 1894-1895, H. 1322- M. 1904-1905.)

Kitaplar / Tezler / Makaleler

- AĞIRGAN, Mehmet, “Abdullah Sabri Karter”, **Hudut Gazetesi**, 13.02.2009.
- AKKUŞ, Turgay (2008), **Meşrutiyetten Cumhuriyete Bursa Kent Merkezinde Gayrimüslimler**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Aksarâyî, **Müsâmeretü'l-Ahbâr** (2000), çev. Mürsel Öztürk, Ankâra
- ÂŞIKÎ, Derviş Ahmet (2008), **Âşık Paşazade Tarihi**, hzl: Cemil Çiftçi, Mostar Yay., İstanbul.
- ATSIZ, Nihâl (1949), **Osmânlı Tarihleri I**, Türkiye Yayınevi, İst.
- AYDIN, Ahmet (2002), "Osmânlılar'da Tarihi Yazıcılığı", **Türkler**, C.11.(ed. Hâsân Celal Güzel vd), Yeni Türkiye Yay. Ankâra.
- BAYKARA, Tuncer (1999), "Osmânlılar'ın Kuruluş Yıllarında Anadolu Kavramı", **Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıldönümünde, Bütün Yönleriyle Osmânlı Devleti Kongresi**, Selçuk Üniv. Yayınları, Konya.
- BAŞAR, Fahmeddin (2002), *"İlk Osmânlı Tarihçileri"*, **Türkler**, C.11.(ed. Hâsân Celal Güzel vd), Yeni Türkiye Yay. Ankâra.
- Boyabatlı Mahmud Oğlu Hâsân (1949), "Câm-ı Cem-Âyîn", **Osmânlı Tarihleri I**, sadeleştiren: Kırzioğlu Fahreddin, düzenleyen: Nihâl Atsız, Türkiye Yayınevi, İstanbul.

- ÇALEN, Mehmet Kaan (2008), **II. Meşrutiyet Dönemi'nde Meclis-i Mebusanı'nın Çalışmaları (1908–1912)**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- ÇANKÂYA, Ali (1969), **Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, C.III. Mars Matbaası, Ankâra.
- DANİŞMEND, İsmail Hami (1971), **İzahlı Osmânlı Tarihi Kronolojisi**, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- **Divanı Lügatit Türk ve Tercümesi**, DİA, C.9.s.449.
- ERÜNSAL, İsmail (1995), "Yeni Bir Kaynağın Işığında Somuncu Baba", **Ekrem Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı**, İstanbul, s. 298–314.
- EZHERLİ, İhsan (1998), **TBMM (1920–1998) ve Osmânlı Meclisi Mebusanı (1877–1920)**, TBMM Kültür ve Sanat Yayınları no:54, Ankâra.
- FİRDEVSÎ (2005), **Şahnâme**, Çev: Necati Lugal, Kabcacı Yay.
- GENER, İzzet (1950), "Büyük Kurtuluş Savaşı'nda Aksaray", **Hâsândağı**, S.2.s.3,12.
- GÜL, Mustafa Fırat (2010), "Aksaray İlk Valisi Sabri Karter'in Kayıp Defterleri Bulundu", **Yeni Aksaray Gazetesi**, 25.08.2010.
- GÜL, Mustafa Fırat (2012), "Abdullah Sabri Karter, Hayatı ve Aksaray Dağarcığı İsimli Eseri", **Akdeniz-San'at Dergisi**, Güzel Sanatlar Fakültesi 10. Yıl Özel Sayısı 2, Yıl.3, C.3, S.6.s.87-100.
- HERODOTOS (2011), **Tarih**, çev. Müntekim Ökmen, İş Bankası Yayınları, İstanbul, (7.baskı)
- IŞIK, İhsan, **Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi**, C.5.
- IŞIK, İhsan (1998), **Yazarlar Sözlüğü**, Rîsâle Yayınları.
- IŞIK, İhsan (2002), **Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi**, Elvan Yayınları
- İBN KEMÂL (1957), **Tevârih-i Âl-i Osmân** (VII. Defter), hzl: Şerâfettin Turan, TTK.

- İNALCIK, Halil (1954), **Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar**, TTK.
- İNALCIK, Halil (2005), **Osmânî İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)**, çev: Ruşen Sezer, YKY.
- İNALCIK, Halil (2010), **Tarihçilerin Kutbu Halil İnalçık Kitabı**, söyleşi: Emine Çaykara, İş Bankası yay.
- İNALCIK, Halil (2007), "Osmânî Beyliği'nin Kurucusu Osmân Beg", *Bellekten*, S.261, C.71.s.479-528.
- İNALCIK, Halil (2009a), "Osmânî Sultânı Orhân (1324-1362), Avrupa'da Yerleşme", *Bellekten*.s.77-211.
- İNALCIK, Halil (2009b), **Devlet-i 'Aliyye**, İş Bankası yay.
- KAÇALIN, Mustafa Sinan (1997), "Abdullah Sabri Karter'in Divânı Luğati't-Türk Çevirisi Üzerine", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 8, İstanbul, s. 249–252.
- KAFALI, Mustafa (1999), "Osmân Gâzi'nin Ataları ve Ahilik", **Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıldönümünde, Bütün Yönleriyle Osmânî Devleti Kongresi**, Selçuk Üniv. Yayınları,
- KARTER, Abdullah Sabri, **Açar (Divan-ı Lügatit Türk Dizini 22 Cilt)**, Basılmamış Eser, Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi (GE4449-GE4470),
- KARTER, Abdullah Sabri (1939), **Aksaray Dağarcığı**, (Aksaray Tarihi üzerine Basılmamış Notlar), Aksaray.
- KARTER, Abdullah Sabri ibn-i Ali (1894), **Manzum Osmânî Tarihi** (birinci kısım), İstanbul H. 1311, Mekteb-i Sanayi Matbaası.
- KARTER, Abdullah Sabri ibn-i Ali (1897), **Manzum Osmânî Tarihi** (ikinci kısım), İstanbul H. 1314, Mahmud Bey Matbaası.
- KARTER, Abdullah Sabri ibn-i Ali (1919), **İmdad**(birinci kısım), Eskişehir 1335(Rumi) Ticaret Matbaası
- KARTER, Abdullah Sabri ibn-i Ali (1919), **İmdad**(ikinci kısım), Eskişehir 1335(Rumi), Ticaret Matbaası

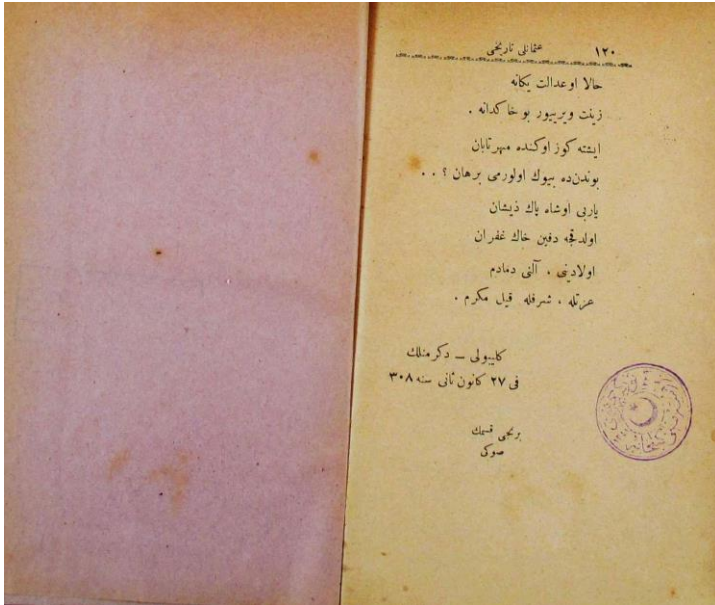
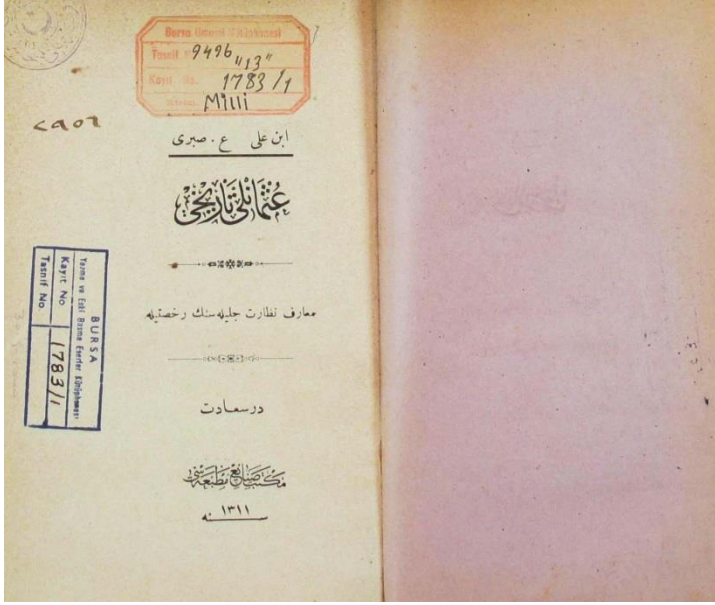
- KARTER, Abdullah Sabri ibn-i Ali (1920), **Çiftçim Diyor ki**, Eskişehir 1336(Rumi), Ticaret Matbaası.
- KARTER, Abdullah Sabri (2011), **Çiftçim Diyor ki**, (yay. hazl. Mustafa Fırat Gül), Yeni Aksaray Gazetesi, Aksaray.
- KOMİSYON (19918), **Cumhuriyet Öncesi ve Günümüzde Aksaray’da Milli Eğitim**, Aksaray Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları, Aksaray.
- KOMİSYON (1968), **Niğde İl Yıllığı 1967**, Ankâra.
- KONYALI, İ. Hakkı (1974), **Abideleri ve Kitabeleri İle Niğde Aksaray Tarihi**, C. I-III, İstanbul.
- NİŞÂNCI Mehmed Paşa (Karamanlı) (1949), "Osmânlı Sultânları Tarihi", **Osmânlı Tarihleri I**, çev: İ. Hakkı Konyalı, düzenleyen: Nihâl Atsız, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- KORAT, Gürsel (2010), **Taş Kapıdan Taçkapiya Kapadokya**, İletişim, İstanbul.
- KRAUBAYEVA, Gulnaz (2009), **Kaşgarlı Mahmud’un Divan-ü Lugati’t-Türk’ünde Yer Alan Sosyal Ve İktisadi Hayat İle İlgili Söz Varlığının Günümüz Kazak Toplumunda İçinde Değerlendirilmesi**, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- KSENOFON (2010), **Anabasis (On Binlerin Dönüşü)**, çev. Tanju Gökçöl, Sosyal Yayınları, İstanbul.
- MEKTUPÇU Hilmi (19311), **Aksaray Tarihçesi**, Aksaray.
- MUALLİM Sapançalı Hüsnü (2009), **Hâsân Dağı’nda ilmî Cevelan** Haz. Nevzat Topal, KömenYayınları, Konya.
- ORAL, M. Zeki (1962), “Aksaray’ın Tarihi Önemi ve Vakıfları”, **VD**, V, s. 223–240.
- ORUÇ Beğ (2008), **Oruç Beğ Tarihi**, hzl: Necdet Öztürk, Çamlıca Yay. İstanbul.

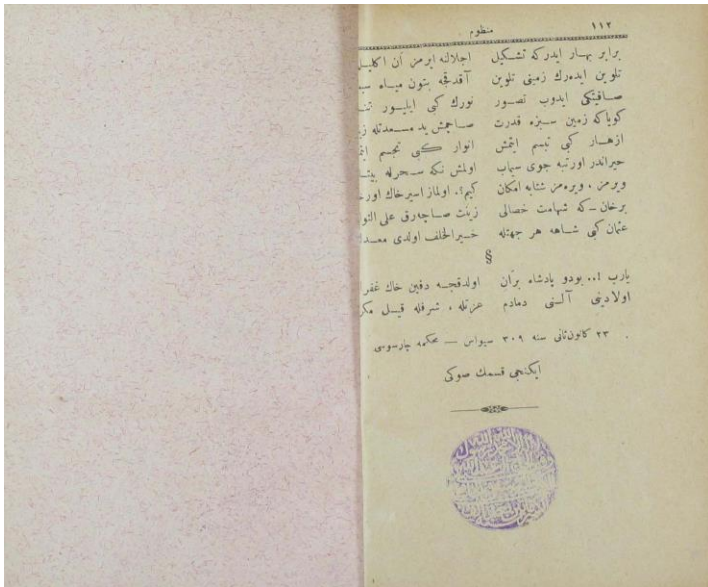
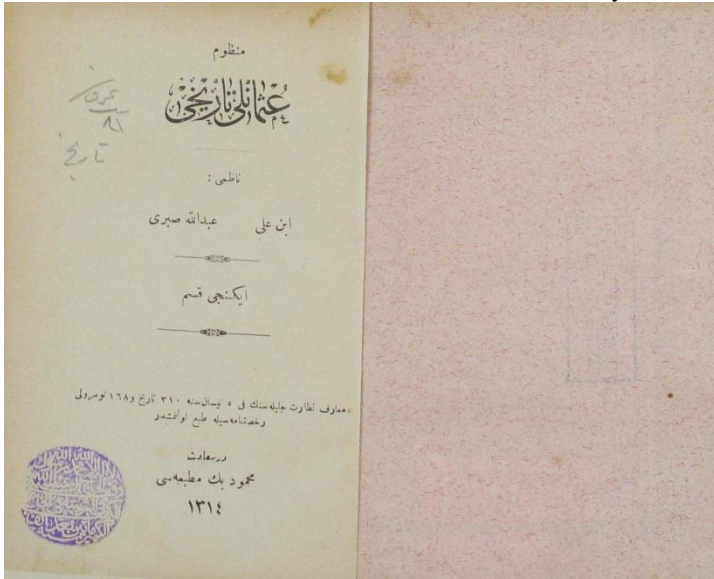
- ÖZCAN, Abdulkadir (1995), "Türklerde Gazâ Geleneği", **Ekrem Hakkı Ayverdi Kitabı**, İst. Fetih Cemiyeti Yay.
- ÖZTÜRK, Necdet (1999), "Osmânlı Tarih Kaynağı Olarak Selâtin-nâme", **Uluslararası Kuruluşu'nun 700. Yıldönümünde, Bütün Yönleriyle Osmânlı Devleti Kongresi**, Selçuk Üniv. Yayınları,
- PEREK, Faruk Zeki, **Büyük Devrim Çağında Aksaray 1910-1930**, 1998.
- PHILOSTORGIUS, Church History, editor and translator: Philip R. Amidon, S.J., Atlanta: Society of Biblical Literature, 2007
- RAMSAY, W. M. (1971), **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, çev. Mihri Pektaş, İstanbul.
- SEVGİ, Ahmet (1999), "Osmânlı'da Devlet Adamı", **Uluslararası Kuruluşu'nun 700. Yıldönümünde, Bütün Yönleriyle Osmânlı Devleti Kongresi**, Selçuk Üniv. Yayınları.
- STRABON (1993), **Anadolu Antik Coğrafyası**, Yay. Hazl. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, (3.baskı).
- ŞEBANKERÂİ (2009), Gazneli Sultân Mahmud'un Karakteri, çev. Ahmad Hesamipour, **Tarih Okulu**, S.III, 133-137.
- ŞÜKRÜLLAH Efendi (2010), **Behcetü't-Tevârih**, çev: Hâsân Almaz, Mostar Yay. İstanbul.
- TEKELİ, Osmân (2008), **Aksaray Vilayeti Tarihi (1926-1933)**, Aksaray.
- TOPAL, Nevzat (2009), **Anadolu Selçukları Devrinde Aksaray Şehri**, Aksaray Valiliği, il özel İdaresi İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Yayınları No: 2 Ankâra.
- TOTAYSALGIR, Abdulgaffar (1930), **Aksaray Vilayeti Dahilindeki Türk Eserleri**, (yayınlanmamış kitap) Konya.
- TURAN, Osmân (2003), **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi**, Ötüken Neşriyat.
- TURAN, Osmân (1996), **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul.

- TURSUN Bey (1977), **Tarih-i Ebu'l-Feth**, hzl: Mertol Tulum, İstanbul Fetih Cemiyeti yay. İstanbul.
- ULUIRMAK, Sadi (1979), **Hâsândağı'ndan Ulurmak'a**, Aksaray.
- YALÇIN, Murat (2010), **Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi**, YKY, C.1.
- YAVUZ, Arif (2006), **Aksaray Tarihi ve Etnografyası**, Basılmamış kitap, Aksaray.
- YÜKSEL, Uğur (1979), **Aksaray 1. Ulusal Mimari Örneklerinden İdari ve Kültürel Yapılar**, Konya Mimarlık ve Mühendislik Akademisi, Basılmamış Yeterlilik Çalışması, Konya.

• EKLER

EK 1 Manzum Osmanlı Tarihi *Birinci Kısım* ilk ve son sayfa

EK 3 Abdullah Sabri Karter Diploma

EK 4 Meclis-i Mebusan'da Bursa'yı temsil ettiği günlerdeki kartı

EK 6 Karter'in Büyüka'da bulunan mezarı (fotoğraf: Mustafa Fırat Gül)

EK 6 Karter'in ölümünden sonra meçhul birisi tarafından düşülen not

بوتنه! چيخه نه ان لري اولوننده صورتا مه نيله قنده
مى سوغه سورده ما بوردن قنده و ادا بيلقنده شوراي
روت اوضالنده دغصه مه باشنه بر نيليت
تمناك اولارده ياشادي
اونى صورت دور صيدله ياز ايده لم
اروي ۱۹۶۹
۱۹۶۹/۱۲/۱۸
دوروي ۱۲۸۴